

ADRIAN ARDEȚ

AMFORELE
DIN
DACIA ROMANĂ

EDITURA
MIRTON

ADRIAN ARDEȚ

AMFORELE DIN DACIA ROMANĂ

**EDITOR:
MUZEUL BANATULUI MONTAN REȘIȚA**

ADRIAN ARDEȚ

**AMFORELE
DIN
DACIA ROMANĂ**

EDITURA MIRTON
Timișoara, 2006

CUPRINS

Prefața	9
----------------------	---

CAPITOLUL I

1. Introducere în studiul amforelor

1. a. Istoricul cercetărilor.....	13
1. b. Clasificări și tipologii existente.....	16

2. Amfora și evoluția ei istorică

2. a. Apariția și evoluția amforei în Orient.....	21
2. b. Amfora grecească.....	23
2. c. Amfora greco-romană și romană.....	24
2. d. Amfora de factură locală.....	27

3. Aspecte ale tehnicii amforelor

3. a. Descriere și elemente componente.....	28
3. b. Accesorii ale amforei.....	29
3. c. Amfora ca măsură de capacitate.....	32

4. Metodologia de cercetare

4. a. Argumente privind originea: Ștampile, graffiti și tituli picti.....	33
4. b. Datarea materialului.....	36
4. c. Stabilirea structurii pastei.....	36

CAPITOLUL II

1. Amfora în epoca romană – producție și desfacere

1. a. Producția de amfore, cuptoarele de fabricație.....	44
1. b. Vinul și amfora în Dacia.....	47
1. c. Elemente ale producției de ulei de măsline.....	51
1. d. Peștele și derivatele acestuia.....	52
1. e. Alte produse transportate de amfore.....	53

2. Comerțul roman, probleme actuale ale acestuia

2. a. Caractere generale.....	55
2. b. Comerciant, importator, marfă.....	56
2. c. Probleme legate de transport și legăturile cu piața de desfacere.....	58

CAPITOLUL III

Tipologia amforelor romane din Dacia

Introducere	61
1. Amfore din Italia	65
1. a. Tipul: DRESSEL 2-4	66
1. b. Tipul: DRESSEL 6B	67
1. c. Tipul: SCHÖRGENDORFER 558B	70
1. d. Tipul: FORLINPOPOLI	71
2. Amfore din Dalmatia	73
2. a. Tipul: PORTORECANATI	74
3. Amfore din Baetica	75
3. a. Tipul: DRESSEL 7	76
3. b. Tipul: DRESSEL 11	77
3. c. Tipul: DRESSEL 20	78
3. d. Tipul MATAGALLARES I	81
4. Amfore din Lusitania	82
4. a. Tipul: DRESSEL 14 b; BELTRAN IVB	83
4. b. Tipul: ALMAGRO 50	84
5. Amfore din Gallia	86
5. a. Tipul: GAULOISE 4	87
5. b. Tipul: GAULOISE 5	88
6. Amfore din Moesia Inferior	90
6. a. Tipul: ZEEST 80	91
6. b. Tipul: ZEEST 94	92
6. c. Tipul: ZEEST 64	94
6. d. Tipul ZEEST 92	96
6. e. Tipul: KUZMANOV XVI	97
6. f. Tipul: RĂDULESCU IIIA	98
7. Amfore din Thracia	101
7. a. Tipul: KNOSSOS 18	102
7. b. Tipul: KUZMANOV II	103
8. Amfore din Pontus et Bithynia	105
8. a. Tipul: ZEEST 90	106
8. b. Tipul: KNOSSOS 36	108
8. c. Tipul: DRESSEL 24	111

8. d. Tipul: ZEEST 84	113
8. e. Tipul: KNOSSOS 22	115
8. f. Tipul: RĂDULESCU 7	116
9. Amfore din Asia	118
9. a. Tipul: DRESSEL 5	119
9. b. Tipul: RHODIAN	121
9. c. Tipul: KOAN	122
9. d. Tipul: KNIDIAN	123
9. e. Tipul: DRESSEL 43	124
9. f. Tipul: AGORA F65/66	126
9. g. Tipul: NIEDERBIEBER 77 / KAPITĂNI I	128
9. h. Tipul: BENGHAZI LR 1	130
9. i. Tipul: BENGHAZI LR 2	132
10. Amfore din Syria Palaestina	134
10. a. Tipul: PALESTINIAN	135
10. b. Tipul: CARTHAGE LRA 4	136
11. Amfore din Mauretania	138
11. a. Tipul: DRESSEL 30	139
12. Amfore din Africa Proconsularis	140
12. a. Tipul: AFRICANA II „Grande”	141
12. b. Tipul: AFRICANA I „Piccolo”	142
12. c. Tipul: BENGHAZI MR 1	143
12. d. Tipul: BENGHAZI LR 8 „coadă”	144
13. Amfore din Creta et Cyrenae	145
13. a. Tipul: BENGHAZI MR 2	146
14. Amfore din Aegyptus	148
14. a. Tipul: EGLOFF 177; CARTHAGE LR 7	149
14. b. Tipul: EGLOFF 172	150
15. Forme de amfore ce nu pot fi încadrate tipologic	151
CAPITOLUL IV	
1. Catalogul pieselor	152
1. a. Catalogul dopurilor de amforă.....	152
1. b. Catalogul amforelor descoperite în Dacia.....	154
1. c. Catalogul formelor care nu pot fi încadrate tipologic.....	202

1. d. Catalogul picioarelor de amforă descoperite în Dacia.....	203
1. e. Catalogul ștampilelor și inscripțiilor pictate.....	215
1. f. Semne grafice incizate „grafitti“.....	230
1. g. Catalogul inscripțiilor cu vopsea roșie „tituli picti“.....	231

CAPITOLUL V

<i>CONCLUZII</i>	246
------------------------	-----

1. Proveniența amforelor în Dacia

1. a: Amforele descoperite în orașele romane din Dacia.....	248
1. b: Amforele descoperite în castrule din Dacia Romană.....	249
1. c: Amforele descoperite în așezările rurale din Dacia Romană.....	250

2. Locul de origine a amforelor descoperite în Dacia.....

2. a: Provinciile unde își au originea amforele descoperite în Dacia.....	251
2. b. Frecvența principalelor tipuri de amforă descoperite în Dacia.....	255

3. Conținutul amforelor descoperite în Dacia.....

3. a: Uleiul de măsline în Dacia.....	255
3. b: Vinul în Dacia.....	256
3. c. Peștele în Dacia.....	257
3. d. Măslinile în Dacia.....	258

4. Datarea amforelor romane descoperite în Dacia.....

<i>ABREVIERI</i>	265
------------------------	-----

<i>BIBLIOGRAFIE</i>	267
---------------------------	-----

<i>LISTA FIGURILOR</i>	287
------------------------------	-----

<i>LISTA PLANȘELOR</i>	293
------------------------------	-----

<i>REPERTORIUL LOCALITĂȚILOR DIN PROVINCIA ROMANĂ DACIA UNDE AU FOST DESCOPERITE AMFORE</i>	297
---	-----

<i>PLANȘE</i>	307
---------------------	-----

<i>AMPHOREN IM RÖMISCHEN DAKIEN (Zusammenfassung)</i>	353
---	-----

PREFAȚA

Aspectele vieții economice din provincia romană Dacia sunt cunoscute mai mult din documentele epigrafice care au fost studiate de-a lungul anilor. Amfora reprezintă o parte semnificativă a acestui domeniu, fiind cercetată foarte puțin, muzeele noastre oferind un impresionant număr de exemplare care nu au fost valorificate până în prezent. Abordarea acestui interesant domeniu de cercetare a venit în urmă cu câțiva ani, în momentul când efectuam săpături arheologice la Domus Procuratoris, zonă aflată în incinta capitalei Daciei Romane, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa. Numărul impresionant de fragmente scoase la suprafață cu aceea ocazie, ne-a făcut să ne îndreptăm pașii spre acest domeniu foarte interesant al vieții cotidiene romane.

Materializarea opțiunilor noastre a avut de înfruntat însă o dificilă sarcină de adunare a pieselor aflate pe cuprinsul fostei provincii romane, în locuri în care au fost menționate sau descoperite asemenea vase. Am efectuat cercetări în cca. două zeci de muzee din țară, unde am reușit să depistăm cca. 500 de amfore sau fragmente provenite de la amfore, și care au elemente definitorii, respectiv, buză, toarte sau picioare.

În cea mai mare parte, materialul prezentat de noi este inedit, prezenta acestuia în colecțiile muzeelor a fost destul de mare, în comparație cu prezentarea făcută de unii specialiști, care considerau că acest „articol” lipsește din Dacia datorită folosirii butoaielor din lemn. Nu excludem această posibilitate, dar considerăm că provincia noastră, chiar dacă nu a avut ieșire la mare a fost în zona unor intense artere comerciale folosite în antichitate.

Mare parte din materialul cercetat de noi este nepublicat, fapt datorat restrângerii cercetării a epocii romane, care în mare măsură s-a dezvoltat în deceniul șapte când sunt abordate marile situri arheologice din Dacia.

Lucrarea noastră a fost împărțită în patru capitole structurate în funcție de istoricul și evoluția amforei romane, tipologia amforelor romane din Dacia și problemelor legate de metodologia de cercetare. Ultima parte a lucrării noastre am consacrat-o problemelor de producție, comerț și transport. Am reușit să identificăm 46 de tipuri distincte de amfore, ce au provenit dintr-un număr de 31 de situri

arheologice de pe tot cuprinsul fostei provincii romane Dacia. Materialul cercetat de noi acoperă secolele II-IV d.Chr., unele piese mergând și peste secolul IV d.Chr. Studiul nostru se oprește la secolul IV d.Chr., piesele datate mai târziu vor constitui obiectul unui studiu separat în care vor fi cuprinse numai zonele aflate la Dunăre, unde prezența romană și mai apoi romano-bizantină este concretizată până în secolele VI-VII d.Chr.

Un loc aparte în prezentarea noastră, l-am acordat reprezentărilor grafice, care însoțesc fiecare tip în parte, în text am recurs la o reducere la scară a tipurilor prezentate de 1:10, în timp ce pentru reprezentările din planșe am folosit o reducere la scară de 1:25.

De buna reușită a lucrării noastre, am beneficiat de un real sprijin din partea Domnului prof. univ. dr. **Ioan Piso**, coordonatorul acesteia, care prin timpul acordat și sfaturile date ne-au ajutat într-un mod cu totul și cu totul deosebit și căruia îi aducem mulțumirile noastre.

Într-un mod deosebit am fost încurajați, atât în timpul săpăturilor efectuate la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, cât și ulterior în abordarea subiectului legat de amfore, rămânând profund îndatorați colegului și prietenului, conf. univ. Dr. **Alexandru Diaconescu**, căreia îi mulțumim și pe această cale.

Rămânem profund îndatorați Doamnei Dr. **Susanne Zabehlicky-Scheffenegger** de la Institutul de Arheologie din Viena, care ne-a încurajat și susținut în cadrul Rei Cretariae Romanae Favtores, unde ca membru am avut posibilitatea participării la Congresele Internaționale organizate de acest for în 1998 la Efesus (Turcia), 2000 la Lyon (Franța), 2002 la Roma (Italia) și 2006 la Durres (Albania). Participarea la aceste manifestări științifice internaționale au avut darul de a-mi îmbogăți imaginea asupra evoluției amforelor romane din bazinul Mediteranean, unde am putut compara diferitele tipuri de amforă. Fără participarea la aceste congrese internaționale unde m-am bucurat în permanență de suportul material atât de necesar, mulțumesc Domnului prof. Dr. **Philip M Kenrick** (Universitatea Oxford, Anglia) fără de care sunt sigur, că nu aș fi putut duce la bun sfârșit această lucrare.

Pentru o cunoaștere cât mai bună a bibliografiei apărute în diverse locuri ale Europei mulțumim colegilor: Dr. **Dario Bernal Casasola** (Universitatea din Cadiz, Spania), Dr. **Armand Desbat** (Muzeul Gallo-Roman Lyon, Franța), **Severine Lemaitre** (Universitatea din Orleans, Franța), Dr. **Françoise Mayet** și Academician Dr. **Robert Etienne** (Universitatea Bordeaux, Franța), Dr. **Richard Petrovsky**

(Muzeul Speyer, Germania), Dr. **Werner Eck** (Universitatea din Köln, Germania), Dr. **Stefanie Martin-Kilcher** (Universitatea Basel, Elveția), Dr. **Kathleen W. Slane** (Universitatea Missouri-Columbia, S.U.A.), Dr. **Archer Martin** (Academia Americană de la Roma, Italia), Dr. **Piotr Dyczek** (Universitatea Varșovia, Polonia), precum și acelor ce nu mai sunt: **J. H. Van der Werff** și **Jan Kees Haalebos**.

Pentru a oferi o imagine cât mai completă asupra amforelor, am considerat necesar să indicăm structura petrologică a pastei din care sunt confecționate. Acest subiect este tot mai frecvent folosit în numeroase lucrări în care se analizează structura pastei din care sunt fabricate vasele din lut.

O parte din materialul prezentat de noi este inedit și provine din diferite muzee și colecții din țară. Ne revine o plăcută datorie de-ai aminti și totodată de-a le mulțumi acelor colegi și prieteni care ne-au ajutat la reușita acestei lucrări, după cum urmează: dr. **Vasile Moga** și **Mihai Blăjan** (Muzeul Național al Unirii din Alba-Iulia); colectivului de muzeografi de la Muzeul castrului militar Jidava (Câmpulung, Jud. Argeș); **Corneliu Gaiu** (Muzeul Județean Bistrița); **Gheorghe Dragotă** (Muzeul Făgăraș); Dr. **Florea Costea** (Muzeul Brașov); **Ovidiu Bozu** (Muzeul Banatului Montan Reșița); dr. **Gheorghe Lazarovici**, Dr. **Sorin Cocîș**, **Adela Paki** și **Emilian Bota** (Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj- Napoca); prof.univ.dr. **Nicolae Gudea** și Dr. **Coriolan Opreanu** (Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj-Napoca); prof. univ.dr.**Dan Isac** (Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca); conducerii Muzeului Olteniei din Craiova, în mod special d-lui prof.Univ.dr. **Gheorghe Popilian** (Institutul Român de Tracologie, Filiala Craiova); colegilor de la Muzeul Județean din Târgu-Jiu; Dr. **Adriana Rusu** și **Eugen Pescaru** (Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva); **Emil Nemeș** (Muzeul de Arheologie de la Sarmizegetusa, Jud. Hunedoara); Dr. **Ion Stângă** (Muzeul Porților de Fier din Drobeta Turnu-Severin); Dr. **Adrian Husar** (Universitatea din Târgu-Mureș); **Lică Paul**, **Marian Vasilescu** și **Vladimir Neagoe** (Muzeul Romanaiilor din Caracal); **Florea Bâciu** (Muzeul de Arheologie și Etnografie din Corabia); **Constantin Băloi** (Muzeul Orlea, Jud. Olt); Dr. **Dan Tamba** și Dr. **Istvan Bajusz** (Muzeul de Istorie și Artă din Zalău); **I. Lazăr** (Muzeul Brukenthal din Sibiu); **Zeno Karl Pinter** și **Sabin Adrian Luca** (Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu).

În permanență am simțit sprijinul colegilor de la Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș, care ne-au încurajat în mod deosebit. Mulțumirile noastre se îndreaptă spre colegii **Octavian Popescu** și **Lucian Ionescu**, care ne-au ajutat nemijlocit atât în ceea ce privește analiza propriu-zisă a materialului arheologic cât și în realizarea ilustrației foto.

În vederea redactării acestei lucrări ne-am bucurat de sprijinul și ajutorul părintelui decan **Reinholdt Lovasz** fost paroh al Bisericii Romano-Catolice din Caransebeș, în mod special, modul în care ne-a pus la dispoziție atât mijloacele de copiere cât și computerul acestei parohii.

Recunoștința noastră se îndreaptă și spre cei ce numai sunt, dar care prin opera lor ne-au format ca arheologi și oameni. În acest sens profesorul arheologul și șeful de șantier **Hadrian Daicoviciu**, și-a adus o contribuție remarcabilă în desăvârșirea noastră ca istorici și oameni.

Am încercat să prezentăm pe toți aceia care ne-au ajutat și sprijinit, și cărora le rămânem profund îndatorați.

Nu putem să încheiem scurta noastră prezentare fără a mulțumi conducerii Muzeului Banatului Montan din Reșița, în special domnului director, Conf. Univ. Dr. **Dumitru Țicu**, fără de care această carte nu ar fi văzut lumina tiparului.

Suntem siguri că nu peste multă vreme vor apare și noi studii despre amforele din Dacia, care vor îmbogăți imaginea acestui domeniu în peisajul lumii antice romane.

Octombrie, 2006
Caransebeș

CAPITOLUL I

1. Introducere în studiul amforelor

1. a. Istoricul cercetărilor.

Unul dintre materialele arheologice cu un potențial informațional deosebit de important îl constituie amfora, domeniu de cercetare care a început să suscite interesul specialiștilor la sfârșitul secolului trecut, în urma investigațiilor făcute la Pompei. Acest material a fost inclus în corpusul de inscripții publicat de către Theodor Mommsen. Continuându-i opera, istoricul german Heinrich Dressel adună materialul provenit de la Roma și Pompei¹, reușind să ofere lumii științifice prima schemă de orientare tipologică asupra amforelor romane, care mai bine de cinci zeci de ani va rămâne singura modalitate de abordare a acestui subiect.

După cel de-al doilea război mondial, încep să apară și alte studii, plecând totuși de la tipologia lui Heinrich Dressel. În acest sens se înscriu cercetările inițiate de către F. Pelichet² și N. Lamboglia³ dar și ale lui M. Almagro⁴, concomitent cu abordarea aspectelor ce privesc arheologia marină, unde F. Benoit și A. Tchernia⁵ au reușit să facă pași deosebit de importanți.

Un aport deosebit la cunoașterea amforei romane îl constituie și rezultatele săpăturilor efectuate de către specialiștii americani în Agora de la Atena, unde H. Robinson⁶ publică materialul existent, fără a face însă o încadrare tipologică adecvată.

Alături de aceste descoperiri se înscriu și cele efectuate de către arheologii ruși la nordul Mării Negre și puse în valoare de către I. B. Zeest⁷. Esențial în

¹ Dressel, 1879, 311-312, 143-195; Dressel, 1899

² Pelichet, 1946, 198-206

³ Lamboglia, 1955, 241-270

⁴ Almagro, 1955

⁵ Benoit, 1956, 23-24; Benoit, 1957, 247-285; Tchernia, 1969, 465-498

⁶ Robinson, 1959

⁷ Zeest, 1960

cunoașterea amforei este ștampila, care cunoaște diferite modalități de abordare, fiind prelucrată și redată lumii științifice de către M. H. Callender⁸, într-un corpus care rămâne și astăzi puntea de legătură între cercetările moderne și cele de la sfârșitul secolului trecut.

O dată cu apariția de noi zone de cercetare, dar și a unui bogat material arheologic, încep să apară noi puncte de vedere la prima tipologie făcută la sfârșitul secolului trecut, unul dintre specialiștii care revoluționează acest domeniu fiind Fausto Zevi⁹, care dă o nouă interpretare atât metodic cât și tipologic.

Prima mare sinteză asupra unor amfore dintr-o provincie romană este dată de către M. Beltran Lloris, care reușește să adune materialul existent în Spania, oferind o imagine cu totul și cu totul nouă¹⁰.

Sub egida Școlii Franceze de la Roma, vor fi inițiate o serie de congrese internaționale, care vor stimula și multiplica domeniile de cercetare, direcționându-le spre apariția de monografii zonale¹¹. În acest sens apar studiile oferite de Clementina Panella¹², asupra materialului din Italia, concomitent apărând și studii din zonele aflate în răsăritul imperiului, așa cum este cel realizat de către G. Kuzmanov pentru amforele târzii din Moesia Inferior¹³.

Specialiștii români se înscriu foarte repede pe linia acestui domeniu de cercetare, Gh. Popilian¹⁴, reușind să structureze materialul din Oltenia, iar pentru Dobrogea sunt realizate studii deosebit de importante prin aportul deosebit adus de către A. Rădulescu¹⁵, C. Scorpan¹⁶, A. Opaïț¹⁷, Al. Suceveanu¹⁸ și Fl. Topoleanu¹⁹.

⁸ Callender, 1965

⁹ Zevi, 1966, 207-247

¹⁰ Beltran Lloris, 1970

¹¹ L'Ecole Francaise de Rome, 1972; L'Ecole Francaise de Rome, 1974; L'Ecole Francaise de Rome, 1989; Empereur-Gaelon, 1986; Deroche-Spieser, 1989

¹² Panella, 1970, 103-150; Popilian, 1973, 461-633

¹³ Kuzmanov, 1973, 14-21

¹⁴ Popilian, 1974, 137-146; Popilian, 1976, 37-46, pl. XV/194-202, XVI/203-212, LXXVI/1-13, LXXVI/14-34

¹⁵ Rădulescu, 1973, 198-208; Rădulescu, 1976, 99-115

¹⁶ Scorpan, 1975, 263-315; Scorpan, 1976, 155-189; Scorpan, 1977, 269-299

¹⁷ Opaïț, 1980, 291-327; Opaïț, 1984, 311-327

¹⁸ Suceveanu 2000

¹⁹ Topoleanu 2000

Amforele provenite din răsăritul imperiului, suscită un interes major, mai ales în locurile unde acestea pătrund, cum ar fi Britania, unde P. Arthur²⁰ valorifică cu succes informațiile pe care le dă această categorie de material arheologic.

Modalitatea de abordare se diversifică, rolul jucat de Italia²¹ este foarte mare, fiind completat de mai recente cercetări efectuate la Cnossos de către J. W. Hayes²². Un aport deosebit este adus și de către S. J. Keay²³, care analizează amforele târzii din provinciile vestice.

Abordând sub aspect economic evoluția amforei, D. P. S. Peacock și D. F. Williams²⁴, au un nou punct de vedere în studierea amănunțită a tuturor elementelor ce compun o amforă. Specialiștii englezi acordă un spațiu extins raporturilor dintre sistemele tipologice și investigațiile petrologice asupra pastei, cu reușite marcante în stabilirea originii unor asemenea recipiente.

Seria monografiilor zonale este continuată cu succes în cazul materialului din Pannonia, unde T. Bezczky²⁵, Olga Brukner²⁶ și M. H. Kelemen²⁷ abordează atât informațiile provenite din săpături dar și aspectele economice. Tot în această serie a monografiilor zonale se înscriu și studiile realizate de J. Remesal Rodriguez și Egon Schallmayer²⁸ pentru materialul din Germania, iar J. Remesal Rodriguez alături de V. Revilla Calvo²⁹ studiază conținutul unor amfore de pe actualul teritoriu al Olandei și al Germaniei.

Un domeniu aparte îl constituie și studiul cuptoarelor de fabricație a amforelor, domeniu unde A. Alarcao și Francoise Mayet³⁰ reușesc să adune o serie de studii provenite din Portugalia, cu un conținut deosebit de important în cunoașterea și evoluția amforei la Oceanul Atlantic.

²⁰ Artur, 1986, 655-660

²¹ Panella, 1986, 609-634

²² Hayes, 1983, 97-169

²³ Keay, 1984

²⁴ Peacock-Williams, 1986

²⁵ Bezczky, 1987

²⁶ Brukner, 1981; Brukner, 1990, 199-216

²⁷ Kelemen, 1987, 3-45; Kelemen, 1988, 111-150; Kelemen, 1990, 147-193; Kelemen, 1993, 45-75

²⁸ Remesal Rodriguez-Schallmayer, 1988, 395-432

²⁹ Remesal Rodriguez-Revilla Calvo, 1991, 389-439

³⁰ Alarcao-Mayet, 1990

Zonele învecinate provinciei noastre, Noricum și Pannonia sunt puse în valoare de o serie de specialiști ca V. Gassner³¹ și T. Bezczky³², care vin cu noi elemente asupra amforelor romane, făcând legătura dintre influența italică și cea venită pe cursul Dunării din răsăritul imperiului. Pentru noi, studiile făcute pe coasta dalmată a Mării Adriatice³³ dar și în Peninsula Istria³⁴, constituie un important ajutor în elucidarea problemelor legate de comerț. Acest subiect deosebit de interesant a început să fie abordat cu mai multă îndrăzneală și la noi³⁵, dar și de specialiști din zonele învecinate³⁶, în special cei din sudul Dunării³⁷.

O atenție deosebită a fost acordată amforelor spaniole prin organizarea în anul 1998 la Sevilla a unui congres internațional care a tratat amforele Baetice din Imperiu³⁸. Pe lângă această reuniune s-a impus tot mai mult în lumea științifică europeană congresele RCRF³⁹

1. b. Clasificări și tipologii existente

Astăzi problematica legată de studiul amforelor, este strict delimitată de studiul tipologic și evolutiv al acestui recipient. Specialiștii sunt confrunțați cu o serie de probleme legate de aspectul strict metodologic ce-l reprezintă o clasificare cât mai bine structurată, în funcție de raporturile existente datorate evoluției amforei în spațiu și timp.

Pentru a putea analiza sub aspect tipologic o amforă, suntem înclinați să acceptăm definiția dată de Virginia Grace⁴⁰ care tratează principalele repere valabile și astăzi, denumind aceea specie ceramică, de mari dimensiuni, cu două toarte alungite, folosite, pentru a putea fi prinse, gâtul și buza relativ înguste și corpul alungit sau pântecos, cu un picior care să-i permită fixarea stabilă, fiind ușor de manevrat și transportat, considerându-se ca fiind rezultatul unui produs de manufactură.

³¹ Gassner, 1989, 52-72

³² Bezczky, 1994, 115-125

³³ Vidrih-Perko 1999, 1-21; Bezczky 1994a, 112-120

³⁴ Carre, 1985, 207-245; Starac 1999, p. 601-608

³⁵ Ardeț, 1993, 95-141; Ardeț, 1996, 165-176; Ardeț 2000, 487-489; Ardeț 2001, 279-282; Ardeț 2002, 423-424

³⁶ Dyczek 1999

³⁷ Bjelajac, 1996

³⁸ Congreso Internacional „Ex Baetica Amphorae” 2000

³⁹ R.C.R.F. Acta 36, 2000: R.C.R.F. Acta 2001

⁴⁰ Grace, 1961

Prima și cea mai importantă clasificare tipologică a unor amfore, bazată pe forma recipientelor este făcută de către Heinrich Dressel, care clasifică amforele provenite de la Roma, identificând un număr de patru zeci de tipuri distincte. În anul 1879 se publică primul tabel bazat pe cercetările din Castro Pretorio, urmând apoi cele din 1899⁴¹ să fie publicate așa cum le cunoaștem noi astăzi (fig. 1).

Deosebit de interesante sunt raporturile cronologice ale lui F. Schumacher⁴², care împarte în patru categorii distincte amforele, în funcție de evoluția în timp a acestora. În prima categorie sunt cuprinse acele amfore care circulă în perioada anilor 45 î. Chr. - 80 d. Chr., din cea de-a doua grupă fac parte cele încadrate în perioada anilor 80-100 d. Chr., fiind urmate de cele din a treia categorie numită „Antoninus”⁴³ și cuprinsă între 100-150 d. Chr., iar ultima fază de evoluție se consideră a fi în secolul al IV-lea d. Chr. Această încadrare tipologică este preluată de către A. Grenier, care continuă linia începută de Schumacher, încorporând noi elemente la structura tipologică, dar fiind foarte complicat în momentul în care sunt prezentate diferite variante fără nici o asemănare cu tipul de bază⁴³.

Relevante sunt încercările de clasificare oferite de F. Pelichet, care pe baza cercetărilor efectuate la Nyon, anticul Julia Equestris oferă o imagine nouă⁴⁴, bazată strict pe raporturile dintre săpătura efectuată și evoluția în timp a respectivului tip de vas. Autorul prezintă un tabel evolutiv format din un spre zece forme, eșalonate în timp din perioada Republicii și până în secolul IV d. Chr. Această încadrare, este prima încercare de-a prezenta o altă imagine, diferită de ce-a a Romei (fig. 2).

Pentru amforele considerate târzii și provenite din necropolele studiate la Ampurias, M. Almagro⁴⁵ reia tema inițiată de Peliche, adăugând noi tipuri numerotate de la 50 la 54 pentru secolele III-IV d. Chr.

Cel mai important sistem la vremea respectivă, care abordează raporturile tipologice în funcție de evoluția în timp a unei amfore, îi aparține lui N. Lamboglia⁴⁶, care revizuieste tabloul lui Dressel, schimbând ordinea unor exemplare considerate a fi mai târzii în timp, cu altele mai vechi (fig. 3). Fără alte precizări de natură sistemică, N. Lamboglia inaugurează o *nouă eră* în studiul tipologic, bazat pe forme care cunosc o evoluție atât în spațiu cât și în timp.

⁴¹ Dressel, 1879, p. 311-312, 143-195

⁴² Schumacher, 1936, 103-113

⁴³ Grenier, 1939, 611-641

⁴⁴ Pelichet, 1946, 198-209, fig. 8

⁴⁵ Almagro, 1955, 4-10.

⁴⁶ Lamboglia, 1955, 241-270

Sunt inițiate și alte forme de clasificare de către F. Benoit⁴⁷ sau S. Loesche⁴⁸ fără însă a avea rezultate marcante.

Analizând ștampilele prezente pe amfore, M. H. Callender⁴⁹, reia tema clasificării, încadrând o serie de tipuri ca variante sau anumite variante ca tipuri, acest sistem fiind foarte greoi, cu excepția clasificărilor de ștampile, care rămâne și astăzi un îndrumar foarte eficient în studiul amforelor.

Un exemplu de clasificare și datare îl oferă M. Beltran Lloris, care identifică un număr de șase forme distincte de amfore cu o origină spaniolă, și un număr de 84 de tipuri care circulă în Spania⁵⁰. Această monografie este foarte consistentă în prezentarea de amfore romane provenite din cercetările efectuate de-a lungul Peninsulei Iberice. Acest material acoperă o perioadă de timp destul de largă, prezentându-se o gamă variată de amfore din spațiul cercetat. Demn de menționat este faptul că această lucrare abordează și raporturile dintre procesul de fabricație a unei amfore și produsul finit, respectiv, cuptoarele de fabricație și amfora propriu-zisă.

Impresionant este materialul arheologic provenit din săpăturile efectuate la Ostia, unde Clementina Panella⁵¹ reușește o prezentare a amforelor raportată la studiile existente, mergându-se la o cât mai bună încadrare tipologică a acestora în funcție de arealul de răspândire.

Relevante la acest capitol sunt studiile făcute de către specialiștii români, pe baza materialului arheologic cercetat în Dacia și Schitia Minor. Prin încercările de tipologizare s-au remarcat cercetători ca : A. Rădulescu, C. Scorpan, Gh. Popilian, A. Opaiț, V. Baumann, Al. Suceveanu și mai recent, Fl. Topoleanu. O foarte interesantă încercare de tipologizare a amforelor descoperite în Dacia, Schitia Minor și Moesia Superior a fost întreprinsă de Piotr Dyczek, acesta bazându-se numai pe materialul publicat⁵².

În strânsă legătură cu evoluția amforelor de la nordul Dunării, vin și studiile efectuate la sudul acesteia, prin G. Kuzmanov⁵³, care reușește să încadreze tipologic 22 de forme distincte (fig. 4), eșalonate în timp de-a lungul secolelor IV-VII d. Chr.

⁴⁷ Benoit, 1956, 23-24.

⁴⁸ Loeske, 1943, 103-322.

⁴⁹ Callender, 1965, 5-37

⁵⁰ Beltran Lloris, 1970, 388-580.

⁵¹ Panella, 1970, 105-150; Panella, 1973, 461-633

⁵² Dyczek 1999

⁵³ Kuzmanov, 1973, 14-21

Unul dintre cele mai perfecționate sisteme tipologice aparține cercetătorilor englezi D. P. S. Peacock și D. F. Williams⁵⁴, abordând atât problemele economice ale amforei cât și problematica legată de evoluția tipologică, origine și răspândire. Cercetările efectuate de către cei doi specialiști, se bazează pe studii amănunțite asupra structurii petrologice ale fiecărui exemplar studiat, oferindu-se și posibilul loc de proveniență. Acest sistem se bazează pe un număr de 66 de tipuri distincte de amfore, plecând în abordarea acestui domeniu de la tipurile considerate arhaice și care circulă în secolele II-I î. Chr. și până la cele de sec. VII d. Chr.

Cercetările arheologice efectuate la Cnossos de către J. W. Hayes⁵⁵, reprezintă un domeniu aparte în abordarea amforelor din răsăritul imperiului, problematică ce va fi abordată și de către Clementina Panella⁵⁶, la amforele ce s-au descoperit recent în Italia. Tot legat de evoluția amforelor în lumea răsăriteană, sunt studiile asupra materialului descoperit în Pannonia, unde Tamas Bezeckzy face precizări foarte importante⁵⁷.

Un aport deosebit la identificarea unor tipuri de amforă provenite din zona Peninsulei Iberice, îl constituie monografia dedicată de A. Alarcao și Francoise Mayet asupra descoperirilor din Portugalia⁵⁸. Acest studiu cuprinde pe lângă corecturi la sistemul lui M. Beltran Lloris și D. P. S. Peacock-D. F. Williams și abordarea sub aspect metodologic al procesului de fabricație, prezentându-se numeroase exemple de cuptoare existente de-a lungul coastei portugheze. Analizele chimice și petrologice efectuate pe un material foarte numeros, constituie tot atâtea argumente la necesitatea unor studii mult mai ample, vizând nu numai evoluțiile tipologice și cronologice dar și cele cuprinse în pasta din care este confecționat acest recipient.

Aflată în apropierea Daciei, provincia romană Pannonia reprezintă un important reper analogic. Amfora romană din această provincie a fost abordată cu multă îndrăzneală de către cercetătorul maghiar M. H. Kelemen⁵⁹, care identifică un număr de XXII de tipuri de amforă.

Pe lângă aceste studii, nu poate fi trecută cu vederea recenta monografie apărută la Belgrad și semnată de către Lj. Bjelajac⁶⁰ care analizează cu deosebită

⁵⁴ Peacock-Williams, 1986, 82-217

⁵⁵ Hayes, 1983, 97-169

⁵⁶ Panella, 1986, 609-634

⁵⁷ Bezeckzy, 1994, 115-125

⁵⁸ Alarcao-Mayet, 1990, 28-32

⁵⁹ Kelemen, 1987, 3-45; Kelemen, 1988, 111-150; Kelemen, 1990, 147-193; Kelemen, 1993, 45-75

⁶⁰ Bjelajac, 1996, 13-108

competență amforele aflate la sudul Dunării în provincia Moesia Superior. Cercetătoarea sârbă studiază un număr impresionant de amfore, menționând un număr de 2500 de exemplare studiate și analizate, care au fost încadrate în XXXIV de tipuri distincte. Această încadrare tipologică are la bază monografia semnată de către D. P. S. Peacock și D. F. Williams, cu mențiunea că asupra materialului studiat nu s-a făcut o analiză petrologică asemănătoare cu cea a specialiștilor englezi.

Considerăm oportun să prezentăm și recente monografii dedicate acestui subiect de către doi specialiști români. În primul rând trebuie menționată analiza amforelor descoperite la Telița de către V. H. Baumann. Acesta oferă o imagine nouă asupra evoluției materialului din Dobrogea⁶¹, care este foarte numeros și cunoaște o extensie mare în timp.

În același cadru se înscrie și Andrei Opaïț, care face o analiză asupra amforelor descoperite în Dobrogea secolelor IV-VI d.Chr.⁶², cu specificarea faptului că se prezintă în mod special materialul descoperit în siturile arheologice de la Topraichioi și Murighiol. Această monografie precizează faptul că în Dobrogea avem de-a face cu un număr de 80 de tipuri de amforă, distincte unele de celelalte. Este precizată pentru prima dată diferența dintre amforele de transport și cele „de masă“, care sunt considerate ca fiind de factură locală și ar satisface necesarul populației locale. Considerăm că această lucrare este bine venită în peisajul literaturii de specialitate, singura obiecție fiind ceea ce este legată de raportarea materialului doar la câteva situri arheologice.

Scurta noastră prezentare a sistemelor tipologice folosite astăzi de către specialiștii domeniului legat de amfora romană, au la baza o delimitare strictă legată de formă, pastă și origine. Pe lângă aceste elemente definitorii, evoluția în timp reprezintă un factor de bază în analiza acestui domeniu distinct de material arheologic. În prezentarea noastră am considerat necesar să menționăm studiile mai importante, care au adus elemente importante în abordarea subiectului, pe lângă ceea ce noi am prezenta mai există și o serie de alte studii pe care le vom menționa la locul potrivit.

Raporturile noastre tipologice ce sunt folosite în text au la bază schema clasică al lui Heinrich Dressel, cu toate modificările cunoscute, în special cele care au fost făcute de către N. Lamboglia asupra evoluției tipologice.

⁶¹ Baumann, 1995; Baumann, 1997, 31-55

⁶² Opaïț, 1996

Pe lângă aceste sisteme, ne-am bazat pe încadrarea tipologică și cronologică făcută de M. Beltran Lloris în Spania. Pentru întreg Imperiul Roman modalitatea de examinare a amforelor oferit de către D. P. S. Peacock-D. F. Williams este deosebit de prețioasă și practică.

Considerăm că propunerea noastră tipologică, la materialul existent astăzi în Dacia să poată fi ușor modificat, dat fiind faptul că cercetările arheologice se extind pe zi ce trece, mai mult ca ori când cercetarea orașelor romane din Dacia a devenit un subiect tot mai frecvent abordat de specialiștii români.

Nu putem încheia această scurtă prezentare a sistemelor tipologice, fără a menționa faptul că încadrarea noastră tipologică are la bază materialul studiat și analizat în muzeele unde am avut acces și unde am putut face analizele de pastă, lucrarea noastră este însă incompletă datorită faptului că cele două castre legionare din Dacia, respectiv Apulum și Potaissa ne-au oferit puțin material arheologic sau chiar de loc.

2. Amfora și evoluția ei istorică

2. a. Apariția și evoluția amforei în Orient

Originea vasului de care ne ocupăm noi astăzi își găsește rădăcinile în vasul cananit, care este cunoscut în sec. XV î. Chr.⁶³, și care se caracterizează printr-o asemănare frapantă cu amfora, fiind compus la fel ca și aceasta dintr-o gură îngustă, două toarte care sunt situate de-o parte și de alta a gâtului și corpul puțin piriform.

Acest vas se pare că a fost folosit la sfârșitul epocii bronzului prin lărgirea comerțului în ariile mediteranei. Fiind de dimensiuni mici, acest vas putea fi mănuit de-o singură persoană, ceea ce îi conferă utilitate și un rapid avânt față de celelalte produse ceramice existente în acel moment.

Extinderea comerțului pe arii mult mai întinse, presupune și un vas adecvat pentru acest lucru. Considerăm că acest prototip de vas întrunește toate calitățile din acest punct de vedere.

Descoperirile arheologice efectuate în Egipt, Micene, Atena, Creta sau Thera⁶⁴, au dus la identificarea unor asemenea vase, care provin din zona Palestinei. Această ceramică a fost descoperită în zonele unde exista o tradiție a ceramicii locale care

⁶³ Amiran, 1970, 62-110

⁶⁴ Peacock-Williams, 1986, 20-22, fig. 6

cunoaște o altă evoluție, materializată prin cea a chiupurilor descoperite la Cnossos⁶⁵, de mari dimensiuni, având o formă globulară sau ovoidală, cu gâtul puțin profilat și buza rotunjită. Elementul de bază al acestui vas îl constituie prezența celor două toarte, aplicate de-o parte și de alta a vasului. Aceste forme ceramice se deosebesc fundamental de cele pe care noi le considerăm amfore, atât prin formă cât și prin greutatea de-a le manevra.

Vasul cannanit este adoptat și în Egipt, unde îl găsim în secolul XIV-XIII î. Chr., făcând obiectul unui comerț înfloritor, reprezentările din interiorul piramidelor, fiind grăitoare în acest sens. În Egipt se pare că asistăm la o ruptură de tradiția vaselor cannanite, ideea unui vas cu o singură toartă se pare că va prima, această formă fiind însă mai puțin răspândită⁶⁶.

Cei care preiau amfora cu două toarte, se pare ca sunt fenicienii⁶⁷, care vor duce acest tip de vas în Creta și mai apoi în coloniile pe care le vor fonda în părțile vestice ale mediteranei. Aceștia au pornit spre apus, în părțile occidentale ale Mării Mediterane, nu în calitate de coloniști, ci în aceea de negustori. Ei voiau în primul rând să cumpere și să vândă și nu s-au gândit să-și întemeieze colonii decât mult mai târziu. Cele mai vechi călătorii ale fenicienilor sunt atestate în cărțile sacre ale iudeilor, care cunoșteau bine drumurile străbătute pe mare de aceștia⁶⁸.

O dată cu dispariția concurenței miceniene, fenicienii se văd stăpânii mărilor și reușesc să pătrundă până în Spania, Malta și Tunisia⁶⁹.

Informațiile antice menționează faptul că activitățile comerciale ale fenicienilor aveau obiectiv principal comerțul cu fructe uscate, vinuri, țesături scumpe, broderii, lemn de cedru, bitum din Marea Moartă, smirnă și tămâie aduse din Arabia, parfumuri, purpură, pietre scumpe, sticlărie, mai precis acele obiecte de lux care să prezinte un interes major. Aptitudinile fenicienilor spre comerț au devenit proverbiale în lumea antică, aceștia fiind cunoscuți sub numele de „cannanieni”, ceea ce a ajuns să însemne comerciant⁷⁰.

⁶⁵ Platon, 1988, Vol. II. 30-38

⁶⁶ Grace, 1961, 21-66

⁶⁷ Cintas, 1950, 5-10

⁶⁸ Peacock-Williams, 1986, 20-22.

⁶⁹ Cintas, 1970, 14-88

⁷⁰ Cintas, 1970, 14-20

Vasele descoperite în Spania secolului al V-lea î.Chr. sunt frapant de asemănătoare cu cele descoperite în Fenicia și datate tot în această perioadă⁷¹, așa încât nu putem decât să subscriem la aceste informații pe care le deținem.

Amfora punică se diferențiază foarte mult de cea feniciană, după toate probabilitățile se pare că are o altă origine, materializată în răsărit, la cele egiptene⁷². Amforele egiptene au o formă cilindrică, care este adoptată de modelul punic⁷³, diferit de cel grecesc.

2. b. Amfora grecească

Acest tip de amforă este total diferită de cea feniciană, având la bază se pare vasel $\pi\tau\omicron\xi$ ⁷⁴, deschise și de formă conică sau cu gâtul în formă de mosor sau cilindru, cu un corp ovoidal. Primele semnalări sunt făcute în Creta, unde de la aceste forme nu este decât un pas până la așa numitele „*pithamfore*“ decorate cu plante uriașe, deseori acvatice, având tije flexibile⁷⁵. În secolul al VII-lea î. Chr., această amforă se definește devenind mult mai practică, mai suplă și mai ușor de manevrat, pentru ca în secolul VI-V î. Chr. amfora să devină aproape unicul recipient folosit curent în comerț⁷⁶.

Acest recipient se caracterizează printr-o supraînălțare a gâtului, gura se îngustează tot mai mult iar toartele sunt prinse imediat sub buză și pe umerii vasului. Corpul este puțin rotunjit spre fund, care devine ascuțit și va reprezenta o formă deosebită ceramic, care va domina lumea antică, până în zorii evului mediu, când aceste recipiente își pierd din importanță⁷⁷.

Revenind la amforele grecești, menționăm faptul că acestea erau însemnate pe gât, până prin secolul IV î. Chr., cu unul sau două cercuri mici, incizate, fie cu dungii și litere colorate. Din secolul al IV-lea apar ștampilele care sunt pătrate, rotunde sau dreptunghiulare, fiind scrise în limba greacă cu o simplă monogramă, reprezentând emblema statului care le-a produs sau numele unui efor⁷⁸.

⁷¹ Niemeyer-Schubart, 1975, pl. 18, nr.632

⁷² Grace, 1956, 80-109, pl. X, nr.11

⁷³ van der Werff 1978, 171-200

⁷⁴ Platon, 1988, Vol. III, 21-36; Canarache, 1957, 6-8, Fig. 2

⁷⁵ Platon, 1988, Vol. III, 28-30

⁷⁶ Peacock-Williams, 1986, 28-30

⁷⁷ Canarache, 1957, 12-18.

⁷⁸ Grace, 1961, 75-103

Aceste ștampile sunt interpretate ca un certificat de capacitate, garantând conținutul pentru taxele portuare sau consumatori. La Rhodos, dar și la Cnidos, uneori și la Heraclea, numele magistraților sau al preoților este precedat de prepoziția **επι**, care înseamnă : „în timpul „ sau „fiind“, deosebit de important în vederea datării acestora⁷⁹.

Cunoaștem astăzi un impresionant număr de amfore grecești care au fost descoperite în Dobrogea unde au fost studiate de către specialiști.

Până acum cunoaștem exemplare de amfore provenite din diferite centre de producție cum ar fi : Thasos, Sinope, Heraclea, Chersonesos, Paros, Rhodos, Cos, Cnidos (fig. 5) sau alte centre⁸⁰.

Cercul în care pătrund și se difuzează aceste amfore este închis, el se limitează la coloniile grecești aflate în zona pontului și răsăritul mediteranei. Identificarea pare însă insuficientă astăzi când se pune cu acuitate problema identificării originii și când un număr însemnat de exemplare nu poartă aceste ștampile având doar anumite semne sau figuri. Atenția deosebită acordată ștampilelor a lăsat la o parte studiul asupra fabricației, al pastei, prevalând așa cum am mai spus, forma și ștampila.

Foarte puține exemplare au ajuns în vestul mediteranei, unde cunoaștem o altă evoluție diferită de cea grecească, loc în care s-a născut civilizația romană și care a intrat în contact cu cea grecească prin intermediul coloniilor din Grecia Magna.

2. c. Amfora greco-romană și romană

Rolul jucat de coloniile grecești din sudul Italiei și din Sicilia este deosebit de mare, datorită evoluției unui tip de amforă distinct de cel cunoscut în zona pontică și răsăriteană a Mării Egee⁸¹.

Pentru secolele III-II î. Chr. variantele fabricate în Grecia Magna vor constitui prototipul pentru amfora romană, cunoscută și sub denumirea de amfora „greco-romană”⁸². Acest tip se caracterizează printr-o formă care mai păstrează încă tradiția grecească dar se caracterizează prin buza dreaptă și ascuțită, gâtul alungit și conic, toartele ovale și prinse sub buza și pe umerii vasului, care sunt proeminenți și rotunjiți. O caracteristică de bază a acestui prototip îl constituie corpul care este piriform și

⁷⁹ Canarache, 1957, 15-16

⁸⁰ Canarache, 1957, 32-310

⁸¹ Will, 1982, 338-356

⁸² Peacock-Williams, 1986, 84-85, tip 2

mult îngustat spre picior, care este îngust și plin⁸³. Această amforă circulă în secolele IV-III î. Chr., elementele de bază fiind preluate de tipul Ostia LXVI⁸⁴, care are alte trăsături, mai ales forma gâtului, care devine cilindric, iar buza se îngustează, corpul nu mai are aceea formă piriformă, fiind pântecos. Tipul de amforă cunoaște o circulație destul de mare în spațiu și timp, de-a lungul secolelor II-I î. Chr.⁸⁵, fiind de fapt amfora care premerge tipurilor clasice romane.

Aceste forme nu au fost descoperite până în prezent în centrele unde s-au făcut cercetări asupra zonelor de dezvoltare a așezărilor dacice de secolele I î. Chr.-I d. Chr. Situația din Dacia preromană este alta, aici amforele provin într-un număr covârșitor din lumea grecească, prin intermediul coloniilor aflate pe litoralul Mării Negre⁸⁶.

În sprijinul afirmației noastre vine amfora cunoscută sub denumirea de tip **Zeest 84** (pl. XXII/178-179, fig. 47/8d, 51), care are o mare răspândire în lumea dacică⁸⁷ și păstrează caracterele amforelor grecești de Heraclea și Rhodos⁸⁸, fiind cunoscută în Dobrogea dar și în zonele mai depărtate, cum ar fi spre exemplu Italia⁸⁹. Un exemplar provenit de la Drobeta are imprimată pe o toartă ștampila **ΣΑΓΑΤΙΣ** (fig. 113) și se înscrie în categoria unor asemenea amfore.

Exemplele legate de amfore provenite din lumea pontică pot fi concretizate și cu tipul **Zeest 64** (pl. XII/106-107, fig. 38) care cunoaște o circulație materializată atât în secolul I d. Chr., cât și pe parcursul secolului II d. Chr., precum și tipul **Zeest 94** (pl. XI/99-105; fig. 34/6b, 37). Acest ultim tip cunoaște o mare extindere în Dacia (fig. 35), dar și în Moldova⁹⁰ și Muntenia⁹¹, unde au fost descoperite exemplare care pot fi datate până în secolul III d. Chr.

Din cele trei tipuri de amforă prezentate mai sus, constatăm un fapt cunoscut și pus în evidență și de alți cercetători care s-au ocupat de problemele comerțului, fiind scoase în evidență legăturile care au existat între dacii din zona inter carpatică și

⁸³ Lamboglia, 1955, 241-270, tip 4

⁸⁴ Peacock-Williams, 1986, 82-83, Fig. 22

⁸⁵ Buchi, 1971, 531-637

⁸⁶ Glodariu, 1974

⁸⁷ Bichir, 1973, 90-92, fig. 17-19; Căpitanu, 1976, 49-72; Căpitanu, 1987, 103-213; Crișan, 1996, 361-369, Fig. 10/1-2

⁸⁸ Canarache, 1957, 190-205 și 219-275

⁸⁹ Panella, 1986, 616-617, Fig. 9

⁹⁰ Sanie, 1981, pl. 33/8-10; Bichir, 1973, 90-92, fig. 17-19, pl. CLVI/1-5, CLVII, CLVIII

⁹¹ Mitrea, 1966, 265, fig. 89/3; Diaconu, 1965, p. 276, pl. CXXVI/1; Bichir, 1984, pl. XXX/2

daco-geții din zona Mării Negre. Nu vom insista asupra acestui element, care a fost tratat în istoria noastră, ci vom scoate în evidență faptul că populația cucerită de către romani, a continuat să rămână fidelă aceluiași căi comerciale, amfora greacă rămânând un element definitoriu în Provincia romană Dacia. În momentul în care pătrund armatele romane, legăturile comerciale dintre daci și romani sunt foarte puțin documentate, urmând ca odată cu stabilizarea ocupației romane să putem vorbi de un adevărat exod de produse venite din vest.

Prima etapă o reprezintă mărfurile italiice, concretizate prin tipul **Dressel 2-4** (pl. II/17-25), **Dressel 6B** (pl. II/26-29; pl. III/30-45), cu foarte multe exemplare, dintre care cel mai reprezentativ îl constituie exemplarul descoperit la *Porolissum*⁹² (fig. 14, 85) și care are imprimată ștampila **IMP/NRVA/AVG** provenită de la *Parentium*⁹³ și folosită la transportul de ulei de măsline.

Un alt exemplu pentru a ilustra primele prezențe ale materialului italic, îl constituie tipul **Schörgendorfer 558** (pl. IV/51-52; pl. V/53-57) foarte bine cunoscut în Dacia, amintim numai amfora de la Cristești⁹⁴, în care este menționat conținutul măslinelor negre (fig. 136).

O descoperire foarte interesantă a fost făcută la Sarmizegetusa Regia, unde se pare că avem de-a face cu un exemplar asemănător⁹⁵.

Seria tipurilor italiice pot continua și prin alte exemple dintre care vom aminti doar pe cele care aparțin tipului **Forlimpopoli** (pl. VI/58-63; pl. VII/64-66) care vor fi abordate cu o mai mare profunzime în partea a treia a lucrării noastre. Aceste tipuri foarte bine cunoscute în Dacia (fig. 11/1a-d) vor precede amforele ce își au originea în *Dalmatia, Baetica, Lusitania și Gallia*, fiind urmate de cele cu o origine în provinciile estice ca *Moesia Inferior, Thracia* și provinciile orientale, *Pontus et Bithynia, Asia și Syria Palaestina*. Ultima categorie de amfore o constituie cele provenite din provinciile nord africane, în special cele din *Mauretania, Africa Proconsularis, Creta et Cyrenae și Aegyptus*.

Aceste realități au fost semnalate și de către alți cercetători, ce constată pe bază de material arheologic o scădere a potențialului economic al Italiei, în favoarea altor provincii care vor domina arterele de navigație în secolele II-III d. Chr.⁹⁶

⁹² Macrea-Protase-Rusu, 1961, 378, fig. 15

⁹³ Callender, 1965, 268, nr. 1810c

⁹⁴ Zrinyi, 1977, 97, pl. LI/2

⁹⁵ Informație amabilă Ioan Glodariu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

⁹⁶ Peacock-Williams, 1986, 25-30

2. d. Amfora de factură locală

Un aspect deosebit de incitant și totodată foarte important în analiza amforelor romane din Dacia, îl constituie existența exemplarelor care au fost confecționate pe aceste locuri. Pentru moment este dificil de precizat că un anumit tip de amforă ar fi putut să fie confecționat în provincia noastră, întrepătrunderea cu unele forme din zona pontului dar și cu cele din zona provinciilor dunărene fac greu pentru moment de-a face o distincție clară.

Pentru a putea vorbi de amfore fabricate în Dacia, vor trebui găsite și cuptoarele în care aceste amfore au fost confecționate. Până în prezent cunoaștem câteva amfore ce au fost descoperite la *Colonia Apulensis* și pot fi încadrate în tipul **Zeest 92** și au defecte, reprezentând rebuturi provenite de la cuptoare. Aceste exemplare nu sunt alt ceva decât copii ale tipului **Zeest 92** și fabricate în *Apulum*.

O situație asemănătoare este întâlnită și la Romula unde cu siguranță sunt imitate exemplare ale tipului **Kapitän II**, acestea ajung în foarte multe așezări din Dacia.

Această situație nu este singulară în Imperiu, sunt cunoscute centre aflate pe valea Rhonului la *Lugdunum* unde sunt imitate amfore Baetice reprezentând tipul **Dressel 20**.

În așezarea rurală de la Micăsasa⁹⁷ a fost descoperită o amforă întregibilă (pl. XX/173), caracterizată printr-o înălțime ce atinge cca. 0,90m, diametrul ajungând la cca. 0,45m, gura îngustă, toartele sunt situate în jurul gâtului care este conic și puțin evazat spre umeri. Corpul este rotunjit și simetric, având un picior realizat prin ascuțirea părții de jos. Acest tip a fost considerat în urma descoperirilor efectuate la a fi de factură locală. Analogii ale acestui tip au fost descoperite însă la Cnossos în Creta, Corint și în Moesia Superior⁹⁸. Ținând cont că arealul de difuzare a acestui tip cât și faptul că datorită dimensiunilor pe care le are considerăm că provine din provincia *Pontus et Bithynia*.

O altă amforă considerată locală, este tip **Rădulescu IIIA** (pl. XIII/117-118), care a apărut în urma descoperirilor efectuate în Moesia Superior și Pannonia⁹⁹. Acest tip se aseamănă foarte mult cu tipul **GAULOISE 5** (pl. X/92-95). Atât

⁹⁷ Mitrofan, 1993, 179-189, Fig. 10

⁹⁸ Bjelajac, 1996, 64, Fig. XXI/111

⁹⁹ Brukner, 1981, pl. 164/81-84; Bjelajac, 1996, 101-102, Fig. XXXVI/199-203

pasta cât și forma sunt diferite , cele pontice circulând mai târziu și fiind numite „de masă”.

Tot la acest subiect mai putem menționa și tipul **Zeast 80** (X/96-98), care se regăsește în majoritatea provinciilor dunărene, specialiștii maghiari revendicând această formă pentru Pannonia¹⁰⁰, numai că ea provine din *Moesia Inferior*.

Pentru a putea încheia această mică prezentare considerăm că este dificil pentru moment să afirmăm cu certitudine faptul că avem de-a face cu unele forme de amforă confecționate în Dacia. Existența unor posibile ateliere de fabricație la Micăsasa¹⁰¹, *Potaissa*¹⁰² și *Colonia Apulensis* ar putea ușura mult presupunerile noastre, dar până la o certificare absolută rămânem la punctul nostru de vedere.

3. Aspecte ale tehnicii amforelor

3. a. Descriere și elemente componente

Cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de amforă, cuvântul provine din grecescul ἀμφίφορος, ce desemnează un recipient folosit ca măsură de capacitate, echivalentă cu metretul¹⁰³.

Termenul a fost preluat de către romani, fiind asemuit unui vas de pământ , de mari dimensiuni, în care se păstrau lichide, fiind folosit și ca unitate de măsură și echivalență¹⁰⁴.

Pentru lumea romană, amfora a fost cel mai cunoscut recipient folosit la transportul produselor alimentare de consum: vin, uleiuri, salate și sosuri de pește, fructe conservate, miere de albine, legume și cereale¹⁰⁵. Forma este diferită de restul recipientelor, individualizându-se prin caracterele practice care îi conferă o utilitate foarte mare în transport și gospodărie.

Cunoaștem numeroase reprezentări provenite din picturile pompeiene unde pot fi observate aceste amfore care sunt transportate cu ajutorul vaselor maritime, al mijloacelor de transport terestre sau prin intermediul omului.

¹⁰⁰ Brukner, 1981, Pl. 156/9; Kelemen, 1990, 172-174, Fig. 5/2-4

¹⁰¹ Mitrofan, 1993, 179-187, Fig. 10

¹⁰² Căținaș-Bărbulescu, 1976, 101-126

¹⁰³ Saglio, 1873-1919, Vol. V, 248-249

¹⁰⁴ Guțu, 1983

¹⁰⁵ Beltran Lloris, 1970, 45-46

Termenul apare în izvoarele istorice la Homer¹⁰⁶, ἀμφορεύς, caracterul comercial fiind deja câștigat în această perioadă, devenind un recipient de uz practic general. Folosit pentru transportul la mari distanțe, amfora se diferențiază categoric de ceramica de lux „*tetra sigilata*“ sau de opaițe prin spectrul mare penetrat în lumea romană, dar și prin informațiile prețioase pe care le precizează.

Amfora se reprezintă ca un recipient confecționat din lut, compus dintr-o gură care este în general îngustă, cu buza ușor răsfrântă spre exterior. Caracteristica de bază o au cele două toarte aflate de-o parte și de alta a gâtului, fiind folosite pentru a putea fi transportată dar și golită. Corpul are diferite forme, mergându-se de la cele alungite, până la cele globulare cu un volum mare. În general spre partea inferioară se îngustează și are un picior alungit, folosit pentru a fi fixat în nisip sau pământ, dar se cunosc și cazuri când aceasta are și un fund drept și inelar.

Această definiție a fost dată de către Virginia Grace¹⁰⁷, care face o distincție între această categorie de material arheologic și vasele de mari dimensiuni folosite pentru provizii, cunoscute în literatura de specialitate ca „*dolia*“. Aceste vase pot avea un volum de până la 525 litri, izvoarele antice fac o diferență între „*vinum amphorarum*“ și „*vinum doliarum*“¹⁰⁸, chiar dacă au avut destinația înmagazinării vinului. Cert este faptul că unul dintre acestea a fost folosit la transport și celălalt pentru păstrare și înmagazinare. Fiind destinată transportului, amfora este mult mai ușor de manevrat, având o înălțime cuprinsă între 80-100 cm și o greutate de cca. 25 kg, ce îi asigură o primordialitate în rândul vaselor de transport.

3. b. Accesorii ale amforei

În rândurile ce urmează ne vom referi la acele componente indispensabile ale amforei care o însoțesc și care fac și ele parte din domeniul nostru de cercetare. Din această categorie fac parte suporturile pentru așezat amfora și dopurile.

Suporturile de amforă sunt confecționate din lemn s-au lut, fiind folosite în special în locurile unde erau depozitate sau în așa numitele „*cellae vinariae*“, locuri unde se prepara vinul.

Un asemenea suport din lut având o formă triunghiulară a fost descoperit la Nyon¹⁰⁹, cu o scobitură în interior fiind practic în momentul când amfora era așezată

¹⁰⁶ Canarache, 1957, 7-10

¹⁰⁷ Grace, 1961

¹⁰⁸ Beltran Lloris, 1970, 56

¹⁰⁹ Pelichet, 1946, 7, fig. 20

pe acesta. Marile depozite de amfore probabil că aveau suporturi din lemn sau în mare parte nisip, permițând păstrarea în bune condiții a produselor conținute în amfore

În Dacia nu cunoaștem informații de existența unor asemenea suporturi, dar presupunem prezența lor atât timp cât avem de-a face cu un număr însemnat de amfore.

Alături de aceste suporturi, un element indispensabil unei amfore, îl constituie dopul, folosit în vederea ermetizării conținutului din interior, procedeu ce poartă denumirea de „*gypsare*”¹¹⁰ și cunoaște diferite modalități de execuție.

Acest subiect a fost tratat cu deosebit interes de către M. Beltran Lloris, care a dispus de un bogat material arheologic provenit din cercetările efectuate în Spania¹¹¹, reușind să facă distincție între șase forme distincte de dopuri. În primul rând sunt menționate dopurile din plută peste care se pune ceară sau smoală, urmează cele din lemn, impregnate cu rășină naturală, apoi dopurile confecționate din ceramică, dar cu o formă ce dă posibilitatea de-a se înșuruba, urmând dopurile plate confecționate tot din ceramică sub forma unor discuri pe care au fost descoperite numeroase însemnări, peste care se punea o piele și se legă sub buză.

Descoperirile efectuate în *Moesia Inferior*, la *Histria*, *Tomis*, *Callatis*, *Axiopolis*, *Capidava*, *Dinogetia* dar și la *Ulmetum*¹¹², indică folosirea acestor dopuri, concretizate prin forma discoidală, conținând semne grafice pe suprafața plată.

Existența unor asemenea piese au fost semnalate și în Dacia, pentru moment am reușit o împărțire a lor în șase forme relativ distincte.

În prima categorie am inclus dopul de ceramică format dintr-un disc circular la partea superioară, folosit pentru în mănșare și corp rotunjit pe pereții căruia se pot observa striuri orizontale pentru îmbinare și ermetizare. Asemenea „recipiente”, fiind foarte asemănătoare cu un văscior provin din siturile arheologice de la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. I/5), *Orlea* (pl. I/6) și *Tibiscum*. Asemănător cu tipul prezentat mai sus este și acela de văscior cu un picioruș foarte îngust și circular, care nu putea fi folosit în alte scopuri. Asemenea dopuri cunoaștem la *Porolissum* (pl. I/9), *Tibiscum* (pl. I/10-11) și *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. I/12).

Un caz aparte îl constituie o formă de dop care seamănă foarte mult cu o „pălărie”, cu marginile sub forma unui disc, iar partea centrală fiind supra înălțată.

¹¹⁰ Beltran Lloris, 1970, 69

¹¹¹ Beltran Lloris, 1970, 70-71

¹¹² Barnea, 1965, 407-417, fig. 1-3

Exemplarul amintit a fost descoperit la *Romula* (pl. I/8), în săpăturile efectuate în ultimii ani.

Tot de la *Romula* ne-a provenit și un exemplar de amforă de tip **Kapitän II** (pl. XXVIII/219), care avea înmănușat pe gât și dopul, confecționat din aceeași pastă ca și amfora (pl. I/3). Acestei descoperiri poate să i se alăture și dopul de la *Tibiscum* (pl. I/2) folosit la tipul de amforă **Africana II** „picolo” (pl. XXXVII/266).

Pe lângă aceste forme, au mai apărut și o serie de dopuri discoidale provenite de la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. I/13-14), *Tibiscum* (pl. I/15) și *Orlea* (pl. I/16). Un exemplar deosebit care are imprimate semne grafice a apărut recent la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. I/4) asemănător cu cele descoperite în *Moesia Inferior* și *Baetica*.

Deosebit de interesantă este piesa aflată în colecția Muzeului „Porților de Fier” din Drobeta Turnu-Severin, care se prezintă sub forma unei amfore (pl. I/1), care are striuri pe corp puțin oblice sub forma unui șurub și probabil fac parte din categoria de dopuri. Analogiile în acest sens lipsesc, doar forma ne indică o posibilă folosire la amfore.

Din această scurtă prezentare asupra accesoriilor indispensabile pentru o amforă, constatăm existența și în provincia noastră a unor asemenea piese foarte folosite în antichitate. Pe lângă obiectele prezentate suntem în cunoaștem și existența altor piese asemănătoare care au apărut în recentele cercetări arheologice efectuate în cetatea dacică de la Divici (Jud. Caraș-Severin)¹¹³ dar și în castrul roman de la Potaissa¹¹⁴.

Nu putem încheia fără a menționa faptul că la Potaissa a fost descoperită o „*cella vinara*”, făcându-se numeroase descoperiri de material ceramic dar și accesorii pentru prelucrarea strugurilor. Din informațiile pe care le deținem, în colecția Muzeului din Turda sunt prezente accesorii ale amforelor cât și a amfore, care în bună măsură au provenit de la cercetările efectuate în castru. Aceste cercetări, rămase inedite până în prezent reprezintă un depozit de amfore ce probabil va fi publicat în perioada ce urmează.

¹¹³ Marian Gumă a descoperit în timpul cercetărilor de la Divici un dop de amforă rămas până în prezent nepublicat și considerat „tăbliță cerată”.

¹¹⁴ Căținaș-Bărbulescu, 1976, 101-126; Bărbulescu, 1994, 104-115

3. c. Amfora ca măsură de capacitate

Pentru o cât mai bună cunoaștere a volumului recipientelor din lut, romanii instituie o măsură de capacitate egală cu a unei amfore. Pentru ei acest sistem a fost foarte eficace și ușor de controlat, în acest sens stă mărturie prezența pe Capitoliu a unei amfore etalon care avea un volum egal cu cel al unui *quadrantal*.

Izvoarele antice vorbesc de „*lex Silia*“ (Faannius Strabo, *De ponderibus et mensu.*), în care se face mențiunea asupra capacității pe care trebuie să o aibă o amforă, astfel se menționează: „*hoc est congius VIII, sextarius XLVIII, heminas XCVI, ponderis veros libros LXXX*“.

Cea mai uzitată măsură o reprezintă *sextarul* care stă la baza unităților de volum, reprezentând o șesime dintr-un întreg, o amforă având 2 *urnae*, 8 *congii* și 48 de *sextari*, deci un volum aproximativ de 25 de litri. Nu toate amforele au avut același volum, mai ales în secolele II-III d.Chr, când avem de-a face cu unele exemplare de amforă de mari dimensiuni.

Pe măsură ce apar noi informații, apar și noi elemente legate de problematica capacității. Astăzi specialiștii sunt de părere că măsura ideală pentru capacitatea unei amfore este volumul reprezentat de 25-27 l. Descoperirile efectuate la Edificiul cu mozaic din *Tomis*¹¹⁵ confirmă această metodologie de studiu pentru cunoașterea volumului.

Amfora în sine, nu a reprezentat în antichitate numai un element de măsurare a capacității, noțiunea fiind extinsă la tonajul corăbiilor care făceau transportul, chiar dacă respectivele corăbii nu transportau numai amfore, ci și diferite produse care făceau obiectul transportului¹¹⁶.

Un exemplu în acest sens îl oferă nava romană descoperită la Albenga¹¹⁷ și care avea o încărcătură de 3000 de amfore ceea ce reprezintă cca. 150t, o greutate foarte mare pentru acele timpuri. Însăși Cicero consideră încărcătura unei corăbii de 2000 de amfore ca fiind extrem de mare Cicero, (*Ad. Fam.*, XII, 15, 2.): „*Naves onerarias, quarum minor nulla erat duum milium amphorum*“. Alte informații provenite de la Plinius (*Nat. Hist.*, VI, 22, 24, 82) menționează: „*Magnitudo (navium) ad terna milia amphorum*“. În „*lex Flaminia*“ Titus Livius (*Ad urbe condita*, XXI, 21, 63), se face referire la conținutul maxim de amfore pe care trebuie

¹¹⁵ Rădulescu, 1973, 198-200

¹¹⁶ Canarache, 1957, 12-13

¹¹⁷ Lamboglia, 1952, 153-154

să-l transporte o corabie, considerându-se că aceasta nu este pusă în pericol dacă respectă o încărcătură de 300 de amfore așa cum menționează textul: „ *Navem, quae plus quam trecentarum esset*“.

Precizări în legătură cu acest subiect mai găsim și la alți autori antici ,Athenaios (V, 43); Tucidide, (IV, 118) și Herodot (149), care descriu încărcăturile avute de corăbii.

Cert este faptul că astăzi dispunem de numeroase informații în legătură cu volumul amforelor, pe care trebuie să le analizăm în funcție de evoluția în timp al acestui tip de vas și de destinația pentru care a fost făcut.

Numeroasele descoperiri de epave făcute de-a lungul coastei mediteraniene, scot în evidență faptul că încărcăturile prea mari au reprezentat un real pericol pentru navigatori¹¹⁸, care își asumau o grea responsabilitate în momentul când plecau la drum. Subiectul acesta îl vom aborda în momentul când vom trece la o analiză a problemelor legate de comerțul roman și implicațiile ce le dau amforele în cadrul sistemului general.

Nu vom încheia acest subiect înainte de a face precizarea că măsura de capacitate a unei amfore cunoaște o evoluție în funcție de timp, moment sau locul de fabricație. Au fost făcute unele încercări de tipologizare a măsurilor de capacitate, în special de specialiștii englezi¹¹⁹, fără a ajunge până în prezent la un rezultat marcant.

4. Metodologia de cercetare

4. a. Argumente privind originea: Ștampile, grafiti și tituli picti

Pe lângă studiile consacrate evoluției tipologice, un aspect esențial în abordarea amforelor, îl constituie prezența pe corpul vasului și toarte a ștampilelor imprimate în pasta moale, înainte de ardere și a semnelor grafice incizate și făcute cu vopsea roșie.

Stabilirea locului de origine a unei amfore este foarte importantă, mai ales că acestea circulă de-o parte și de alta a imperiului, cu deosebire în secolele II-III. Prezența ștampilelor pe amfore a fost mult discutată și reprezintă unul din subiectele controversate ale lumii științifice moderne. În acest sens, stă mărturie lucrarea lui M.

¹¹⁸ Tchernia, 1969, 465-498

¹¹⁹ Peacock-Williams, 1986, 51-53, tabel I

H. Callender¹²⁰, care abordează cu multă îndrăzneală acest incitant subiect, oferind un tablou destul de complet al ștampilelor din Imperiul Roman.

În actualul stadiu de cercetare, se face o distincție între atelierele de olărie, proprietatea unor olari și centrele de producție aforistică. Aceste centre reprezintă o categorie de proprietari, specializați în producția manufacturieră și deosebiți atât prin cantitatea de materie primă folosită dar și prin amploarea cuptoarelor de simpli olari.

În Dacia cunoaștem astăzi un număr de 45 de ștampile descoperite în majoritatea suturilor arheologice cercetate, dintre care 10 fiind scrise cu litere latine și 35 cu litere grecești. Acest raport nu este semnificativ prin faptul că cercetările efectuate nu sunt de mare extensie, orașele romane fiind cercetate într-o foarte mică măsură.

Pentru a nu repeta ceea ce am prezentat vis a vis de ștampile, în capitolul anterior, menționăm că acest subiect va constitui domeniul unui catalog.

În legătură cu existența pe pereții amforelor a inciziilor gravate în pasta moale¹²¹, acestea sunt foarte puține, exemplare fiind semnalate la *Tibiscum*¹²² (pl. VI/58, fig. 132) și *Municipium Apulense*¹²³ (fig. 130). O descoperire deosebit de interesantă a fost făcută la *Tibiscum*, unde pe gâtul unei amfore au apărut literele **XP**¹²⁴ incizate în pasta moale, alături de inscripția cu vopsea roșie **PE** (fig. 94). Nu este un caz izolat, asemenea descoperiri sunt cunoscute în *Moesia Inferior*, la *Tomis*.

Cunoscute în literatura de specialitate ca „*tituli picti*“, inscripțiile cu vopsea roșie reprezintă un capitol aparte, deosebit de important în elucidarea unor necunoscute care mai planează asupra amforelor.

Subiectul a suscitat interesul specialiștilor odată cu descoperirea unor exemplare în *Hispania*, care au fost încadrate în tipul **Dressel 20** (fig. 6), fiind luate drept etalon în abordarea scrierii pe amforele din secolul II-III d. Chr.¹²⁵

În acest caz au fost luate în considerare, un grup distinct format din cinci litere grupate pe gâtul amforei și în zona toartelor. Trei dintre acestea sunt dispuse pe gât, reprezentând tot atâtea registre notate cu literele á, ă și â. Primele două fac parte

¹²⁰ Callender, 1965

¹²¹ van der Werff 1989, 361-376

¹²² Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 201, pl. XIII/1-2; Ardeț, 1993, 102-103

¹²³ Popa, 1981, 71-78, Fig. 1

¹²⁴ Ardeț, 1993, 99, fig. 8/a-b; Ardeț, 1996, 169, fig. 12

¹²⁵ Peacock-Williams, 1986, 14-16, fig. 5

din categoria de numerale abreviate, din care á se referă la capacitatea goală a amforei, ă reprezentând cântărirea conținutului ca valoare, ultimul registru reprezentându-l litera â, în dreptul căreia sunt scrise cu litere mari, capitale numele exportatorului (fig. 6).

Între partea de sus a torții și cea de jos, apar din nou două rânduri de scriere, exemplificate de literele ă și Í, din care ă în multe cazuri conține cinci linii cursive ce ar reprezenta autoritatea care controlează exportul de amfore, date despre cel care efectuează controlul sau indicii despre proprietar sau numele orașului care a efectuat controlul. Datele sunt foarte numeroase în acest caz, existând multe variante posibile. În cazul ultimului registru reprezentat de litera Í sunt furnizate date despre încărcătura corbiei care a făcut transportul sau date referitoare la depozitarea amforei în magazii.

Lucrurile nu sunt nici pe departe elucidate, în mare parte informațiile provin trunchiate și sunt destul de greu de precizat, pași deosebiți de importanți au făcut specialiștii spanioli prin Ghenario Chic Garcia¹²⁶.

Pentru exemplificare vom folosi două descoperiri ce provin din spațiul nostru geografic. În primul rând vom menționa descoperirea făcută în anul 1959 la Tomis, unde a fost scos la suprafață un depozit de amfore¹²⁷. Au fost analizate 28 de amfore întrege care poartă atât inscripții cu vopsea roșie cât și incizii sub formă de grafitti¹²⁸. Pentru secolele III-IV d.Chr., se consideră că majoritatea amforelor indică capacitatea. Literele incizate sunt de factură latină, iar tituli picti, scris cu vopsea roșie de factură grecească. Între cele două forme de scriere existând o concordanță, cifrele indicând aproape aceași cantitate. Diferențele au apărut în momentul în care cifrele latine ar indica se pare capacitatea convențională a amforei, iar cele grecești pe cea reală.

Cel de-al doilea exemplu îl reprezintă descoperirea a două amfore, în așezarea romană de la Gornea¹²⁹. Un exemplar (pl. XXIX/226) conține pe pereții amforei două registre de litere scrise cu, caractere grecești. Primul registru reprezintă capacitatea a 47 de sextarii, al doilea registru reprezintă 23 de sextarii. Raportul dintre aceste două sume indicate ar reprezenta capacitatea plină și respectiv goală a amforei. Cel de-al doilea exemplar conține tot două registre de numere scrise cu caractere grecești (pl. XXX/233) și interpretate tot ca o măsură de capacitate. Ambele

¹²⁶ Garcia, 1988

¹²⁷ Canarache, 1961, 227-240; Canarache, 1968

¹²⁸ Rădulescu, 1973, 198-200

¹²⁹ Gudea, Gornea, 1977, 78, fig. 28/3

exemplare au fost analizate de regretatul om de știință Nicolae Vlăssă care fără să dispună de o bibliografie deosebită la momentul respectiv a reușit să indice cu exactitate sensul cifrelor de pe amforele de la Gornea¹³⁰.

4. b. Datarea materialului

Ca element de bază în determinarea aspectelor cronologice, datarea materialului arheologic are o importanță covârșitoare. Pentru a ști cu exactitate perioada când circulă un anumit tip de amforă, este nevoie de o mai mare rigurozitate în stabilirea etapelor cronologice și a contextelor stratigrafice de unde provine fiecare material în parte.

În general specialiștii sunt îndreptățiți să considere cu multă ușurință o etapă cronologică jalonată pe parcursul a două secole, se folosește de obicei perioada secolelor II-III d.Chr, o perioadă de 100-150 de ani. Considerăm că aceste limite cronologice vor trebui cu timpul restrânse, avându-se în vedere zona de unde provine amfora și în mod special stratigrafia săpăturii.

Un exemplu grăitor îl constituie tipul **Dressel 20** extins în spațiu și timp, pe parcursul a trei secole. Au fost examinate atât cuptoarele de fabricație cât și amforele din diferite regiuni stabilindu-se cca. 25 de forme pentru perioada ce cuprinde secolul I d.Chr.¹³¹ și tot cam atâtea variante pentru secolele II-III.

În actualul stadiu de cercetare acest tip de amforă reprezintă singura formă care poate fi încadrată într-un anumit spațiu de timp limitat. Pentru moment suntem obligați să ne racordăm la sistemele existente deja, urmând ca în momentul în care se va trece la o computerizare a întregului material amforistic scos la suprafață, elementele definitorii ale datării să fie mult mai stricte.

4. c. Stabilirea structurii pastei

În stabilirea cât mai exactă a reperelor privind originea unei amfore, structura pastei din care sunt confecționate amforele reprezintă un element definitoriu. Am abordat acest subiect încercând pentru fiecare exemplar studiat să oferim caracterele petrologice de bază, în funcție de structura geomorfologică de unde vine respectivul tip. Am întâmpinat foarte multe greutăți datorate în bună parte lipsei unui concordanțe

¹³⁰ Vlăssă, 1979, 229-233, fig. 1-2

¹³¹ Peacock-D. F. Williams, 1986, 137-138

între materialul descoperit „in situ“ și analizele petrologice ulterioare. Elementele de bază al structurii petrologice, cum ar fi: cuarțul, mica sau calcarul se regăsesc în foarte multe regiuni, diferențele pot fi făcute când apar alte minerale care pot constitui indicii deosebit de importante.

Cercetătorii portughezi au mers mai departe în studierea pastei amforelor¹³² făcând și analizele chimice, care până acum nu au fost abordate¹³³.

Pentru moment analizele petrologice sunt indispensabile oferind informații deosebit de valoroase, care coraborate cu analizele chimice vor oferi într-un viitor nu prea îndepărtat vor oferi acea bază de date de la care se pleacă în studiile privind originea unei amfore.

¹³² Alarcao, 1990, 253-259, Tavares, 1990, 259-267

¹³³ Peacock-Williams, 1986, 5-75

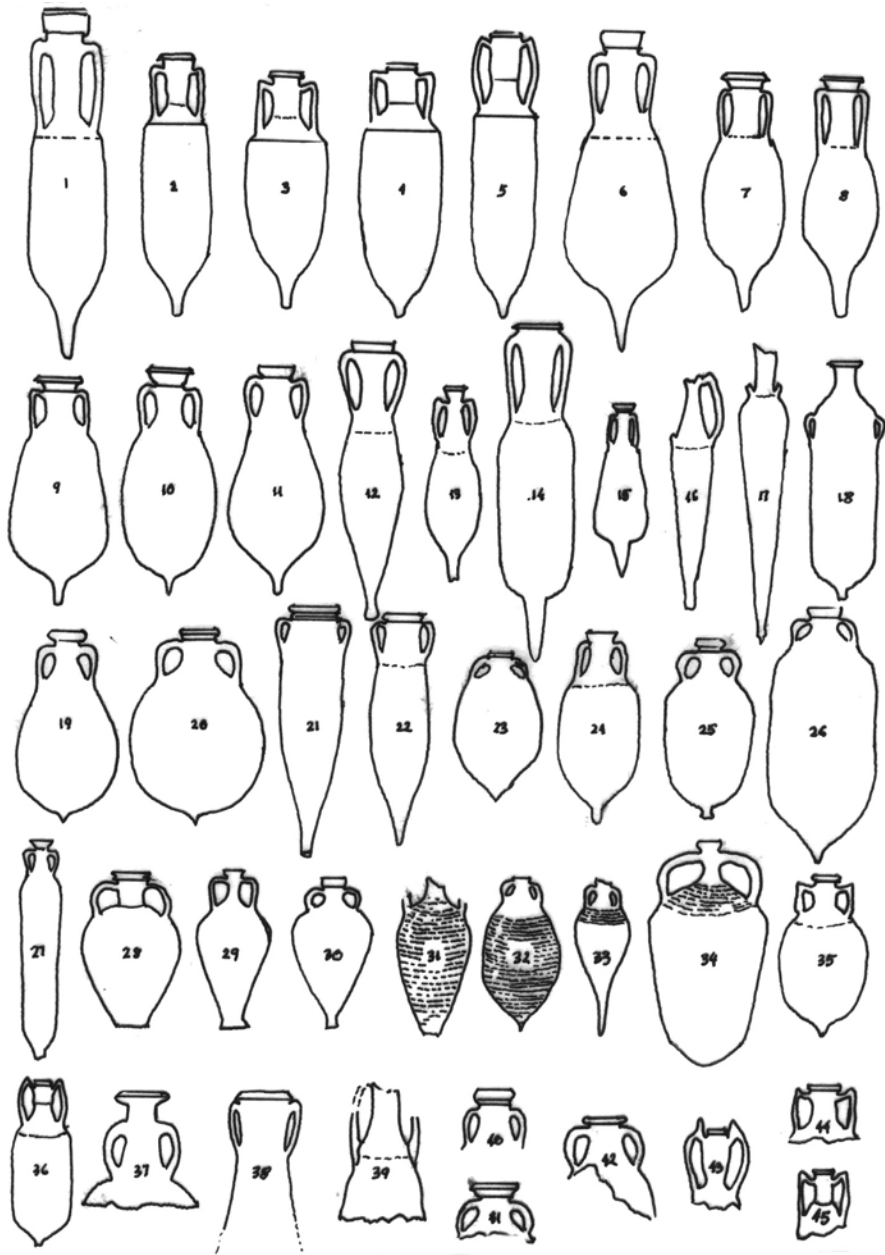

Fig. 1. Tabelul tipologic propus de către H. Dressel

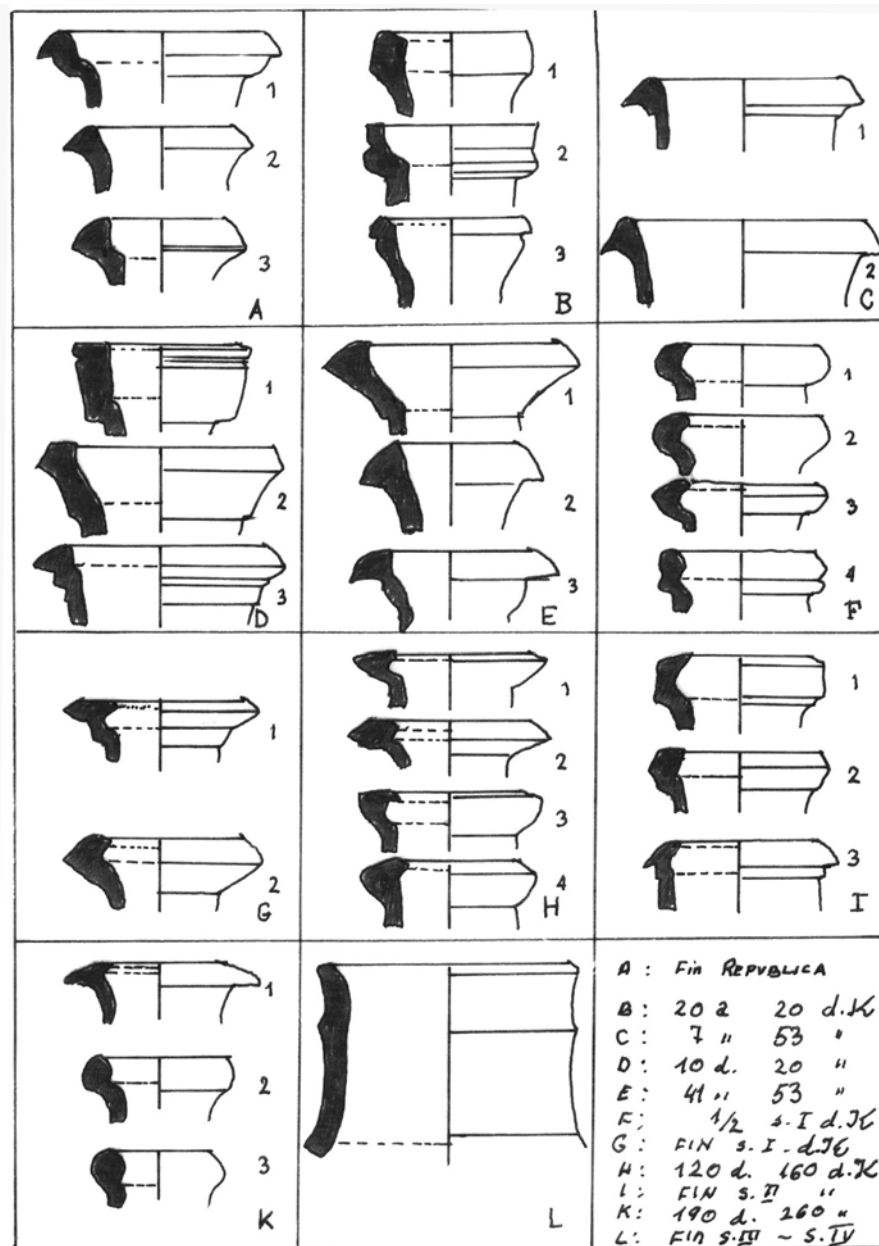

Fig. 2. Tabelul evolutiv propus de F. Pelichet

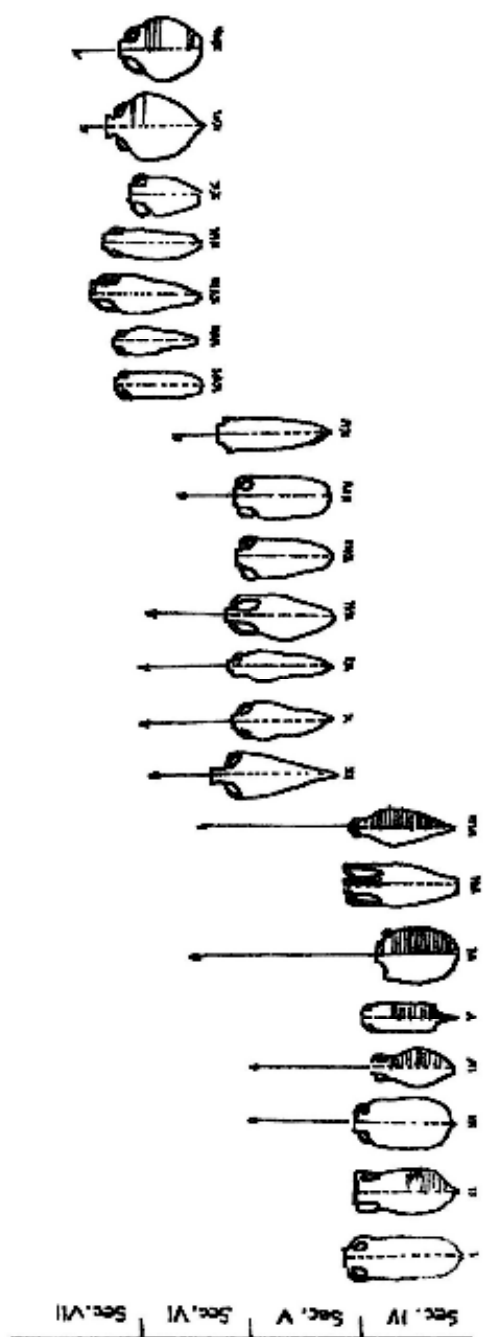

Fig. 4. Tabelul evolutiv propus de G. Kuzmanov

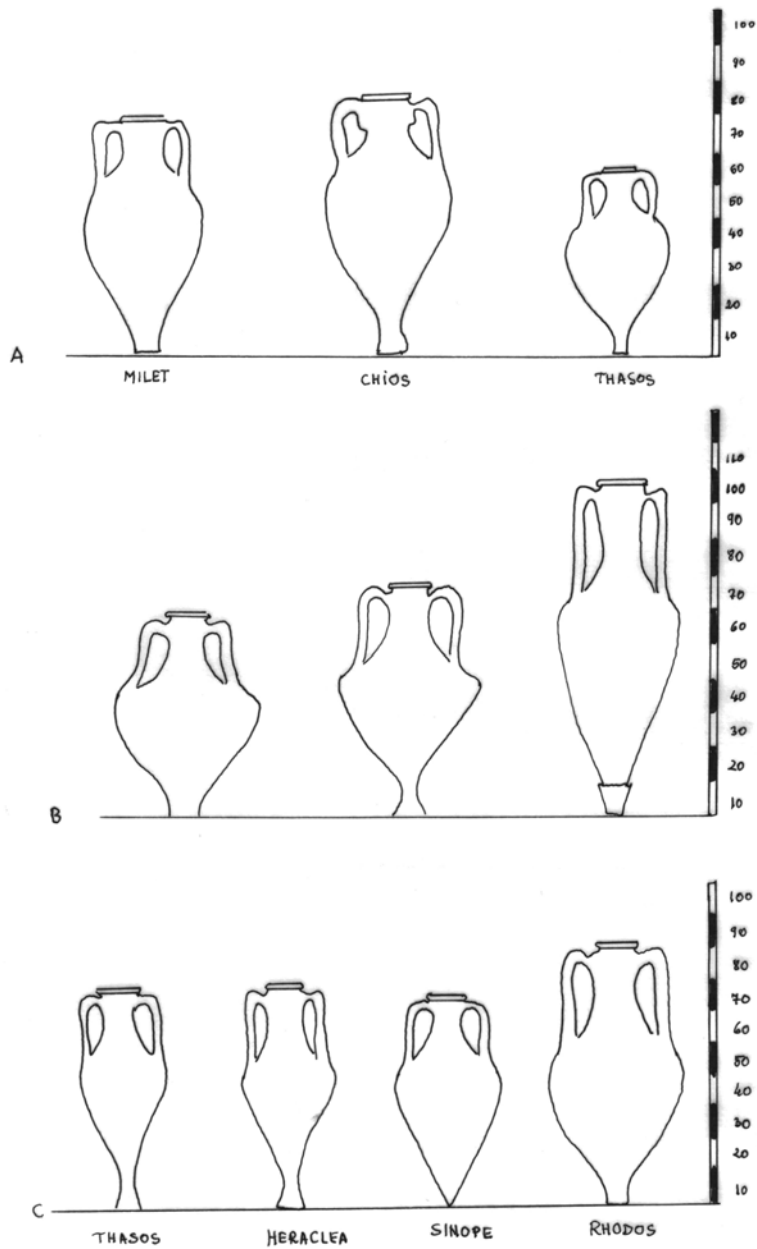

Fig. 5. Evoluția amforelor grecești de la Histria (după Canarache)

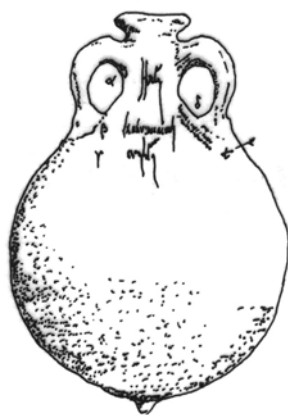
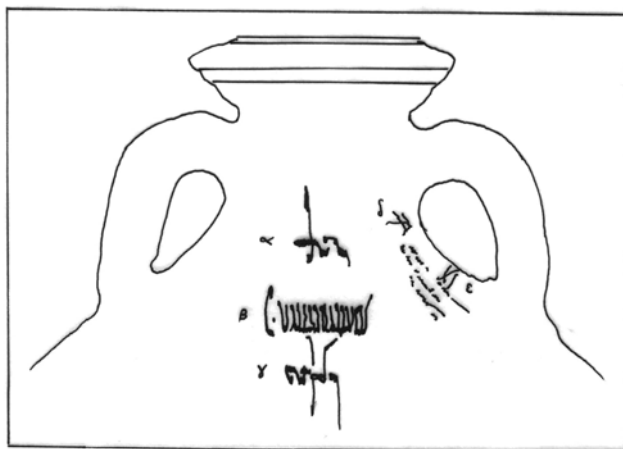

Fig. 6. Amforă de tip Dressel 20

CAPITOLUL II

1. Amfora în epoca romană-producție și desfacere

1. a. Producția de amfore, cuptoarele de fabricație

Un interes crescând în abordarea subiectului legat de amfore, îl reprezintă procesul de fabricație. Pentru realizarea obiectivelor dorite, respectiv a amforelor, officinele trebuiau să îndeplinească anumite condiții, respectând un anumit proces de fabricație.

Un loc important îl ocupă lutul din care sunt confecționate amforele, modalitatea de fabricare a ceramicii este cunoscută din scrierile lui Vitruvius (De arhitectura, II, 3.) care descrie cu lux de amănunte acest proces complex de fabricație eșalonat pe mai multe momente.

În primul rând selectarea materiei plastice este deosebit de importantă, argila având rolul predominant, ea trebuind să fie de foarte bună calitate, elementele ce sunt folosite ca degresant¹³⁴ sunt cercetate astăzi cu foarte mare interes așa cum s-a văzut și în lucrarea noastră. Modelarea amforelor este făcută cu mâna sau cu roata olarului, amforele astfel realizate sunt lăsate o perioadă la uscare la soare domol.

Următoarea etapă o constituie arderea în instalații anume create și destinate atât amforelor cât și ceramicii. Aceste cuptoare trebuiau să fie amplasate lângă o rezervă mare de lemn, care trebuia să acopere un necesar foarte mare pentru ardere.

În modelarea amforelor sunt folosite anumite instrumente cunoscute și astăzi la confecționarea ceramicii. Un tablou destul de complet al acestor obiecte indispensabile este cunoscut din cercetările efectuate în Spania¹³⁵, unde cunoaștem o serie de centre de producție. Între centrele de confecționare a amforelor și materia primă ce se îmbuteliază în acestea este o strânsă legătură ce devine tot mai pregnantă¹³⁶.

Cuptoarele de producere a amforelor, sunt puțin diferite de cele destinate ceramicii comune. În literatura de specialitate asemenea cuptoare sunt menționate la

¹³⁴ Peacock-Williams, 1986, 44-48, fig. 19

¹³⁵ Beltran Lloris, 1970, 88-90, fig. 36

¹³⁶ Peacock-Williams, 1986, 44-48, fig. 19.

Villanueva, Puerto Real, Villaseca, Cordoba sau Almodovar, toate situate de-a lungul râului Guadalquivir în Spania¹³⁷ sau cele din Garrocheira, Quinta do Rouxinal, Porto dos Cocos și Nuge în Portugalia¹³⁸. Alte ateliere sunt cunoscute în Franța la St. Just d'Ardeche, Lyon și d'Aspiran¹³⁹ dar și pe cele din Belgia¹⁴⁰ sau nordul Italiei cum ar fi la Parentium¹⁴¹.

Toate cuptoarele de fabricație au câteva elemente comune care sunt indispensabile în procesul de fabricație. Aceste elemente comune sunt legate de existența unui praefurnium, camera de ardere și cea de coacere a ceramicii. Ca formă se disting cuptoarele circulare și cele dreptunghiulare cu grilă. Preferința pentru una din aceste forme aparține producătorului care se orientează în funcție de randamentul pe care îl dă respectivul cuptor¹⁴².

Un aspect inedit îl constituie cuptoarele destinate tipului **Dressel 20** (fig. 7) pentru care există cuptoare boltite și dispuse în formă dreptunghiulară. Există câte cinci asemenea cuptoare în care sunt introduse un număr apreciabil de amfore.

În Dacia existența unor cuptoare destinate fabricării amforelor este încă o incertitudine, singura menține ar fi la *Apulum* și Micăsasa¹⁴³, unde s-a descoperit o amforă lângă un asemenea cuptor. Existența cuptoarelor de ardere a ceramicii de la Micăsasa a fost pusă în valoare prin cercetările efectuate de-a lungul anilor cunoscând o gamă variată de forme și tipuri. Amfora descoperită lângă un asemenea cuptor a fost încadrată de noi la tipul **Knossos 36**.

Cuptoare pentru ars ceramică sunt bine cunoscute în Dacia în special de la cercetările efectuate la Ilișua, Cristești, Slăveni, *Sucidava*¹⁴⁴ și *Micia*¹⁴⁵. La *Micia* sunt cunoscute câteva cuptoare grupate în jurul a cinci tipuri cu forme și dimensiuni diferite destinate se pare diferitelor forme ceramice.

Recentele săpături arheologice efectuate la *Tibiscum*, au scos la suprafață existența unui atelier specializat pentru confecționat ceramică și alături câteva

¹³⁷ Beltran Lloris, 1970, 93-97

¹³⁸ Amaro, 1990, 87-97; Duarte-Quinta do Rouxinal. 1990, 97-100; Cordeiro Raposo, 1990, 110-117

¹³⁹ Remesal Rodriguez-Revilla Calvo, 1991, 389-439

¹⁴⁰ van der Werff-Thoen-van Dierendonck 1997, 63-71

¹⁴¹ CIL V, 8112, 2 a,b; Callender, 1965, nr. 1810 c

¹⁴² Beltran Lloris, 92-93, fig. 137-138; Peacock-Williams, 1986, 44-48, Fig. 19

¹⁴³ Mitrofan, 1993, 179-189, fig. 10

¹⁴⁴ Macrea, 1968, 312-313

¹⁴⁵ Floca-Ferenczi-Mărghitan, 1970

cuptoare¹⁴⁶. Interpretarea dată acestui atelier¹⁴⁷ indică drept proprietar pe Marcus Syrius, după ștampila cunoscută de pe o cărămidă¹⁴⁸. Folosirea acestui nume la descifrarea ștampilei **MMACSVR** (fig. 86) este improprie, această ștampilă având cu totul și cu totul altă semnificație¹⁴⁹. În cazul ștampilei de pe amforă, proprietarul este documentat în Spania¹⁵⁰, unde și-a avut atelierul. Nu credem că este cazul să folosim un nume de aiurea pentru a documenta existența unui „officinor” la Tibiscum, care să producă cărămizi folosite la construcții și amfore spaniole.

Pentru a exemplifica cum se prezintă un cuptor de fabricație a amforelor, vom menționa în primul rând pe cele *Hispanice* unde cercetările sunt mai avansate. În *Moesia Inferior*, la Oltina (Jud. Constanța) și Valea Morilor (jud. Tulcea) au fost descoperite cuptoare care ar putea fi folosite și la amfore de mai mică capacitate. În cazul descoperirilor de la Oltina¹⁵¹ sunt cunoscute trei asemenea cuptoare, având elemente comune cum ar fi : praefurniu-mul, camera de ardere și platforma de cuacere.

Cuptoarele de ardere sunt foarte asemănătoare cu cele spaniole, construcția este mult mai mare decât pentru cele de ceramică, partea zidită destinată aerisirii este folosită numai pentru produse cu un volum mare.

În cuptorul de la Oltina, a fost descoperită o amforă¹⁵² încadrată de noi la tipul **Rădulescu IIIA**. O altă amforă a fost descoperită și în zona praefurniumu-lui de la Oltina și este asemănătoare cu amforele descoperite în Dacia și încadrate și de noi la tipul **Benghazi LR 1**.

Cel de-al doilea exemplu îl constituie oficina de la Valea Morilor¹⁵³ (Telița, Jud. Tulcea), unde au fost descoperite cinci ateliere pentru confecționat amfore și ceramică. Rezultatele cercetărilor de la Valea Morilor sunt deosebit de importante atât prin ineditul acestor cuptoare cât și prin numărul mare de amfore descoperite¹⁵⁴. Asemănările între cuptoarele de la Oltina și cele de la Valea Morilor este foarte mare așa încât nu am mai trecut și la o prezentare în parte a acestora.

¹⁴⁶ Benea, 1982, 22-40

¹⁴⁷ Benea-Bona, 1994, 92-93

¹⁴⁸ Moga, 1970, 145, IV, Fig. 5; Moga-Russu, 1974, 97, nr. 64; IDR III/1, 1977, 261, fig. 178

¹⁴⁹ Callender, 1965, 189; CIL XV, 4349; Beltran Lloris, 1970, 165, pct. 299

¹⁵⁰ Beltran Lloris, 1970, 165, pct. 299

¹⁵¹ Irimia, 1968, 379-409, fig. 1-12

¹⁵² Irimia, 1968, 379-409, fig. 1-12

¹⁵³ Baumann, 1995, 269-437

¹⁵⁴ Baumann, 1997, 31-55

Descoperirea acestor cuptoare reprezintă un început în delimitarea producției locale de amfore de ce din import. Cu ocazia acestor descoperiri a fost pusă în evidență și existența amforelor „de masă“. Acest subiect a fost tratat cu interes deosebit de către A. Opaïț¹⁵⁵, care abordează într-un capitol aparte cuptoarele de fabricație. Autorul mai sus menționat împarte cuptoarele din Dobrogea în patru tipuri distincte în funcție de forma acestora, mărimea și capacitatea camerelor de ardere. În această analiză sunt prezentate și cercetările în acest domeniu inițiate de către A. Rădulescu¹⁵⁶ în special la cuptoarele de ars ceramică și până la cele ce au fost folosite pentru ars materiale de construcție, cum ar fi cărămizile, țiglele sau olanele ce au fost descoperite în județul Tulcea¹⁵⁷. După forma lor cuptoarele rectangulare erau folosite pentru ars materiale de construcție, iar cele ovale sau rotunde, de dimensiuni mult mai mici pentru producerea ceramicii.

Pentru moment aceste descoperiri sunt singurele dovezi asupra existenței unor cuptoare destinate confecționării de amfore¹⁵⁸, cercetările efectuate la Telița-Valea Morilor au scos în evidență și prezența unor ateliere destul de sofisticate¹⁵⁹.

1. b. Vinul și amfora în Dacia

Vinul este unul din produsele ce au fost cel mai bine reprezentate în documentele antice ca făcând domeniul transportului prin intermediul amforelor¹⁶⁰. Acesta ajunge în Dacia din Italia, Gallia, Hispania¹⁶¹, Grecia, Asia Mică sau Nordul Africii.

Cultivarea viței de vie este unul din meșteșugurile tradiționale, practicate în Dacia cu mult înainte de venirea romanilor¹⁶². O dată cucerită, Dacia devine una din cele mai prospere provincii ale Imperiului Roman.

Cunoaștem astăzi trei inscripții care ne vorbesc de acest meșteșug tradițional. În primul rând vom menționa inscripția provenită de la *Sucidava*¹⁶³, în care sunt

¹⁵⁵ Opaïț, 1996, 17-37, pl. 1, 2

¹⁵⁶ Rădulescu, 1969, 334-351

¹⁵⁷ Simion, 1984, 67-74; Baumann, 1991, 105-108

¹⁵⁸ Opaïț, 1996, 92-94

¹⁵⁹ Baumann, 1995, 421-422, tip. III, Pl. IX/2-5

¹⁶⁰ Tchernia 1986, 165-175

¹⁶¹ Etienne-Mayet 2000

¹⁶² Tudor, 1968, 398-399

¹⁶³ CIL III, 14493; IDR II, 1977, nr. 187

amintite existența a două jugăre de viță de vie. A doua mențiune este făcută pe o tăbliță cerată, provenită de la *Alburnus Maior*¹⁶⁴, în care sunt precizate cheltuielile făcute de un colegiu, pentru organizarea unui ospăț. În acest din urmă tabel se face distincție între două soiuri de vinuri, unul mai scump, **merum**, din care s-a cumpărat mai puțin, și altul mai ieftin, **vinum**, din care s-a consumat mai mult.

Cercetările arheologice efectuate în ultimul timp la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, în zona unde își avea sediul Procuratorul financiar al Daciei Apulensis, au scos la suprafață o inscripție dedicată lui Caelestis¹⁶⁵. Textul acesteia menționează pe lângă produsele aduse ca ofrandă, cum ar fi **mulsa** care este un produs lichid ce este obținut dintr-un amestec de miere și apă și **merum-ul**. Existența acestui produs este scoasă în evidență prin faptul că se face mențiunea, deosebit de importantă a faptului că nu este amestecat cu apă „**vinum non mixtum**”¹⁶⁶.

Pe lângă aceste mențiuni scrise mai pot fi menționate și gama foarte largă de motive ornamentale concretizate în tulpini și ramuri cu frunze de viță de vie și ciorchini de struguri, frecvent întâlnite pe monumentele din piatră. Un loc aparte îl constituie dedicațiile făcute lui Liber Pater și reprezentările plastice (reliefuri sau statui) ale zeului vinului¹⁶⁷.

O descoperire deosebit de interesantă a fost făcută recent la *Tibiscum*, unde a fost scoasă la suprafață dintr-o clădire romană aflată în incinta orașului antic o mască de silen, care redă un satir cu înfățișare grotescă, având fruntea lată încununată de ciorchini de struguri și frunze de viță de vie¹⁶⁸.

Posibil tot de la *Tibiscum* să provină și altarul votiv descoperit la Caransebeș cu textul: *Liberi Patri/ pro salute Marc(i)/ Turrani Dil. et/ Fl(aviae) Aeliae Nices/ M(arcus) Turrani(ius) Patroclus ex/ voto*¹⁶⁹. Acest altar menționează numele lui M. Turrani Dil. și al lui M. Turranius Patroclus, posibili negustori în Dacia, după gentilicul familiei Turranii, cunoscuți ca negustori de vinuri în Gallia¹⁷⁰, proveniți se pare din Augusta Treverorum (Trier).

În reconstituirea procesului de fabricație al vinului de un real folos sunt informațiile antice furnizate prin intermediul lui Cato (*De Agricult.*, II-III) și Varro

¹⁶⁴ CIL III, tab.cer., XV; IDR I, 1975, Tab Cer D., XVI.

¹⁶⁵ Piso, 1993, 223-226, Tafel XIV/b

¹⁶⁶ Piso, 1993, 223-226, Tafel XIV/b

¹⁶⁷ Macrea, 1969, 297; Bărbulescu, 1984, 163-165; IDR III/1, 1977, 141

¹⁶⁸ Ardeț, 1997, 79-81, fig. 1-2

¹⁶⁹ IDR 1977, III/1, 141

¹⁷⁰ CIL, XIII, 1966; Benea 2003, 186-187.

(De re. rust., I, 11, II, 1) care consideră „villa rustica“ drept element de bază al unui producător de vin.

Pentru a obține din struguri vin, procesul nu este mult diferit față de cel de astăzi, când strugurii sunt adunați, zdrobiți, presați și depozitați într-un recipient mai mare unde are loc procesul de fermentație.

Economia agricolă se realiza în antichitate prin arendarea marilor domenii sau prin ocuparea pășunilor sau cultivarea loturilor mici. Domeniile romane erau fără excepție de-o întindere redusă. Suprafața destinată cultivării viței de vie era mai redusă față de celelalte suprafețe arabile. În acest sens 100 de iugera era considerată suprafața ideală pentru cultivarea viței de vie. Suprafața maximă ce putea fi ocupată de 500 de iugera, reprezenta întinderea a două sau trei domenii¹⁷¹.

Cel care dorea să aibă mai mult teren și implicit să producă mai mult, pe lângă terenul de 100 de iugera putea achiziționa și alte suprafețe dar nu mai până la 500 de iugera¹⁷².

În economia agrară romană constatăm respectarea „regulii de aur“, conform căreia pământul nu i-a fost dat agricultorului pentru măturat și curățat¹⁷³, ci pentru semănat și recoltat, după ce își planta vița de vie sau măslinii putea să-și construiască o vilă.

Pentru întreținerea unui domeniu de 100 de iugera plantată cu viță de vie, era necesară o forță de muncă compusă dintr-un plugar, 11 sclavi și doi păstori¹⁷⁴. Proprietarul își supraveghea el însuși munca pe domeniile sale dar el nu și le administra singur, ci supraveghea executarea muncilor prin intermediul arendașului¹⁷⁵.

Revenind la problematica legată de procesul de fabricație al vinului, acesta după ce se îmbutelia, era depozitat în pivnițe bine construite. Sărbătoarea deschiderii butoaielor era inițiată de preoți romani care oficiau acest ritual primăvara înainte de începerea lucrărilor la vița de vie. Este cunoscută indicația susținută de către preoții romani, statuată legal încă în timpul regelui Numa¹⁷⁶, prin care nu se putea oferi zeilor nici o dată vin obținut de la o viță de vie netăiată.

¹⁷¹ Baumann, 1983, 14-15

¹⁷² Baumann, 1983, 14-15

¹⁷³ Mommsen, 1987, 479-480

¹⁷⁴ Mommsen, 1987, 479-480

¹⁷⁵ Baumann, 1983, 27-29

¹⁷⁶ Mommsen, 1987, 119

O descoperire arheologică foarte interesantă a fost făcută la *Potaissa*, unde în urma prăbușirii malului abrupt al carierei de argilă, au apărut urmele unei construcții romane¹⁷⁷, considerată a fi o „cella vinaria“. Existența la Turda a unui complex de prelucrare a strugurilor este documentată prin forma acestei construcții, care este compusă dintr-o încăpere subterană, la care este adăugată o terasă deschisă. Materialul arheologic scos la suprafață¹⁷⁸ pe lângă monede, fragmente ceramice și un cosor de vie (*faix vineatica*) dar și o instalație pentru zdrobirea strugurilor, formată dintr-o groapă săpată în stâncă, perfect dreptunghiulară.

Determinarea funcționalității acestei construcții a fost făcută pe baza descoperirilor menționate mai sus și nici de cum pe bază de amfore, care în acest caz lipsesc cu desăvârșire. În castrul militar de la Potaissa a fost descoperit un depozit de amfore¹⁷⁹ prezent în expoziția Muzeului din Turda ce face să considerăm ca foarte important acest punct de producție viticolă.

Analizele efectuate de către noi pe amforele romane din Dacia, indică faptul că cca. 43.01% (fig. 181) din produsele importate sunt reprezentate prin vin. Acest procentaj ridică problema producției locale mai restrânsă și de-o calitate mai inferioară decât vinul adus din *Asia* care reprezintă cca. 45% din vinul importat în Dacia (fig. 183). Această ipoteză vine să confirme informațiile provenite de la *Alburnus Maior*¹⁸⁰ în care sunt prezentate două sortimente de vinuri, din care unul mai scump iar celălalt mai ieftin.

Amforele determinate de noi ca fiind destinate transportului de vin nu au în toate cazurile ștampile, producătorii nu sunt cunoscuți cu excepția Tipului **Dressel 2-4** (fig. 13) în care este menționat conținutul¹⁸¹ și a ștampilei **OPTAT** descoperită la *Apulum*¹⁸² pe toarta unei amfore (pl. II, Fig. 89) în care se vorbește de un producător pe nume *M. LUCRECI OPTATI*¹⁸³.

Din totalul de 46 de tipuri de amfore cunoscute în Dacia, 43% sunt considerate ca folosite pentru transportul vinului (fig. 181).

¹⁷⁷ Cătinaș-Bărbulescu, 1979, 101-126

¹⁷⁸ Cătinaș-Bărbulescu, 1979, 101-106, fig. 2-4

¹⁷⁹ Bărbulescu-Cătinaș-Hopârtean-Luca, 1982, 18-19

¹⁸⁰ CIL III, tab.cer., XV; IDR I, 1975, TabCerD., XVI

¹⁸¹ Peacock-Williams, 105-106, fig. 39

¹⁸² Popa, 1981, 71-75, fig. 1

¹⁸³ Beltran Lloris, 1970, 242, nr. 153

1. c. Elemente ale producției de ulei de măsline

Cultura măslinului nu are o vechime ca cea a viței de vie, fiind adusă în Italia de către greci. Acest arbust cunoaște o stimă deosebită din partea romanilor, fapt dovedit prin plantarea unor asemenea arbuști în forul de la Roma încă în secolul II î.Chr.¹⁸⁴.

Cultivarea și producerea măslinelor se aseamănă cu cea a viței de vie, villa rustica reprezentând locul central unde producătorul își avea sediul și unde se adunau roadele recoltei. O dată adunate, acestea treceau printr-un proces de prelucrare materializat printr-o încăpere anume destinată în acre exista o presă în care erau băgate măslinile, după ce au fost lăsate la macerat. Acest procedeu este cunoscut sub denumirea de **amurca**, după care se separa spuma de drojdie, de lichidul care este cunoscut sub denumirea de ulei de măsline¹⁸⁵. Acest produs, indispensabil în bucătăria romană a fost foarte mult apreciat și cunoscut, pe numeroase amfore descoperindu-se mențiunea de ulei de măsline¹⁸⁶.

Un exemplu grăitor în acest sens îl constituie descoperirea fragmentului de amforă de la Cristești¹⁸⁷ (pl. V/55; fig. 136), pe gâtul căreia se menționează prezența în interior a uleiului de măsline. Această formă de amforă face parte din Tipul **Schörgendorfer 558B** (fig. 11/1c, 15), descoperiri asemănătoare făcându-se la *Largiana*, *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, *Porolissum* și *Tibiscum*.

Inscripții cu vopsea roșie prezente pe pereții amforelor menționează conținutul de ulei de măsline într-o serie de descoperiri ce provin de la *Romula*¹⁸⁸ (fig. 160), *Tibiscum*¹⁸⁹ (fig. 137) și *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. VIII/77; fig. 147).

¹⁸⁴ Mommsen, 1987, 119

¹⁸⁵ Peacock-Williams, 1986, 33-35, fig. 12-13

¹⁸⁶ Frezzotti-Mani, 1956

¹⁸⁷ Zrinyi, 1977, 97, pl. LI/2

¹⁸⁸ Tudor, 1968, 336, nr. 10, fig. 2/2; Tudor, 1978, 84, fig. 20; Tudor, 1968, 396, nr. 17; Popilian, 1974, 139, pl. 3/14; Popilian, 1976, 40, pl. XV/1

¹⁸⁹ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 201, pl. XI/1-2

O piesă deosebit de interesantă a fost semnalată la *Porolissum*¹⁹⁰, unde pe buza unei amfore de tipul **Dressel 6B** (Fig. 14) a apărut inscripția IMP/NRVA/AVG¹⁹¹, provenită din atelierele ce prelucrau uleiul de măsline de la Parentium¹⁹².

Din analiza efectuată pe întreg materialul studiat în provincia Dacia, rezultă faptul că din 46 de tipuri de amforă, 45% sunt destinate pentru a transporta uleiul de măsline (fig. 181). Cel mai important furnizor în cazul nostru îl constituie provincia *Pontus et Bithynia*, care reprezintă cca. 54% din importuri, urmând Italia 20% Africa Proconsularis 12%, Baetica 3%, Mauretania 2% iar restul provinciilor sub 2% (fig. 182). Aportul deosebit al amforelor pontice în aprovizionarea cu ulei de măsline, presupune prezența plantațiilor de măsline pe coastele sudice ale Mării Negre¹⁹³.

1. d. Peștele și derivatele acestuia

O categorie aparte de produse îl constituie peștele și produsele derivate din acesta, care cunosc o mare căutare în bucătăria romană, fiind indispensabil la aproape toate mesele. Prin anumiți intermediari produsele din pește ajung în zona Mării Negre¹⁹⁴ și de aici în Dacia.

Exemplarele de amforă care sunt considerate că au transportat acest produs, sunt originare din Spania¹⁹⁵ și Portugalia, tipurile: **Dressel 7**, **Dressel 11** (fig. 15); **Dressel 14b**, **Almagro 50** (fig. 17); **Kuzmanov XVI** (fig. 21) și **Kuzmanov II** (fig. 23).

Cel mai căutat produs obținut din pește este **garum-ul**, foarte mult apreciat și gustat în bucătăria romană, folosindu-se ca un înlocuitor al sării. Garum-ul este considerat unul din cele mai luxoase produse alimentare fiind lăudat de autorii antici ca Plinius (*Nat. Hist.*, XXXI, 93) și Martial (XIII, 102), datorită calităților cât și faptului că era foarte scump.

Procesul de fabricație presupune existența unei încăperi în care să existe un bazin și o cameră încălzită printr-un sistem cu hypocaust folosită ca și cameră de

¹⁹⁰ Macrea-Protase-Rusu, 1961, 378, fig. 15

¹⁹¹ Callender, 1965, 268, nr. 1810c

¹⁹² Callender, 1965, 268, nr. 1810c

¹⁹³ Suceveanu, 1977, 77-79

¹⁹⁴ Etienne, 1970, 297-313

¹⁹⁵ Etienne-Mayet 2002

uscare¹⁹⁶. Garum-ul se obține din fermentația intestinelor și părților nefolosite ale peștelui, fiind un proces bazat pe dezagregarea produselor din pește.

Procesul de fabricație se desfășoară natural, fiind sănătos datorită descompunerii elementelor provenite de la pește și transformarea în sos, înlăturându-se putrefacția, prin acțiunea antiseptică a sării existente¹⁹⁷.

Pentru a obține garum, se consideră necesar folosirea speciei de pești, cunoscută sub numele de „**Scombridue**“, scrumbia de mare care și astăzi este pescuită în dreptul coastelor Portugheze și Spaniole.

Cei ce se ocupă cu acest domeniu erau numiți „**piscicapi**“, grupuri de pescari care aveau un rol deosebit în procurarea și producerea garumu-lui, fiind cunoscuți cu activitate deosebită și în viața de zi cu zi a unor orașe¹⁹⁸.

Pe lângă garum, mai cunoaștem și alte produse ce se obțin pe bază de pește, cum ar fi „**muria**“, o saramură din pește¹⁹⁹, **codae**, o salată din pește (cod)²⁰⁰, **laccatum**, o salată aromatizată asemănătoare cu **lacca** (Apuleio, De medic. Herb. IV, 12)²⁰¹ și „**liquamenul**“, o zeamă stoarsă din pești, din care se obține sosul²⁰².

Principalul furnizor al produselor din pește în cazul daciei îl constituie provinciile baetica și Lusitania, reprezentând 66% din importul de pește. (fig. 184)

Activitatea piscicolă este documentată și în zona Mării Negre²⁰³, în provinciile Thracia și Moesia Inferior care reprezintă cca. 9% din importul de pește în Dacia (fig. 184).

1. e. Alte produse transportate de amfore

Plecând de la izvoarele antice, M. H. Callender²⁰⁴ abordează acest subiect în momentul când sunt prelucrate informațiile provenite din inscripții, făcându-se dovada existenței și a altor produse diferite de cele prezentate până acum. Printre aceste produse poate fi menționate și măslinile ce reprezintă 6% din totalul importurilor

¹⁹⁶ Ponsich-Tarradell, 1965, 103-104

¹⁹⁷ Peacock-Williams, 1986, 35-39, Fig. 14

¹⁹⁸ Ponsich-Tarradell, 1965, 95-100

¹⁹⁹ Beltran Lloris 2000, 445

²⁰⁰ Beltran Lloris 2000, 445

²⁰¹ Beltran Lloris 1970, 433, n. 938

²⁰² Peacock-Williams, 1986, 39

²⁰³ Suceveanu, 1977, 78-79.

²⁰⁴ Callender, 1965, 38-39

(fig. 181). Principalii furnizori ai daciei îl constituie Italia și Asia cu 46% și Africa Proconsularis cu 7% (fig. 185). În Dacia este bine cunoscută descoperirea de la Cristești (pl. V/55; fig. 136) a unei amfore de tip **Schörgendorfer 558B** care are menționat pe pereți conținutul de măslina verzi extra !

Cunoaștem prin intermediul lui Plinius (*Nat. His.*, XVI, 30, 104) faptul că anumite amfore transportau frunze verzi de dafin, iar Columella (XII, 16, 3) menționează prezența în interiorul amforelor a strugurilor, prunelor, merelor și a mierii de albine.

Pe lângă aceste produse mai sunt cunoscute și altele ca : nuci, boabe de linte, dulceață sau într-un caz este menționată folosirea amforei la transportul de unguente și medicamente²⁰⁵.

Probabil a fost o gamă mult mai mare de produse transportate cu ajutorul amforei, informațiile ajunse la noi se opresc aici. Credem că o parte din principalele produse existente în Dacia au fost exportate tot cu ajutorul amforelor, care sunt destinate doar transportului de vin, ulei de măslina și pește ci așa cum am văzut mai sus și a altor produse. Fructele și mierea de albine cu siguranță că au constituit domeniul transportului, dar și unele produse animaliere care permiteau o păstrare mai îndelungată.

O ultimă problemă în cadrul acestui capitol o constituie locul unde se depozitau amforele. În Dacia cunoaștem la *Potaissa*²⁰⁶ și *Tibiscum*²⁰⁷ existența unor depozite de amfore amplasate în interiorul unor clădiri în care s-a constatat o amenajare deosebită în vederea depozitării care datorită volumului destul de mare ridicau numeroase probleme.

Descoperirea la *Tomis*²⁰⁸ a unui depozit de amfore a constituit la vremea respectivă un important și bogat bagaj de informații cu privire la amfore ca subiect, dar și la sistemul de depozitare.

Până la descoperirea unei amfore care să poarte pe gâtul ei o inscripție care să ateste un producător localnic care să exporte produse din Dacia nu credem că este o cale foarte îndepărtată, indicii existând deja.

²⁰⁵ Callender, 1965, 38-39

²⁰⁶ Bărbulescu-Căținaș-Hopârtean-Luca, 1982, 18-20

²⁰⁷ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 185-207

²⁰⁸ Rădulescu, 1973, 198-200

2. Comerțul roman, probleme actuale ale acestuia

2. a. Caractere generale

Un element definitoriu în comerțul roman are la bază marfa în procesul de schimb, pentru a obține un bun profit și a reinvesti astfel capitalul obținut.

Sunt cunoscute numeroase încercări de analiză asupra caracterului pe care îl are comerțul roman, K. Polanyi însă reușește poate cel mai bine să surprindă aportul adus de către amforă schimburilor comerciale²⁰⁹. În definirea comerțului roman K. Polanyi se bazează pe trei elemente de bază: 1-reciprocitatea; 2-redistribuția și 3-piața de desfacere.

Mecanismul ce concură la o întrepătrundere a acestor trei elemente îl constituie tradiția romană care se baza în comerț pe sistemul reciprocității²¹⁰, ce a avut un efect lent dar practic. Un exemplu în acest sens îl constituie însăși comerțul făcut de Roma în secolele I î.Chr. -I d.Chr. cu Dacia. Situația se schimbă în momentul în care rolul predominant în comerț nu-l mai deține metropola, apărând producători în diferite provincii ale imperiului gata ori când să acopere necesarul de produse ale diferitelor provincii²¹¹.

Acest sistem a funcționat cu siguranță fiind în strânsă legătură cu redistribuirea unor anumite produse în funcție de necesarul la acel moment dat al peții. Foarte important în cunoașterea acestui mecanism îl constituie „*annona*“, o taxă în natură care a fost extinsă la produsele unei provincii și folosită în aprovizionarea Romei, sistemul a fost folosit la început pentru rezervele de grâu. Redistribuția permitea o aprovizionare constantă și la un preț controlat de către stat, fiind extinsă mai târziu²¹² și asupra altor produse ca ulei, vin, untură și fructe, prin termenul de „*species annonarie*“.

Din cadrul sistemului de piețe de desfacere face parte și Dacia, care își are rădăcinile în sistemul aplicat de către romani și în alte provincii, unde de patru ori pe lună, în medie deci fiecare a opta zi „*nonae*“, țăranul mergea la oraș pentru a vinde și

²⁰⁹ Polanyi, 1957, 243-269

²¹⁰ Peacock-Williams, 56-57

²¹¹ Beltran Lloris, 1970, 577-580, fig. 238/1-5, 239/1-3

²¹² Peacock-Williams, 1986, 57-59

cumpăra și a-și rezolva celelalte afaceri²¹³. Acest sistem s-a extins odată cu imperiului, existența târgurilor și a piețelor de desfacere fiind menționate tot mai frecvent²¹⁴.

2. b. Comerciant, importator, marfă

Pentru a ajunge marfa la destinație este nevoie de un intermediar, în persoana comerciantului, specializat în acest domeniu, foarte multe inscripții vorbesc de existența acestora.

În Dacia cunoaștem trei asemenea „**negotiatores**“ atestați la Ulpia Traiana Sarmizegetusa prin **CAIUS G(a)IANUUS PROCUL(s) APOLLOFAN(es) SURI NEG(otiatores)**²¹⁵ și Apulum prin **AVRELII ALEXANDER ET FLAVUS**²¹⁶ și **NARCISUS NEGOT(iator)**²¹⁷.

Existența unui „**defensor optimus**“, în persoana lui **CRASSUS MACROBIUS**²¹⁸ în fruntea negustorilor din Dacia Apulensis „**negotiatores prov(inciae) Apul(ensis)**“, presupune că numărul acestora a fost foarte mare, cu un rol deosebit în viața provinciei.

Deosebit de interesant este aportul unor negustori originari din Dacia și prezenți în alte provincii ale imperiului. În acest caz putem aminti o inscripție descoperită pe coasta Dalmației, la Salona, în care este amintit un comerciant: „**Aurelius Aquila, dec(urio) Patavisensis neg(otiator) ex pro(vincia) Dacia**“²¹⁹. Alături de acesta mai poate fi amintit și **M. Secundinus Genialis domo Cl(audia) Agrip(pina)**, care face comerț în Nordul Italiei la Aquileia²²⁰ și este originar din Germania Inferior, intitulându-se „**negotiator Dacicus**“.

Un fapt nu lipsit de importanță îl reprezintă altarul votiv închinat lui Liber Pater descoperit ca element decorativ într-o construcție modernă de la Caransebeș și închinat de *Marcus Turranius Patroclus*²²¹. Recent, într-o lucrare prezentată la

²¹³ Mommsen, 1987, 119-120

²¹⁴ Peacock-Williams, 1986, 57-59

²¹⁵ CIL III, 1493; IDR III/2, 1980

²¹⁶ CIL III, 7915

²¹⁷ CIL III, 7761

²¹⁸ CIL III, 1068

²¹⁹ CIL III, 2086

²²⁰ CIL V, 1047

²²¹ IDR III/1, 141

Roma²²², am arătat că ruta utilizată pentru transportul amforelor dintre Gallia spre Germania pe Rhon și Rin nu s-a oprit în Germania ci și-au continuat drumul pe Dunăre până în Dacia unde au fost descoperite amfore de tip Gaulois 5²²³.

Existența în Dacia, la Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa²²⁴ și în mod special la Tibiscum a gentilicului familiei Turranii²²⁵, negustori din Augusta Treverorum și stabilită la Lugudunum, așa cum rezultă din textul unei inscripții în care se menționează: **cives Treverus, Lugudunum consistentes Tur/ranius, negotiator vinarius et artis cretariae Lug. consistentis**²²⁶, întăresc punctul nostru de vedere privind schimburile economice între Gallia și Dacia.

În general când este vorba de comerț, cei ce sunt implicați într-o activitate comercială poartă denumirea de **negotiatores**²²⁷, termen extins și pentru **mercantores**²²⁸. Între cei doi pare să existe o distincție, primul ocupându-se cu importul și expedierea mărfii, cel de-al doilea numai cu problemele de comerț propriu-zis. În acest sens stă mărturie prezența la Aquileia a unui **negotiatores Dacicus** care mai mult ca sigur se ocupa cu produsele ce trebuiau trimise în Provincia Dacia. Acelaș lucru îl făcea și Aurelius Aquila la Salona pentru produsele ce urmau a fi trimise la Potaissa.

Comercianții se pare că asigurau transportul și desfacerea mărfii, așa numiții **mercantores**, erau negustori cu amănuntul efortul lor era îndreptat numai spre marfă. În momentul în care schimburile se fac la mare distanță, în afara Romei și a ținuturilor ei²²⁹, comerțul iese din sferile schimbului particular, statul intervine în funcție de conjunctură pentru a exercita un anumit control, reprezentat de uzanțe și reglementări ce privesc alcătuirea contractelor, registrele de conturi etc.²³⁰.

²²² A. Ardeț, Road acces for amforas in Dacia, Comunicare la cel de-al XXIII-lea Congres Internațional de Ceramică Romană-Rei Craetariae Romanae Fautores, Roma 29 septembrie-7 octombrie 2002.

²²³ Ardeț 2002, 423-425

²²⁴ IDR III/2, 445

²²⁵ Benea 2003, 183-189

²²⁶ CIL XIII, 1966

²²⁷ Rougé, 1966

²²⁸ Peacock-Williams, 1986, 63-66

²²⁹ Bloch-Coustin, 1985, 176-177

²³⁰ Bloch-Coustin, 1985, 176-177

2. c. Probleme ale transportului și relația cu piața de desfacere

Amforele erau transportate în condiții foarte bune cu ajutorul navelor maritime și fluviale, capacitatea acestor vase stabilindu-se după încărcătura de amfore ce se afla la bord. Cel care se ocupa de închirierea navelor poartă denumirea de *navicularius*, proprietarul de nave, care putea deține un număr mai mare de asemenea ambarcațiuni destinate transporturilor comerciale. Acesta închiria nava unui **naucerus**, un **magister navis**, care era comandantul navei și făcea transportul respectiv²³¹.

Există un drept maritim foarte important la romani, care a reglementat toate problemele legate de armator și proprietar, patron și echipaj, dar și multe alte probleme ce derivă din această grea muncă.

Privilegiile acordate navigatorilor sunt cunoscute încă din timpul lui Caesar prin clarificări și drepturi date comercianților maritimi²³², fiind urmate de precizări deosebit de importante din timpul lui Claudiu, care extinde cetățenia și cele trei libertăți, la femeile corăbierilor. Legea dată de către Claudiu, este cunoscută sub denumirea de „**Lex Papia Poppaea**”²³³ și menționează: „**civi vacationem legis Papia Poppae, latino jus Quiritium, feminis jus III liberorum quae constituta hodieque servantur**”.

Aceste măsuri sunt explicabile datorită importanței care se acorda aprovizionării Romei, dar și dificultăților care existau în transportul pe Marea Mediterană, a riscurilor de tot felul, mergând de la piraterie și până la acostarea în diferite zone periculoase, dar și a numeroaselor naufragii care au avut loc.

În Dacia este cunoscut colegiul navigatorilor²³⁴, ce presupune un comerț intens cu vase mici în interiorul provinciei. Un exemplu grăitor în acest sens îl are inscripția descoperită la Micia²³⁵, în care un sclav imperial închină un altar comerțului²³⁶.

Pentru moment nu dispunem și de alte informații scrise legate de activitățile comerciale sau rutele pe care s-au derulat acestea. Presupunem însă că pe Mureș s-a desfășurat un comerț foarte activ, cu ajutorul corăbiilor se putea ajunge până la

²³¹ Peacock-Williams, 63-66

²³² Beltran Lloris, 1970, 611-614

²³³ Beltran Lloris, 1970, 611-614

²³⁴ Macrea, 1969, 316-317

²³⁵ Macrea, 1969, 316-317

²³⁶ CIL III, 7853

Apulum și de aici pe uscat până la Porolissum. Nu excludem ipoteza prin care și alte râuri să fi fost navigabile dar până la o confirmare, considerăm că în bună parte comerțul s-a desfășurat pe uscat cu ajutorul carelor. Cert este faptul că amforele au ajuns până în cele mai nordice puncte ale provinciei noastre ceea ce presupune o gamă destul de mare de utilaje folosite la transport, pe lângă cele menționate de către noi până acum.

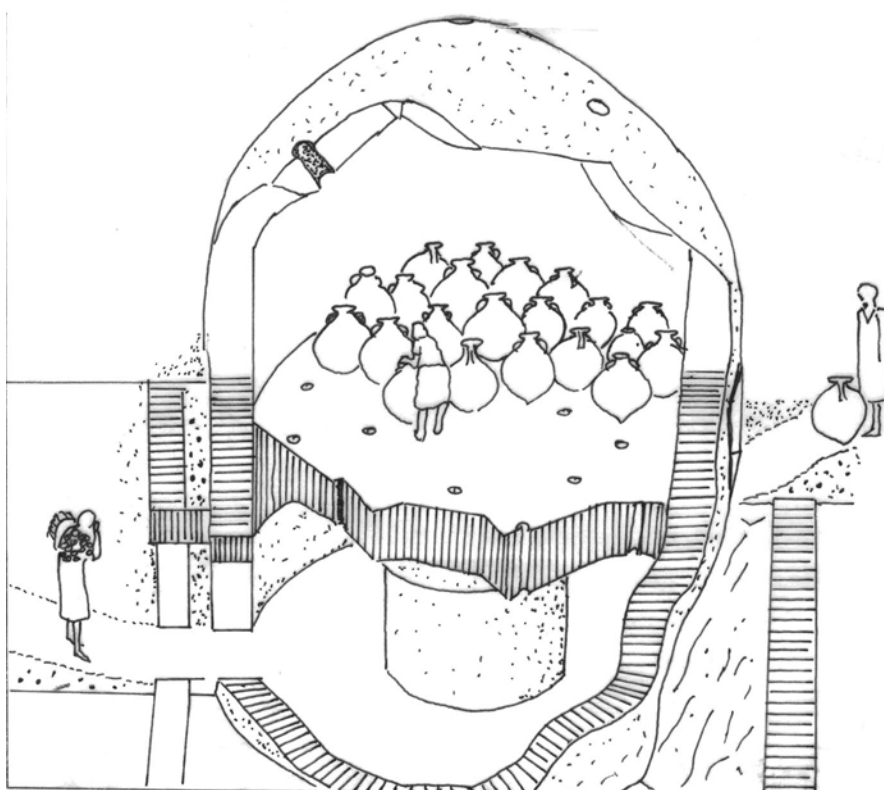

Fig. 7. Reconstituirea cuptoarelor de fabricat amfore tip Dressel 20

CAPITOLUL III

Tipologia amforelor romane din Dacia

Introducere

Provincia romană Dacia este una din puținele zone ale Imperiului Roman, unde nu dispunem de monografii de anvergură pe categorii de material arheologic. Există o serie de studii legate de evoluția unor așezări sau chiar monografii locale. Acest fapt este datorat unor factori de natură externă care au avut darul de-a bloca dezvoltarea firească a acestui domeniu de cercetare.

Deceniul șapte al secolului nostru a redeschis subiectul legat de arheologia romană, fiind inițiate o serie de noi cercetări sau continuarea celor vechi din perioada interbelică. Domeniul de cercetare a fost extins de la castrele și vicus-urile militare, la orașele romane care astăzi cunosc o abordare importantă.

În elaborarea lucrării noastre am avut accesul în 31 de muzee și colecții din România, unde am reușit să studiem un număr de cca. 500 de exemplare ce provin de la amfore. Unele dintre piesele studiate au fost deja publicate de către alți autori, dar procentul acestora este foarte mic. Noi am reluat studiul asupra acestora și l-am completat cu noi piese care ne-au fost puse la dispoziție așa încât putem spune că avem de-a face cu o nouă interpretare.

Încercarea de tipologizare pe care o supunem atenției are la bază tipologiile deja existente și menționate de noi la momentul potrivit²³⁷. Am recurs la un sistem mai practic de prezentare, în dreptul fiecărui tip incluzând și tipologiile cunoscute, urmând un curs firesc de prezentare în funcție de caracterele de bază, pastă, origine, răspândire și structurile petrologice ale fiecărui tip în parte. În ceea ce privește răspândirea, am atașat câte două hărți care să prezinte difuzarea respectivului tip în Dacia și în Imperiul Roman.

O problemă deosebită o ridică cronologia, care la acest moment dat este mult prea largă, datorită și circulației pe parcursul mai multor secole a unor anumite tipuri.

²³⁷ Peacock-Williams, 1986; Panella, 1986, 609-634; Bjelajac, 1996; A. Opaț, 1996

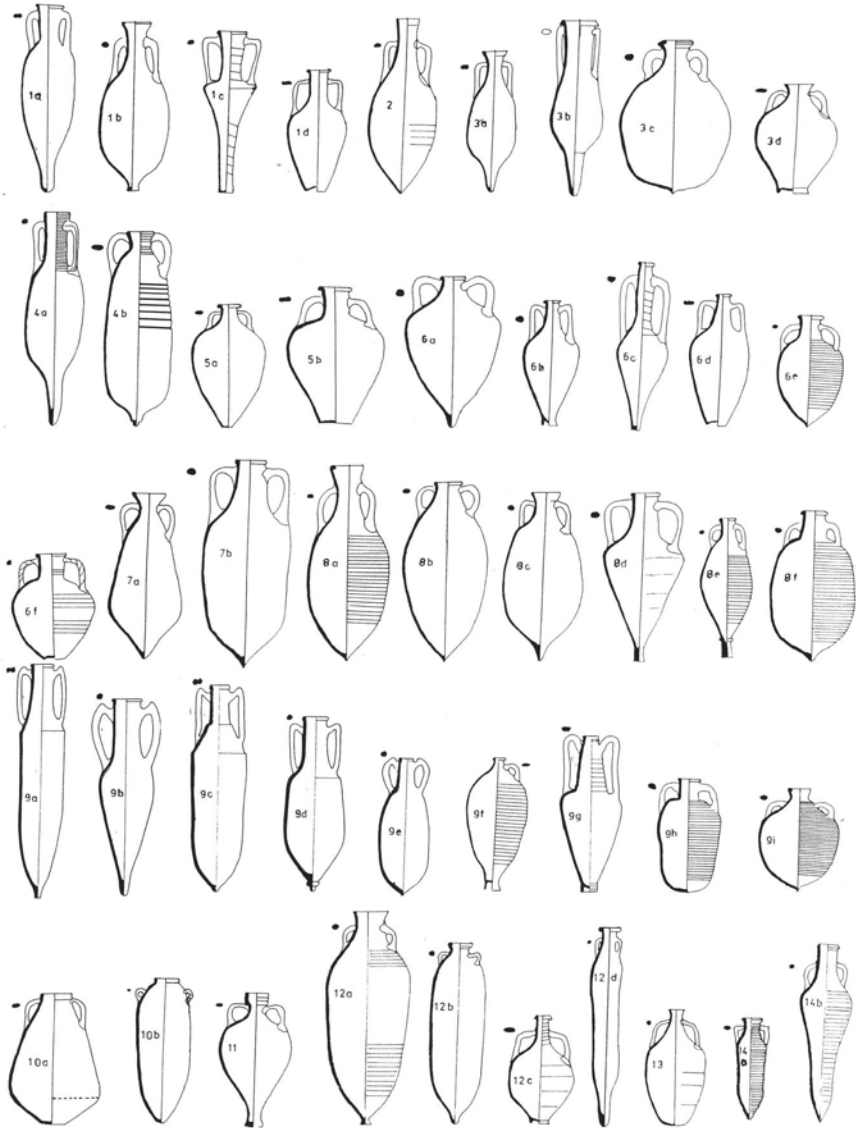
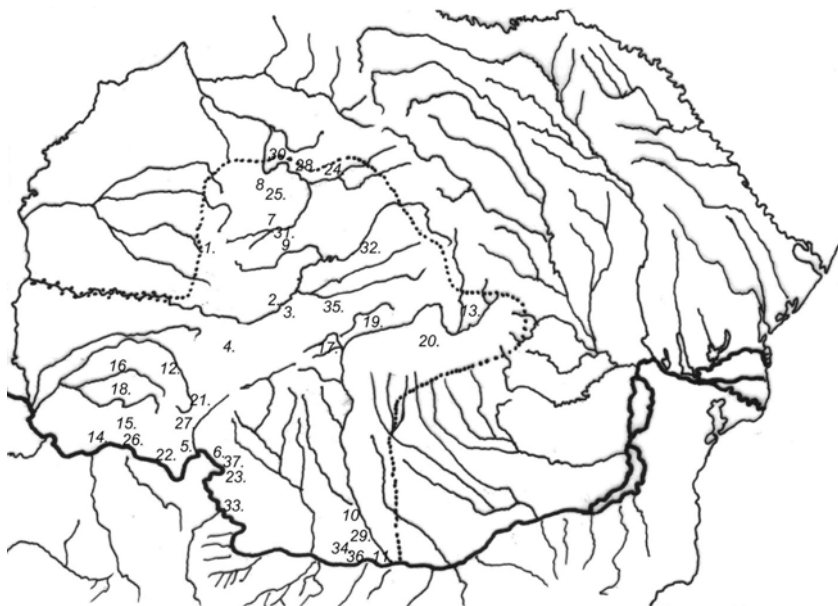

Fig. 9. Tipologia amforelor din Dacia Romană

<p>Orașe:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>AMPELUM</i> (Zlatna) 2. <i>COLONIA APULENSIS</i> (Alba-Iulia) 3. <i>MUNICIPIUM APULENSE</i> (Alba-Iulia) 4. <i>COLONIA ULPIA TRAIANA AUGUSTA DACICA SARMIZEGETUSA</i> (Sarmizegetusa) 5. <i>DIERNA</i> (Orșova) 6. <i>DROBETA</i> (Turnu-Severin) 7. <i>NAPOCA</i> (Cluj-Napoca) 8. <i>POROLISSUM</i> (Moigrad) 9. <i>POTAISSA</i> (Turda) 10. <i>ROMULA</i> (Reșca) 11. <i>SUCIDAVA</i> (Celei) 12. <i>TIBISCUM</i> (Caransebeș) <p>Castre:</p> <ol style="list-style-type: none"> 13. <i>Angustia</i> (Tg. Secuiesc) 14. <i>Apus Flumen</i> (Biserica Albă) 15. <i>Arcidava</i> (Vărădia) 16. <i>Berzobis</i> (Berzovia) 17. <i>Caput Stenarum</i> (Boița) 18. <i>Centum Putei</i> (Surducul Mare) 	<ol style="list-style-type: none"> 19. Cingșor 20. <i>Cumidava</i> (Rășnov) 21. <i>Gaganae</i> (Teregova) 22. Gornea 23. Hinova 24. Ilișua 25. <i>Largiana</i> (Românași) 26. Pojejena 27. <i>Praetorium</i> (Mehadia) 28. <i>Samum</i> (Cășeu) 29. Slăveni 30. Tihău <p>Așezări rurale;</p> <ol style="list-style-type: none"> 31. Aiton 32. Cristești 33. Gârla Mare 34. Grojdibod 35. Micăsasa 36. Orlea 37. Șimian
---	---

Fig. 10. Harta Daciei Romane cu locul descoperirilor de amfore

În funcție de elementele precizate mai sus, am reușit să distingem un număr de 45 de tipuri de amforă ce au circulat în Dacia pe parcursul secolelor II-VI d. Chr. Extinderea în timp se datorează prezenței romane în nordul Dunării până în secolul VI, dar lucrarea noastră se oprește numai la exemplarele care circulă în perioada secolelor II-IV d. Chr.

Încercarea noastră tipologică reprezintă un prim pas spre cunoașterea acestui domeniu de cercetare, cu siguranță că el va fi îmbunătățit și completat în anii ce vor urma.

PROVINCIIILE VESTICE

1. AMFORE DIN „ITALIA”

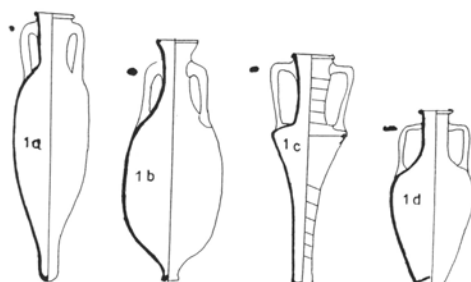

Fig. 11. 1a) Tipul **Dressel 2-4**; 1b) Tipul **Dressel 6B**;
1c) Tipul **Schörgendorfer 558B**; 1d) Tipul **Forlimpopoli**

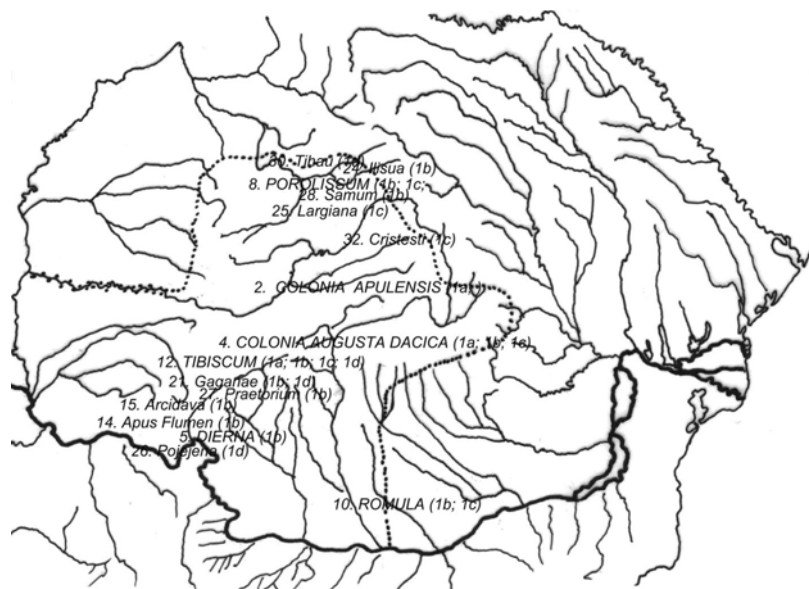

Fig. 12. Răspândirea tipurilor de amforă din Italia în Dacia

1. a. Tipul: **DRESSEL 2-4***Fig. 13. *A pollonia* (foto A. Ardeț)

Gura este puțin lărgită, având buza rotunjită spre exterior, gâtul este conic, îngustându-se spre umeri. Toartele sunt rotunjite și duble, prinse imediat sub buză și de umerii amforei. Corpul este alungit și puțin bombat la mijloc, unde are diametrul maxim. Piciorul este lunguiet și îngust, rotunjindu-se spre bază²³⁸.

Este o amforă cu dimensiuni mari, înălțimea de 80-90 cm și un diametru maxim al corpului de 35-40 cm.

În general pasta este cărămiziu-roșiatică, conținând în interior particule negre de tuf vulcanic și cristale verzui de augite alături de o prezentă masivă de argilă feruginoasă. Pe lângă această structură, unele exemplare mai cunosc și o altă culoare a pastei, care este roșu spre brun, incluzând în interior cuarț, feldspat și granule de mică aurie.

Prezența de „*tituli picti*“ a fost semnalată în foarte multe cazuri dar și unele ștampile. Cunoaștem o toartă de amforă provenită de la *Colonia Apulensis*²³⁹ care are imprimată inscripția **OPTAT** (pl. II/18; fig. 89)

Ținând cont de faptul că avem de-a face cu două structuri petrologice ale aceluiași tip, considerăm că acest tip a fost confecționat în două zone diferite²⁴⁰. În acest caz amforele care au pasta cărămiziu-roșiatică, se pare că au fost confecționat în Italia, mai precis în zona Campania, Latium și Etruria²⁴¹, predominant pentru acestea fiind prezența tufului vulcanic. Fiind un tip de amforă puțin mai deosebit considerăm că aceasta a preluat elementele de bază de la tipul consacrat în răsăritul Mării Mediterane și confecționat în insula Kos²⁴². Aceste elemente sunt valabile pentru a demonstra existența celei de-a doua structuri petrologice care este roșu-brună și păstrează foarte bine caracterele de bază ale tipului egeean.

* Zevi, 1966, 208-247, pl. 77-81

²³⁸ Vidrich-Perko 1999, 9, fig. 2

²³⁹ Popa, 1981, 71-78, fig. 1

²⁴⁰ Freed 2000, 459-466

²⁴¹ Callender, 1965, 9-12, fig. 12/21; Carre, 1985, 226-228

²⁴² Peacock-Williams, 1986, 166, fig. 39

Cunoaște o mare difuzare în lumea romană, fiind cunoscută din *Britania* și până în zona Mării Roșii. Numeroase exemplare au fost semnalate în provinciile învecinate Daciei, așa încât putem vorbi de prezența acesteia în *Dalmatia*²⁴³, *Pannonia*²⁴⁴, *Moesia Superior*²⁴⁵ și în *Moesia Inferor*²⁴⁶. În *Dacia* am reușit să identificăm câteva exemplare ce provin de la *Colonia Apulensis* (pl. II/17-19), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. II/20-22) și *Tibiscum* (pl. II/23-25). Materialul arheologic descoperit este în bună măsură fragmentar.

Atât forma amforei cât și informațiile scrise pe pereții acesteia, indică faptul că a fost folosită la transportul de vin²⁴⁷.

Din punct de vedere cronologic, acest tip de amforă, chiar dacă cunoaște două variante se pare că circulă în secolul I d. Chr. și până la mijlocul secolului II d. Chr. în Italia și Grecia²⁴⁸. Exemplarele descoperite în *Pannonia*²⁴⁹ și *Moesia Superior*²⁵⁰ se înscriu în acest sistem cronologic cu toate că se consideră faptul că această formă cunoaște un declin încă de la sfârșitul secolului I d. Chr.²⁵¹, când aria de difuzare se restrânge foarte mult. În *Dacia* piesele pe care le-am examinat pot fi datate la începutul secolului II d. Chr., în primele nivele de locuire romană.

1 b. Tipul: **DRESSEL 6B***

Fig. 14. *Dyrrhachium* (foto A. Ardeț)

Se caracterizează ca o amforă ce are gura îngustă, sub formă de pâlnie, fiind puțin rotunjită la buză. Gâtul este lunguiet, lărgindu-se spre umeri, toartele sunt rotunjite și prinse de gât și pe umerii vasului. Corpul este pântecos, rotunjindu-se în partea de mijloc²⁵².

²⁴³ Starac 2001, 269-277

²⁴⁴ Kelemen, 1988, 111

²⁴⁵ Bjelajac, 1996, 25-27, fig. V/34-36

²⁴⁶ Topoleanu 2000, 129, pl. XXXIX/318

²⁴⁷ Tchernia-Zevi, 1972, 35-67; Vidrich-Perko 1999, 9-10; Starac 2001, 269, fig. 1

²⁴⁸ Peacock, 1977, 270-278

²⁴⁹ Bezeczky, 1987, 4, fig. 15-16; Kelemen, 1988, 111-123, fig. 1-2

²⁵⁰ Bjelajac, 1996, 26

²⁵¹ Peacock-Williams, 1986, 106

* Zevi 1966, 208-247

²⁵² Ardeț, 2001, 279-280, abb. 2/1-4

Înălțimea este de 80-90 cm, având diametrul corpului de 35-40 cm.

Pasta ca structură este bine încheată, dând impresia unei amfore fine, pasta merge de la un aspect făinos, până la unele exemplare care sunt dure și aspre. Culorile sunt în general deschise, ce merg de la cărămiziu-roșietic spre un maroniu mai deschis. Pe exteriorul amforei pot fi observate fragmente mici de minereu de fier. În interior, pasta este cărămiziu-roșiatică, conținând granule de cuarț, bucăți de mică și ocazional calcar. Minereul de fier poate fi observat atât în exteriorul pastei cât și în interior.

În Dacia la *Porolissum*²⁵³ a fost descoperit un exemplar ce are imprimat sub buză inscripția **IMP/NRVA/AVG** (pl. II/26, fig. 14, 85), asemănătoare cu descoperirile din Peninsula Istria²⁵⁴. Tot la acest tip de amforă au fost încadrate și fragmentele de buză descoperite la *Sirmium*²⁵⁵ și *Viminacium*²⁵⁶ care poartă ștampila **CEMEIO E**. Asemenea ștampile sunt cunoscute în Dacia la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*²⁵⁷ (pl. III/30-31; fig. 91-92) și *Arcidava*²⁵⁸ (pl. III/32; fig. 93). O altă ștampilă care a fost imprimată pe un vas ce aparține aceluiași tip, provine de la *Apus Flumen*²⁵⁹ și are inscripția **OFF OCLO** (pl. II/29; fig. 88).

Citirea ștampilelor prezente pe amforele acestui tip, indică cu mare probabilitate faptul că aceste amfore au fost confecționate în atelierele de la Parentium²⁶⁰ în nordul Italiei. Tot în aceea zonă credem că au fost fabricate și exemplarele care poartă ștampila **Ne exprimăm rezervele în cazul ștampilei CEMEIO E** (fig. 91-93) de-a o încadra în acest tip chiar dacă sunt cunoscute analogiile de la sudul Dunării, în așezările romane de la *Sirmium*²⁶¹ și *Viminacium*²⁶². Ștampila de la *Apus Flumen* are analogii în așezările romane de la sudul Dunării și anume la *Sirmium*²⁶³ și *Transdierna*²⁶⁴, fiind citită de către cercetătoarea sârbă Olga Brukner ca fiind fabricată în **OFF(icina) OC(tavianus) LO(nginus)**²⁶⁵.

²⁵³ Macrea-Protase-Rusu, 1961, 378, fig. 15

²⁵⁴ Starac 1999, 602, pl. 5/4

²⁵⁵ Brukner, 1981, pl. 158/36

²⁵⁶ Bjelajac, 1996, 13-19, Fig. 1/10, 11

²⁵⁷ Alicu, 1975, 409, fig. 1-2

²⁵⁸ Ardeț-Iarosslavski-Bozu 2003, 313, pl. Ia

²⁵⁹ IDR, III/1, 1977, no. 4, 35, fig. 4; Ardeț, 1993, 98-99, fig. 4 a, b

²⁶⁰ Callender, 1965, 268, nr. 1810 c

²⁶¹ Brukner, 1981, pl. 158/36

²⁶² Bjelajac, 1996, 13-19, Fig. 1/10, 11

²⁶³ Brukner, 1981, fig. 158/31-32

²⁶⁴ Bjelajac, 1996, 19, Fig. 1/15

²⁶⁵ Brukner, 1990, 199-216

Acest tip cunoaște o mare răspândire²⁶⁶ în *Italia*²⁶⁷, *Noricum*, *Pannonia*²⁶⁸, *Moesia Superior*²⁶⁹, *Moesia Inferior*²⁷⁰ posibil și pe litoralul Mării Negre²⁷¹, Grecia²⁷² și Nordul Africii²⁷³.

Exemplarele cunoscute în Dacia (fig. 12), provin de la *Porolissum* (pl. II/26-27), Ilișua (pl. II/28), *Apus Flumen* (pl. II/29), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. III/30-31, 33-34, 41-42, 45), *Arcidava* (pl. III/32), *Dierna* (pl. III/35, 43), *Porolissum* (pl. III/36, 39, 44), *Romula* (pl. III/37), *Tibiscum* (pl. III/38, 47-49), *Praetorium* (pl. III/40), *Samum* (pl. IV/46) și *Gaganae* (pl. IV/50).

În general specialiștii sunt unanim de acord în a atribui acestui tip de amforă ca utilizare, transportul uleiului de măsline²⁷⁴, produs după cum se cunoaște în atelierele existente în Peninsula Istria. Recent au fost descoperite și unele exemplare de amforă ce aparțin acestui tip și care conțin pe pereți, vopsea roșie ce indică folosirea pentru transportul vinului²⁷⁵. Nu cunoaștem până acum existența unui asemenea exemplar în Dacia, exprimându-ne rezervele noastre față de această ipoteză.

Cronologic se poate spune că această amforă circulă începând cu secolul I î.Chr și până la sfârșitul secolului I d.Chr. în Italia²⁷⁶, descoperirile efectuate în Pannonia²⁷⁷ și Moesia Superior²⁷⁸, indică faptul că aceasta circulă și la începutul secolului II d. Chr. Descoperirile din Dacia indică o circulație a acestui tip la începutul secolului II d. Chr.

²⁶⁶ Peacock-Williams, 1986, 98-101, Fig. 34

²⁶⁷ Carre, 1985, 220-221

²⁶⁸ Kelemen, 1987, 5-31

²⁶⁹ Bjelajac, 1996, 14-15, Fig. I-II

²⁷⁰ Dyczek 1999, 68-72, fig. 51

²⁷¹ Topoleanu 2000, 130, pl. XXXIX/320 ?

²⁷² Robinson, 1959, pl. 19/M 14

²⁷³ Peacock-Williams, 1986, 98

²⁷⁴ Peacock-Williams, 1986, 100; Kelemen, 1993, p. 67

²⁷⁵ Carre, 1985, 211-213

²⁷⁶ Peacock-Williams, 1986, 100

²⁷⁷ Kelemen, 1987, 5-31

²⁷⁸ Bjelajac, 1996, 14-15

1. c. Tipul: **SCHÖRGENDORFER 558***Fig. 15. *Largiana* (foto A. Ardeț)

Gura este îngustă iar buza este ușor răsfrântă în exterior. Gâtul este cilindric și lunguieț, sub buză fiind prinse toartele, care sunt ovale și cad pe umerii vasului, loc în care corpul are diametrul maxim, fiind bine delimitat de restul amforei, printr-o porțiune ce formează un unghi ascuțit. Partea inferioară se caracterizează printr-o prelungire a corpului în formă conică, iar piciorul este mult alungit, fiind conic. Pe gât și pe picior are incizii fine orizontale și spiralice ușor marcate în adâncimea pasteii²⁷⁹.

Are o înălțime cuprinsă între 70-75 cm și un diametru al corpului de 25-30 cm.

Este săpunoasă și are culorile ce merg de la gălbui spre cărămiziu, uneori chiar de la cenușiu spre gălbui. Exteriorul amforei constă dintr-o angobă albă, fiind vizibile particulele de mică și cuarț. În interior pasta este gălbui, conținând particule fine de mică, cuarț, calcar și bucăți de argilă feruginoasă maronie alături de granule de minereu de fier.

Exemplarele ce provin de la acest tip conțin pe gât și în partea superioară a corpului, litere roșii scrise cu vopsea, care menționează conținutul. Un asemenea exemplar cunoaștem la Cristești²⁸⁰ care are scris textul **OL(iva) NIG(ra) EXD(ulcius) EXC(ellens) AM(a)NT(inus)**²⁸¹ (pl. V/55; fig. 136) dar și la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, unde pe corpul unui asemenea fragment de amforă au fost scrise literele **G N I** (pl. IV/52; fig. 135).

Din informațiile provenite în urma săpăturilor efectuate în nordul Italiei și în Peninsula Istria, originea acestei amfore pare a fi în această zonă²⁸².

* Baldacci 1972, fig. 8, 11.

²⁷⁹ Bezczy 1994, 112-117, pl. 43-45; Ardeț, 2001, 280-282, abb. 3. 1-5

²⁸⁰ Zrinyi, 1977, 97, Pl. LIII

²⁸¹ Ardeț 2001, 280-282, pl. 3

²⁸² Carre, 1985, 231-232

Cunoaște o mare răspândire, analogii fiind semnalate piese asemănătoare la *Aquincum* și *Savaria* în *Pannonia*²⁸³, *Singidunum* și *Viminacium* în *Moesia Superior*²⁸⁴. Exemplarele provenite din Dacia (fig. 12) au fost descoperite la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. IV/51-52, 57), *Largiana* (pl. V/53), *Porolissum* (pl. V/54) Cristești (pl. V/55) și *Tibiscum* (pl. V/56).

Având în vedere faptul că pe gâtul amforei descoperite la Cristești²⁸⁵ (pl. V/55; fig. 136), au apărut informații scrise privind utilizarea la transportul măslinelor verzi sau negre²⁸⁶.

În funcție de materialul descoperit, acest tip de amforă este datat la sfârșitul secolului I și începutul secolului al II-lea d. Chr.²⁸⁷, analogii găsindu-se în piesele din *Moesia Superior* și *Pannonia*²⁸⁸. Pentru descoperirile din Dacia piesele de care dispunem se încadrează la începutul secolului II, circulând până spre mijlocul acestui secol.

1.d. Tipul: **FORLIMPOPOLI***

Fig. 16. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Gura este îngustă și răsfrântă în exterior, gâtul este lunguiet, lărgindu-se spre umeri, unde sunt prinse cele două toarte care sunt plate. Corpul este piriform și alungit, având un picior realizat printr-o bază inelară și dreaptă. Acest tip de amforă este cunoscut și sub denumirea de „*forlimpopoli*”²⁸⁹, după descoperirile din Italia²⁹⁰.

Se caracterizează printr-o înălțime nu prea mare, atingând 55-60 cm și un diametru de 30 cm.

²⁸³ Bezczy, 1987, 31, Fig. 11; Kelemen, 1988, 141

²⁸⁴ Bjelajac, 1996, 19-22, Fig. III/22-25, tip II

²⁸⁵ Ardeț 2001, 282, pl. 3.5

²⁸⁶ Bjelajac, 1996, 20-22

²⁸⁷ Bjelajac, 1996, 20

²⁸⁸ Kelemen, 1988, 144; Bezczy 1994, 112-116

* Carre 1985, 228-231

²⁸⁹ Ardeț 2000, 489, pl. 2/4-6

²⁹⁰ Carre, 1985, 228-231

Se caracterizează ca o amforă cu pastă foarte fină, având culoarea roșiatică cu nuanțe gălbui. În exterior constatăm prezența pe pereții vasului a unui luciu caracteristic, sub forma unei angobe de culoare roșu-gălbui. În interior, pasta este roșietică, conținând mică, nisip foarte fin și fragmente albe de calcar, alături de cuarț fin.

Pe un exemplar provenit de la *Tibiscum*²⁹¹ sunt gravate pe pereții exteriori ai amforei cu un obiect ascuțit câteva litere în registrul „*grafitti*“, cuvântul **FORTUNATI**²⁹² (pl. VI/58; fig. 131). Alături de acest cuvânt sunt prezente și câteva litere grecești folosite la determinarea capacității amforei.

După numărul de exemplare descoperite, se consideră că provine din *Italia*, mai precis de la Ostia²⁹³.

Acest tip de amforă cunoaște o răspândire relativ mare, fiind cunoscute asemenea exemplare în Grecia, *Pannonia*, *Moesia Superior*²⁹⁴, *Moesia Inferior*²⁹⁵ și în *Italia*. Exemplarele cunoscute în Dacia, provin de la *Tibiscum* (pl. VI/58, 61-63; pl. VII/65), *Romula*²⁹⁶ (pl. VI/59), Pojejena²⁹⁷ (pl. VI/60), *Gaganae* (pl. VII/64), Tihău²⁹⁸ (pl. VII/66). Această formă de amforă trebuie să cunoască o extindere mai mare, dar unui specialiști nu o includ în categoria amforelor, așa încât numărul exemplarelor cunoscute pare mai mic.

Unii specialiști consideră acest tip de amforă a fost folosit la păstrarea apei și nu ar face parte din categoria amforelor. Informațiile provenite din citirea de „*tituli picti*“ și „*grafitti*“ ce sunt prezente pe unele exemplare indică folosirea acesteia la transportul de vin²⁹⁹.

Amforele cunoscute în Italia sunt datate în secolul II d. Chr., racordare cronologică valabilă și pentru descoperirile din *Moesia Superior*. Cu precizări în acest domeniu, vin cercetările efectuate la *Cnosos*³⁰⁰, unde exemplare identice sunt datate între 160-180 d. Chr. Exemplarele cunoscute de noi sunt datate la mijlocul secolului al II-lea d. Chr.

²⁹¹ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 201, pl. XIII/1

²⁹² Ardeț 2000, 489, pl. 2/4-6

²⁹³ Carre, 1985, 228-231, fig. 5

²⁹⁴ Bjelajac, 1996, 22-23, pl. IV/26-32

²⁹⁵ Dyczek 1999, 65-68, fig. 46

²⁹⁶ Popilian, 1976, 172, pl. XVI/211

²⁹⁷ Ardeț, 1993, 102-103, fig. 18/a,c

²⁹⁸ Tudor 1968, 255-256

²⁹⁹ Bjelajac, 1996, 22-23

³⁰⁰ Hayes, 1983, 145

2. AMFORE DIN „DALMATIA”

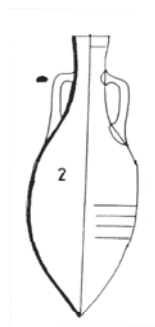

Fig. 17. 2) Tipul **Portorecanati**

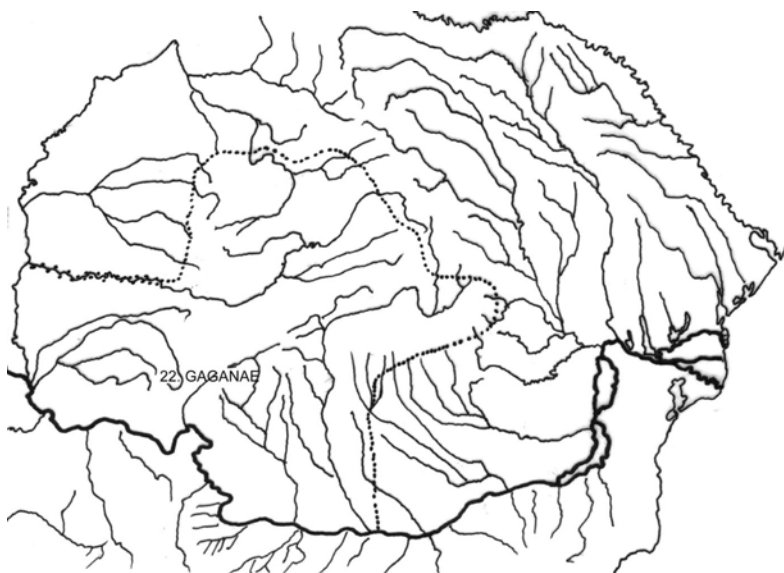

Fig. 18. Răspândirea amforelor din Dalmatia în Dacia

2. a. Tipul: **PORTORECANATI***Fig. 19. *Treviso* (după R. Cassano, RCRF Durres 2006)

Amfora se caracterizează printr-o gură îngustă sub formă de pâlnie (fig. 12). Gâtul este puțin îngustat. Toarele sunt prinse de gât și de umerii amforei. Corpul este puțin rotunjit și alungit spre picior. Pe corpul amforei dar și pe gât pot fi observate urmele de la modelare sub forma inciziilor³⁰¹.

Dimensiunile: Acest tip de amforă are o înălțime cuprinsă între 75-80 cm și un diametrul cuprins între 25-30 cm.

Pasta este grosieră și aspră, de culoare cărămiziu-gălbuie, în interior conținând cuarț foarte fin, fragmente fine negre de minereu de fier și fragmente maronii oxidate.

Nu sunt cunoscute ștampile sau „*tituli picti*” pe asemenea tip de amforă.

Originea este considerată pe coasta Dalmației în Iliricum.

Este cunoscută la Magdalensberg, *Emona*, *Poetovio*³⁰² și *Aquincum* unde este încadrată în tipul **Dressel 6B**³⁰³.

Ca formă, presupunem folosirea la transportul uleiului de măsline.

Tipul de amforă Portorecanati circulă la sfârșitul secolului I d. Chr. și până la mijlocul secolului al II-lea d. Chr.³⁰⁴.

În Dacia până în acest moment cunoaștem un singur exemplar descoperit în anul 2001 la *Gaganae*³⁰⁵ (pl. VII/67).

* Mercado 1979, 266

³⁰¹ Bezczky 1994a, 112, Abb. 42

³⁰² Bezczky 1994a, 112

³⁰³ Kelemen 1988, 132 Anm. 105 Inv. Nr. 71.3.471

³⁰⁴ Bezczky 1987, 36, Nr. 301-302, 304.

³⁰⁵ Piso-Ardeț-Ardeț-Marcu, 2002, p. 316-317, punct 224.

3. AMFORE DIN „BAETICA”

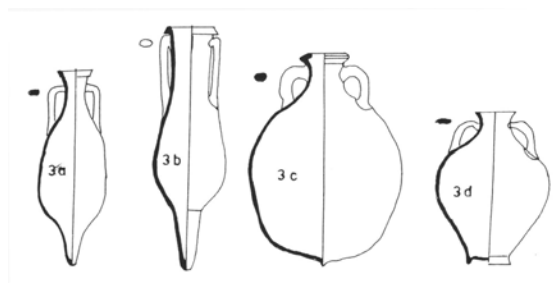

Fig. 20. 3a) Tipul **Dressel 7**; 3b) Tipul **Dressel 11**; 3c) Tipul **Dressel 20**; 3d) Tipul **Matagallaris 1**

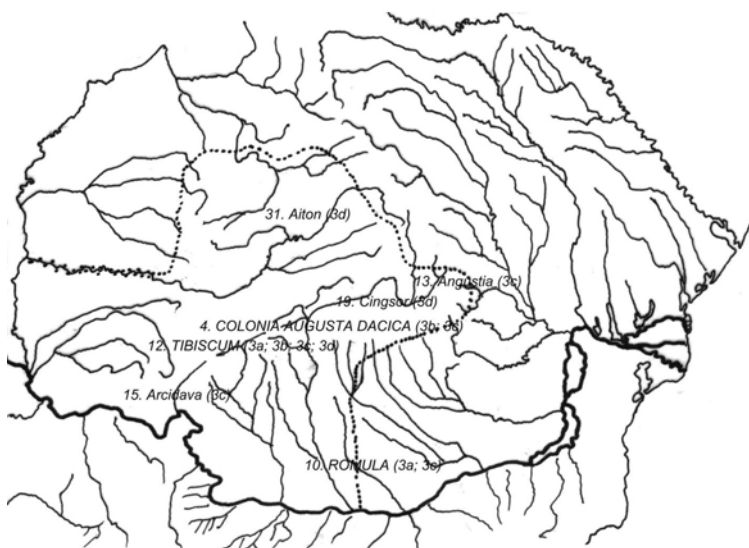

Fig. 21. Răspândirea amforelor din *Baetica* în *Dacia*

3. a. Tipul: **DRESSEL 7***Fig. 22. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Se caracterizează ca o amforă cu gura în formă de pâlnie, cu buza dreaptă și ascuțită. Gâtul este lunguiet și puțin conic, lărgindu-se către umeri, toartele sunt plate și prinse imediat sub buză și pe umerii amforei. Corpul este puțin globular dar mai lunguiet, având un picior ascuțit și folosit pentru implantare în nisip³⁰⁶.

Este o amforă de mici dimensiuni cu o înălțime ce atinge cca. 60-70 cm și un diametru al corpului de 20-25 cm.

Este confecționată dintr-o argilă foarte fină cu un aspect făinos la pipăire, după ardere culoarea amforei este de cărămiziu-roșiatică și uneori chiar brună având în exterior o angobă brun -cenușie. Interiorul acestui tip este în general cărămiziu cu nuanțe cenușii, fapt datorat arderii. Mineralele ce se găsesc incluse în pastă sunt: mica, cuarțul, calcarul și argila feruginoasă. O caracteristică de bază al mineralelor o reprezintă și roca bazaltică se găsește inclusă în pastă.

Avem informații legate de prezența ștampilelor și a „*tituli picti*”³⁰⁷ pe pereții acestui tip de amforă, în mod special la descoperirile din Spania³⁰⁸.

Informații despre origine sunt puse în evidență de numărul mare de descoperiri arheologice efectuate în Spania. Pe lângă numărul mare de exemplare ce aparțin acestui tip sunt cunoscute și cuptoare de fabricație în care au apărut asemenea exemplare³⁰⁹.

Aria de difuzare a acestui tip în care sunt prezente asemenea amfore este foarte mare, fiind cunoscute în *Baetica*³¹⁰, *Lusitania*, *Hispania Tarraconensis* dar

* Ardeț 1998; Bernal Casasola 2000, 935-940; Ardeț 2000, 487-489, pl. 1/1-3

³⁰⁶ Garcia Vargas 2000, 74-80, fig. 4. 2-3

³⁰⁷ Martinez Maganto 2000, 1206-1220

³⁰⁸ Garcia Vargas 2000, 74-80, fig. 4. 2-3

³⁰⁹ Beltran Lloris, 1970, 388-420, tip I

³¹⁰ Beltran Lloris, 1970, 418, fig. 165; Garcia Vargas 2000, 74-80, fig. 4. 2-3

și în *Britannia*, *Gallia*³¹¹, *Italia*³¹² și *Grecia*³¹³. În Dacia au apărut asemenea exemplare la *Romula* (pl. VII/68) și *Tibiscum* (pl. VII/69).

Descoperirile efectuate în *Hispania Tarraconensis*³¹⁴, indică faptul că avem de-a face cu un tip de amforă destinat transportului de *garum*³¹⁵, articol de lux preparat pe plajele mediteraniene și destinat celor mai îndepărtate piețe de desfacere. Stratigrafia așezărilor romane în care au apărut asemenea amfore indică faptul că

circulația ei se restrânge la mijlocul secolului I d. Chr, mijlocul secolului II d. Chr.³¹⁶ Exemplarul provenit de la *Tibiscum* a fost descoperit în primul nivel de locuire din vicusul militar, nivel datat la începutul secolului II d. Chr.

3. b. Tipul: **DRESSEL 11***

Fig. 23. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Acest tip se caracterizează prin gura, relativ mare, buza dreaptă și ascuțită în spre exterior, asemănătoare cu un manșon. Gâtul este lunguiet și puțin conic, îngustându-se spre umeri, toartele sunt masive și puțin plate, prinse sub buză și pe gât. Corpul este piriform, rotunjindu-se spre bază, care se caracterizează printr-un picior masiv ascuțit și rotunjit spre capăt³¹⁷.

Este o amforă de mari dimensiuni, înălțimea atinge în foarte multe cazuri 80-90 cm, iar diametrul corpului de 30-35 cm. Diametrul gurii se situează între 22-25 cm.

Argila din care este confecționat acest tip de amforă este foarte aspră, cu un aspect grosier, culorile mergând de la roșu-cărămiziu spre gălbui-cafeniu. În foarte multe cazuri constatăm existența unei angobe exterioare alb-cenușii. Interiorul pastei se caracterizează prin același aspect, culoarea fiind în general cărămiziu-roșietică dar

³¹¹ Desbat-Lemaître 2000, 793-816

³¹² Passavento Mattioli, 2000, 733-758; Martin Kilcher 2000, 759-786

³¹³ Peacock-Williams, 1986, 118

³¹⁴ Beltran Lloris 2000, 441-536

³¹⁵ Beltran Lloris, 1970, 418-419

³¹⁶ Peacock-Williams, 1986, 119

*Vargas 2000, 84-86, fig. 4.7-9

³¹⁷ Ardeț 2000, 487-489, pl. 2/1-2

și cafenie, incluzând granule de cuarț, feldspat, calcar, fosile pelicipode și foraminifere în mici cantități. Minereul de fier prezent în interiorul pastei este vizibil și cu ochiul liber pe pereții exteriori ai amforei.

Mare parte din exemplarele cunoscute ale acestui tip poartă ștampile sau *tituli picti*³¹⁸, excepție fac descoperirile din Dacia, unde până în prezent nu dispunem de asemenea informații.

Caracterele petrologice ale pastei, forma și informațiile scrise indică ca loc de origine *Baetica*³¹⁹.

În afară de provinciile hispanice, acest tip de amforă a fost semnalat în *Italia*³²⁰, *Gallia*³²¹, *Pannonia*³²², *Noricum*³²³, dar și în *Moesia Superior*, la *Singidunum*³²⁴. În Dacia cunoaștem exemplare ce provin de la *Tibiscum*³²⁵ (pl. VII/70; pl. VIII/73) și *Colonia Augusta Ulpia Traiana Dacica Sarmizegetusa* (pl. VII/71-72).

Din numeroasele informații scrise de care dispunem, suntem îndreptățiți a considera acest tip ca destinat transportului de *garum* și posibil pește³²⁶.

Amforele descoperite la *Tibiscum* și *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* sunt datate la începutul secolului II d.Chr. În general datarea acestui tip se încadrează în secolele I-II d.Chr. O excepție de la această datare o reprezintă descoperirea de la *Aquincum*³²⁷ care este încadrată la începutul secolului III d.Chr.

3. c. Tipul: **DRESSEL 20***

Fig. 24. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de „amforă globulară”³²⁸ (fig. 20/3c, 24),

³¹⁸ Martin Kilcher 2002, 343-353

³¹⁹ Beltran Lloris, 1970, 428-433, fig. 169-171.

³²⁰ Beltran-Lloris, 1970, 446-448, fig. 177; Peacock-Williams, 1970, 122; Passavento Mattioli, 2000, 733-758; Martin Kilcher 2000, 759-786

³²¹ Remesal Rodriguez-Schallmayer, 1988, 426-428, pl. 13; Desbat-Lemaître 2000, 793-816

³²² Kelemen, 1990, 154-156, fig. 2/1-9; Bezeczky 2000, 1359-1370

³²³ Bezeczky 2000, 1359-1370

³²⁴ Bjelajac, 1996, 32, fig. VIII/42

³²⁵ Ardeț, 1993, 97-98, fig. 3/a-b; Ardeț, 1996, 167, fig. 4; Ardeț 2000, 487-488, pl. 2/1-2

³²⁶ Beltran Lloris, 1970, 444; Kelemen, 1990, 155; Remesal Rodriguez 2000, 373-392

³²⁷ Kelemen, 1990, 156, fig. 2/1-9

* Tchernia 1967, 216-234

acest tip se caracterizează prin masivitatea pereților și forma rotunjită a corpului. Gura este îngustă, buza rășfrântă spre interior, dreaptă sau puțin teșită spre exterior. Gâtul este scurt, de el prinzându-se toartele, care sunt masive și prinse pe umerii amforei. Piciorul este realizat printr-o mică proeminență puțin vizibilă. Datorită masivității sale această amforă este destul de greu de manevrat.

Amfora globulară se caracterizează printr-o înălțime relativ medie, de cca. 75-80 cm și un diametru al corpului de 55-60 cm. Diametrul buzei este de cca. 10-12 cm.

Se caracterizează printr-o pastă săpunoasă la pipăit, cărămiziu-portocalie, cu nuanțe roșiatice-brune sau cenușii, observându-se cuarțul și calcarul pe pereții exteriori. În interiorul pastei, constatăm prezența de cuarț, potasiu, feldspat plagioclastic, nisip, calcar și bucăți foarte mici de mică. Această structură petrologică indică cu destul de mare exactitate complexul geologic Sierra Morena amplasat pe valea râului Guadalquivir din *Baetica*³²⁹, ca loc de sursă a materiei prime din care s-au confecționat asemenea tipuri de amfore. Foarte multe detalii despre acest tip de amforă au fost obținute în urma cercetărilor arheologice efectuate la Monte Testaccio³³⁰

Astăzi este cunoscut faptul că în unele provincii au fost imitate exemplare identice cu acest tip, cum este situația centrului de la *Lugdunum*³³¹ care a aprovizionat provinciile nordice³³².

Această formă de amforă a fost considerată ca model pentru descrierea ștampilelor și a „*tituli picti*”³³³, fiind cea mai cunoscută. În Dacia, pot fi atribuite acestui tip ștampilele provenite de la *Tibiscum*, cu inscripția **MMACSVR**³³⁴ (pl VIII/74; fig. 24, 86) și cea de la Aiton cu inscripția **VIRGIN**³³⁵ (fig. 90).

Datorită asemănării toartelor și a pastei, recent la *Arcidava*³³⁶ a fost descoperit un exemplar care are ștampila **C IV R** (fig. 87) pentru care nu avem

³²⁸ Beltran Lloris, 1970, 420-424; Remesal Rodriguez-Schallmayer, 1988, p. 428

³²⁹ Beltran Lloris, 1970, 464-492, fig. 186-198

³³⁰ Blazquez Martinez 2000, 29-56

³³¹ Desbat-Lemaître 2000, 793-816; Marimon Ribas 2002, 379-388

³³² Tchernia 2002, p. 319-324; Cristol 2002, 325-334

³³³ Martinez Maganto 2000, 1206-1220; Martin Kilcher 2000, 759-786

³³⁴ Ardeț 2000, 487-488, pl. 2/2

³³⁵ Blăjan-Cerghi, 1978, 22-23, fig. 4

³³⁶ Ardeț-Iaroslavschi-Bozu 2003, 311-312, pl. Ib

analogii. Pe lângă aceste exemplare, a mai apărut și *tituli picti* pe o amforă descoperită la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. VIII/77).

Ținând cont de structura petrologică, dar și de prezența unor asemenea tipuri de amfore în zona cuptoarelor de fabricație din *Baetica*, cu mare exactitate se poate considera că această provincie să fie locul de unde „*amfora globulară*” s-a răspândit în imperiu³³⁷.

Cunoaște o mare răspândire, este cunoscută în majoritatea provinciilor, dintre care amintim: *Britannia*³³⁸, *Gallia*³³⁹, *Germania*³⁴⁰, *Noricum*³⁴¹, *Pannonia*³⁴², *Moesia Superior*³⁴³, *Moesia Inferior* la *Tropaeum Traiani*³⁴⁴, *Horia*³⁴⁵, *Noviodunum*³⁴⁶ dar și în alte multe alte provincii³⁴⁷.

În cadrul documentației noastre pe lângă exemplarele cunoscute din *Dacia*³⁴⁸ am identificat și alte asemenea amfore descoperite la *Tibiscum* (pl. VIII/74, 81; IX/83), *Arcidava* (pl. VIII/75), *Angustia* (pl. VIII/76), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. VIII/77-79), *Cingșor* (pl. VIII/80) și *Romula* (pl. VIII/82). Identificarea unor ștampile pe amforele de la *Tibiscum*³⁴⁹ și *Arcidava*, dar și a *tituli picti* pe amfora de la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* a ușurat atât identificarea cât și problemele legate de origine.

Cu mare probabilitate se consideră că a fost utilizată la transportul uleiului de măsline³⁵⁰. Asemenea referiri au fost făcute pe o serie de amfore ce aparțin acestui tip și descoperite într-o serie de așezări romane din *Italia*, *Germania*³⁵¹ și *Pannonia*³⁵².

³³⁷ Garcia Vargas 2000, 84-86

³³⁸ Peacock-Williams, 1986, 136-140, fig. 65-67

³³⁹ Panella, 1973, 460-633; Desbat-Lemaître 2000, 793-816

³⁴⁰ Remesal Rodriguez-Schallmayer, 1988, 397-403, fig. 2

³⁴¹ Gassner, 1989, 52-72, pl. 8/19-21; Bezezckzy 2000, 1349-1358

³⁴² Kelemen, 1990, 160-171, fig. 3-4; Brukner, 1981, pl. 165/62-65; Bezezckzy 2000, 1349-1358

³⁴³ Bjelajac, 1996, 32, fig. VIII.

³⁴⁴ Bogdan Cătănicu-Barnea, 1979, p. 195, fig. 144 3(2)

³⁴⁵ Baumann, 1980, p. 407, pl. XXVIII/2

³⁴⁶ Barnea, 1977, 281-282, fig. 4/1-2

³⁴⁷ Pons Pujol, 2000, 925-934

³⁴⁸ Popilian, 1974, pl. 2/11; Popilian, 1976, pl. XVI/212

³⁴⁹ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 201, Pl. XIV/4; Benea, 1982, 25; Benea-Bona, 1994, 92-93; A. Ardeț, 1993, 100, Fig. 11/a-b; Ardeț, 1996, 167

³⁵⁰ Callender, 1965, p. 32, tip 2; Remesal Rodriguez 2000, 373-392; Beltran Lloris 2000, 441-536

³⁵¹ Remesal Rodriguez-Schallmayer, 1988, 397-403, fig. 2

³⁵² Kelemen, 1990, 160-171, fig. 3-4; Kelemen, 1993, 66-69

Cronologic vorbim de circulația acestui tip de amforă pe parcursul secolelor II-III d. Chr.³⁵³, situație identică cu cea din *Moesia Inferior*³⁵⁴ și *Pannonia*³⁵⁵.

3. d. Tipul: MATAGALLARES I*

Fig. 25. *Hispania* (după Bernal, 2000)

Se caracterizează ca o amforă de mici dimensiuni (fig. 20/3d). Gura este evazată, toartele fiind aplicate sub buză. Gâtul este scurt și rotunjit. Corpul este piriform având un fund inelar plat. În general are înălțimea de 45-50 cm și un diametrul maxim al corpului de 30-33 cm.

Cercetările arheologice efectuate la Los Matagallares (Granada), indică existența cuptoarelor de fabricație³⁵⁶.

Este considerat un tip de amforă folosit pentru transportul de vin³⁵⁷ de Granada, cunoscut și astăzi ca unul din cele mai renumite podgorii din sudul Spaniei.

Acest tip de amforă este cunoscut astăzi în *Gallia Narbonensis*³⁵⁸ și Italia. Pasta din care este confecționată amfora este galben-brună, incluzând în pastă mică aurie foarte fină, cuarț și piatră de var.

Până în acest moment am identificat un singur exemplar provenit de la *Tibiscum* (pl. IX/84) datat de noi la începutul secolului al III-lea, moment când acest tip începe să circule în imperiu.

³⁵³ Remesal Rodriguez-Schallmayer, 1988, 404-409

³⁵⁴ Barnea, 1977, 281-282

³⁵⁵ Kelemen, 1990, p. 164-169; Bjelajac, 1996, 32

*Bernal Casasola 2000, 1305-1325, fig. 9

³⁵⁶ Bernal Casasola 2000, 1305-1306, fig. 9/136-145

³⁵⁷ Bernal Casasola 2000, 1310

³⁵⁸ Lamaître-Bonnet 2000, 817-825

4. AMFORE DIN „LUSITANIA”

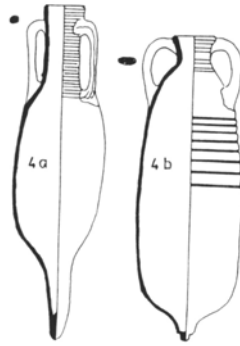

Fig. 26. 4a) Tipul Dressel 14b; 4b) Tipul Almagro 50

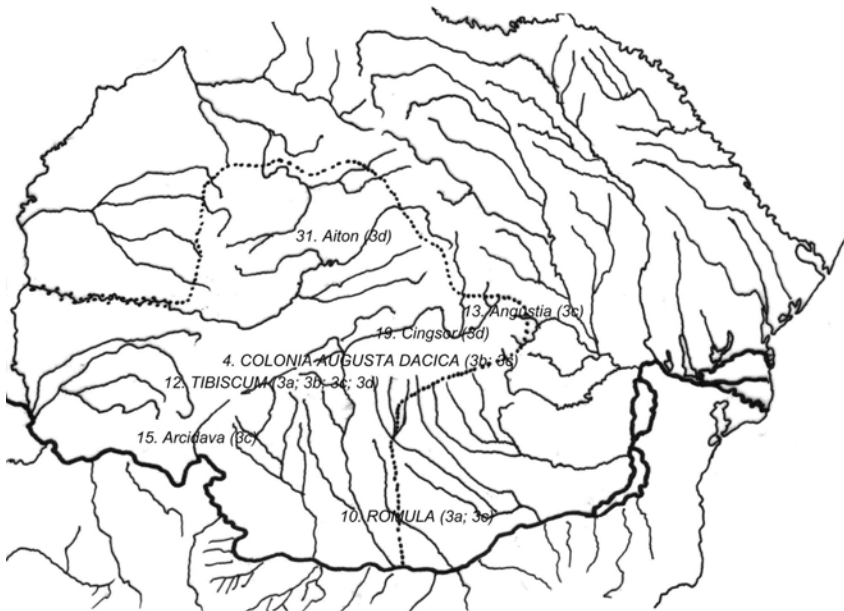

Fig. 27. Răspândirea amforelor din *Lusitania* în Dacia

4. a. Tipul: **DRESSEL 14b***

Fig. 28. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Se caracterizează ca o amforă ce face parte din categoria de amfore de mari dimensiuni. Buza este dreaptă, gâtul alungit și ornamentat prin caneluri mici orizontale. Toartele sunt plate și rotunjite, prinse sub buză și pe umerii vasului. Corpul este alungit rotunjindu-se la umeri și în partea inferioară, unde se profilează piciorul, care este realizat sub forma unei proeminențe alungite, conice și ascuțită la vârf³⁵⁹.

Frecvent atinge o înălțime de 110-120 m și un diametru al corpului de 30-35 cm, cu o deschidere a buzei de 12-14 cm.

Argila folosită la preparare este destul de grosieră, pasta fiind aspră la pipăit. Culoarea exterioară este cărămiziu-roșiatică, observându-se cu ochiul liber fragmentele de pietricele din nisipul folosit ca degresant. În interior constatăm prezența de cuarț în cantități mari, mică foarte fină, calcar și minereu de fier.

Sunt cunoscute numeroase exemplare care au atât ștampile cât și inscripții cu vopsea roșie.

Mult timp s-a considerat că acest tip de amforă a fost fabricată în *Hispania Tarraconensis*³⁶⁰, unde sunt cunoscute cuptoare de fabricație. Recentele cercetări arheologice efectuate în Portugalia³⁶¹, pe coastele Oceanului Atlantic, indică existența unor cuptoare de producere a acestui tip³⁶².

Amfora de tip **Dressel 14b** cunoaște o mare răspândire în special în provinciile vestice, fiind prezentă în *Baetica*³⁶³, *Hispania Tarraconensis*³⁶⁴, *Gallia*³⁶⁵, *Italia*,

*Mayet 1990, 29-31, fig. 1, 1

³⁵⁹ Mayet 1990, 29-35, fig. 1/1

³⁶⁰ Beltran Lloris, 1970, 456-459, fig. 183

³⁶¹ Mayet 2000, 647-654

³⁶² Fabiau-Carvalho, 1990, 37-63, fig. 2-4

³⁶³ Garcia Vargas, 2000, 83-84, fig. 4.11

³⁶⁴ Beltran Lloris 2000, fig. 11

³⁶⁵ Desbat-Lemaître 2000, 793-817

Mauretania și *Africa Proconsularis*³⁶⁶, unde ocupă unul din cele mai importante locuri. Am reușit să identificăm în Dacia doar două exemplare fragmentare, ce provin de la *Tibiscum* (pl. IX/85) și *Dierna* (pl. IX/86).

A fost folosită pe scară mare la transportul produselor din pește și a derivatelor acestuia³⁶⁷.

Materialul arheologic descoperit în *Baetica*, *Hispania Tarraconensis* și *Lusitania*, indică faptul că acest tip circulă în special pe parcursul secolului I și II d.Chr.³⁶⁸ și chiar la începutul secolului al III-lea.

4. b. Tipul: **ALMAGRO 50***

Fig. 29. *Porolissum* (foto A. Ardeț)

Se caracterizează ca o amforă cu gura mică, buza rotunjită și sub formă de pâlnie. Gâtul este scurt și puțin profilat, toartele sunt prinse de buză și pe umerii amforei. Atât pe gât cât și pe corp conține caneluri orizontale foarte bine ordonate și profilate. Corpul este cilindric, puțin rotunjit la umeri și în partea inferioară, unde este profilat și piciorul, care este realizat sub forma unui buton foarte mic, în trepte³⁶⁹.

Înălțimea acestei amfore atinge 95-100 cm, cu un diametru al corpului ce se plasează între 25 și 30 cm. Deschiderea gurii este foarte mică, plasându-se între 10 și 14 cm.

³⁶⁶ Peacock-Williams, 1986, 127

³⁶⁷ Beltran Lloris, 1970, 462-464

³⁶⁸ Mayet, 1990, 29-31, fig. 1/1

* Almagro 1955, 411

³⁶⁹ Mayet, 1990, 31-32, Fig. "1/2

Se caracterizează prin aspectul săpunos la pipăire, fiind foarte fină, culoarea de bază este de cărămiziu spre cenușiu, uneori este chiar portocalie. În exterior are de obicei o angobă bine netezită crem, fiind prezente fragmentele de calcar ce pot fi vizibile cu ochiul liber. În interior constatăm prezența de granule de cuarț, calcar, mică și fragmente negre și verzui de rocă bazică.

Sunt menționate ștampile și tituli picti în special la descoperirile ce provin din provinciile vestice.

Așa cum am precizat mai sus, se pare că avem de-a face cu un tip de amforă ce a fost confecționat în *Lusitania*³⁷⁰, unde au fost descoperite cele mai multe cuptoare de fabricație.

În afară de *Lusitania*, *Baetica* și *Hispania Tarraconensis*³⁷¹ cunoaștem exemplare ce aparțin acestui tip în *Britannia*, Italia³⁷² și *Gallia*³⁷³. Existența unor exemplare ce pot fi încadrate acestui tip am reușit să identificăm până în prezent doar în așezările romane de la *Romula* (pl. IX/87), *Porolissum* (pl. IX/88), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. IX/89) și *Tibiscum* (pl. IX/90).

Cu certitudine a fost folosită la transportul produselor din pește³⁷⁴ sau a derivatelor acestuia³⁷⁵.

Așezările romane unde au apărut asemenea exemplare de amforă, indică o circulație a acestora începând cu mijlocul secolului II d. Chr.³⁷⁶, dar cele mai multe descoperiri sunt plasate la sfârșitul secolului al II-lea și pe parcursul secolului al III-lea³⁷⁷, situație analogă cu descoperirile de la noi. În provinciile Iberice, sunt cunoscute variante ce aparțin acestui tip ce cunosc o circulație materializată prin descoperiri datate până spre secolul V d. Chr.³⁷⁸.

³⁷⁰ Mayet, 1990, 31-32, Fig. "1/2; Dias Diogo-Faria, 1990, 173-186, fig. 50

³⁷¹ Beltran Lloris 2000, fig. 14

³⁷² Panella, 1972, 69-106, fig. 69; Keay, 1984, 155. Edmondson, 1987, 167-171; Peacock-Williams, 1986, 130-131, fig. 60

³⁷³ Martin Kilcher 2000, 759-786

³⁷⁴ Lopes-Mayet, 1990, 295-303

³⁷⁵ Beltran Lloris 2000, 441-443, fig. 14

³⁷⁶ Panella, 1972, 69-75, 100.

³⁷⁷ Beltran Lloris 2000, 441-443, fig. 14.

³⁷⁸ Mayet, 1990, 31-32, fig. "1/2

5. AMFORE DIN „GALLIA”

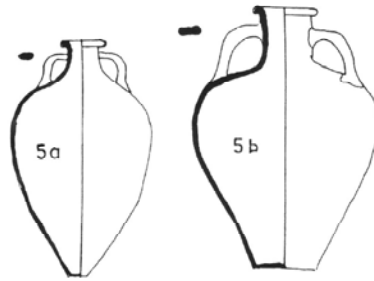

Fig. 30. 5a) Tipul **Gaulose 4**; 5b) Tipul **Gauloise 5**

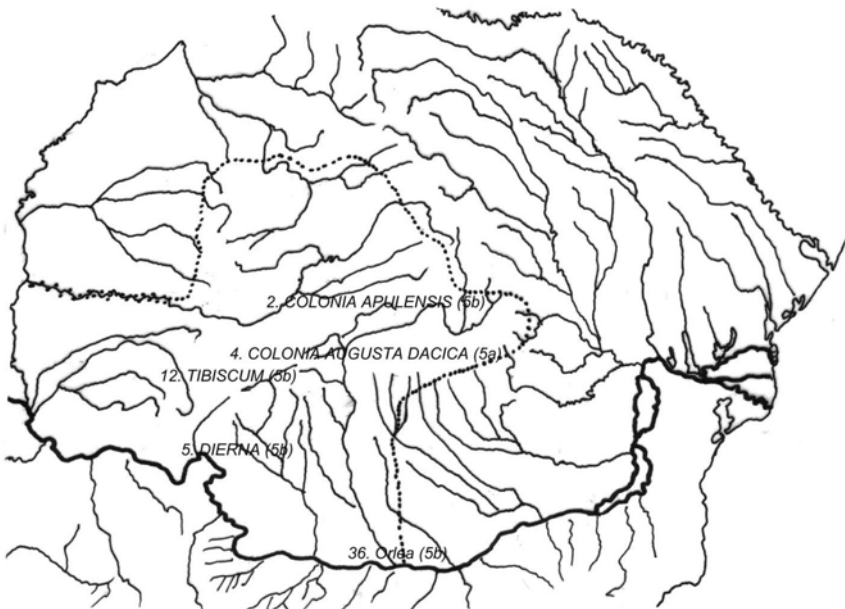
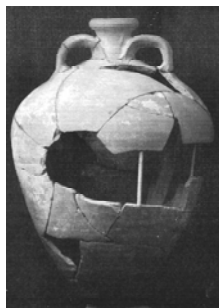

Fig. 31. Răspândirea amforelor din Gallia în Dacia

5. a. Tipul: GAULOISE 4*

Fig. 32. *Hispania* (după Bernal, 2000)

Se caracterizează ca o amforă de mici dimensiuni având gura sub formă de pâlnie, buza rotunjită și răsfântă în exterior. Toartele sunt plate și prinse sub buză și pe umerii amforei. Corpul este piriform, îngustându-se spre fund, care este plat. Atinge înălțimea de 50 cm și are un diametrul al corpului de 40-45 cm.

Originea acestui tip este considerată în sudul Franței, în provincia romană *Gallia Narbonensis*³⁷⁹

Cunoaște o mare răspândire în vestul provinciilor, în special în *Gallia Aquitania*, *Gallia Lugdunensis* și *Gallia Belgica*, dar și în *Britannia*³⁸⁰ și chiar în *Italia*³⁸¹.

Este considerată o amforă specifică pentru transportul vinului³⁸².

Cunoaște o circulație materializată în descoperiri datate pe parcursul secolelor II-III d. Chr.³⁸³.

În cele mai multe cazuri pasta este roșie, fină cu nuanțe maronii dar și cărămizie-culoarea pielii. În interior constatăm prezența cuarțului, a pietrei de var și chiar a micii. În Dacia am reușit să identificăm un singur fragment provenit de la gâtul amforei, ce a fost descoperit recent la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. IX/91).

* Widemann-Laubenheimer-Attas-Fontes-Gruel-Leblanc 1978, 317-341

³⁷⁹ Widemann-Laubenheimer-Leblanc 1979, 57-71

³⁸⁰ Peacock-Williams 1986, 142-143, fig. 70

³⁸¹ Panella 1973, 460-633

³⁸² Widemann-Laubenheimer-Leblanc 1979, 57-71

³⁸³ Panella 1973, 460-633

5. b. Tipul: GAULOISE 5*

Fig. 33. *Ostia* (foto A. Ardeț)

Se caracterizează ca o amforă distinctă, gura având o deschidere mai mare decât normală, buza este dreaptă și răsfrântă spre exterior, gâtul este cilindric și scurt. Toartele sunt plate și prinse de gât și pe umerii amforei. Corpul este piriform, îngustându-se la bază, care este realizată printr-un fund inelar, manieră puțin diferită față de alte tipuri de amforă³⁸⁴. Este considerată, în special datorită asemănării cu un tip din Dobrogea, ca făcând parte din categoria „amforelor de masă”³⁸⁵.

Fiind un tip distinct de amforă, dimensiunile sunt puțin mai deosebite, înălțimea ajungând la 65-70 cm și un diametru al corpului de 45-50 cm.

Argila folosită la prepararea pastei este de bună calitate, culorile fiind de cărămiziu-roșietic spre portocaliu. Pe exteriorul amforei fiind vizibile fragmente de mică, cuarț și calcar. În interior constatăm prezența de calcar, cuarț și fragmente de rocă metamorfică. Culoarea interioară a pastei este cărămizie, uneori brun-cenușie.

Pe o parte din exemplarele descoperite în Franța și Germania sunt cunoscute ștampile și inscripții cu vopsea roșie. La noi până în prezent nu au apărut asemenea amfore care să furnizeze astfel de informații.

* Fontes-Laubenheimer-Leblanc-Bonnefoy-Gruel-Widemann 1981, 95-110

³⁸⁴ Laubenheimer 1985, 353; Laubenheimer 1989, 105-138; Baudoux 1996, 55-63, fig. 18, nr. 14; Siraudeau 1989, 654-655; Ardeț 2002, 423-424

³⁸⁵ Opaț, 1996, 42, tipul II, pl. 4/4

Ca tip distinct de amforă, se încadrează în forma amforelor galice, confecționate în sudul Franței³⁸⁶. Cercetătoarea sîrbă Lj. Bjelajac³⁸⁷ consideră că un tip de amforă asemănător cu tipul Gauloise 5 a fost confecționat și în zona Dunării, părere împărtășită și de A. Opaïț³⁸⁸.

Exemplare aparținătoare acestui tip sunt cunoscute în Italia, Franța, *Britannia*³⁸⁹, *Pannonia*³⁹⁰, *Moesia Superior*³⁹¹ și în *Moesia Inferior*, la *Troesmis*³⁹², Niculițel³⁹³, Topraichioi³⁹⁴ și Telița-Amza³⁹⁵.

În provincia romană *Dacia*³⁹⁶ cunoaștem existența unor exemplare ce aparțin tipului Gauloise 5 din descoperirile efectuate la *Tibiscum*³⁹⁷ (pl. X/92), *Colonia Apulensis* (pl. X/93), *Dierna* (pl. X/94) și Orlea (pl. X/95).

După informațiile pe care le deținem, suntem îndreptățiți să considerăm că acest tip de amforă a fost folosit la transportul și depozitul vinului³⁹⁸.

Descoperirile efectuate în sudul Franței, indică circulația acestui tip în secolele I-II d. Chr.³⁹⁹, perioadă în care se înscriu și descoperirile din Dacia. Pentru descoperirile efectuate în Pannonia, dar mai ales cele din Dobrogea nu este valabilă perioada secolelor I-II d. Chr., aici aceste amfore fiind datate în secolele III și chiar IV-V d. Chr.⁴⁰⁰ ceea ce impune o reconsiderare a provenienței într-o perioadă mai târzie.

³⁸⁶ Laubenheimer, 1985, 293, pl. 153, Peacock-Williams, 1986, 148, fig. 74

³⁸⁷ Bjelajac, 1996, 99-101, fig. XXXV, tip XXXI.

³⁸⁸ Opaïț, 1980, 291-294, pl. I-II; Opaïț, 1996, 42, tipul II, pl. 4/4.

³⁸⁹ Laubenheimer, 1985, 293-370, pl. 153; Peacock-Williams, 1986, 148, fig. 74; Remesal Rodriguez-Revilla Celva, 1991, 412-413, fig. 1-2

³⁹⁰ Brukner, 1981, 125, pl. 165

³⁹¹ Bjelajac, 1996, 99-101, Fig. XXXV

³⁹² Opaïț, 1980, 291-294, fig. I/3-4

³⁹³ Baumann, 1980, 408, pl. XXIX/2

³⁹⁴ Opaïț-Zahariade-Poenaru Bordea-Opaïț, 1991, 30-33, 37, fig. 7/40-41, 11/88

³⁹⁵ Baumann, 1995, 103, pl. LXV

³⁹⁶ Popilian, 1976, 172, pl. XVI/211

³⁹⁷ Ardeț, 1993, 98-99, fig. 5/a-c; Ardeț, 1996, 167, fig. 6

³⁹⁸ Peacock-Williams, 1986, 148; Remesal Rodriguez-Revilla Celva, 1991, 412-413, fig. 1-2

³⁹⁹ Laubenheimer, 1985, 312-313

⁴⁰⁰ Opaïț, 1980, 291-294

PROVINCILE ESTICE

6. AMFORE DIN „*MOESIA INFERIOR*”

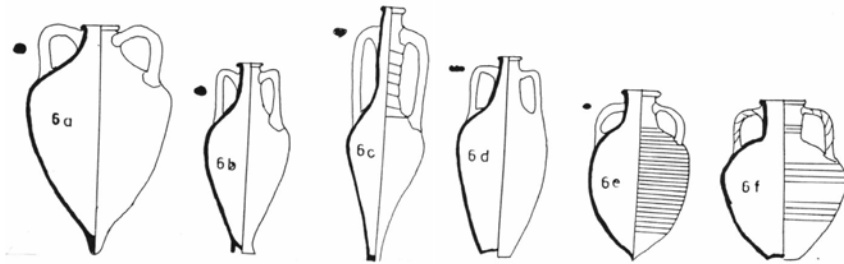

Fig. 34: 6a) Tipul **Zeest 80**; 6b) Tipul **Zeest 94**; 6c) Tipul **Zeest 64**; 6d) Tipul **Zeest 92**; 6e) Tipul **Kuzmanov XVI**; 6f) Tipul **Rădulescu IIIA**

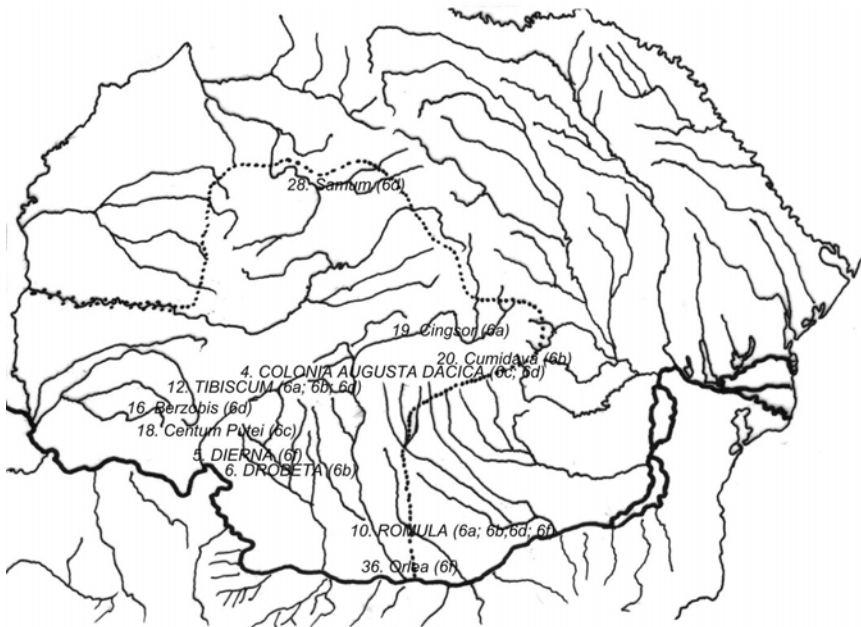

Fig. 35: Răspândirea amforelor din *Moesia Inferior* în *Dacia*.

6. a. Tipul: ZEEST 80*

Fig. 36. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Gura este îngustă având o buză ieșită puțin în exterior, gâtul este conic, lărgindu-se către umeri, toartele sunt prinse sub buză și pe umerii vasului. Corpul este piriform, în partea centrală fiind chiar globular. Picioarul este lunguiet realizat printr-o proeminență exterioară cilindrică.

Atinge o înălțime medie de 75-80 cm și un diametru al corpului de 45-50 cm.

Amfora este confecționată dintr-o argilă fină ce conține foarte mult calcar, culoarea exterioară fiind brun-cărmăzie, interiorul fiind brun-roșcată. În interior constatăm prezența în pastă mică, cuarț, calcar și fragmente provenite de la roci metamorfice.

Uneori conține inscripții pe gât sau corp, cum este cazul exemplarului descoperit la *Aquincum*⁴⁰¹, ce are menționată denumirea **LEG IV FLAVIA**.

Pentru moment nu poate fi precizat cu exactitate locul de origine, considerându-se că ar provine din zona est Mediteranian⁴⁰², nord-pontică⁴⁰³ sau după recente descoperiri din Pannonia, în zona Dunării mijlocii⁴⁰⁴.

Cunoaște o mare răspândire, descoperindu-se exemplare asemănătoare cu tipul nostru în Italia și Grecia⁴⁰⁵, *Moesia Superior*⁴⁰⁶, *Moesia Inferior*⁴⁰⁷, respectiv litoralul pontic⁴⁰⁸, și *Pannonia*⁴⁰⁹. Exemplarele descoperite în Dacia provin de la *Romula* (pl. X/96), Cingșor⁴¹⁰ (pl. X/97) și *Tibiscum*⁴¹¹ (pl. X/98).

* Zeest 1960, 114-116, pl. XXXIII, 80

⁴⁰¹ Kelemen, 1990, 173, fig. 5/4

⁴⁰² Opaïț, 1980, 308-310, pl. X/4; Panella, 1986, 628, notele 38-39

⁴⁰³ Zeest, 1960, 114-115, pl. 30/8c; Bjelajac, 1996, 61-63, fig. XX/107-114; Opaïț, 1987, 245-258, tip II

⁴⁰⁴ Kelemen, 1990, 172-174, fig. 5/2-4

⁴⁰⁵ Panella, 1986, 627-629, fig. 26

⁴⁰⁶ Bjelajac, 1996, 61-62, fig. 5/2-4

⁴⁰⁷ Gudea, 1977, fig. 22/2

⁴⁰⁸ Rădulescu, 1976, 103-104, pl. III/3, 3a; Scorpan, 1976, 163-164, pl. X/2; Scorpan, 1977, 278, fig. 15/1; A. Opaïț, 1980, 308-310, pl. X/4; 1979, 195, fig. 144 3(5)

⁴⁰⁹ Brukner, 1981, pl. 156/9; Kelemen, 1990, 172-174, fig. 5/2-4

⁴¹⁰ Dragotă, 1987, 276

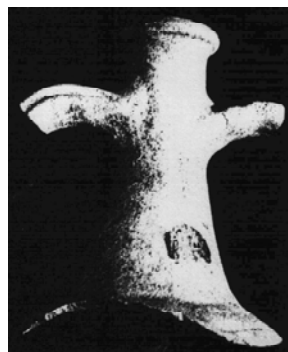
⁴¹¹ Ardeț, 1993, 102, fig. 16

Cu mare probabilitate s-ar putea să fi folosit la transportul de vin⁴¹².

Descoperirile efectuate în *Moesia Inferior*, la *Tomis*⁴¹³, *Sacidava*⁴¹⁴, *Dinogetia* și *Agighiol*⁴¹⁵, indică folosirea acestei amfore în secolele II-III d.Chr. Pentru această zonă excepție fac exemplarele descoperite la *Topraichioi*, *Murighiol*⁴¹⁶ și *Halmyris*⁴¹⁷ ce sunt datate în secolele IV-V d.Chr. Amforele descoperite în *Italia*⁴¹⁸, *Moesia Superior* și *Pannonia*⁴¹⁹ sunt încadrate în secolele II-III d.Chr., încadrare asemănătoare cu materialul de la *Cingșor* și *Tibiscum*.

6. b. Tipul: ZEEST 94*

Fig. 37. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Se caracterizează ca o amforă ce are o gură îngustă, cu o buză rășfrântă spre exterior, gâtul este lunguiet și conic, lărgindu-se către umeri, toartele sunt rotunjite și prinse de gât și pe umeri. Corpul este piriform, îngustându-se către picior, care este realizat printr-o bază îngustă și inelară.

Este o amforă considerată „mică“, atingând 50-55 cm și un diametru al corpului de 25-30 cm.

În general pasta este destul de dură, cu un aspect aspru la pipăit, fiind cărămizie, cu unele nuanțe gălbui. În interior sunt prezente fragmente de mică, cuarț și tuf vulcanic. Datorită arderii, în interior pasta este cenușiu-albicioasă.

Nu cunoaștem ștampile ci numai un exemplar provenit de la *Romula* și care are inscripția **BUYN** (fig. 146), scrisă cu vopsea roșie.

⁴¹² Kelemen, 1993, 174, fig. 5/4

⁴¹³ Rădulescu, 1976, 104

⁴¹⁴ Scorpan, 1976, 164

⁴¹⁵ Opaț, 1980, 316

⁴¹⁶ Opaț, 1996, 67-69, pl. 18/4-6

⁴¹⁷ Topoleanu 2000, 145, pl. XLVI, nr. 371

⁴¹⁸ Panella, 1986, 628

⁴¹⁹ Kelemen, 1990, 172-174; Bjelajac, 1996, 62

* Zeest, 1960, 118, pl. XXXVIII/94

În stabilirea locului de proveniență sunt unele rezerve, o parte dintre specialiști înclină să o considere nord-pontică⁴²⁰, alții din zona Mării Egee⁴²¹ dar cu siguranță este o amforă provincială pontică⁴²².

Foarte bine reprezentată este acest tip pe coastele Mării Negre, unde au fost descoperite asemenea exemplare în foarte multe morminte⁴²³, dar și în așezări romane⁴²⁴. Recent au fost descoperite o altă serie de asemenea amfore în *Moesia Inferior*⁴²⁵ și în așezările rurale aflate pe litoralul Mării Negre cum ar fi: Telița-Amza⁴²⁶, Slava Rusă-Cosari și Caugagia⁴²⁷. O serie de alte descoperiri au fost făcute în Moldova⁴²⁸ și Muntenia⁴²⁹, unde populația locală a adoptat această formă de amforă.

În Dacia (fig. 34/6b) am reușit să identificăm o serie de amfore provenite de la *Tibiscum*⁴³⁰ (pl. XI/99, 105, fig. 37), *Drobeta* (pl. XI/100) *Romula*⁴³¹ (pl. XI/101-102, 104) și *Cumidava* (pl. XI/103).

Material arheologic ce poate fi încadrat în cadrul acestui tip de amforă, a mai fost descoperit și în *Moesia Superior*⁴³², Grecia și Italia⁴³³.

Datorită formei se consideră că a fost folosită la transportul vinului⁴³⁴, părere împărtășită și de noi. Recentele cercetări arheologice efectuate la Scheia⁴³⁵, au dus la descoperirea unor exemplare asemănătoare, care au fost considerate că au folosit la transportul uleiului de măsline⁴³⁶. Ne exprimăm rezerve la acest punct de vedere, mai ales că se susține că amforele „au urme de ulei carbonizat pe suprafața interioară”⁴³⁷,

⁴²⁰ Zeest, 1960, 118, pl. XXXVIII/94

⁴²¹ Scorpan, 1976, 156-157, tip I-E; Opaïț, 1980, 304, tip V; Opaïț, 1996, 75-76, pl. 21/1-2

⁴²² Topoleanu 2000, 157, pl. LII, nr. 412

⁴²³ Rădulescu, 1976, 102, pl. I/3, 3a

⁴²⁴ Opaïț, 1980, 325-326, tip VI, pl. VI/1-2; Scorpan, 1976, 156-157, pl. I, XXX, tip I-E; Scorpan, 1977, 269-270, fig. I/1, tip I; Bogdan Cătănicu-Barnea, 1979, 197, fig. 3. 4

⁴²⁵ Dyczek 1999, 174-188, fig. 164/c

⁴²⁶ Baumann, 1995, pl., LVII/8, LVIII/2-4, LXIX/4-6

⁴²⁷ Opaïț, 1996, 75-76

⁴²⁸ Sanie, 1981, pl. 33/8-10; Bichir, 1973, 90-92, fig. 17-19, pl. CLVI/1-5, CLVII, CLVIII

⁴²⁹ Mitrea, 1966, 265, fig. 89/3; Diaconu, 1965, 276, pl. CXXXVI, 1; Bichir, 1984, pl. XXX/2

⁴³⁰ Ardeț, 1980, 101-102, fig. 15/a-b; Ardeț, 1996, 168, Fig. 8

⁴³¹ Popilian, 45-46, pl. XVI/208, 213

⁴³² Bjelajac, 1996, 65-67, fig. XXII/119-120

⁴³³ Panella, 1986, 628, fig. 27

⁴³⁴ Opaïț, 1980, 296

⁴³⁵ Brudiu, 1976, 159-163

⁴³⁶ Brudiu 2003, 126-129

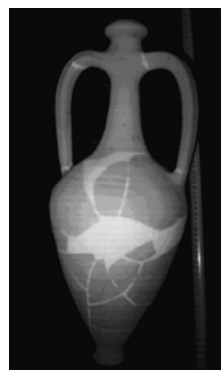
⁴³⁷ Brudiu 2003, 129

situație inedită până acum la descoperirile de amfore destinate transportului de ulei de măsline⁴³⁸ chiar și în depozitul de la Monte Testaccio⁴³⁹.

Din punct de vedere cronologic este foarte greu de făcut o diferențiere între diferitele forme ale acestui tip. Cert este faptul că încă din secolul II d.Chr sunt semnalate exemplare ce aparțin acestui tip în Grecia și Italia⁴⁴⁰. Exemplarele descoperite în *Moesia Inferior* de unde au ajuns în Muntenia și Moldova sunt date în secolele IV-V d.Chr.⁴⁴¹. Piese prezentate de către noi se încadrează în secolul II-III d.Chr., cu posibilitatea ca unele din exemplare să fie date și în secolul IV d. Chr.

6. c.: Tipul: ZEEST 64*

Fig. 38. *Centum Putei* (foto A. Ardeț)

Gura este foarte îngustă, cu buza ușor răsfrântă spre exterior, loc în care sunt prinse cele două toarte care sunt alungite și puțin ovale. Cele două toarte sunt prinse de umerii amforei, loc în care corpul are și diametrul maxim. Pe gât are caneluri orizontale puțin adâncite și oblice. Corpul este piriform, îngustându-se către piciorul mai ascuțit și îngust.

Este un tip de amforă cu dimensiuni medii, înălțimea medie atingând cca. 85 cm, iar diametrul corpului este în foarte multe cazuri de cca. 25 cm.

Pentru confecționarea acestui tip de amforă a fost folosită o argilă mai dură, culorile pastei mergând de la brun-cărămiziu spre portocaliu. Pe exteriorul pereților amforei pot fi observate fragmente foarte mici de sare marină ce a conținut apa din care a fost preparat lutul. Interiorul pastei este în foarte multe cazuri brun închis, uneori deschis, în funcție de ardere, conținând calcar, mică și cuarț. Pe lângă aceste elemente de bază mai constatăm și prezența de piroxene și fragmente metalice negre, probabil dintr-o zonă vulcanică.

⁴³⁸ Remesal Rodriguez 2000, 373-392

⁴³⁹ Blazquez Martinez, 2000, 29-56

⁴⁴⁰ Rădulescu, 1976, 102

⁴⁴¹ Opaț, 1996, 75-76, pl. 21/1-2; Topoleanu 2000, 157

* Zeest, 1960, 118, pl. XXXVIII/94

Până în prezent nu cunoaștem existența unei ștampile sau inscripții cu vopsea pe unul din exemplarele acestui tip.

Problema originii acestui tip de amforă este controversată, datorită mării difuziuni în spațiul răsăritean al Imperiului Roman. Unii specialiști înclină să considere acest tip ca fiind urmaș al tipului confecționat în Insula Kos⁴⁴². De menționat este faptul că pentru perioada de care ne ocupăm în lucrarea noastră, exemplarele ce aparțin acestui tip sunt destul de bine reprezentate în lumea egeeană. Rămânem însă la părerea specialiștilor români⁴⁴³ și străini⁴⁴⁴ care s-au ocupat de acest tip și au considerat un tip ce este caracteristic lumii istro-pontice.

Exemplare aparținând acestui tip au fost descoperite într-o serie de așezări din *Moesia Superior*, în așezările romane de la *Diana*, *Viminacium* și *Transdierna*⁴⁴⁵, Moldova⁴⁴⁶ *Moesia Inferior*⁴⁴⁷, litoralul vestic⁴⁴⁸ și nordul Mării Negre⁴⁴⁹.

Exemplarele cercetate de către noi provin de la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XII/106-107) și *Centum Putei* (pl. XII/108, fig. 38).

Forma deosebită pe care o are această amforă, a făcut pe numeroșii specialiști să o considere destinată transportului de vin⁴⁵⁰.

Datele provenite din săpăturile arheologice, indică faptul că acest tip de amforă circulă pe parcursul secolelor I-III d. Chr. Exemplarele descoperite în *Moesia Inferior*, pe litoralul pontic⁴⁵¹ au fost datate în secolele I-II d. Chr. Piese din Dacia provenite de la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* și *Centum Putei*⁴⁵² pot fi datate în prima jumătate a secolului II d. Chr. Materialul arheologic descoperit

⁴⁴² Zeest, 1960, 118, pl. XXXVIII/94

⁴⁴³ Scorpan, 1976, 156-157, pl. I/1; Scorpan, 1977, 269-270, fig. 1

⁴⁴⁴ Hayes 1983, 147

⁴⁴⁵ Bjelajac, 1996, 65-67, fig. XXII/116, 118, 122

⁴⁴⁶ Sanie, 1981, 135-136, pl. 32/4, 6; 33/2, 6; Bichir, 1973, 92, Fig. 19

⁴⁴⁷ Dyczek 1999, 174, fig. 164/b

⁴⁴⁸ Rădulescu, 1976, 102, pl. I/2, 2a; Opaïț, 1980, 301-304, pl. VI/1, VII/1-3, XIII; Lungu,-Bounegru-Avram, 1988, 94, fig. 1/7; Bogdan Cătănicu-Barnea, 1979, 195, fig. 144 3(1); Suceveanu 2000, 163-164, pl. 80/2-3

⁴⁴⁹ Zeest, 1960, 118, pl. XXXVIII/94

⁴⁵⁰ Opaïț, 1980, 304

⁴⁵¹ Rădulescu, 1976, 102; Opaïț, 1980, 325-326, pl. VI/1-2; Scorpan, Riley 1979, 147; Hayes 1983, 151, 1976, nota 110

⁴⁵² Protase 1975, 345-348

la Nordul Mării Negre se datează pe parcursul secolelor II-III d.Chr.⁴⁵³, racordare cronologică valabilă și pentru piesele din Moldova⁴⁵⁴.

6. d. : Tipul ZEEST 92*

Fig. 39. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Acest tip de amforă se caracterizează printr-o gură îngustă, cu o buză rotunjită spre exterior. Gâtul este lunguiet și conic, toartele sunt plate și prinse de gât și pe umerii amforei. Corpul este piriform, cu un fund plat și inelar. Este asemănător ca formă cu tipul Zeest 94 nu mai că acesta are toartele plate și fundul inelar. În foarte multe cazuri este confundată cu ceramica comună.

Este o amforă de mici dimensiuni, atinge înălțimea de 50-55 cm și are un diametru al corpului de 25 cm.

Lutul din care este confecționată amfora este fin și bine frământat, pasta are o culoare cărămizie, cu o angobă exterioară alb-gălbuie. În interior sunt prezente o serie de minerale și roci, printre care: mică, cuarț, argilă feruginoasă și foarte multe pietricele de la nisipul folosit ca degresant. Este total diferită din punctul de vedere al structurii petrologice de tipul Zeest 94.

Nu cunoaștem existența ștampilelor sau a inscripțiilor pe astfel de amfore.

Foarte greu de stabilit o origine în cazul acestui tip de amforă, lipsind informațiile scrise. În acest caz unii specialiști încearcă să-i atribuie ca loc de proveniență Chiosul⁴⁵⁵. Caracterile petrologice ar indica însă o origine pontică.

Este o amforă destul de cunoscută în lumea romană. Asemenea exemplare au apărut în Italia, la Pompei⁴⁵⁶, în Nordul Africii⁴⁵⁷, în Grecia, la Atena⁴⁵⁸, Moesia Inferior⁴⁵⁹ și pe litoralul pontic, la Histria, Tomis⁴⁶⁰, Troesmis⁴⁶¹ și Moesia

⁴⁵³ Zeest, 1960, 118

⁴⁵⁴ Sanie, 1981, 135-136, pl. 32/4, 6; 33/2, 6; Bichir, 1973, 92, fig. 19

* Zeest 1960, 117-118, pl. XXXVII/92

⁴⁵⁵ Opaț, 1980, 305-306, pl. VIII/1-2

⁴⁵⁶ Panella, 1976, 151-165

⁴⁵⁷ Peacock-Williams, 1986, 173-174, fig. 91

⁴⁵⁸ Robinson, 1959, pl. 11, JV, JLI

⁴⁵⁹ Dyczek 1999, 189, fig. 192/b

⁴⁶⁰ Scorpan, 1976, 164, pl. XI/1-2; Scorpan, 1977, 278, fig. 16/1-3

⁴⁶¹ Opaț, 1980, 204, pl. VIII/1-2

*Superior*⁴⁶². Exemplarele cunoscute în Dacia, au fost descoperite la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XII/109, 111), *Samum* (pl. XII/110), *Romula* (pl. XII/112, 114) și *Tibiscum* (pl. XII/113, fig. 39) și *Berzobis* (pl. XII/115).

Descoperirile efectuate în Grecia, indică faptul că acest tip de amforă a folosit pentru transportul de vin⁴⁶³.

Perioada de timp în care circulă această amforă, se poate data în secolele II-III d.Chr., datare la care ne racordăm și noi piesele prezentate. În ultimul timp însă, au apărut și amfore care aparțin acestui tip și sunt datate puțin mai târziu, în secolele IV și chiar început de V. Asemenea descoperiri s-au făcut în Grecia și *Moesia Inferior*⁴⁶⁴.

6. e. Tipul: KUZMANOV XVI*

Fig. 40. *Transdierna* (după Bjelajac, 1996, p. 80)

Gura este largă, cu buza răsfrântă spre exterior, gâtul este conic și înălțat, toartele sunt puțin plate și prinse de gât și umerii vasului. Corpul este piriform și lunguiet, îngustându-se către bază, care este ascuțită. Pe corp are striuri orizontale, care se prelungesc pe gât.

Se caracterizează ca o amforă de mici dimensiuni, atingând o înălțime de 30-40 cm și un diametru al corpului de 25-30 cm. Diametrul gurii are o deschiere cuprinsă între 8 și 12 cm.

Argile din care este confecționat acest tip de amforă are un caracter mai grosier, în exterior fiind vizibile cu ochiul liber particule de cuarț. Culoarea pastei este cenușiu-gălbuie, în interior fiind prezente fragmente de mică, calcar, cuarț și foarte rar bucăți de argilă feruginoasă.

Nu cunoaștem existența unor ștampile sau inscripții pe pereții amforei.

Se presupune că locul de origine ar putea fi spațiul pontic⁴⁶⁵, unde au fost descoperite și cuptoare de fabricație.

⁴⁶² Bjelajac, 1996, 24, pl. IV/27-28

⁴⁶³ Robinson, 1959, p. 51, VJ

⁴⁶⁴ Grace, 1961, fig. 44

* Kuzmanov 1985, 22, tip XVI

⁴⁶⁵ Opaît, 1996, 71-72, pl. 19. 5-8

Foarte multe exemplare sunt cunoscute în *Moesia Inferior* pe litoralul Mării Negre la *Tomis*⁴⁶⁶, *Capidava*⁴⁶⁷, *Halmyris*⁴⁶⁸, *Sacidava*⁴⁶⁹ și în *Moesia Superior*⁴⁷⁰. Am reușit să identificăm un singur exemplar la *Romula* (pl. XIII/116).

Conținutul acestui tip este dificil de precizat datorită lipsei de informații. Presupunem că ar fi fost folosit la transportul produselor din peste⁴⁷¹, a altor produse lichide ce putea fi transportate pe Dunăre.

Putem vorbi de acest tip de amforă la începutul secolului IV când sunt făcute primele descoperiri la sudul Dunării⁴⁷². În secolul V d. Chr. acest tip este foarte frecvent în așezările romano-bizantine⁴⁷³, descoperirile efectuate la Murighiol și *Halmyris*⁴⁷⁴, indică la începutul secolului VI cea mai mare frecvență între tipurile de amforă.

6. f. Tipul: RĂDULESCU IIIA *

Fig. 41. *Singidunum* (după Bjelajac, 1996, fig. XXXVI/192)

Este o amforă ce se caracterizează printr-o gură cu o deschidere mai mare, buza răsfântă în exterior, gâtul puțin lunguiet și conic. Toartele sunt rotunjite și spiralice, prinse sub buză și pe umerii vasului. Corpul este globular, îngustându-se spre bază, care este plată. Pe gât și corp constatăm prezența de incizii orizontale, realizate înainte de ardere. Face parte din categoria amforelor „de masă”⁴⁷⁵, cum este considerată de către A. Opaïț.

⁴⁶⁶ Suceveanu 2000, 161, pl. 78/1, tip LII

⁴⁶⁷ Rădulescu, 1976, 110; Covacef, 1980, 254-263

⁴⁶⁸ Topoleanu 2000, 151-152, pl. L/395-400

⁴⁶⁹ Scorpan, 1973, 275; Scorpan, 1976, 103, l. IX/1-2, Tip IXc; Scorpan, 1977, 278, fig. IX/1-2, tip IX

⁴⁷⁰ Bjelajac, 1996, 80-81, fig. XXVIII/152-155, tip XXIV

⁴⁷¹ Peacock-Williams 1986, 187

⁴⁷² Bjelajac, 1996, 80, fig. XXVIII/152-155

⁴⁷³ Rădulescu, 1976, 110; Scorpan, 1976, 103, pl. IX/1-2; Scorpan, 1977, 278, fig. IX/1-2, tip IX; Opaïț, 1996, 68-69, pl. 19/5-8

⁴⁷⁴ Topoleanu 2000, 152

* Rădulescu, 1976, 102-103, pl. II/1, 1a

⁴⁷⁵ Opaïț, 1996, 39-41, pl. 4/1-3; 5-6, tipul I și Pl. 4/4, tipul II

Se încadrează în categoria amforelor de mici dimensiuni, cu o înălțime ce atinge 50-55 cm și un diametru al corpului de 35-40 cm.

Este confecționată dintr-o argilă de bună calitate având o culoare cărămiziu-roșiatică, cu nuanțe cafenii, particulele albe de calcar fiind vizibile cu ochiul liber. În interior constatăm prezența de mică, cuarț, scoici pisate și chiar a microorganismelor. Pe unele exemplare este prezentă și o angobă exterioară roșiatică.

Pe exemplarul descoperit la Orlea (pl. XIII/117) au apărut litere scrise cu vopsea roșie (fig. 145).

Tipul acesta de amforă are la bază forma specifică a produselor din *Gallia*, dar mult diferită de acestea. Majoritatea descoperirilor au fost făcute în zona Dunării⁴⁷⁶, din *Moesia Inferior* și până în *Pannonia*⁴⁷⁷. În cuptorul de fabricat amfore de la Oltina⁴⁷⁸ de pe litoralul Mării Negre a fost descoperit un asemenea exemplar ce indică cu destul de mare probabilitate o proveniență locală⁴⁷⁹.

După cum am precizat mai sus, majoritatea exemplarelor au apărut în spațiul pontic, la *Tomis*⁴⁸⁰, *Sacidava*, *Dinogetia*, *Cernavodă*⁴⁸¹, *Troesmis*⁴⁸², *Niculitel*, *Frecăței*⁴⁸³, *Topraichioi*⁴⁸⁴, *Murighiol*⁴⁸⁵, *Telița-Valea Morilor*, *Telița-Aza*⁴⁸⁶ și *Halmyris*⁴⁸⁷. Aceste descoperiri se alătură și mai recentelor piese scoase la suprafață din *Moesia Superior* și *Pannonia*. Piesele cercetate de noi în Dacia, provin din așezări situate la Dunăre, cum este cazul amforei descoperite la *Dierna* (pl. XIII/117) și pe cea de la Orlea (pl. XIII/118).

Este considerată o amforă „*miscellum*”⁴⁸⁸, destinată în special consumului local de vin și mai puțin transportului la mare distanțe, fiind folosită pe scară largă în gospodărie.

⁴⁷⁶ Opaïț, 1980, 294

⁴⁷⁷ Brukner, 1981, pl. 164/81-84; Bjelajac, 1996, 101-102, Fig. XXXVI/199-203

⁴⁷⁸ Irimia, 1968, 387-395, fig. 15

⁴⁷⁹ Opaïț, 1996, 39-41

⁴⁸⁰ Rădulescu, 1976, 102-103, pl. II/1, 1a

⁴⁸¹ Scorpan, 1976, 164, pl. XII, XXXIV; Scorpan, 1977, 278-279, fig. 17, tip XIII

⁴⁸² Opaïț, 1980, 294

⁴⁸³ Baumann, 1980, pl. XXIX/1

⁴⁸⁴ Opaïț-Zahariade-Poenaru Bordea-Opaïț, 1991, 211-260

⁴⁸⁵ Opaïț, 1991, 151, nr. 139-141, pl. 23

⁴⁸⁶ Baumann, 1995, 418-421, Pl. VIII

⁴⁸⁷ Topoleanu 2000, p158-159, pl. LII/416

⁴⁸⁸ Opaïț, 1980, 294, nota 16

Din punct de vedere cronologic acest tip este documentat în secolul II d.Chr. la *Tomis*⁴⁸⁹ și *Troesmis*⁴⁹⁰ iar la *Sacidava*, *Dinogetia* și *Cernavoda* este datată pe parcursul secolelor III-IV d.Chr.⁴⁹¹. Deosebit de interesante sunt recente descoperiri efectuate la *Tporaichioi* și *Murighiol* care plasează acest tip de amforă în secolele VI-VII d. Chr.⁴⁹². Descoperirile din *Pannonia* și *Moesia Superior* sunt datate în secolele II-III d.Chr.⁴⁹³, foarte apropiate de materialul prezentat de noi și provenit de la *Dierna* și *Orlea*, cu specificația că aici ar putea circula și pe parcursul secolului IV d.Chr.

⁴⁸⁹ Rădulescu, 1976, 103, nota 23

⁴⁹⁰ Opaîț, 1980, 294

⁴⁹¹ Scorpan, 1976, 164, pl. XII, XXXIV; Scorpan, 1977, 278-279, fig. 17, tip XIII

⁴⁹² Opaîț, 1996, 39-41

⁴⁹³ Bjelajac, 1996, 103

7. AMFORE DIN „THRACIA”

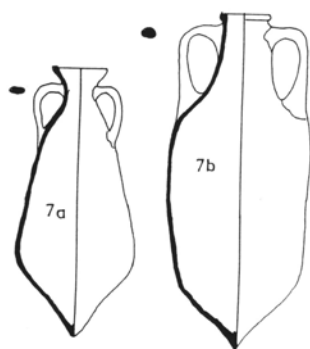

Fig. 42: 7a) Tipul **Knossos 18**; 7b) Tipul **Kuzmanov II**

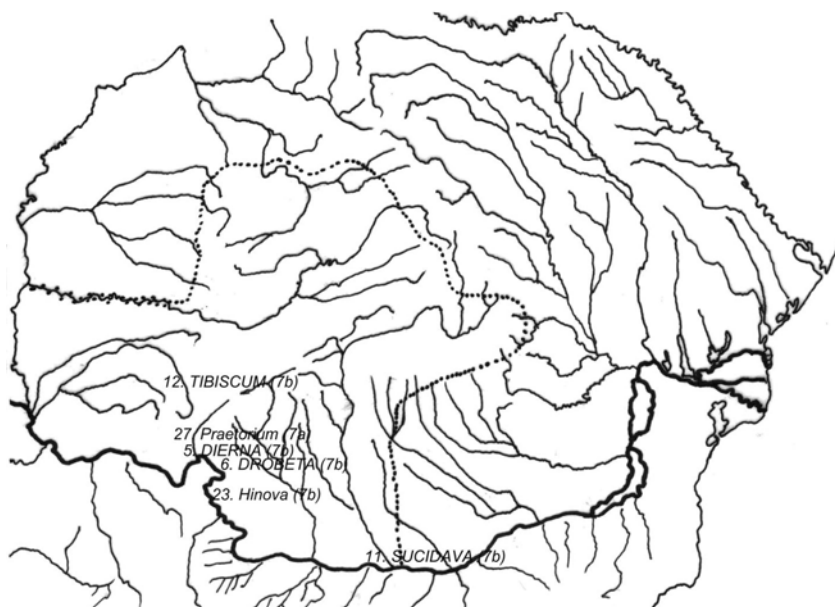

Fig. 43. Răspândirea amforelor din *Thracia* în *Dacia*.

7. a. Tipul: **KNOSSOS 18***Fig. 44. *Viminacium* (după Bjelajac, 1996)

Se caracterizează printr-o deschidere sub formă de pâlnie a gurii, buza este dreaptă, gâtul îngust și scurt, toartele sunt rotunjite și prinse de gât și pe umerii amforei. Corpul este puțin diferit de restul amforelor analizate, lărgindu-se foarte mult în partea inferioară, unde are și diametru maxim. Piciorul este conic și puțin ascuțit.

Atinge o înălțime de 80-90 cm și un diametru al corpului de 35 cm. Deschiderea gurii are un diametru de 12 cm.

Argila din care este confecționată această amforă este destul de bine prelucrată, având un caracter săpunos la pipăire. Culoarea este cărămiziu-gălbuie, cu o angobă exterioară cărămizie. Interiorul este tot cărămiziu, incluzând particule de mică, cuarț, calcar și fragmente foarte fine de scoici pisate.

Nu sunt cunoscute ștampile și tituli picti.

A fost semnalată la Knossos⁴⁹⁴ considerându-se că a fost produsă în zona Mării Egee. Un impresionant număr de asemenea tipuri au apărut și în zona Dunării, mai precis în *Moesia Superior*⁴⁹⁵, unde se consideră că ar fi putut fi fabricată. Se aseamănă în schimb cu tipurile de amforă descoperite în *Moesia Inferior* unde sunt considerate a fi produse în zona pontică⁴⁹⁶.

Până în prezent sunt cunoscute exemplare ale acestui tip la *Gorsium*⁴⁹⁷, *Savaria*⁴⁹⁸, *Carnuntum*⁴⁹⁹, *Viminacium* și *Singidunum*⁵⁰⁰, toate așezări romane situate de-a lungul Dunării, în provinciile *Noricum*, *Pannonia* și *Moesia Superior*.

* Hayes 1983, 148-149 fig. 22, 49

⁴⁹⁴ Hayes 1983, 148-149 fig. 22, 49

⁴⁹⁵ Bjelajac, 1996, 96-99, fig. XXXIV/187-189

⁴⁹⁶ Topoleanu 2000, 145, pl. XLVI, nr. 371.

⁴⁹⁷ Kelemen, 1988, 130-140, fig. 6/6-10

⁴⁹⁸ Bezeczky, 1987, fig. 30, tip II

⁴⁹⁹ Gassner, 1989, 54, fig. 7/16

⁵⁰⁰ Bjelajac, 1996, 96-99, fig. XXXIV/187-189

Recent au fost semnalate câteva exemplare considerate ca făcând parte din acest tip pe valea Rhonului, la *Lugdunum*⁵⁰¹. În Dacia cunoaștem un singur exemplar descoperit în castrul de la *Praetorium* (pl. XIII/119)

Lipsa unor informații scrise face dificilă atribuirea acestui tip de amforă unui anumit tip de marfă transportabilă. Datorită formei este posibil ca acest tip să fie folosit la transportul de ulei de măsline⁵⁰².

Acest tip a fost datat în *Noricum*, *Pannonia* și *Moesia Superior* pe parcursul secolele I-II d. Chr.⁵⁰³. În provinciile occidentale se pare că ajunge și la începutul secolului III d. Chr.⁵⁰⁴. Fragmentul descoperit la *Praetorium* este dificil de încadrat cronologic datorită inexistenței unor repere stratigrafice.

7. b. Tipul: **KUZMANOV II***

Fig. 45. *Drobeta* (foto A. Ardeț)

Este una din cele mai mari și voluminoase amfore cunoscute de către noi în Dacia. Gura este îngustă, buza ușor răsfântă spre exterior, gâtul este cilindric, toartele sunt rotunjite și prinse sub buză și pe umerii vasului. Corpul este conic și ușor pântecos, piciorul este foarte mic și puțin ascuțit.

Deseori atinge înălțimea cuprinsă între 1,10 și 1,25 m, cu un diametru al corpului de 40-45 cm.

Argila din care este confecționată această amforă este destul de grosieră, aspră la pipăit, cu foarte multe fragmente de calcar ce sunt vizibile cu ochiul liber. Culoarea exterioară a amforei este brun-cărămizie, cu o angobă exterioară brun deschisă. În interior pasta este compusă din mică, calcar, cuarț, fragmente organice și argilă feruginoasă.

Sunt cunoscute unele exemplare care conțin pe pereții exteriori inscripții cu vopsea roșie⁵⁰⁵.

⁵⁰¹ Lemaître 2000, 470, fig. 7/4-7

⁵⁰² Martin Kilcher 1994, 440

⁵⁰³ Bjelajac, 1996, 96-99, fig. XXXIV/187-189

⁵⁰⁴ Martin Kilcher 1994, 440 pl. 241, 5506

* Kuzmanov, 1973, 308

⁵⁰⁵ Opaț, 1980, 308, pl. IX/1-3, XV/2

Specialistul bulgar Gh. Kuzmanov consideră acest tip de amforă a fost fabricat în Moesia Inferior⁵⁰⁶. Un alt punct de vedere îi aparține lui A. Opaïț⁵⁰⁷, care consideră originea acestui tip ca necunoscută. O ultimă variantă este aceea care consideră locul de producere a acestei amfore zona Mării Egee⁵⁰⁸.

Este foarte bine cunoscută în *Moesia Inferior*⁵⁰⁹, de-a lungul Dunării dar și pe litoralul pontic, la *Histria*, *Tomis*, *Troesmis* și *Telița-Valea Morilor*⁵¹⁰, dar și în orașele romane aflate la nordul Dunării⁵¹¹. Deosebit de interesante sunt descoperirile efectuate în Nordul Mării Negre, la *Mirmekion* și *Bospor*⁵¹², dar și cele din Grecia⁵¹³. Exemplarele cunoscute în Dacia, provin în general de la Dunăre, excepție făcând descoperirea de la *Tibiscum* (pl. XIV/123). Celelalte descoperiri provin din așezările romane de la *Hinova* (pl. XIII/120), *Drobeta* (pl. XIII/121), *Sucidava* (pl. XIV/122) și *Dierna* (pl. XIV/124).

Informațiile provenite din citirea de *tituli picti*, vorbesc de folosirea la transportul de pește și derivatele acestuia⁵¹⁴. O ipoteză ce nu este lipsită de interes, presupune folosirea pentru păstrarea și transportarea fructelor.

Începuturile acestei amfore sunt plasate la sfârșitul secolului II și începutul secolului III d.Chr., când pot fi datate exemplarele descoperite în Dacia. Pentru materialul descoperit pe litoralul pontic, la *Telița-Valea Morilor* încadrarea cronologică se plasează în secolele IV-V d.Chr.⁵¹⁵, iar descoperirile din *Moesia Inferior*⁵¹⁶, respectiv *Scythia*⁵¹⁷ se pare că merg până în secolul VII⁵¹⁸.

⁵⁰⁶ Kuzmanov, 1973, 308

⁵⁰⁷ Opaïț, 1996, 91-92, pl. 35/1-2

⁵⁰⁸ Robinson, 1959, 45, M 124

⁵⁰⁹ Kuzmanov 1985, 11-12; Dyczek 1999, 198-202, fig. 208

⁵¹⁰ Scorpan, 1976, 166-167, l. XVII, XXI; Scorpan, 1977, 283, fig. 25/3-4; Opaïț, 1980, 308, pl. IX/1-3, XV/2; Baumann, 1995, 423, pl. IX/1, tip III

⁵¹¹ Popilian, 1976, 45, pl. XVI/203-204

⁵¹² Zeest, 1960, pl. XXV/72a

⁵¹³ Robinson, 1959, 95, M95, pl. 13/58

⁵¹⁴ Popilian, 1976, 45

⁵¹⁵ Baumann, 1995, 423, pl. IX/2-5

⁵¹⁶ Kuzmanov, 1973; Kuzmanov 1985, 11-12; Dyczek 1999, 198-202

⁵¹⁷ Scorpan, 1976, 167; Zeest, 1960, 113, pl. XXXV/72a

⁵¹⁸ Baumann, 423, pl. IX/2-5

PROVINCIIILE ORIENTALE

8. AMFORE DIN „PONTUS ET BITHYNIA”

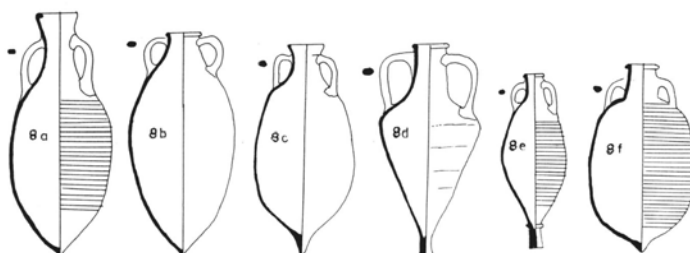

Fig. 46: 8a) Tipul **Zeest 90**; 8b) Tipul **Knossos 36**; 8c) Tipul **Dressel 24**; 8d) Tipul **Zeest 84**; 8e) Tipul **Knossos 22**; 8f) Tipul **Rădulescu VII**

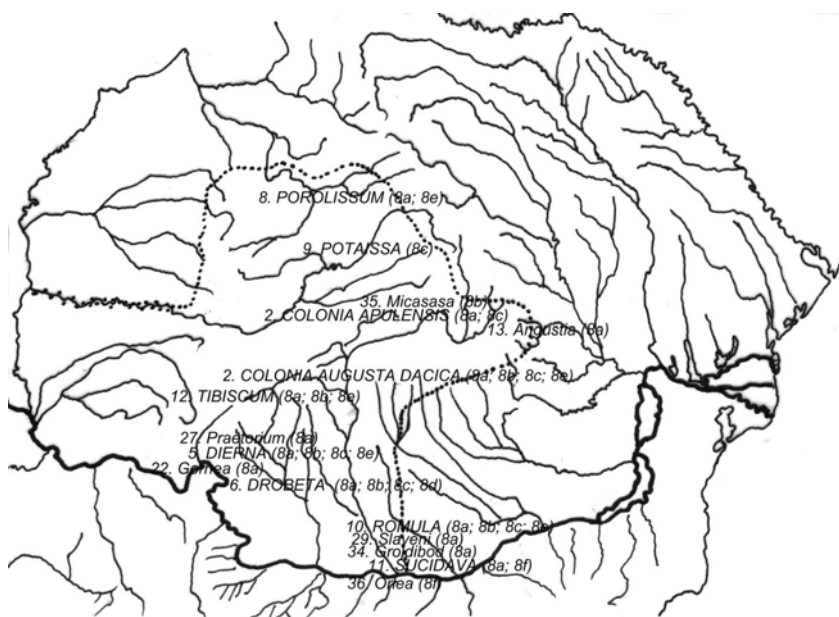

Fig. 47. Răspândirea amforelor din *Pontus et Bithynia* în *Dacia*.

8. a. Tipul: ZEEST 90*

Fig. 48. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Are gura în formă de pâlnie, puțin rotunjită spre exterior, cu gâtul larg spre umeri, loc unde sunt prinse cele două toarte care au o formă ovală. Corpul este pântecos și globular, îngustându-se spre bază, care este realizată printr-un picior puțin ascuțit. Aproape toate exemplarele cercetate au caneluri orizontale pe pereții exteriori.

Este o amforă de mari dimensiuni, înălțimea ajungând la 85-90 cm iar diametrul corpului de cca. 40 cm.

În general această amforă este confecționată dintr-o argilă ce are culoarea cărămizie, foarte apropiată de culoarea pielii. În exterior are o angobă gălbuie fiind vizibile cu ochiul liber, mici fragmente de cuarț și mică. Interiorul pastei este cărămiziu-roșietic, uneori cenușiu având un aspect săpunos. Conține fragmente de mică, cuarț, particule negre și maron de argilă feruginoasă alături de scoici pisate și fragmente albe ce provin de la sarea marină.

Aproape toate exemplarele cercetate de noi au imprimate ștampile sau inscripții cu vopsea roșie, „*tituli picti*”. În primul rând menționăm o descoperire efectuată în *Moesia Inferior*, la *Troesmis*⁵¹⁹ care are imprimată ștampila **CTPATONEIKOY** ce se regăsește foarte frecvent în descoperirile din Dacia la *Drobeta* (fig. 114), *Romula* (fig. 115), *Sucidava* (fig. 116) și *Tibiscum*⁵²⁰ (fig. 117). O altă ștampilă care apare pe un asemenea tip de amforă este **ΠΑΥΛΟΥ**, atestată la *Drobeta*⁵²¹ (fig. 96), *Romula* (fig. 97) și trei exemplare descoperite la *Tibiscum*⁵²² (fig. 98-100). Tot acestui tip de amforă îi poate fi atribuită și ștampila **ΜΑΡΚΟΥ** descoperită la *Romula* (fig. 118) și mai recent la *Tibiscum*⁵²³ (fig. 119). Inscripțiile cu vopsea roșie sunt cunoscute la *Tibiscum* (pl. XIV/126; fig. 137), *Drobeta* (pl. XV/127; fig. 138), *Dierna* (pl. XVI/133; Fig. 139), *Slăveni* (pl. XVII/140; fig. 140) și *Angustia* (pl. XVIII/159; fig. 134).

* Zeest 1960, 117, pl. XXXVI, 90

⁵¹⁹ Opaț, 1980, 296, pl. IV/5

⁵²⁰ Benea 2000, 437-438

⁵²¹ Popilian, 1976, 172, pl. XV/199

⁵²² Nemeth 1996, 95; Benea 2000, 438, fig. 2/4-5

⁵²³ Benea 2000, 438, fig. 2/1

În atribuirea originii, cercetătorii care s-au ocupat de acest tip de amforă sunt împărțiți în două grupe. Din prima grupă fac parte atât cercetători români⁵²⁴ cât și străini, care o consideră ca fiind de proveniență istro-pontică⁵²⁵. Al doilea grup de cercetători o consideră ca fiind produsă în zona Mării Egee⁵²⁶. Atât structura pastei cât și forma amforei pare să indice o origine istro-pontică, drept mărturie fiind și cele două ștampile cunoscute pe asemenea exemplare și care au nume grecești ce probabil provin din zona pontului. Pe lângă exemplarele amintite de noi, recent a fost descoperită o ștampilă cu inscripția **CTRATONEIKOY** și la *Viminacium*⁵²⁷.

Acest tip de amforă cunoaște ce-a mai mare difuzare dintre toate tipurile cunoscute până în prezent în Dacia. Analogii la acest tip sunt cunoscute în provinciile învecinate, în *Moesia Inferior*⁵²⁸ la *Tropaeum Traiani*⁵²⁹, Horia, Niculițel⁵³⁰, *Histria*⁵³¹, Agigea, Techirghiol⁵³², *Troesmis*, *Aegyssus*⁵³³ și *Halmyris*⁵³⁴ dar și în Muntenia, în așezarea de la Mătăsari⁵³⁵, în sudul Rusiei⁵³⁶, *Pannonia* și *Moesia Superior*⁵³⁷.

În ceea ce privește prezența acestui tip și în provinciile mai îndepărtate ale Imperiului Roman, sunt cunoscute exemplarele descoperite în Italia⁵³⁸, Grecia⁵³⁹ și *Britannia*⁵⁴⁰.

⁵²⁴ Scorpan, 1976, 161; Rădulescu, 1976, 104-105

⁵²⁵ Peacock-Williams, 1986, 213, fig. 130, tip 57; Panella, 1986, 625, fig. 22

⁵²⁶ Popilian, 1976, 42, pl. XV/2-3; Opaț, 1980, 299, pl. IV/3, 5; Dyczek 1999, 136-152, fig. 132/a; Topoleanu 2000, 132, pl. XXXIX, nr. 323; Suceveanu 2000, 174-175, pl. 85, type LXI

⁵²⁷ Bjelajac, 1996, 57-58, fig. XVIII/93, 93 A.

⁵²⁸ Dyczek 1999, 144-145, fig. 143

⁵²⁹ Bogdan Cătănicu-Barnea, 1979, 202, fig. 151. 3(2)

⁵³⁰ Baumann, 1973-1975, pl. VI/12; Baumann, 1980, 367

⁵³¹ Coja, 1960, 287, fig. 9/1; Suceveanu 2000, 174-175, pl. 85, type LXI

⁵³² Slobozeanu, 1959, 738-739, fig. 5/5; Rădulescu, 1976, 104-105, pl. V/2

⁵³³ Opaț, 1980, 296-298, pl. IV/2-3, 5

⁵³⁴ Topoleanu 2000, 131-132, pl. XXXIX/323

⁵³⁵ Bichir, 1984, 39, pl. XXXV/11

⁵³⁶ Zeest, 1960, 117, pl. XXXVII/90 a-d

⁵³⁷ Bjelajac, 1996, 53-58, fig. XVII/80-87, tip XVIII

⁵³⁸ Kapitän, 1972, 250, fig. 11

⁵³⁹ Robinson, 1959, 68, k 109, pl. 15

⁵⁴⁰ Peacock-Williams, 1986, 213, fig. 130

În Dacia a fost semnalat acest tip de amforă, încă din deceniul trecut la Grojdibob, *Romula*, Slăveni, *Drobeta*⁵⁴¹ și un exemplar la *Angustia*⁵⁴². Noi am reluat piesele cunoscute și le-am completat cu alte exemplare descoperite recent așa încât astăzi cunoaștem un număr impresionant de așezări romane, de pe cuprinsul provinciei Dacia în care au apărut amfore încadrate la tipul Zeest 90. În acest sens vom menționa descoperirile făcute la Gornea (pl. XIV/125), *Tibiscum* (pl. XIV/126, 129; XVIII/155), *Drobeta* (pl. XV/127, 130), *Romula* (pl. XV/128; XVI/132,), Grojdibod (pl. XVI/131); *Dierna* (pl. XVI/133-135), *Praetorium* (pl. XVI/136-137), *Napoca* (pl. XVI/138), *Porolissum* (pl. XVI/139; XVII/141, 145-147), Slăveni (pl. XVII/140), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XVII/142-144, 148-152; XVIII/153-154, 156, 158), *Municipium Apulense* (pl. XVIII/157) și *Angustia* (pl. XVIII/159).

Descoperirea unei amfore la *Tibiscum* ce are *tituli picti*, scris cu vopsea roșie literele **AIUS** (pl. XIV/125, fig. 137) presupune folosirea la transportul uleiului de măsline.

Circulația acestui tip de amforă pare a atinge apogeul în secolele II-III d. Chr.⁵⁴³.

Exemplarele descoperite în Italia au fost încadrate la tipul Dressel 24⁵⁴⁴, diferit ca formă de Zeest 90.

8. b. Tipul KNOSSOS 36*

Fig. 49. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Gura este îngustă, buza rotunjită și răsfrântă spre exterior, gâtul este conic, lărgindu-se spre umeri, toartele sunt prinse sub buză și pe umerii vasului, fiind ușor arcuite și rotunjite, de mici dimensiuni. Corpul este alungit și puțin pântecos în partea centrală,

⁵⁴¹ Popilian, 1976, 40-41, pl. XV/195-198, tip 2

⁵⁴² Székely, 1975, 348, fig. 6/1

⁵⁴³ Popilian, 1976, 40-41; Scorpan, 1976, 160; Opaît, 1980, 296-298; Opaît, 1984, 312-315

⁵⁴⁴ Panella, 1986, 624-625, fig. 22-23 nota 33

* Hayes 1983, tip 36

existând o simetrie între partea de sus a amforei și cea de jos. Piciorul este aproape inexistent, fiind realizat printr-o protuberanță puțin scoasă în evidență⁵⁴⁵.

Acest tip de amforă atinge frecvent înălțimea de 90 cm și un diametru al corpului de 40-45 cm⁵⁴⁶.

Se caracterizează ca o amforă cu o pastă cărămizie și cu o angobă exterioară brun-cafenie, pe care se pot observa cu ochiul liber nisipul grosier și fragmentele negre de minereu din fier. În interior, pasta este brun-cenușie, constatându-se existența fragmentelor de calcar, cuarț și bucățele foarte mici de minereu din fier alături de particule foarte fine de tuf vulcanic. În alternanță cu aceste elemente mai pot fi distinse mica și argila feruginoasă.

Nu cunoaștem prezența unor ștampile aplicate pe asemenea tipuri de amfore, cu excepția exemplarului de la Tibiscum⁵⁴⁷ (pl. XIX/163) pe gâtul căreia constatăm existența de „*tituli picti*” care indică doar două litere: **P E** (fig. 141). Sub toarte, pe gâtul amforei se află două litere incizate în pasta moale a amforei **X P** (fig. 132) ce pot fi legate de capacitatea amforei.

Problemele originii acestui tip au fost și rămân controversate. Apariția unui asemenea exemplar la Knossos⁵⁴⁸ în Creta a fost considerată o apariție singulară și atribuită zonei Mării Negre, posibil Sinope pe coasta Bithyniei unde structura pastei este asemănătoare. Recent a fost semnalat un alt exemplar în Corint⁵⁴⁹. Descoperirea unui exemplar întregibil în apropierea cuptoarelor de olar de la Micăsasa⁵⁵⁰, au încurcat și mai mult lucrurile. Până în acest moment, în Dacia nu au fost descoperite cuptoare speciale pentru fabricat amfore, singurul indiciu fiind structura petrologică care conține elemente regăsite și în centrul Transilvaniei. Bazându-ne pe structura petrologică și circulația deosebit de intensă în bazinul Dunării și al Mării Negre considerăm că acest perimetru poate fi atribuit ca origine.

⁵⁴⁵ Hayes 1983, tip 36

⁵⁴⁶ Comunicare susținută cu titlul: „The Roman province of Dacia: aspects of commerce in light of amphoras” la cel de-al XXIII-lea Congres Internațional RCRF Roma 29 septembrie 6 octombrie 2002; Ardeț 2004

⁵⁴⁷ Ardeț, 1993, 99, fig. 8/a-b; Ardeț, 1996, 169, fig. 12

⁵⁴⁸ Hayes 1983, 155, fig. 25, tip 36, no. A80

⁵⁴⁹ Slane 2000, 301-303, fig. 14g

⁵⁵⁰ Mitrofan, 1993, 179-189, fig. 10

În Dacia au fost semnalate asemenea exemplare la Drobeta⁵⁵¹, Micăsasa⁵⁵² și Tibiscum⁵⁵³, alăturându-se la acestea și unele descoperiri răzlețe provenite din Moesia Superior, la Transdierna⁵⁵⁴ și Moesia Inferior la Tropaeum Traiani⁵⁵⁵, Halmyris⁵⁵⁶ și Tomis⁵⁵⁷. Noi am reușit să studiem un număr impresionant de fragmente provenite de la acest tip de amforă și descoperite la *Drobeta* (pl. XIX/160), *Tibiscum* (pl. XIX/161, 163; XX/170-171), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XIX/162, 165; XX/169, 172), *Romula* (pl. XIX/164), *Dierna* (pl. XX/166-168) și Micăsasa (pl. XX/173).

Nu sunt cunoscute informații legate de atribuirea conținutului dar putem presupune folosire pentru transportul uleiului de măsline.

Din descoperirile efectuate la *Tibiscum*⁵⁵⁸, *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* și *Micăsasa*⁵⁵⁹ se poate de duce faptul că avem de-a face cu o amforă care circulă la sfârșitul secolului al II-lea d. Chr și începutul secolului III d. Chr. Situație cronologică asemănătoare cu cea din Moesia Superior⁵⁶⁰ și Moesia Inferior, la Tomis⁵⁶¹. Descoperirile efectuate la *Knossos* și *Corint*, plasează acest tip de amforă la începutul secolului III d. Chr⁵⁶². Singura excepție o constituie fragmentul descoperit la *Halmyris* datat în a doua jumătate a secolului IV d. Chr⁵⁶³ și considerat de tip **Papadopoulos VII**⁵⁶⁴.

⁵⁵¹ Davidescu, 1980, 118-122

⁵⁵² Mitrofan, 1993, 179-189, fig. 10

⁵⁵³ Ardeț, 1993, 99, fig. 8/a-b; Ardeț, 1996, 169, fig. 12

⁵⁵⁴ Bjelajac, 1996, 64, Fig. XXI/111

⁵⁵⁵ Bogdan Cătănciu-Barnea, 1979, 195-207, fig. 144/8 (6); 158/3; 156/3.(1)

⁵⁵⁶ Topoleanu 2000, 143, pl. XLV

⁵⁵⁷ Suceveanu 2000, 161-162, pl. 84/3, 7

⁵⁵⁸ Ardeț, 1993, 99, fig. 8/a-b; Ardeț, 1996, 169, fig. 12

⁵⁵⁹ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 201, pl. IX/1

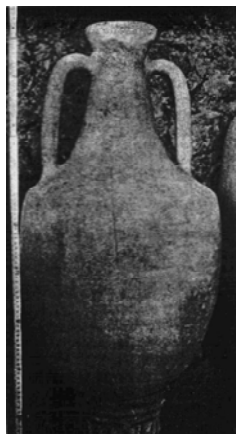
⁵⁶⁰ Bjelajac, 1996, 64, Fig. XXI/111

⁵⁶¹ Suceveanu 2000, 161-162, pl. 84/3, 7

⁵⁶² Slane 2000, 301

⁵⁶³ Topoleanu 2000, 143, pl. XLV

⁵⁶⁴ Papadopoulos 1991, 98-100, tip VII, cat. 13, fig. 17

8. c. Tipul: **DRESSEL 24***

Fig. 50. *Pompei* (după Panella, 1986, Fig. 23)

Gura este în formă de pâlnie, buza este dreaptă și puțin răsfântă spre exterior. Toartele sunt prinse de gât, care este mult mai scurt, acestea fiind prinse de umeri, care sunt destul de bine profilați. Corpul este pântecos, cu un picior realizat printr-o mică proeminență ascuțită. Unele exemplare ce aparțin acestui tip se pare că au și caneluri orizontale. Acest tip este foarte apropiat ca formă de tipul Zeest 90, deosebire dintre cel două fiind doar la forma toartelor și a buzei.

Atinge înălțimea de 80-85 cm, diametrul gurii este de 13-15 cm. Până în prezent nu cunoaștem nici un exemplar de amforă care poate fi întregită în totalitate din siturile din Dacia. Acest lucru ne face să nu putem preciza cu exactitate diametrul corpului.

Aceasta este brun-cărmizie, observându-se pe pereții exteriori ai amforei, bucăți mici de cuarț și scoici pisate, uneori are și o angobă alb-gălbuie. Interiorul pastei conține mică foarte multă, cuarț, calcar și urme de scoici pisate.

Pe foarte multe exemplare a apărut o șampilă ce are imprimate literele *HPAKAA*, aplicată pe una din toarte. Asemenea exemplare au fost descoperite la *Drobeta*⁵⁶⁵ (pl. XX/174, fig. 101), *Romula*⁵⁶⁶ (pl. XX/175; fig. 103), *Colonia Apuluensis*⁵⁶⁷ (fig. 104) și *Potaisa*⁵⁶⁸ (fig. 102). Recent au fost descoperite asemenea șampile la sudul Dunării, în așezările romane de la *Viminacium* și *Singidunum*⁵⁶⁹.

* Panella, 1986, 624-625, fig. 22-23, nota 33

⁵⁶⁵ Tudor, 1978, 116, fig. 19; Tudor, 1968, 343, nr. 3; Popilian, 1974, 179-216; Popilian, 1976, 37-46, pl. XV, XVI, LXXVI; IDR II, 1977, nr. 130, p. 75

⁵⁶⁶ Tudor, 1978, 116, fig. 19/19; Popilian, 1974, 140, pl. 3/3; Popilian, 1976, 41, pl. LXXVI/3; IDR II, 1977, nr. 459, 187

⁵⁶⁷ Moga, 1990, 203-204, fig. 2

⁵⁶⁸ Bărbulescu-Cătinaș-Hopârtean-Luca, 1982, 19

⁵⁶⁹ Bjelajac, 1996, 53-59, fig. XVII/83-84, XVIII/86-90

Datorită diferențelor de formă și pastă, acest tip se individualizează față de tipul **Zeast 90**, care este asemănător. Prezența ștampilei **HPAKAA** pe toarele acestei amfore indică cu mare probabilitate ca loc de proveniență, colonia grecească dorică *Herakleia Pontike*⁵⁷⁰ aflată în provincia romană *Pontus et Bithynia*. Acest fapt este pus în evidență și din citirea acestei ștampile care menține structura gramaticală arhaică.

Asemenea exemplare purtătoare de ștampile sunt cunoscute în *Moesia Superior*⁵⁷¹, iar ca formă și pastă putem menționa și exemplarele descoperite la *Roma-Castro Pretorio*⁵⁷², *Ostia*⁵⁷³ și în *Moesia Inferior*, unde asemenea exemplare au fost încadrate la tipul **Zeast 90**⁵⁷⁴. De menționat este și prezența unei toarte ștampilate în colecția Muzeului din Călărași care are loc de proveniență așezarea de la *Durostorum*⁵⁷⁵.

Exemplarele cunoscute în Dacia, provin de la *Drobeta* (pl. XX/174), *Romula* (pl. XX/175), *Dierna* (pl. XX/176) *Colonia Apulensis* (fig. 57), *Potaissa* (fig. 55) și recent un exemplar întregibil de la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXI/177), care pe gât conține și *tituli picti* (fig. 143).

În funcție de formă, dar și de zona de unde provine, considerăm că ar fi putut folosi la transportul uleiului de măsline⁵⁷⁶.

Exemplarele studiate în Dacia la *Potaissa* și *Apulum* sunt datate în a doua jumătatea a secolului al II-lea d. Chr. și începutul secolului al III-lea⁵⁷⁷. Piesa aflată în colecția Muzeului din Călărași, ce provine de la *Durostorum* este datată în asemănător cu descoperirile din Dacia⁵⁷⁸

⁵⁷⁰ Marek 2003, 160-166

⁵⁷¹ Bjelajac, 1996, 56-58, fig. XVII/84, XVIII/86, 89, 90

⁵⁷² Manacorda, 1975, 378-383

⁵⁷³ Panella, 1986, 624-625, fig. 22-23, nota 33

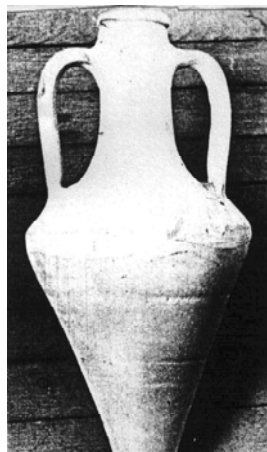
⁵⁷⁴ Rădulescu, 1976, 103, pl. II/2; Scorpan, 1976, 159-161, pl. VII/5-6; Scorpan, 1977, 269-299; A. Opaîț, 1980, 296-298, Pl. IV/4-5; Topolanu 2000, 131-132, pl. XXXIX, nr. 323; Suceveanu 2000, 174-175, pl. 85, type LXI

⁵⁷⁵ Scorpan, 1977, 274, nota 26

⁵⁷⁶ Marek 2003, 160-166

⁵⁷⁷ Moga, 1990, 202-203

⁵⁷⁸ Scorpan, 1977, 274, nota 26

8. d. Tipul: ZEEST 84*

Fig. 51. *Drobeta* (foto A. Ardeț)

Gura acestei amfore este destul de îngustă, buza ușor răsfrântă spre exterior și puțin ascuțită. Gâtul este alungit cu toarte prinse imediat sub buză și pe umerii amforei. Locul în care sunt prinse toarte reprezintă și diametrul maxim al corpului, care este conic, îngustându-se spre picior, care este solid (fig. 25 d).

Înălțimea amforei are 55-60 cm și un diametru cuprins între 30-35 cm.

Această amforă se caracterizează printr-un aspect făinos, pasta este fină, având o culoare cărămizie cu nuanțe gălbui, în exterior observându-se bucăți mici albe de calcar. Datorită arderii, interiorul pastei este cenușiu, conținând mică, cuarț, calcar și foarte puține fragmente negre provenite probabil de la tuful vulcanic.

Sunt cunoscute exemplare care poartă pe toarte sau umerii amforei, urmele unor ștampile. Descoperirile arheologice efectuate la *Drobeta* au scos la suprafață două exemplare de amforă ce poartă imprimată câte o ștampilă. Una din amfore poartă imprimată o ștampilă ce este greu de citit fiind neidentificată până în prezent (fig. 129). Cea de-a doua amforă provenită de la *Drobeta* are imprimată ștampila ΣΑΓΑΤΙΣ (pl. XXII/178; fig. 113). Atât tipul de amforă cât și ștampila ridică însă o serie de probleme legate de proveniența acesteia la *Drobeta*. Forma prezentată de noi se apropie foarte mult de tipurile clasice ale amforelor grecești care au circulat înainte de Christos în bazinul Pontic. Nu știm cu exactitate de unde provine amfora numai că tipul de ștampilă prezent pe toartă ar putea fi elenistic⁵⁷⁹. Existând foarte multe analogii în secolele II-III o considerăm romană⁵⁸⁰.

Există două puncte de vedere în atribuirea locului de origine a acestui tip de amforă. Unii specialiști considerând-o că provine din zona isto-pontică⁵⁸¹ datorită

* Zeest 1960, 116, pl. XXXV, 84

⁵⁷⁹ Informație prof. Dr. Alexandru Avram.

⁵⁸⁰ Zeest 1960, 116, pl. XXXV, 84; Popilian 1974, 142, pl. I, 1-4, 6, 10; Popilian 1976, 45, pl. XVI, 203-206; Bjelajac 1996, 61; Dyczek 1999, 210-212, fig. 226, typ 36

⁵⁸¹ Opaț, 1980, 301-304, pl. VI/1, 3; XIII; Suceveanu 2000, 168-169, pl. 82, type LVII

marii difuzări în acest perimetru. Un alt grup de specialiști, bazându-se pe apropierea dintre forma amforei care circulă în epoca romană și exemplarele care au circulat înainte de venirea romanilor la Dunăre, o consideră de tradiție elenistică și produsă în atelierele din zona Mării Egee⁵⁸².

Acest tip de amforă cunoaște o mare răspândire în *Moesia Inferior*⁵⁸³ la Nuntași, Straja⁵⁸⁴, *Tomis*⁵⁸⁵, *Tropaeum Traiani*⁵⁸⁶ și *Troesmis*⁵⁸⁷, la Nordul Mării Negre⁵⁸⁸, în *Italia* la *Ostia*⁵⁸⁹ și Sicilia⁵⁹⁰, dar și în *Moesia Superior*⁵⁹¹. În Dacia sunt cunoscute exemplare ce provin de la *Drobeta* (pl. XXII/178-179), acestea sunt întregibile⁵⁹².

Pentru determinarea utilizării unei amfore sunt necesare informațiile scrise care în cazul acestui tip lipsesc cu desăvârșire. Considerăm că datorită formei pe care o are, acest tip de amforă să fi putut servi la transportul de vin ?

Exemplarele descoperite în *Italia*⁵⁹³, *Moesia Inferior*⁵⁹⁴ și Nordul Mării Negre⁵⁹⁵ sunt datat în secolele II-III d. Chr. Amforele care au fost descoperite la *Troesmis*⁵⁹⁶ și aparțin acestui tip au fost datate în secolul II D. Chr. Pentru cele două exemplare prezentate de noi și provenite de la *Drobeta*, nu putem să facem precizări de natură cronologică, lipsind informațiile necesare din momentul descoperirii.

⁵⁸² Riley 1979, 188-189, fig. 83/240, 84/241

⁵⁸³ Dyczeck 1999, 211-212, fig. 229

⁵⁸⁴ Rădulescu, 1976, 103-104, pl. III/3, 3a; IV/1, 1a; IV/2, 2a

⁵⁸⁵ Scorpan, 1976, 156-157, pl. I/1; Suceveanu 2000,

⁵⁸⁶ Bogdan Cătănicu-Barnea, 1979, fig. 144, 3(2)

⁵⁸⁷ Opați, 1980, 308, pl. X/2; XV/1

⁵⁸⁸ Zeest, 1960, 34-38, pl. XXX/72-74; XXXII/76-77

⁵⁸⁹ Panella, 1986, 616-617, fig. 9

⁵⁹⁰ Kăpitan, 1972, 243

⁵⁹¹ Bjelajac, 1996, 61-65, fig. XX.

⁵⁹² Popilian, 1976, 172, pl. XVI, nr. 211

⁵⁹³ Panella, 1986, 617

⁵⁹⁴ Rădulescu, 1976, 104

⁵⁹⁵ Zeest, 1960, 116

⁵⁹⁶ Opați, 1980, 308

8. e. Tipul: KNOSSOS 22*

Fig. 52. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Se caracterizează prin diametrul mic al gurii, având buza rotunjită spre exterior, toartele sunt mici și arcuite în jurul gâtului care este aproape cilindric. Gâtul este puțin proeminent, lărgindu-se în locul unde toartele sunt prinse de umeri, corpul este lunguiet și puțin rotunjit, având o formă ovoidală. Piciorul este puțin alungit având o muchie care îl delimitează de corp. Acest tip de amforă se caracterizează prin existența pe pereții exteriori a canelurilor orizontale (fig. 46/8e).

Este o amforă de mici dimensiuni, atingând de regulă înălțimea de 70 cm și un diametru maxim al corpului de 25 cm.

Aceasta este confecționată dintr-o argilă fină, cu puține pietricele în nisipul folosit ca degresant. După ardere culoarea predominantă este cărămiziu-gălbuie având o angobă exterioară gălbuie cu un aspect cei conferă un luci caracteristic. Interiorul pastei este cărămiziu cu unele nuanțe ce merg de la cenușiu-gălbui spre portocaliu. Dintre rocile prezente în interiorul pastei constatăm prezența de cuarț, calcar, fragmente foarte mici de mică ce se disting foarte greu.

Prezența ștampilelor nu a fost semnalată până în prezent pe această amforă, singurele semne grafice fiind cele două litere „εϋ“ scrise cu vopsea roșie pe un exemplar descoperit la *Tibiscum*⁵⁹⁷ (pl. XXII/180 a-b).

Se consideră că ar putea proveni din insulele Samos⁵⁹⁸, atât datorită formei care păstrează tradiția arhaică a amforelor din Samos, cât și a structurii petrologice.

Este cunoscută în provinciile vestice, în special sudul Galliei⁵⁹⁹, dar cu precădere în cele răsăritene, exemplare foarte multe descoperindu-se pe litoralul pontic al Mării Negre la *Histria*, *Medgidia*⁶⁰⁰, *Troesmis*⁶⁰¹, *Horia*⁶⁰² și *Tropaeum Traiani*⁶⁰³.

* Hayes 1983, 149-150, fig. 23/56

⁵⁹⁷ Ardeț, 1993, 101, fig. 14; Ardeț, 1996, 169, Fig. 13

⁵⁹⁸ Opaît, 1980, 306, pl. VIII/3-5

⁵⁹⁹ Lemaître 2000, 473, fig. 9/1, 3

⁶⁰⁰ Scorpan, 1976, 158, pl. IV; Scorpan, 1977, 272, fig. 6/1-4

⁶⁰¹ Opaît, 1980, 306, pl. VIII/3-5, XIV/3-4

⁶⁰² Baumann, 1980, 408, pl. XXIX/16

⁶⁰³ Bogdan Cătănicu-Barnea, 1979, 211, fig. 161/3.(3)

În Dacia au apărut asemenea exemplare de amfore la *Tibiscum* (pl. XXII/180), *Dierna* (pl. XXII/181), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXII/182), *Romula* (pl. XXII/183) și *Porolissum* (pl. XXII/184).

Este considerată că a fost folosită la transportul vinului⁶⁰⁴, în special prin caracterele deosebite ale formei acestui tip.

În funcție de exemplarele descoperite la *Tibiscum* dar și cele din *Moesia Inferior* la *Troesmis*, circulația acestui tip se încadrează la sfârșitul secolului II d.Chr. și începutul secolului III d.Chr. Pentru exemplarele de la Horia și Medgidia⁶⁰⁵ datarea este extinsă până la începutul secolului al IV-lea.

8. f. Tipul: RĂDULESCU VII*

Fig. 53. Orlea (foto A. Ardeț)

Gura are o lărgime medie, buza este dreaptă și ușor răsfrântă spre exterior formând o bordură cu un unghi drept. Toartele sunt ovale și puțin rotunjite, fiind prinse de gât și pe umerii amforei. Corpul este globular, chiar pântecos în partea inferioară. Piciorul este alungit și conic, îngustându-se la vârf. Conține caneluri orizontale adâncite în pastă (fig. 46/8f).

⁶⁰⁴ Opaiț, 1980, 306

⁶⁰⁵ Scorpan, 1976, 158; Scorpan, 1977, p. 272

* Rădulescu, 1976, 107, pl. VII/3

Se caracterizează prin masivitatea pereților, atinge frecvent o înălțime de 60-75 cm și un diametru al corpului de 40-45 cm. Deschiderea gurii este cuprinsă între 10 și 12 cm.

Argile din care se confecționează acest tip de amforă este destul de dură, conținând foarte multe fragmente de pietricele de la nisipul folosit ca degresant. Are o culoare cărămiziu-roșietică, cu o angobă exterioară portocalie. În interiorul pastei constatăm prezența de mică, cuarț și calcar.

Sunt cunoscute inscripții cu vopsea roșie și ștampile, în Dacia fiind cunoscut un astfel de exemplar provenit de la Orlea și care are imprimată pe gât ștampila **POΦΟΥ**⁶⁰⁶ (pl. XXIII/185; fig. 53, 126).

Se aseamănă foarte mult cu tipul de amforă produs în Samos, considerându-se de unii specialiști că ar putea fi fabricat și în zona pontică⁶⁰⁷. Nu excludem acest punct de vedere dar considerăm că originea acestui tip trebuie căutat în răsăritul mediteranei⁶⁰⁸.

Este cunoscută din descoperirile efectuate în provinciile din răsăritul mediteranei, în special din Grecia⁶⁰⁹, dar și în *Moesia Inferior*, la *Tomis*⁶¹⁰ și *Topraichioi*⁶¹¹ și în *Moesia Superior*⁶¹², la *Singidunum*, *Viminacium* și *Transdierna*. În Dacia au fost semnalate asemenea amfore provenite din descoperiri mai vechi efectuate la Orlea⁶¹³ (pl. XXIII/185; fig. 126) și *Sucidava*⁶¹⁴ (pl. XXIII/186).

Din informațiile scrise se presupune folosirea la transportul de vin⁶¹⁵.

Primele exemplare ce aparțin acestui tip sunt datate la sfârșitul secolului al IV-lea d. Chr., urmând ca mare parte din exemplarele descoperite să fie datate în secolul V d. Chr.⁶¹⁶, încadrare cronologică valabilă și pentru cele două descoperiri de la Dunăre⁶¹⁷.

⁶⁰⁶ Popilian, 1976, 44-45, pl. XV/200, LXXVI/3

⁶⁰⁷ Scorpan, 1976, 158, Pl. III/1-2; Scorpan, 1977, 272, fig. 3/1-2; Bjelajac, 1996, 76-77, fig. XXVI/47-48

⁶⁰⁸ Opaïț, 1996, 63, pl. 14/6-8

⁶⁰⁹ Robinson, 1959, pl. 29/ M 273

⁶¹⁰ Rădulescu, 1976, 107, pl. VII/2-2a, 3

⁶¹¹ Bucovală, 1970, 201-204, fig. 13; A. Opaïț, 1996, 63-64, pl. 16/2-3

⁶¹² Bjelajac, 1996, 76-78, fig. XXVI/144-147

⁶¹³ Popilian, 1976, 44-45, pl. XV/200, LXXVI/3

⁶¹⁴ Tudor, 1978, 233-235, fig. 139/4

⁶¹⁵ Opaïț, 1996, 63, pl. 14/6-8

⁶¹⁶ Rădulescu, 1976, 107; Scorpan, 1976, 44-45; Scorpan, 1977, 158; Bucovală, 1970, 201-204

⁶¹⁷ Bjelajac, 1996, 77

9. AMFORE DIN „ASIA”

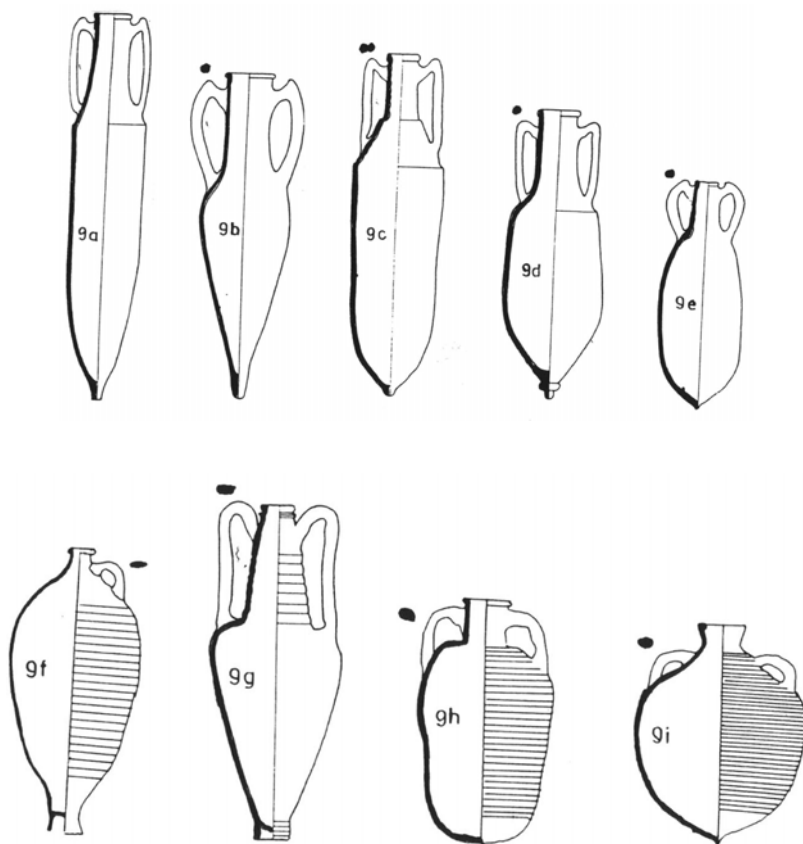

Fig. 54: 9a) Tipul **Dressel 5**; 9b) Tipul **Rhodian**; 9c) Tipul **Koan**; 9d) Tipul **Knidian**; 9e) Tipul **Dressel 43**; 9f) Tipul **Agora F65/66**; 9g) Tipul **Kapitän II**; 9h) Tipul **Benghazi LR1**; 9i) Tipul **Benghazi LR 2**.

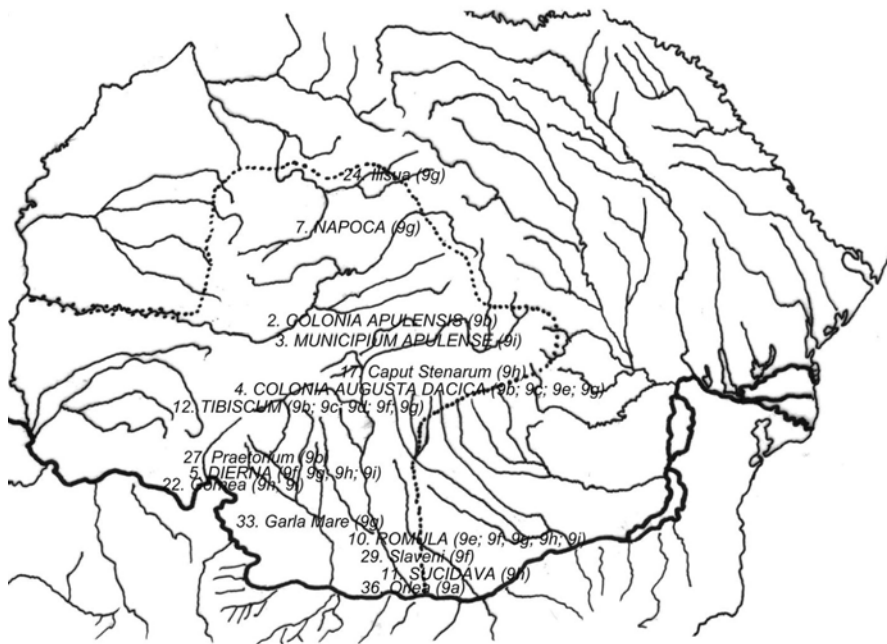

Fig. 55. Răspândirea amforelor din *Asia* în *Dacia*

9. a. Tipul: **DRESSEL 5***

Fig. 56. Arrabona (după Bezczy, 1994, fig. 4)

Se caracterizează ca o amforă cu gura îngustă, buza bine rotunjită spre exterior, gâtul este lunguiet și drept, lărgindu-se către umeri. Toartele sunt rotunjite și duble, fiind prinse sub buză și pe umerii vasului, care sunt bine prefigurați. Corpul acestui tip de amforă este lunguiet, are o formă cilindrică destul de dreaptă, rotunjindu-se spre bază, care se caracterizează printr-un picior foarte mic și puțin scos în evidență (fig. 27 a).

Reprezintă una din cele mai înalte amfore, atingând cca. 105-110 cm înălțime și un diametru al corpului de 20-25 cm.

* Panella, 1986, 618, fig. 14-15

La confecționarea acestui tip s-a folosit o argilă foarte fină, culoarea pastei fiind de cărămiziu spre roșu. Pereții exteriori sunt bine finisați având o angobă exterioară gălbuie sau alb-crem, pe care pot fi observate cu ochiul liber fragmentele de minerale, negre și maronii ce provin probabil de la tuful vulcanic. Interiorul pastei este de culoare cărămiziu-roșiatică, fiind incluse o serie de particule printre care pot fi menționate: mica, calcarul, dar și micile fragmente negre și maronii ce provin probabil de la tuful vulcanic.

Sunt cunoscute numeroase exemplare de asemenea amfore ce poartă ștampile și inscripții cu vopsea roșie. În Dacia nu au apărut până în prezent.

Locul de unde provine această amforă se plasează undeva în zona Mării Egee⁶¹⁸, fiind foarte asemănătoare cu tipurile **DRESSEL 2-4** și **POMPEI 5-6**.

Acest tip este cunoscut în Creta, la *Cnossos*⁶¹⁹, *Ostia*, *Porto Recanti*⁶²⁰, în Italia, dar și în regiunea Dunării, la *Carnuntum*⁶²¹ și *Aquincum*⁶²². Pentru regiunea noastră, asemenea exemplare au apărut la Barboși în Moldova⁶²³ și la vărsarea Oltului în Dunăre, mai precis în așezarea rurală de la Orlea⁶²⁴. Exemplarul pe care îl cunoaștem la Orlea (pl. XXIV/187), este singurul de acest fel cunoscut până în prezent în Dacia (fig. 28).

Nu este cunoscut cu exactitate la ce anume a fost folosită această amforă, se presupune că ar fi fost utilizată la transportul vinului.

Cercetările arheologice efectuate la Barboși indică faptul că acest tip poate fi datat, la începutul secolului II d. Chr, moment cronologic identic cu cel de la *Sirmium*⁶²⁵. Alte descoperiri din lumea romană, și în acest sens menționăm cele efectuate la *Cnossos*, *Ostia* și *Porto Recanti*⁶²⁶ indică circulația acestui tip, pe parcursul secolelor I- II d. Chr. Nu putem aduce precizări la amfora descoperită la Orlea pentru simplu motiv că nu se cunoaște cu exactitate locul exact al descoperirii.

⁶¹⁸ Panella, 1986, 618, fig. 14-15

⁶¹⁹ Hayes, 1983, fig. 23, A 58, 61-62

⁶²⁰ Panella, 1986, 618, nota 13

⁶²¹ Gassner, 1989, 52-72

⁶²² Bezczky, 1994, 118-119, fig. 1, No. 1

⁶²³ Sanie, 1981, 135-137, pl. 31/8

⁶²⁴ Popilian, 1976, 40, pl. XV/194, tip 1

⁶²⁵ Bezczky, 1994, 118-119, fig. 1, No. 1

⁶²⁶ Panella, 1986, 618, fig. 14-15, nota 13

9. b. Tipul: **RHODIAN***

Fig. 57. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Este o amforă ce are gura puțin mai largă decât la celelalte tipuri, buza este rotunjită spre exterior. Imediat sub buză, sunt prinse cele două toarte care sunt rotunjite și puțin supra înălțate, arcuindu-se în jurul gâtului, care este lunguiet și cilindric. Corpul este piriform și solid, îngustându-se către picior, care este ascuțit și rotunjit la capăt.

Se caracterizează printr-o înălțime mai puțin obișnuită, ce atinge cca. 100-110 cm și un diametru al corpului de 20-25 cm.

La acest tip, pasta ridică unele probleme fiind cunoscute două variante distincte de pastă⁶²⁷, dintre care cel mai comun este varianta tipului **RHODIAN**⁶²⁸ s-au **Camulodunum 184**⁶²⁹ care are pasta roșie, cu o angobă exterioară ce are o nuanță de cărămiziu-roșie. În interior constatăm prezența de mică aurie, calcar foarte mult și fragmente foarte fine de argilă feruginoasă. A doua variantă de pastă la acest tip cunoscut o reprezintă aceea care are culoarea cărămizie, foarte apropiată de culoarea pielii, cu o angobă exterioară gălbuie. În interior constatăm prezența de cuarț, mică și argilă feruginoasă maronie.

Exemplarele cunoscute de către noi în Dacia sunt fragmentare, provin ori de la buză, ori din toarte. În alte provincii ale lumii romane au fost semnalate exemplare ce poartă atât ștampile cât și inscripții cu vopsea roșie.

Această formă de amforă reprezintă poate cel mai bine tradiția elenistică în acest domeniu, preluând aproape integral forma arhaică grecească a amforelor provenite din Insula Rhodos⁶³⁰.

* Riley 1979, 147-148

⁶²⁷ Peacock-Williams, 1986, 266-270

⁶²⁸ Sciallano-Sibella 1991, 89

⁶²⁹ Hawkes-Hull 1947, 251

⁶³⁰ Peacock-Williams, 1986, 266-268; Empereur-Picon 1989, 224-225, fig. 1

Este prezentă aproape în toate provinciile Imperiului Roman, din Britannia⁶³¹ și Germania, până în Italia⁶³², Grecia⁶³³ și Pannonia⁶³⁴. În schimb au apărut foarte puține exemplare în Moesia Inferior⁶³⁵ și gurile Dunării⁶³⁶. În documentația noastră am reușit să identificăm fragmente componente ale acestui tip la Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa (pl. XXIV/188, 190, 193-194), Praetorium (pl. XXIV/189), Tibiscum (pl. XXIV/191, 195-196, fig. 56) și Colonia Apulensis (pl. XXIV/192).

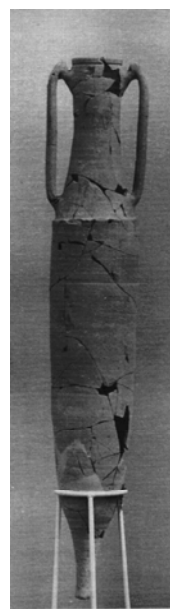
Această amforă reprezintă tipul clasic al amforei destinate transportului de vin⁶³⁷.

Fiind considerată o amforă de tradiție elenistică târzie circulația acesteia se restrânge la secolul I d.Chr și începutul secolului II d.Chr.⁶³⁸. Domnia împăratului Hadrian este considerată perioada de regres al acestui tip când constatăm dispariția acesteia din siturile arheologice, fapt constatat din cercetările efectuate în Dacia și Pannonia⁶³⁹.

9. c. Tipul: KOAN*

Fig. 58. Corinth (după Slane, 2000)

Este o amforă de dimensiuni medii, atingând o înălțime de 70 cm și un diametru al corpului de 20 cm. Buza este dreaptă și puțin răsfrântă spre exterior. Gâtul este lung și cilindric. Are două toarte duble, rotunjite aplicate imediat sub buză și pe umerii amforei. Corpul este alungit și drept, terminându-se printr-un picior puțin profilat și ascuțit.

⁶³¹ Peacock-Williams, 1986, 103, fig. 37; Vilvorder-Symonds-Rekk 2000, 478, fig. 2/1

⁶³² Panella, 1986, 615, fig. 6

⁶³³ Hayes, 1983, 151-152, fig. 24, A 66, Tip 24-25

⁶³⁴ Kelemen, 1988, 123-129, fig. 3/2-28, 4/1; Bezeczyk, 1994, 116-117, fig. 1, No. 2; Gassner, 1989, 56, pl. 3

⁶³⁵ Dyczek 1999, 103-107, fig. 91

⁶³⁶ Opaít, 1980, 301, pl. V/4

⁶³⁷ Peacock-Williams, 1986, 103, fig. 37; Kelemen, 1993, 63-66

⁶³⁸ Hayes, 1983, 151, tip 24, fig. 247 A 66; Panella, 1986, 615

⁶³⁹ Kelemen, 1988, 128, fig. 3/3, 4/1; Kelemen, 1993, 63-66

* Riley 1979, 168-169, ER 12; Panella 1986, 616, fig. 12-13

Pasta este în general cărămizie-culoarea pielii, având în exterior o angobă albă. În interior sunt prezente fragmente foarte fine de mică, cuarț și fragmente de minereu de fier.

Nu cunoaștem până în prezent existența unor ștampile s-au tituli picti.

Originea acestui tip este considerat a fi insula Kos⁶⁴⁰, dar nu numai aceasta⁶⁴¹, existând chiar unele copii în Gallia⁶⁴² după această formă⁶⁴³.

Cunoaște o mare răspândire atât în provinciile vestice⁶⁴⁴, cele estice⁶⁴⁵ cât și în zona Dunării, în Pannonia⁶⁴⁶.

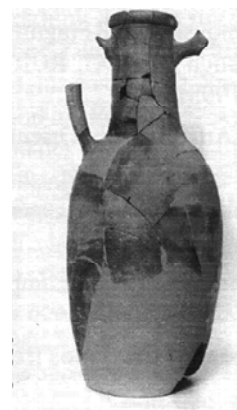
În Dacia au fost descoperite asemenea exemplare în recente cercetări arheologice de la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXV/197) și *Tibiscum* (pl. XXV/198-199).

Este considerată o amforă destinată transportului de vin⁶⁴⁷.

În general se consideră că acest tip de amforă circulă în secolul I d. Chr.⁶⁴⁸, și începutul secolului al II-lea, așa cum este situația în Dacia.

9. d. Tipul: **KNIDIAN***

Fig. 59. *Corinth* (după Slane, 2000)

Se caracterizează ca o amforă de dimensiuni medii. Buza este dreaptă și puțin răsfrântă spre exterior. Gâtul este cilindric și bine proporționat între buză și umerii vasului. Toartele sunt simple, rotunjite și supraînălțate. Acestea sunt prinse sub buza amforei și aplicate pe umerii. Corpul este puțin rotunjit, terminându-se printr-un picior, puțin

⁶⁴⁰ Becker-Constantin-Desbat-Lascoux 1986, 69-71

⁶⁴¹ Panella 1986, 617, fig. 13

⁶⁴² Freed 2000, 459-466, fig. 1/1-2

⁶⁴³ Empereur-Picon 1989, 225-229, fig. 2

⁶⁴⁴ Panella 1986, 617, fig. 13; Becker-Constantin-Desbat-Lascoux 1986, 69-71

⁶⁴⁵ Riley 1979, 168-169

⁶⁴⁶ Bezecky 1994, 117-118, fig. 1, No. 3

⁶⁴⁷ Bezecky 1986, 118

⁶⁴⁸ Kelemen 1990, 122

* Grace 1979, 12, fig. 64

ascuțit și rotunjit la capăt. Atinge înălțimea de 60-70 cm și un diametru al corpului de 18-24 cm.

Pasta din care este confecționată amfora este în general brun-cărămizie sau cărămizie-culoarea pielii. În interiorul pastei constatăm existența particulelor de cuarț, mică, piatră de var și chiar scoici pisate foarte fin⁶⁴⁹.

Sunt cunoscute numai inscripții cu vopsea roșie⁶⁵⁰.

Locul de origine al acestui tip este considerat a fi insula Knidos⁶⁵¹. Analizele efectuate pe materialul descoperit la Magdalensberg, Salla și Savaria indică o producție locală, bazată pe imitarea prototipului original⁶⁵².

Este foarte bine cunoscută atât în Gallia⁶⁵³, Italia dar și în provinciile estice. Până în acest moment, în Dacia cunoaștem doar un singur exemplar descoperit la Tibiscum (pl. XXV/200)

Acest tip de amforă a fost utilizată pentru transportul de vin⁶⁵⁴.

Din punct de vedere cronologic acest tip este caracteristic pentru secolul al II-lea d. Chr., reușind chiar să pătrundă până la începutul secolului al III-lea, situație regăsită și în descoperirea de la *Tibiscum*.

9. e. Tipul: **DRESSEL 43***

Fig. 60. *Troesmis* (după Opaît, 1980, Pl. XII/3)

Gura este foarte îngustă, având buza dreaptă și puțin rotunjită spre exterior, gâtul este lunguiet și cilindric, toartele sunt supra înălțate cu o proeminență în partea superioară, ascuțită. Corpul este aproape cilindric, rotunjindu-se la umeri și în partea de jos, unde se îngustează. Piciorul este realizat printr-un buton ușor rotunjit.

⁶⁴⁹ Grace 1979, 12, fig. 64

⁶⁵⁰ Lemaître 2000, 469, fig. 4/2

⁶⁵¹ Empereur-Picon 1986, 116-117, fig. 23

⁶⁵² Bezeczky 1994, 117, fig. 1/4

⁶⁵³ Lemaître 2000, 467-476, fig. 6/1-2

⁶⁵⁴ Panella 1986, 621, fig. 18

* Panella 1986, 615, fig. 7-8

Este o amforă de dimensiuni mici, atinge cca. 50 cm înălțime și diametrul corpului de 20 cm.

Are o pastă de culoare roșiatică, cu o angobă exterioară gălbui- albicioasă, pe care pot fi văzute cu ușurință mica și cuarțul prezente în pastă. În interior, pasta este roșiatică, cu nuanțe gălbui-cafenii, incluzând mică, cuarț, calcar și fragmente foarte fine de argilă feruginoasă.

Pe unele exemplare au apărut ștampile și chiar inscripții cu vopsea roșie.

Analizând forma amforei, structura petrologică și informațiile provenite din inscripții, s-a stabilit ca loc de origine al acestui tip insula Creta, fiind denumit chiar „tipul Knossos”⁶⁵⁵.

Acest tip de amforă este bine cunoscut în lumea romană, semnalându-se exemplare în *Germania Superior*⁶⁵⁶, *Gallia Narbonensis*⁶⁵⁷, *Pannonia*⁶⁵⁸, *Moesia Superior*⁶⁵⁹, *Moesia Inferior*⁶⁶⁰ pe litoralul pontic la *Troesmis*⁶⁶¹, *Tropaeum Traiani*⁶⁶² și chiar la Barboși în sudul Moldovei⁶⁶³.

Informațiile de care dispunem până în prezent din Dacia sunt sărăcăcioase în documentarea acestui tip, singurele exemplare au fost semnalate până în prezent la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXV/201, 203) și *Romula* (pl. XXV/202).

Se consideră că a fost folosită la transportul de vin de cea mai bună calitate din Knossos⁶⁶⁴.

În vederea stabilirii cu exactitate a reperelor cronologice, deosebit de importante sunt cercetările arheologice efectuate la Knossos, la *Villa lui Dionysos*⁶⁶⁵ care indică faptul că acest tip de amforă a circulat numai în secolele I-II d.Chr. Acest sistem de datare a fost adoptat și pentru descoperirile din *Italia*⁶⁶⁶, *Hispania*

⁶⁵⁵ Empereur-Critzas-Meranjon, 1991, 493, A C 4, tip 522, fig. 58

⁶⁵⁶ Panella, 1986, 615-620, fig. 17

⁶⁵⁷ Lemaître 2000, 468-470, fig. 1-11

⁶⁵⁸ Kelemen, 1988, 129, fig. 3; Bezeczky, 1994, 117, fig. 1, No. 5

⁶⁵⁹ Bjelajac, 1996, 39-40, fig. XII

⁶⁶⁰ Dyczek 1999, 114-117, fig. 104, typ 19

⁶⁶¹ Opaț, 1980, 301, pl. V/3

⁶⁶² Bogdan Cătănicu-Barnea, 1979, 194, fig. 142 3(1)

⁶⁶³ Sanie, 1981, pl. 32/1

⁶⁶⁴ Panella, 1986, 620

⁶⁶⁵ Hayes, 1983, 143-145, fig. 21 A, 20-22, 26-27

⁶⁶⁶ Panella, 1986, 620

Tarraconensis, în special la materialul provenit de la *Cartagena*⁶⁶⁷ și Dacia, la descoperirile de la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* și *Romula*. O excepție de la această regulă o face materialul descoperit la *Aquincum* în *Pannonia* și cel din *Moesia Superior*, unde asemenea tipuri de amforă sunt considerate că circulă până la începutul secolului III d. Chr.⁶⁶⁸.

9. f. Tipul: AGORAF 65/66*

Fig. 61. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Se caracterizează prin dimensiunile reduse ale gurii, buza este rotunjită în exterior, gâtul este scurt și foarte mic. Are una sau două toarte prinse imediat sub buză și pe gâtul amforei. Corpul este alungit și puțin rotunjit la mijloc, îngustându-se către bază. Piciorul este realizat în maniera “picior scobit”, iar striurile orizontale ce se găsesc pe corp, completează informațiile legate de acest subiect.

Este o amforă ce are dimensiuni medii, cuprinse între 45 și 65 de cm înălțime și un diametru al corpului de 30-35 cm.

Este confecționată dintr-o argilă foarte fină, făinoasă la pipăit, având culoarea cărămizie, uneori gălbui-cenușie. Pereții amforei sunt foarte subțiri, observându-se cu ochiul liber mica și scoica pisată. În interior pasta este cenușie, conținând foarte multă mică, calcar și un procent mare de scoică pisată.

Nu sunt cunoscute exemplare care să aibă ștampile sau inscripții cu vopsea roșie.

Atât forma cât și o parte din caracterele pastei indică ca loc de proveniență o zonă aflată în perimetrul Mării Egee⁶⁶⁹.

⁶⁶⁷ Beltran Lloris, 1970, 376, fig. 148/6

⁶⁶⁸ Bjelajac, 1996, 39-40, fig. XII

* Robinson, 1959, 17, pl. 2/F-65, F-66

⁶⁶⁹ Robinson, 1959, 17, pl. 2/F-65, F-66; Panella, 1986, 614-615, fig. 5; Scorpan, 1976, 158-159, pl. V, XXXI; Scorpan, 1977, 273, fig. 7/1-3, tip V, fig. 7/4-6, tip VI; Opaît, 1996, 50-52, pl. 9/1-6

Are o mare difuzare⁶⁷⁰ atât în vest cât și în est, fiind semnalată în *Pannonia*⁶⁷¹, *Moesia Superior*⁶⁷², *Moesia Inferior*⁶⁷³ în spațiul istro pontic⁶⁷⁴ nordul Mării Negre⁶⁷⁵ și chiar în vestul Mediteranei⁶⁷⁶ și nordul Africii⁶⁷⁷. Am reuși să identificăm o serie de asemenea tipuri de amforă în așezările romane de la *Romula* (pl. XXV/204), *Dierna* (pl. XXV/205), *Slăveni*⁶⁷⁸ (pl. XXVI/206) și *Tibiscum*⁶⁷⁹ (pl. XXVI/207).

Cercetările arheologice efectuate în Grecia, la Atena⁶⁸⁰ au scos la lumină câteva exemplare ale acestui tip care conțin *tituli picti* din care rezultă folosirea la transportul vinului⁶⁸¹.

În general specialiștii sunt de acord ca cele două variante circulă în momente diferite, cel cu o toartă în sec. I-III d.Chr.⁶⁸², iar cel cu două toarte în secolele III-V d. Chr.⁶⁸³. În tipologia amforelor din *Moesia Superior*, la acest tip se insistă pe departajarea celor două variante în două tipuri distincte, fără o continuitate în timp⁶⁸⁴. Materialul arheologic provenit de la *Slăveni*⁶⁸⁵ și cel de la *Tibiscum* poate fi datat la începutul secolului III d.Chr.⁶⁸⁶.

⁶⁷⁰ Peacock-Williams, 1986, 188-189, fig. 108; Panella, 1986, 614-615, fig. 21

⁶⁷¹ Kelemen, 1990, 183-185, fig. 8/28-36, tip 22

⁶⁷² Bjelajac, 1996, 45-48

⁶⁷³ Kuzmanov, 1985, 13-15, pl. 5; Dyczek 1999, 128-133, fig. 123/a, tip 23

⁶⁷⁴ Scorpan, 1976, 273, fig. 8; Baumann, 1977, 254-255, pl. I/1; Baumann, 1984, 54, pl. XII/2; Bucovaia-Paşca, 1988-1989, 123-163, fig. 8-9/d-e; Opaît, 1996, 50-52, pl. 9/1-6

⁶⁷⁵ Zeest, 1960, 118-119.; Yakobson, 1979, 11-12, fig. 2/2, tip 6

⁶⁷⁶ Lemaître 2000, 468-470, fig. 7/1-2

⁶⁷⁷ Riley 1981, 85-124

⁶⁷⁸ Popilian, 1974, 142, pl. 1/9; Popilian, 1976, 45, pl. XV/202, tip 5

⁶⁷⁹ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 202, pl. X/1; Ardeț, 1993, 101, fig. 13/a-b; Ardeț, 1996, 169, fig. 11/a-b

⁶⁸⁰ Robinson, 1959, 17, pl. 2/F-65, F-66

⁶⁸¹ Robinson, 1959, 17, pl. 2/F-65, F-66; Kelemen, 1990, 183-184, nota 271; Dyczek 1999, 133

⁶⁸² Scorpan, 1976, 158-159, pl. V, XXXI; Scorpan, 1977, 273, fig. 7/1-3; Bjelajac, 1996, 45-46, fig. IV, tip XIII; Panella, 1986, 614-615, fig. 21

⁶⁸³ Scorpan, 1976, 158-159, pl. V, XXI; Scorpan, 1977, 273, fig. 7/4-7; Bjelajac, 1996, 47-48, fig. XV, tip XIV; Opaît, 1996, 50-52

⁶⁸⁴ Bjelajac, 1996, 47-48, fig. XV

⁶⁸⁵ Popilian, 1974, 142, pl. 1/9; Popilian, 1976, 45, pl. XV/202, tip 5

⁶⁸⁶ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 201, pl. X/1

9. g. Tipul: NIEDERBIEBER 77*; KAPITÄN II**

Fig. 62. *Corinth* (după Slane, 2000)

Este cunoscută sub denumire de amfora „picior scobit“, cu toartele supra înălțate, gura este foarte îngustă, buza este dreaptă, cu o proeminență imediat sub ea. Gâtul este conic lărgindu-se puțin către umeri. Toartele sunt ovale și supra înălțate, prinse de gât și pe umerii amforei, loc în care acesta are diametrul maxim. Tot pe gât are caneluri orizontale. Corpul este conic, îngustându-se către picior, care este evazat și scobit în interior, denumire ce a consacrat acest tip de amforă⁶⁸⁷.

Atinge în foarte multe cazuri o înălțime de cca. 80 cm și un diametru al corpului de 25-30 cm. Așa cum am spus mai sus, gura este foarte mică având un diametru de 6-8 cm.

Se caracterizează prin pasta roșie având un aspect aspru la pipăit. Pe pereții amforei pot fi observate cu ochiul liber particulele de cuarț și argila feruginoasă. În interior pasta este tot roșiatică, conținând pietricele rezultate de la nisipul folosit ca degresant, mică, cuarț și fragmente de culoare neagră provenite de la roca vulcanică. Recentele cercetări arheologice întreprinse la *Romula* au scos la suprafață o serie de amfore pe care le vom prezenta în rândurile ce urmează și care au o altă pastă, gălbui-cărămizie, precum și o formă pe care noi am numit-o „barbarizată”⁶⁸⁸. Aceste exemplare ar fi fost posibil să fie fabricate chiar la *Romula*, părere împărtășită și de către conducătorul cercetărilor arheologice de la *Romula*⁶⁸⁹.

Unele exemplare descoperite în diferite zone ale imperiului au imprimate ștampile și inscripții pictate. În documentarea noastră asupra acestui tip de amforă, nu am descoperit existența informațiilor scrise.

* Oelman 1914, 65, fig. 47/1

**Kapitän 1972, 246. fig. 4

⁶⁸⁷ Peacock-Williams, 1986, 193-194, fig. 112; Opaît, 1996, 56-57, pl. 10/5-8

⁶⁸⁸ Ardeț 2002b,

⁶⁸⁹ Mulțumim pe această cale D-lui prof. Dr. Gh. Popilian pentru utilele informații puse la dispoziție.

Numeroase cuptoare de fabricație au fost descoperite în zona Mării Egee, loc de unde provine acest tip⁶⁹⁰, păstrând o bună parte din tradiția amforei elenistice.

Amfora „picior scobit“ cunoaște poate cea mai mare răspândire dintre toate tipurile de amforă⁶⁹¹ cunoscută atât în estul Mediteranei⁶⁹² cât și în *Gallia Narbonensis*⁶⁹³, *Britannia*⁶⁹⁴, *Moesia Inferior*⁶⁹⁵ și pe litoralul pontic⁶⁹⁶, Moldova⁶⁹⁷, Muntenia⁶⁹⁸, *Moesia Superior*⁶⁹⁹, *Pannonia*⁷⁰⁰ și *Noricum*⁷⁰¹.

Până acum au fost semnalate exemplare ce aparțin acestui tip și în Dacia, la *Tibiscum*⁷⁰², *Potaissa*⁷⁰³, Slăveni, *Sucidava*, Cioroiul Nou și *Romula*⁷⁰⁴. În documentarea noastră am reușit să identificăm un număr apreciabil de exemplare ce provin de la *Dierna* (pl. XXVI/208-209), Gârla Mare (pl. XXVI/210), *Romula* (pl. XXVII/211-214; XXVIII/215-220), Ilișua (pl. XXVIII/221), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXIX/222-225), și Napoca (pl. XXIX/226).

Din informațiile scrise dar și datorită descoperirii unor exemplare care au smoolă în jurul buzei, se presupune folosirea la transportul vinului⁷⁰⁵.

⁶⁹⁰ Hayes, 1983, 155, fig. 25, A82, 86-87; Panella, 1986, 617; Peacock-Williams, 1986, 193-194, fig. 112; Opaïț, 1996, 56-57, pl. 10/5-8

⁶⁹¹ Peacock-Williams, 1986, 193-194, fig. 113; Panella, 1986, 617, fig. 25

⁶⁹² Martin 2000, 427-428, fig. 1/4; Slane 2000, 301-302, fig. 14/f

⁶⁹³ Lemaître 2000, 473, fig. 8/5-10

⁶⁹⁴ Vilvorder-Symonds-Rekk 2000, 481, fig. 3/1-2

⁶⁹⁵ Kuzmanov, 1973, 16-17; Dyczek 1999, 107-113, fig. 96

⁶⁹⁶ Scorpan, 1975, 267-268, pl. I/1-3; Scorpan, 1976, 156-157, pl. I/3; Scorpan, 1977, 269-270, fig. 1/3, 2; Opaïț, 1980, 301, pl. VI/1-2; Opaïț, 1991, 148-149; Opaïț, 1996, 56-57, pl. 10/5-8; Opaïț-Zahariade-Poenaru Bordea-Opaïț, 1991, 211; Bogdan Cătănicu-Barnea, 1979, 194-197, fig. 142 3(4), 146 4 (2), 3(4); Suceveanu, 1982, pl. 7. 40, 15. 18-22; Baumann, 1980, pl. XXVIII/3; Baumann, 1995, Pl. LVIII/3; Suceveanu 2000, 173-174, pl. 84/1-8; Topoleanu 2000, 140-141, pl. XLV/355-356

⁶⁹⁷ Sanie, 1981, Pl. 32/5, 33/1

⁶⁹⁸ Bichir, 1984, 39, pl. 25/11

⁶⁹⁹ Bjelajac, 1996, 41-44, fig. XIII/53-60

⁷⁰⁰ Brukner, 1981, 124-125, pl. 163/69-75, tip 15; Kelemen, 1990, 174-183, fig. 6/1-12, tip 21; Bezeczky, 1994, 119-120, fig. 1/6, 3

⁷⁰¹ Gassner, 1989, 60, pl. 10/23-24

⁷⁰² Benea 2000, 135, fig. 1/1

⁷⁰³ Cătinaș 1998

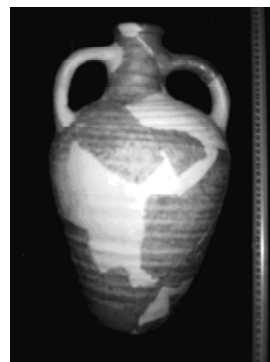
⁷⁰⁴ Popilian, 1976, 44-45, pl. XV/201

⁷⁰⁵ Tchernia 1980, 306; Peacock-Williams, 1986, 144; Kelemen, 1993, 65; Bezeczky, 1994, 119, fig. 1, No. 6, fig. 3

Din punct de vedere cronologic, primele exemplare cu o singură toartă sunt datate la mijlocul secolului II d.Chr.⁷⁰⁶, pe tot parcursul secolului al III-lea d.Chr.⁷⁰⁷ și chiar până la începutul secolului al IV-lea⁷⁰⁸.

9. h. : Tipul: **BENGHAZILR 1***

Fig. 63. Gornea (foto A. Ardeț)

Gâtul este scurt și cilindric, având o buză ușor profilată spre exterior, toartele sunt plate și prinse imediat sub buză și pe umerii amforei. Corpul este rotunjit având o formă ovoidală, în partea inferioară se îngustează puțin păstrând aceiași formă. Datorită aplatizării părții inferioare, piciorul lipsește. La acest tip de amforă sunt cunoscute două variante, din care una mai mică dar cu toate elementele componente asemănătoare. Majoritatea exemplarelor cunoscute au pe gât și corp, caneluri orizontale, într-un registru concentric.

Atinge o înălțime ce se încadrează între 45 și 60 cm, și un diametru al corpului de 25-35 cm.

Se caracterizează prin culoarea gălbui-roșiatică, observându-se numeroase fragmente de mică și cuarț pe pereții exteriori. În interior pasta este brun-cenușie, conținând foarte multe fragmente de pietricele de la nisipul folosit ca degresant, mică, cuarț și fragmente de calcar.

Pe numeroase exemplare descoperite pe litoralul pontic din *Moesia Inferior*, la Oltina, *Sacidava*, *Histria*, *Tomis* și *Dinogtia* au apărut urme de inscripții scrise cu vopsea roșie⁷⁰⁹. Asemenea inscripții sunt cunoscute și în *Dacia*, la Gornea⁷¹⁰ (pl. XXIX/227; XXX/233) și la *Romula* (pl. XXXI/236).

⁷⁰⁶ Panella, 1986, 617; Kelemen, 1990, 182-183

⁷⁰⁷ Peacock-Williams, 617; Bjelajac, 1996, 42-43; A. Opaiț, 1996, 56-57, pl. 10/5-8

⁷⁰⁸ Popilian, 1976, 44-45, pl. XV/201

*Riley 1979, 212-216, fig. 91/348, tip LR 1

⁷⁰⁹ Rădulescu, 1976, 108-110

⁷¹⁰ Gudea, 1977, 78, fig. 35, 35 a; Vlassa, 1979, 229-235, fig. 2

În stabilirea originii au fost formulate o serie de ipoteze, care indică faptul că această amforă ar putea fi produsă în zona pontică⁷¹¹. Recentele cercetări făcute asupra evoluția acestui tip indică o origine pontică plasată la Sinope⁷¹². O ultimă interpretare plasează acest tip în Cilicia, Siria sau Cipru⁷¹³.

Cunoaște o mare extindere în spațiu, în primul rând vom menționa exemplarele descoperite în *Moesia Inferior*⁷¹⁴ pe litoralul pontic, la *Dinogetia*⁷¹⁵, *Oltina*⁷¹⁶, *Sacidava*⁷¹⁷, *Tomis*⁷¹⁸, *Tropaeum Traiani*⁷¹⁹, *Callatis*⁷²⁰, *Topraichioi*⁷²¹ și *Halmyris*⁷²², în *Moesia Superior*⁷²³. Analogii la acest tip de amforă sunt semnalate și în zone mult mai îndepărtate cum ar fi: *Aegyptus*, *Syria Palaestina*, *Africa Proconsularis*, *Caesarea Maritima*⁷²⁴, *Grecia*⁷²⁵, *Britannia*⁷²⁶ sau *Gallia Narbonensis* la *Massalia*⁷²⁷.

În Dacia cunoaștem un număr apreciabil de asemenea amfore documentate numai în zona Dunării, în așezările romane de la *Gornea*⁷²⁸ (pl. XXIX/227-228; XXX/230, 232-233), aici cunoaștem și câteva amfore⁷²⁹ care au inscripții⁷³⁰ scrise

⁷¹¹ Rădulescu, 1976, 109, pl. XI/1-2, XII/1-1a; Scorpan, 1976, 163, pl. VIII/1-3; Scorpan, 1977, 277-278, fig. 12/1-3

⁷¹² Opaïț, 1996, 47

⁷¹³ Opaïț, 1996, 47-48, pl. 7/1-4

⁷¹⁴ Kuzmanov, 1973, 14-21, tip XIII

⁷¹⁵ Barnea, 1968, 489-490, fig. 47/4-5; Barnea, 1966, 237-259; Barnea, 1977, 281, fig. 3/1; Irimia, 1968, 387-395, fig. 14

⁷¹⁶ Irimia, 1968, 387-395, fig. 14

⁷¹⁷ Scorpan, 1975, 272, pl. III/5-8; Scorpan, 1976, 163, pl. VIII/1-3; Scorpan, 1977, 277-278, fig. 12/1-3

⁷¹⁸ Rădulescu, 1976, 108-110, pl. XI/1-2, XII/1, 1a

⁷¹⁹ Bogdan Cătănicu-Barnea, 1979, 216, fig. 167. 35. 3(12)

⁷²⁰ Preda, 1980, 101-102, pl. LXXIII

⁷²¹ Opaïț-Zahariade-Poenaru Bordea-Opaïț, 1991, 217, pl. 21/1-3

⁷²² Topoleanu 134-136, pl. XLI/333-337

⁷²³ Bjelajac, 1996, 72-75, fig. XXV/133-145, tip XXI

⁷²⁴ Opaïț, 48

⁷²⁵ Portale-Romeo 2000, 422, fig. 4

⁷²⁶ Peacock-Williams, 1996, 186-187, fig. 105

⁷²⁷ Opaïț, 1996, 48

⁷²⁸ Gudea, 1977, 78, fig. 35, 35a

⁷²⁹ Gudea, 1977, fig. 21/5; Vlassa, 1979, 229-235, fig. "1/2; Ardeț, 1993, 101, fig. 12 c

⁷³⁰ Gudea, 1977, 78, Fig. 22/3

cu vopsea roșie⁷³¹, *Sucidava* (pl. XXX/231⁷³²; XXXI/237⁷³³), Orlea (pl. XXXI/234; XXXII/239), *Romula* (pl. XXXI/235-236) și *Dierna* (pl. XXXI/238). Un exemplar deosebit, provenit din cercetările de la Enisala, din *Moesia Inferior* se află în colecția Muzeului Bruchenthal din Sibiu (pl. XXX/229).

În vederea stabilirii cu exactitate a conținutului, păreri sunt controversate, unii specialiști considerând că a folosit transportului de uleiuri⁷³⁴, alții pentru vin⁷³⁵. Această ultimă ipoteză este mult mai aproape de adevăr datorită și recentelor descoperiri efectuate în Nordul Africii, unde multe exemplare au avut smoolă în jurul gâtului⁷³⁶.

Este o amforă târzie care circulă începând din secolul IV d.Chr. și în regiunile Dunării⁷³⁷, perioada de timp în care circulă acest tip extinzându-se până spre secolul VII⁷³⁸.

9. i. Tipul: **Benghazi LR 2***

Fig. 64. *Municipium Apulense* (foto A. Ardeț)

Se caracterizează prin gura în formă de pâlnie, buza dreaptă și puțin răsfrântă spre interior, gâtul este scurt, toartele sunt rotunjite și prinse de umerii amforei. Corpul este globular, îngustându-se puțin către picior, care este realizat printr-o mică proeminență ascuțită.

Pereții corpului conțin striuri orizontale realizate cu piaptănul. Este cunoscută sub denumirea de tip **LR amphora 2**⁷³⁹

⁷³¹ Gudea, 1977, fig. 22/2

⁷³² Tudor, 1978, 433-435, fig. 139/1

⁷³³ Tudor, 1978, 433-435, fig. 139/3

⁷³⁴ Peacock-Williams, 1986, 186-187

⁷³⁵ Opaț, 1996, 47-48

⁷³⁶ Opaț, 1996, 47-48

⁷³⁷ Bjelajac, 1996, 72-75, fig. XXV/133-146, tip XXI

⁷³⁸ Opaț, 1984, 317-322, pl. XIII-XV

* Riley 1979, 217-219, fig. 91/348, 92/349

⁷³⁹ Riley 1979, 217-219, fig. 91/348, 92/349

Este o amforă de dimensiuni medii, înălțimea atingând fracvent 60-70 cm și diametrul corpului de cca. 45-50 cm. Deschiderea gurii are un diametru cuprins între 12-14 cm.

Cunoaște o gamă foarte variabilă de culori, în general pasta are culoarea cărămiziu-roșiatică, uneori brun-cenușiu, observându-se în pasta exterioară fragmente albe de calcar și mică. Interiorul acesteia este în general cenușiu sau gălbui, incluzând calcar foarte mult, mică, argilă feruginoasă, urme de fosile și rocă vulcanică provenită probabil dintr-o zonă metamorfică.

Sunt cunoscute exemplare care au inscripții scrise cu vopsea roșie, în special descoperirile din *Moesia Inferior*⁷⁴⁰.

Precizarea cu exactitate a originii este dificil de stabilit, datorită descoperii cuptoarelor de fabricație în zone diferite. Astfel una din posibilele zone unde și-ar avea originea este litoralul Mării Negre⁷⁴¹, ce-a de-a doua zonă fiind posibilă, la *Cnidos*⁷⁴² sau *Samos*⁷⁴³, cu siguranță însă datorită răspândirii extrem de mari presupunem mai multe centre de fabricație printre care și zona pontului⁷⁴⁴.

Acest tip de amforă este cunoscută aproape în toate provinciile Imperiului Roman, din *Britannia* și *Africa Proconsularis*⁷⁴⁵ până în *Grecia*⁷⁴⁶, *Creta et Cyrenae*⁷⁴⁷, *Moesia Superior*⁷⁴⁸ și *Moesia Inferior*, prin descoperirile efectuate la *Tomis*⁷⁴⁹, *Capidava*⁷⁵⁰, *Sacidava*⁷⁵¹, *Tropaeum Traiani*⁷⁵², *Troesmis*, *Aegyssus*, *Murighiol*, *Topraichioi*⁷⁵³ și *Halmyris*⁷⁵⁴.

⁷⁴⁰ Topoleanu 2000, 132-134, pl. XXXIX, nr. 325

⁷⁴¹ Irimia 1968, 379-407; Rădulescu 1973, 195-208; Rădulescu, 1976, 109-110; Scorpan, 1976, 163, pl. VIII/1-3; Scorpan, 1977, 278, fig. 12/1-3

⁷⁴² Opaît, 1996, 48-50, pl. 8/1-8

⁷⁴³ Chiara Portale-Romeo, 2000, 417-426

⁷⁴⁴ Peacock-Williams 1986, 182; Topoleanu 2000, 132

⁷⁴⁵ Peacock-Williams, 1986, 182-184, fig. 101-102

⁷⁴⁶ Robinson, 1959, 109, pl. 29. M272

⁷⁴⁷ Chiara Portale-Romeo, 2000, 417-426

⁷⁴⁸ Bjelajac, 1996, 67-73, fig. XXII/123-129, XXIV/130-131

⁷⁴⁹ Rădulescu, 1976, 107, pl. VIII/1, 1a, 2, 2a

⁷⁵⁰ Florescu, 1967, fig. 22

⁷⁵¹ Scorpan, 1976, 159-161, pl. VII. XXXII; Scorpan, 1977, 274, pl. 10/3-8

⁷⁵² Bogdan Cătănicu-Barnea, 1979, fig. 161. 3(1), 167. 3(2), 173. 3(4)

⁷⁵³ Opaît, 1984, 311-327, pl. II/1; Opaît, 1996, 48-50, pl. 8

⁷⁵⁴ Topoleanu 2000, 132-134, pl. XXXIX, nr. 325-326; pl. XL, nr. 327-331

Până acum în Dacia au fost cunoscute exemplarele provenite de la Gornea⁷⁵⁵ (pl. XXXII/241-242), fiind completate cu exemplarele descoperite la Romula (pl. XXXII/240), Dierna (pl. XXXII/243-245) și un exemplar întreg aflat în colecția Muzeului Unirii din Alba Iulia (pl. XXXIII/246), care este dificil de datat, datorită inexistenței datelor referitoare la descoperire.

În urma descoperirii a numeroase exemplare care au inscripții scrise cu vopsea, s-a considerat că este destinată transportului de vin⁷⁵⁶, în special cele confecționate în *Moesia Inferior* pe litoralul Mării Negre. Mai există și posibilitatea folosirii la transportul de măslina verzi și negre⁷⁵⁷. În special din provincia *Pontus et Bithynia* sau a produselor din pește⁷⁵⁸.

Primele exemplare cunoscute se pare că sunt puse în circulație la sfârșitul secolului II d.Chr., circulând sub această formă până la începutul secolului IV d.Chr.⁷⁵⁹, când se constată o îmbunătățire a pastei, alături de prezența pe pereții exteriori a striurilor orizontale realizate cu piaptănușul. Din informațiile pe care le deținem putem preciza faptul că acest tip de amforă circula până prin secolul VII d. Chr.⁷⁶⁰.

10. AMFORE DIN „SYRIA PALAESTINA”

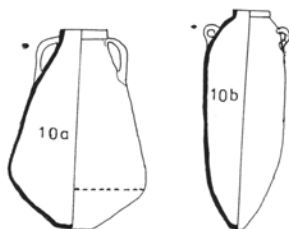

Fig. 65: 10a) Tipul **Palestinian**; 10b) Tipul **Carthage LRA 4**

⁷⁵⁵ Gudea, 78, fig. 23/1; Ardeț, 1993, 103, fig. 20

⁷⁵⁶ Avram-Opaț, 1987, 135-141; Opaț, 1996, 50

⁷⁵⁷ Scorpan, 1976, 159-161, pl. VII. XXXI.

⁷⁵⁸ Marek 2003, 160-163

⁷⁵⁹ Rădulescu, 1976, 107, pl. VIII/71, 1a; Opaț, 1980, 311-327; Opaț, 1984, 311-317

⁷⁶⁰ Peacock-Williams, 1996, 182-184, fig. 101-102; Bjelajac, 1996, 67-73, fig. XXIII/123-129; Opaț, 1996, 48-50

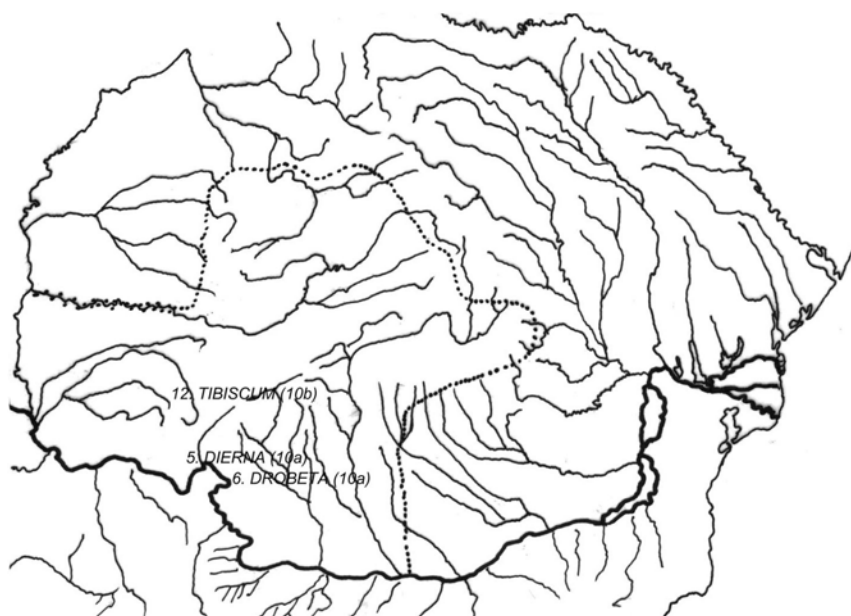

Fig. 66. Răspândirea amforelor din *Syria Palaestina* în *Dacia*

10. a. Tipul: **PALESTINIAN***

Fig. 67. *Drobeta* (foto A. Ardeț)

Este un tip de amforă mai puțin cunoscut în *Dacia*. Se caracterizează prin gura dreaptă, gâtul scurt, toartele plate și prinse imediat sub buză. Corpul este piriform, lărgindu-se spre bază unde are diametrul maxim.

Atinge înălțimea de 50 cm și o lățime maximă a corpului de 37 cm.

Pasta este în general cărămie spre gălbui, conținând foarte multă rocă vulcanică și argilă feruginoasă.

* Peacock-Williams 1986, 191-192

Cunoaștem foarte puține lucruri în evoluția și conținutul acesteia, probabil folosită pentru transportul vinului alb palestinian⁷⁶¹.

Cu siguranță este o amforă târzie circulând în secolele V-VI d. Chr.⁷⁶²

Cunoaștem până în prezent în Dacia, o amforă întreagă descoperită la *Drobeta* (pl. XXXIII/247) și un fragment posibil de la un tip asemănător descoperit la *Dierna* (pl. XXXIII/248)

10. b. Tipul: **CARTHAGE LRA4***

Fig. 68. Atlit (după Peacock-Williams, 1986, fig. 116)

Acest tip de amforă este cunoscută sub forma a două variante din care prima, se caracterizează printr-o gură dreaptă și înălțată, buza este constituită dintr-o bandă circulară, de care sunt prinse cele două toarte, care se prind pe umerii amforei. Corpul se lărgeste spre partea inferioară, unde este și diametrul maxim, parte care este reprezentată în pastă printr-un brâu alveolar. Piciorul este reprezentat printr-o bază îngustă și inelară. A doua variantă se caracterizează tot printr-o buză dreaptă și ușor ieșită în exterior, toartele sunt foarte mici și rotunjite, fiind prinse de umerii amforei. Corpul este alungit și cilindric, îngustându-se spre bază, care este realizată printr-un picior conic.

Înălțimea atinge cca. 65-75 cm la ambele variante, diametrul corpului fiind în primul caz de 45 cm, iar în cel de-al doilea caz de 25-30 cm. Deschiderea gurii fiind la ambele variante cuprinsă între 12 și 20 cm.

Pentru ambele variante pasta este comună, fiind cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară cafenie, foarte fină, cu un aspect făinos. În interior culoarea este roșiatică, incluzând fragmente de cuarț, mică, scoici pisate și ocazional calcar.

Au fost descoperite numai exemplare care au inscripții cu vopsea roșie, în cazul nostru nu am reușit să depistăm așa ceva.

⁷⁶¹ Riley 1979 (c.f. Peacock-Williams 1986, 191)

⁷⁶² Riley 1979 (c.f. Peacock-Williams 1986, 191)

* Peacock-Williams 1986, 198-199, fig. 116

Provine cu certitudine din Palestina⁷⁶³, zonă în care au fost descoperite cele mai multe cuptoare de fabricație.

Sunt cunoscute foarte multe exemplare în *Moesia Inferior*⁷⁶⁴, la *Histria*, *Sacidava*⁷⁶⁵, *Tomis*⁷⁶⁶, *Tropaeum Traiani*⁷⁶⁷, *Noviodunum*⁷⁶⁸, *Murighiol*⁷⁶⁹, *Topraichioi*⁷⁷⁰ și *Halmyris*⁷⁷¹. Alte asemenea amfore au apărut și în *Moesia Superior*⁷⁷², *Pannonia*⁷⁷³, *Achaia*⁷⁷⁴, *Macedonia*⁷⁷⁵ și Nordul Africii⁷⁷⁶.

În Dacia este cunoscut un exemplar la *Sucidava*⁷⁷⁷, și recent a fost descoperit un exemplar la *Tibiscum* (pl. XXXIV/249).

Informațiile de care dispunem menționează utilizarea în transportul uleiului de măsline⁷⁷⁸.

Între cele două variante se pare că există o diferență de timp în care circulă. Prima variantă se pare că are o circulație materializată prin descoperiri plasate în secolele III-IV d.Chr., așa cum rezultă și din descoperirile efectuate în Grecia, Dobrogea și cele două Moesii⁷⁷⁹. A doua variantă a fost datată în secolele IV-VI în toate provinciile unde constatăm circulația acesteia⁷⁸⁰.

⁷⁶³ Peacock Williams, 1986, 187, 198, Fig. 110, 116

⁷⁶⁴ Kuzmanov, 1973, 16, tip VI

⁷⁶⁵ Scorpan, 1976, 159-165, pl. VI/1-4, XXI, XIII, XX, XXXV; Scorpan, 1977, 273, 279-280, fig. 9, 19, 20; Suceveanu, 1982, 117, pl. 16/9

⁷⁶⁶ Bucovală-Pășca, 1988-1989, 123-163, pl. 6/b-c, 9/a

⁷⁶⁷ Bogdan Cătănicu-Barnea, 1979, fig. 161. 3(5)

⁷⁶⁸ Barnea-Barnea, 1984, pl. 8/2, 97-106

⁷⁶⁹ Opaț, 1991, 142-143, pl. 13-14, nr. 78-83

⁷⁷⁰ Opaț-Zahariade-Poenaru Bordea-Opaț, 1991, 214, pl. 16/1-2, tip II

⁷⁷¹ Topoleanu 2000, 137-138, pl. XLIII/346-349

⁷⁷² Bjelajac, 1996, 49-52, fig. XVI/68-78

⁷⁷³ Brukner, 1981, 161/54-58

⁷⁷⁴ Robinson, 1959, 32/M329-330

⁷⁷⁵ Martin 2000, 429, fig. 1/3

⁷⁷⁶ Peacock-Williams, 1986, 187, 198, fig. 110, 116

⁷⁷⁷ Tudor, 1978, 433-435, fig. 139/5

⁷⁷⁸ Peacock-Williams, 187, 198, fig. 110, 116; Opaț, 1996, 54

⁷⁷⁹ Scorpan, 1976, 159; Bjelajac, 1996, 50

⁷⁸⁰ Peacock-Williams, 1996, 198, fig. 116; Bjelajac, 1996, 50-51.

PROVINCIILE AFRICANE

11. AMFORE DIN „MAURETANIA”

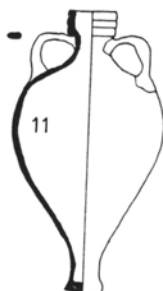

Fig. 69: 11a) Tipul **Dressel 30**

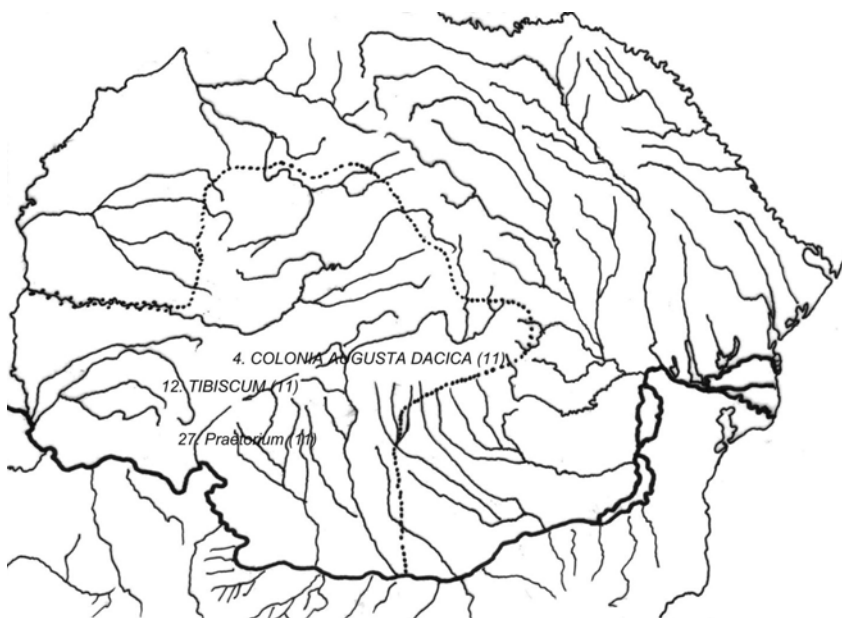
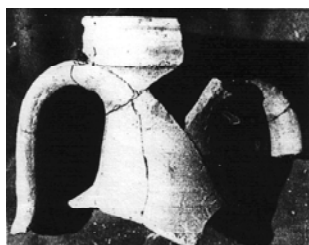

Fig. 70. Răspândirea amforelor din *Mauretania* în *Dacia*

11. a. Tipul: **DRESSEL 30***

Fig. 71. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Gura este relativ îngustă, buza este dreaptă și realizată printr-un registru de striuri concentrice, gâtul este scurt, toartele fiind plate și prinse sub buză și pe umerii amforei. Corpul are o formă globulară, rotunjită foarte mult la mijloc și îngustată spre picior, care este cilindric.

Se caracterizează prin înălțimea destul de redusă, atingând cca. 65-70 cm și un diametru al corpului de 35-40 cm. Deschiderea gurii are un diametru de 12 cm.

Argila din care este confecționată amfora dă o impresie de pastă grosieră, nisipul folosit ca degresant fiind vizibil pe pereții exteriori. Are o culoare cărămiziu-roșietică, în interior chiar roșie, incluzând cuarț, calcar, granite și feldspat.

Sunt cunoscute exemplare care au inscripții cu vopsea roșie.

Acest tip face parte din categoria de amfore Nord Africane, produse în *Mauretania Caesarensis*⁷⁸¹, zonă în care au fost descoperite numeroase cuptoare de fabricație.

Este cunoscută destul de bine, fiind întâlnită în Nordul Africii, Italia și Britannia⁷⁸².

În Dacia asemenea exemplare au fost semnalate în sud la Dunăre⁷⁸³ dar și la Tibiscum⁷⁸⁴ (pl. XXXV/250), *Praetorium* (pl. XXXV/251) și chiar la *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXXV/252)

Regiunea de unde provine această amforă, în antichitate reprezintă cea mai importantă zonă în producerea uleiului de măsline. Descoperirile arheologice efectuate la Tubusuctu⁷⁸⁵, vin să confirme faptul că avem de-a face cu un tip utilizat la transportul uleiului de măsline.

Descoperirile efectuate în Nordul Africii și Italia⁷⁸⁶, indică o circulație a acestui tip pe parcursul secolelor II-III d.Chr., perioadă în care se încadrează și descoperirea de la Tibiscum.

* Panella 1972, 168-185

⁷⁸¹ Peacock-Williams, 1986, 171-172, fig. 89

⁷⁸² Peacock-Williams, 1986, 171-172, fig. 89

⁷⁸³ Popilian, 1976, 172, pl. XVI/211

⁷⁸⁴ Ardeț, 1993, 100-101, Fig. 10/a-b; Ardeț, 1996, 168, fig. 10

⁷⁸⁵ Peacock-Williams, 1986, 158-159, fig. 89

⁷⁸⁶ Peacock-Williams, 1986, 158-159, fig. 89

12. AMFORE DIN „AFRICA PROCONSULARIS”

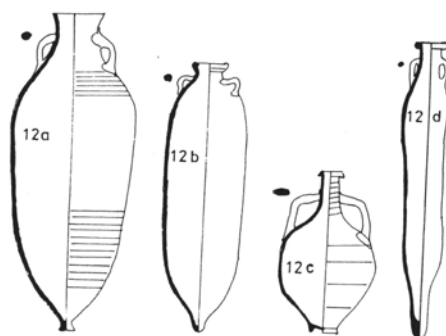

Fig. 72: 12a) Tipul **Africana II** „grande”; 12b) Tipul **Africana I** „piccolo”;
12c) Tipul **Benghazi MR 1**; 12d) Tipul **Benghazi LR 8** „spatheion”

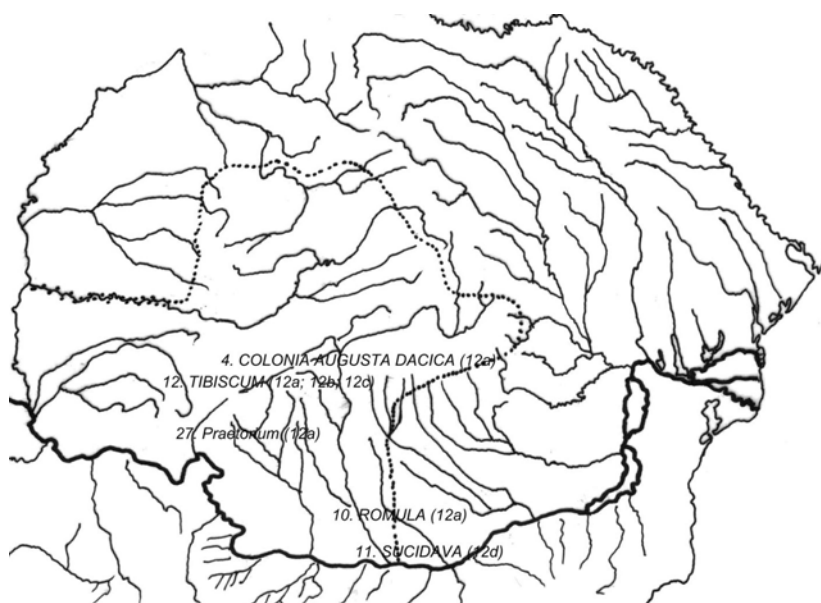

Fig. 73. Răspândirea amforelor din *Africa Proconsularis* în *Dacia*

12. a. Tipul: AFRICANA II „grande”*

Fig. 74. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Se caracterizează prin gura largă, buza conică și ușor răsfrântă spre exterior, gâtul este scurt și conic, toartele sunt mici și rotunjite în jurul gâtului. Corpul este masiv, având o formă cilindrică ce se îngustează către picior, care este alungit și drept.

Atinge frecvent înălțimea de 110 cm și un diametru al corpului de 35-40 cm. Diametrul buzei este de 15-20 cm.

Acest tip de amforă este confecționată dintr-o argilă ce are un aspect destul de grosier, este cărămizie, cu nuanțe cafenii sau brun-roșcate, fiind vizibile pe corp petele albe provenite de la utilizarea sării marine. Conține uneori o angobă exterioară alb-gălbui. În interior constatăm prezența de cuarț, mică foarte puțină și ocazional calcar, alături de petele de sare.

Sunt cunoscute exemplare ce au inscripții cu vopsea roșie pe gât, un astfel de exemplar a fost descoperit la Tibiscum (pl. XXXV/254 a-b) și are inscripția EC...ENI (fig. 150), aflată pe gâtul amforei⁷⁸⁷. Deosebit de interesantă este inscripția descoperită tot la Tibiscum care se reprezintă sub forma literelor **M** și **Θ** (fig. 144), asemănătoare până la identitate cu fragmentul descoperit în *Moesia Inferior*, la *Noviodunum*⁷⁸⁸.

Originea acestui tip este unanim recunoscut a fi *Africa Proconsularis*⁷⁸⁹.

Până în prezent au fost semnalate asemenea exemplare de amfore în *Baetica*⁷⁹⁰, *Hispania Tarraconensis*, *Italia*⁷⁹¹, Nordul Africii⁷⁹², *Moesia*

* Zevi-Tchernia 1969, 176-178, fig. 2, 4

⁷⁸⁷ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 200-201, pl. XV/4-5; Ardeț, 1993, 99-100, Fig. 9/a-b; Ardeț, 1996, 168, fig. 9

⁷⁸⁸ Barnea 1977, 282, nr. 25, fig. 4/1

⁷⁸⁹ Keay, 1984, 202-231, Fig. 91-94, tip XXXI

⁷⁹⁰ Beltran Lloris, 1970 549-557, Fig. 226-227/4-6; A. Opaț, 1996, 81-82.

⁷⁹¹ Panella 1973, 508-582

⁷⁹² Peacock-Williams, 1996, 158-159; Beltran Lloris, 1970, 549-557, fig. 229

*Superior*⁷⁹³, la *Viminacium*⁷⁹⁴, *Moesia Inferior*⁷⁹⁵ la *Troesmis*⁷⁹⁶, *Tropaeum Traiani*⁷⁹⁷ și *Noviodunum*⁷⁹⁸

Până în prezent am reușit să identifică câteva exemplare și în Dacia, la *Tibiscum* (pl. XXXV/253-254a-b; XXXVI/255-257), *Romula* (pl. XXXVI/258-259), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXXVI/260, 262-265) și *Praetorium* (pl. XXXVI/261).

Pentru exemplarele asemănătoare tipului prezentat de noi s-a considerat că ar putea fi folosite la transportul uleiului de măsline⁷⁹⁹.

Amforele descoperite în *Dacia* dar și în *Moesia Superior* și *Moesia Inferior*, sunt datate pe parcursul secolului III⁸⁰⁰, contemporane cu materialul analog din Italia și Nordul Africii⁸⁰¹.

Datorită extinderii circulației și descoperirii a unor variante asemănătoare, în secolele IV-VI sunt datate o serie de amfore descoperite în Spania.

12. b. Tipul: **AFRICANAI „Piccolo”***

Fig. 75. *Ognina* (după Peacock-Williams, 1986, fig. 79)

Se caracterizează ca o amforă medie, mai îngustă decât tipul „grande”. Buza este îngustă și rotunjită în interior. Gâtul este scurt și conic, de acesta sunt prinse două mici toarte rotunjite. Corpul este cilindric și alungit. Fundul amforei este rotunjit având un picior conic.

Atinge înălțimea de 95 cm și un diametru al corpului de 30 cm.

⁷⁹³ Bjelajac, 1996, 108, Fig. XXXIX/209

⁷⁹⁴ Bjelajac, 1996, 108, fig. XXXIX/209

⁷⁹⁵ Opaïț, 1980, 310, Pl. X/1, XV/4; Dyczek 1999, 153-157, fig. 148

⁷⁹⁶ Opaïț, 1980, 310, pl. X/1, XV/4

⁷⁹⁷ Bogdan Cătăniciu-Barnea, 1979, 211, fig. 161. 3(1)

⁷⁹⁸ Barnea 1977, 282, nr. 25, fig. 4/1

⁷⁹⁹ Beltran Lloris, 1970, 549-551; Peacock-Williams, 1986, 158-159

⁸⁰⁰ Dyczek 1999, 156-157

⁸⁰¹ Beltran Lloris, 1970, 549-551; Peacock-Williams, 1986, 158-159

* Panella 1973, 580-582

Originea este considerată a fi în Africa Proconsularis⁸⁰², unde s-au găsit cuptoare pentru fabricat asemenea tipuri de amforă⁸⁰³.

Este foarte bine cunoscută în aproape toate provinciile imperiului⁸⁰⁴.

Conținutul principal îl constituie uleiul de măsline așa cum rezultă din citirea de *tituli pictii* de pe gâtul amforei⁸⁰⁵.

Este atestată la începutul secolului al II-lea în Italia și circulă cu precădere în secolul al III-lea d. Chr.

Pasta este dură, roșu-brună incluzând frecvent în pastă fragmente albe posibil de la sarea marină. Structura petrologică indică frecvent granule de cuarț și piatră de var.

În Dacia sunt cunoscute două exemplare întregibile, unul se găsește la Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva și este adus de la *Aquincum* și altul a fost găsit la *Tibiscum* (pl. XXXVII/266). Alături de fragmentele din amforă descoperite la *Tibiscum* a fost găsit și dopul folosit pe care îl redăm în pl. I/2, confecționat din aceiași pastă ca și amfora.

12. c. Tipul: **BENGHAZI MR 1***

Fig. 76. *Tibiscum* (foto A. Ardeț)

Se caracterizează ca o amforă de mici dimensiuni. Buza este îngustă și cilindrică, prelungindu-se printr-un gât lung. Toartele sunt arcuite și prinse de gât și umerii amforei. Corpul este piriform, terminându-se printr-un picior plat, circular. Pe gât și pe corp are caneluri orizontale de la modelare.

Atinge înălțimea de 55 cm și un diametru maxim al corpului de 35 cm.

Locul unde a fost confecționat acest tip de amforă este considerat a fi în provincia *Africa Proconsularis*⁸⁰⁶.

⁸⁰² Beltran Lloris 1970, 552

⁸⁰³ Zevi-Tchernia 1969, 176-178

⁸⁰⁴ Peacock-Williams 1986, 153-154, fig. 80

⁸⁰⁵ Panella 1972, 98, fig. 64

* Riley 1979, tip MR Amph. 1

⁸⁰⁶ Carandini-Panella 1981, 487-503

Este o amforă bine cunoscută în lumea mediteraniană⁸⁰⁷, ajungând chiar și în provinciile germanice. Conținutul nu se cunoaște dat posibil să fie măslina s-au ulei de măslina.

Este cunoscută începând din secolul II și până în secolul IV d. Chr.

Pasta este destul de fină, cărămiziu-gălbuie sau cărămiziu culoarea pielii. În interior constatăm prezența fragmentelor de piatră de var, a granulelor de cuarț și chiar a micro organismelor.

În Dacia este cunoscut până în prezent doar un exemplar descoperit la *Tibiscum* (pl. XXXVII/267).

12. d. Tipul: **BENGHAZI LR 8** „spatheion”⁸⁰⁸

Fig. 77. *Sucidava* (după Tudor, 1968)

Gura este îngustă, buza este ușor răsfrântă spre exterior, are un gât lunguiet și subțire, toartele sunt mici și rotunjite în jurul gâtului. Corpul este aproape cilindric, subțindu-se către picior, care se lungește foarte mult fiind asemănătoare cu o „coadă”, de aici și denumirea dată tipului de amforă „*spatheion*”.

Se caracterizează prin înălțimea deosebită pe care o are, atingând deseori 1 m, și un diametru al corpului de 15 cm. Deschiderea gurii are un diametru de 9-10 cm.

Argila din care este confecționată această amforă, cu tot aspectul grosier și aspru la pipăit, este fină. Culoarea predominantă este brun-roșcată, cu o angobă exterioară brun-gălbuie. În interior constatăm frecvent particule de cuarț, calcar, pietricele și fragmente organice.

În afară de prezența inscripțiilor cu vopsea roșie, prezente în multe cazuri, nu putem menționa existența ștampilelor.

Se consideră cu mare certitudine că provine din *Africa Proconsularis*⁸⁰⁸.

⁸⁰⁷ Peacock-Williams 1986, 175-176, fig. 94

* Riley 1979, 226-227, LR Amph. 8a, fig. 92/362-364.

⁸⁰⁸ Beltran Lloris, 1970, 569-571, fig. 234; Peacock-Williams, 1976, 202-203, fig. 120; Opaïț, 1996, 86, pl. 32

Este foarte bine cunoscută în imperiu, din *Hispania*⁸⁰⁹ și până în *Schithya Minor*⁸¹⁰. În Dacia cunoaștem mai multe exemplare descoperite la *Sucidava*⁸¹¹ (pl. XXXVII/268), care pot fi legate și de evoluția acestui tip de amforă la sud de Dunăre⁸¹².

Cu destul de mare probabilitate considerăm că acest tip a fost utilizat la transportul vinului. Această afirmație o facem pe baza datelor furnizate de „*tituli picti*” dar și pe forma de amforă care se încadrează foarte bine în tipul utilizat pentru vin.

Stratigrafia așezărilor romane unde au apărut asemenea tipuri de amforă, precizează o circulație datată pe parcursul secolelor IV-V, cu menținea că există posibilitatea să fie datată și în secolul VI d.Chr.⁸¹³. Descoperirile efectuate în *Schithya Minor* și *Moesia*, plasează evoluția acestei amfore în secolele IV-V d.Chr.⁸¹⁴.

13. AMFORE DIN „CRETA et CYRENE”

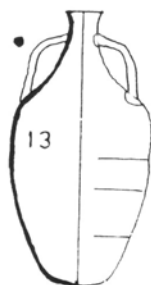

Fig. 78. 13a) Tipul **Benghazi MR 2/Zeast 99**

⁸⁰⁹ Beltran Lloris, 1970, 569-571, Fig. 234

⁸¹⁰ Scorpan, 1976, 165-166, pl. XVI, XXXVI; Scorpan, 1977, 282-283, fig. 21/1-6; Opaît, 1996, 88, pl. 34/4; Topoleanu 2000, 147-148, pl. XLVII/377-380.

⁸¹¹ Tudor, 1978, 75, fig. 172/4

⁸¹² Bjelajac, 1996, 87-91, fig. XXXI/163-184

⁸¹³ Peacock-Williams, 203, fig. 120

⁸¹⁴ Scorpan, 1976, 166; Scorpan, 1977, 283; Bjelajac, 87

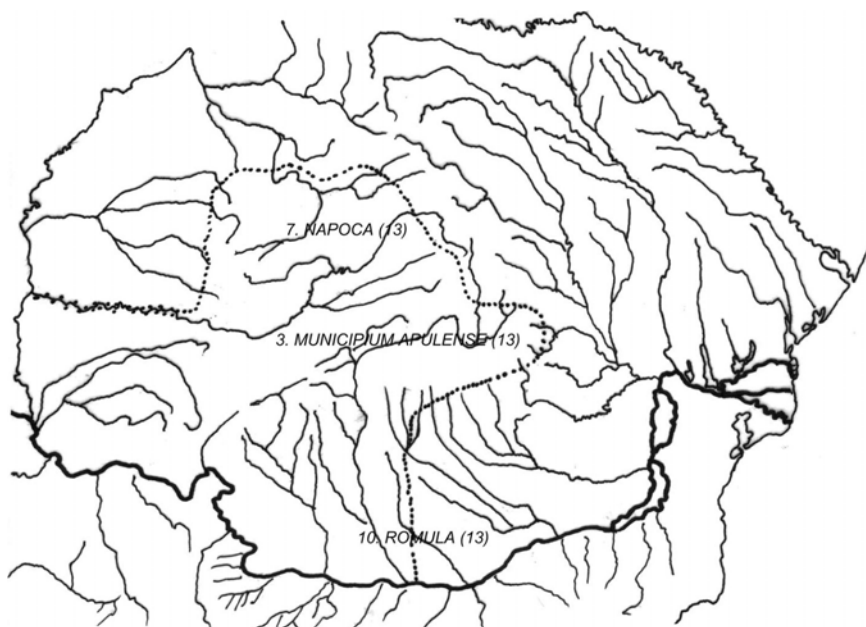

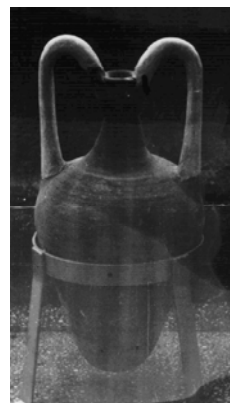
Fig. 79. Răspândirea amforelor din *Cretae et Cyrene* în *Dacia*

13. a. Tipul: **BENGAZI MR 2; ZEEST 99***

Fig. 80. *Municipium Apulense* (foto A. Ardeț)

Se caracterizează printr-o deschidere a gurii foarte îngustă, buza este răsfrântă spre exterior, toartele sunt plate și prinse sub buză sau în dreptul acesteia și pe umerii amforei. Corpul este piriform și alungit spre partea inferioară, unde are un picior alungit, drept sau ascuțit.

Acest tip are dimensiuni reduse, atingând o înălțimea de cca. 65 cm și un diametru al corpului situat între 30 și 35 cm. Deschiderea gurii este foarte îngustă, diametrul acesteia fiind de 6-8 cm.

* Zeest 1960, 120, tip XXXIX, cat. 99, Pl. 39/99

Argila folosită la confecționarea acestui tip de amforă este foarte fină, pasta exterioară este săpunoasă și fină la pipăit. Are culorile cărămiziu-portocaliu spre roșietic, uneori chiar brună, în funcție de locul unde au fost produse. În interior pasta este roșietică, conținând particule de cuarț, mică, muscovite și feldspat potasiu.

Sunt cunoscute o serie de exemplare care au scris cu vopsea roșie litere și cifre.

Cu mare probabilitate se poate considera datorită caracteristicelor pastei, un tip de amforă ce are o origine est mediteraniană, posibil fabricată în Creta⁸¹⁵.

Răspândirea acestui tip este bine documentată în bazinul egeean⁸¹⁶ și pontic⁸¹⁷. La *Tropaeum Traiani*⁸¹⁸, pe un exemplar au fost prezente și litere scrise cu vopsea roșie, din care poate fi citită numai litera Φ. Exemplare asemănătoare au fost identificate și în zona Dunării⁸¹⁹.

În Dacia am reușit să identifică două fragmente de buză și gât, ce provin de la *Romula* (pl. XXXVIII/296) și *Napoca* (pl. XXXVIII/270), dar și un exemplar întreg descoperit în *Municipium Apulense* (pl. XXXVIII/270).

Datorită deschiderii foarte mici a gurii cât și formei acestei amfore o considerăm ca fiind folosită pentru transportul de vin.

Primele exemplare ce aparțin acestui tip circulă începând cu sfârșitul secolul II și începutul secolului al III-lea d. Chr.⁸²⁰, cunoscând o circulație materializată pe litoralul pontic până în secolul al VI-lea⁸²¹.

⁸¹⁵ Hayes 1983, 161, tip 2

⁸¹⁶ Chiara Portale-Romeo 2000, 417-426, fig. 5/40, 42

⁸¹⁷ Topoleanu 2000, 144-145, pl. XVI/369-370

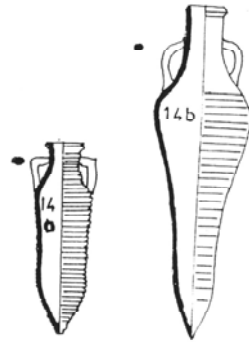
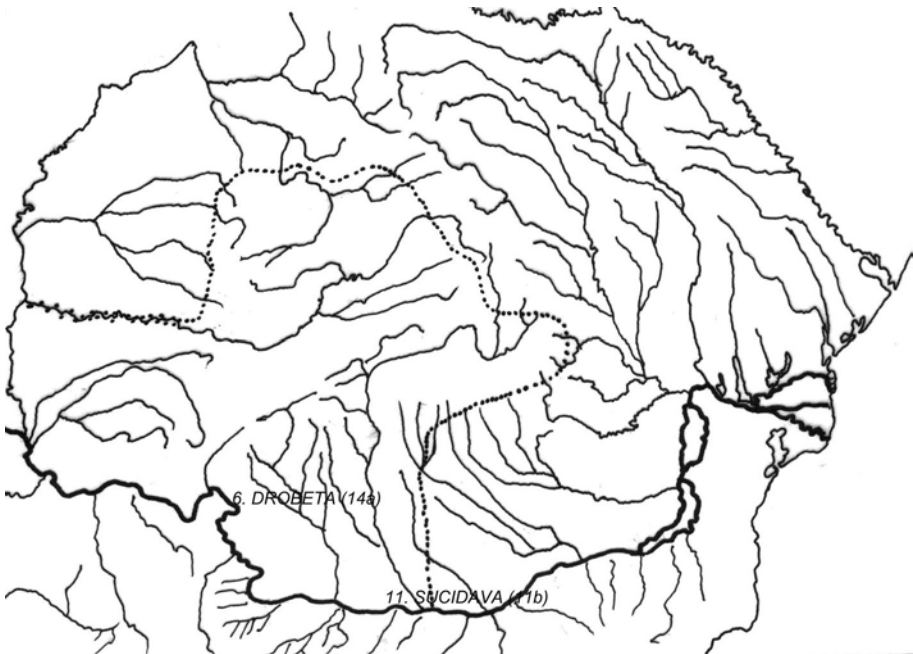
⁸¹⁸ Bogdan Cătănicu-Barnea, 1979, 216, fig. 167. 3(1)

⁸¹⁹ Brukner 1981, 45-46, tip 4; Bjelajac 1996, fig. 30/159-162; Dyczek 1999, 117-120, fig. 107, tip 20

⁸²⁰ Dyczek 1999, 117-120, fig. 107, tip 20

⁸²¹ Topoleanu 2000, 144

14. AMFORE DIN „AEGYPTUS”

Fig. 81: 14a) Tipul **Egloff 177/Carthage LR 7**; 14b) **Egloff 172**Fig. 82. Răspândirea amforelor din *Aegyptus* în *Dacia*

14. a. Tipul: **EGLOFF 177; CARTHAGE LR 7**Fig. 83. *Drobeta* (foto A. Ardeț)

Se caracterizează prin gura foarte îngustă, buza rotunjită și răsfrântă spre exterior, toartele sunt rotunjite, prinse de gât care este lunguieț. Corpul este alungit, chiar cilindric ceea ce dă și numele acestui tip cunoscut ca amforă „*torpilă*“. Pe corp și gât are incizii orizontale concentrice adâncite. Piciorul este puțin proeminent și realizat sub forma unui buton rotunjit la capăt.

Este o amforă cu dimensiuni medii, înălțimea fiind variabilă, între 45 și 60 cm, diametrul corpului se încadrează între 15 și 25 cm.

Argila folosită pentru confecționarea acestui tip este de-o calitate mai inferioară, aspectul exterior este aspru, fiind vizibile cu ochiul liber o serie de fragmente din nisipul folosit ca degresant și cuarț. Culoarea pastei este în general brun-cărămizie, în interior sunt incluse particule de mică, calcar, cuarț și argilă feruginoasă.

Sunt cunoscute exemplare ce conțin inscripții cu vopsea roșie.

Acest tip de amforă a fost confecționat în Egipt⁸²².

Este bine documentată existența acestei amfore în *Schytia Minor*, la *Histria*, *Tomis*⁸²³, *Sacidava*⁸²⁴, *Murighiol*⁸²⁵ și *Halmyris*⁸²⁶.

În Dacia au fost semnalate asemenea amfore la *Drobeta* (pl. XXXVIII/272-273). Numeroase descoperiri sunt semnalate la sudul Dunării, în *Moesia Inferior*⁸²⁷ și *Moesia Superior*⁸²⁸. Zona în care este prezentă această amforă fiind extinsă însă și în Grecia⁸²⁹ și Nordul Africii⁸³⁰.

⁸²² Peacock-Williams, 1986, 204-205, fig. 122/a-c

⁸²³ Rădulescu, 1976, 109, pl. XI, XII; Suceveanu, 1982, pl. 16/2-6

⁸²⁴ Scorpan, 1976, 166, pl. XV/1-3; Scorpan, 1977, 283, fig. 23

⁸²⁵ Opaț, 1996, 66, pl. 17/1-3

⁸²⁶ Topoleanu 2000, 138-139

⁸²⁷ Kuzmanov, 1973, 14-21, tip XI

⁸²⁸ Bjelajac, 1996, 85-87, fig. XXX/157-162

⁸²⁹ Robinson, 1959, pl. 32/M325

⁸³⁰ Peacock-Williams, 1986, 204-205, fig. 122

Cu certitudine se poate afirma folosirea acestui tip de amforă la transportul de vin⁸³¹. Recentele cercetări arheologice efectuate în insula Creta vin cu precizări legate de-o posibilă îmbuteliere a vinului și în această insulă⁸³², cu toate că originea este în Egipt.

Este o amforă târzie, descoperirile din Grecia și Nordul Africii indică o încadrare cronologică pe parcursul secolelor V-VII d.Chr. Exemplarele ce provin din *Moesia Superior*⁸³³ și *Schythia Minor*⁸³⁴ respectă această încadrare cronologică.

14. b. Tipul: **EGLOFF 172***

Fig. 84. *Sucidava* (după Tudor, 1968)

O amforă foarte asemănătoare cu tipul Egloff 177 de unde apare și confuzia dintre cele două tipuri în foarte multe lucrări.

Acest tip se prezintă sub forma unei amfore ce are buza dreaptă și gâtul cilindric. Toartele sunt prinse de buză și pe gâtul amforei. Între gât și corp se află umerii vasului care sunt conici. Corpul este puțin rotunjit, îngustându-se către picior care este ascuțit. Pasta este dură, brun-maronie, conținând cuarț și mică și ocazional piatră de var.

Cu certitudine acest tip provine din Egipt⁸³⁵. Este cunoscută în Italia și Grecia⁸³⁶, dar și în *Schythia Minor*⁸³⁷.

Este posibil să fi fost folosită la transportul vinului, fiind datată în secolele V-VI d. Chr.⁸³⁸.

⁸³¹ Peacock-Williams, 1986, 204-205, fig. 122

⁸³² Opaïț, 1996, 66

⁸³³ Bjelajac, 1996, 85-86

⁸³⁴ Rădulescu, 1976, 109, pl. XI, XII; Scorpan, 1976, 166, pl. XV/1-3; Scorpan, 1977, 283, fig. 23

* Peacock-Williams 1986, 206-207, fig. 124

⁸³⁵ Peacock-Williams 1986, 206-207, fig. 124

⁸³⁶ Martin 2000, 429, fig. 1.1

⁸³⁷ Rădulescu, 1976, 109, pl. XI, XII; Scorpan, 1976, 166, pl. XV/1-3; Scorpan, 1977, 283, fig. 23

⁸³⁸ Peacock-Williams 1986, 207

În Dacia cunoaștem un singur exemplar descoperit la *Sucidava*⁸³⁹ (pl. XXXIX/274)

15. FORME DE AMFORĂ CE NU POT FI ÎNCADRATE TIPOLOGIC

Am considerat necesar să prezentăm și acele forme deosebite, provenite de la amforele studiate de către noi și care într-o perioadă nu prea îndepărtată vor putea să-și găsească locul într-un anume sistem tipologic. În funcție de formă, locul descoperirii și caracteristicile pastei, le vom prezenta la locul convenit sub forma unui catalog.

Aceste fragmente de amforă provin din cercetările efectuate în *Municipium Apulense* (pl. XXXIX/275), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXXIX/276-277), *Napoca* (pl. XXXIX/278), *Dierna* (pl. XXXIX/279), *Tibiscum* (pl. XL/280-281, 283) și *Gârla Mare* (pl. XL/282).

⁸³⁹ Tudor, 1978, 433-435, fig. 139/6-9

CAPITOLUL IV

1. Catalogul pieselor

1. a. Catalogul dopurilor de amforă

O categorie aparte de material arheologic o constituie dopurile de amforă, subiect tratat de către noi la locul cuvenit și bazat pe studiile efectuate până în prezent în Spania⁸⁴⁰ și Portugalia⁸⁴¹.

Prezentarea noastră are în vedere aceste elemente, materialul avut la dispoziție ne-a permis o împărțire a acestor piese în șase tipuri distincte, în funcție de formă și utilizare. În rândurile ce urmează vom prezenta tot acest material în funcție de locul unde a fost descoperit, dimensiunile, locul de păstrare și structura petrologică.

1. *Drobeta* (pl. I/1); Amforetă folosită ca dop; Muzeul Porților de Fier din Drobeta Turnu-Severin; Nr. Inv. 1763; Are diametrul de 4 cm și înălțimea de 23 cm. Pasta este cărămizie, incluzând nisip, mică și pietricele.

2. *Tibiscum* (pl. I/2); Amforetă folosită ca dop, la tipul de amforă Africană „piccolo”; Muzeul Caransebeș, Nr. inv. 11477. Are înălțimea de 7 cm și diametrul de 6 cm. Pasta este brun-cărămizie, conținând piatră de var și cuarț. Provine de la cercetările efectuate de către R. Pertrovszky la Clădirea X.

3. *Romula* (pl. I/3). Dop cilindric masiv; Muzeul Caracal; Nr. Inv., 1223. Are diametrul de 5 cm și înălțimea de 3,5 cm, provine de la tipul **Kapitän II** (pl. XXVII/214), fiind descoperit în gura amforei. Pasta este identică cu cea a amforei, fiind roșu-brun, incluzând calcar, mică și cuarț. Dopul are un luciu specific brun-roșiatic.

4. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. I/4). Dop plat din ceramică, ornamentat prin două cercuri concentrice și pe mijloc ace de brad.

⁸⁴⁰ Beltran Lloris, 1970, 67-87, fig. 27-34

⁸⁴¹ Barnea, 1965, 407-417, fig. 1-2

Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. 32905. Pasta este galben-albicioasă, conținând foarte multă mică și cuarț. Provine în cercetările efectuate în Forum.

5. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. I/5); Dop de amforă sub forma unui văscior cu manșon de îmbuteliere; Muzeul Sarmizegetusa; Nr. inv., 456/87; Are diametrul de 6,5 cm și înălțimea de 12,5 cm. Pasta este cărămizie, incluzând nisip și mică⁸⁴².

6. Orlea; (pl. I/6); Dop de amforă sub forma de văscior cu manșon de îmbuteliere; Muzeul Orlea, Nr. inv., 4525. Are diametrul de 6 cm și înălțimea de 8 cm. Pasta este cărămizie incluzând nisip, mică și calcar⁸⁴³.

7. *Tibiscum* (pl. I/7); Dop de amforă sub forma unui văscior; Muzeul Caransebeș; Nr. Inv., 14076. Are diametrul de 6,5 cm și înălțimea de 8,4 cm. Pasta este cărămizie, conținând, nisip, mică și calcar⁸⁴⁴.

8. *Romula* (pl. I/8); Dop de amforă sub forma unui disc, gol în interior asemănător cu o pălărioară; Muzeul din Caracal; Nr. inv., 1840. Are diametrul de 5 cm și înălțimea de 5,5 cm. Pasta este cărămizie, foarte bine arsă., incluzând nisip, mică și calcar.

9. *Porolissum* (pl. I/9). Dop de amforă sub forma unui văscior; Muzeul de istorie și Artă Zalău; Nr. inv., 292. Are diametrul de 3,5 cm și înălțimea de 6 cm. Pasta este cărămizie cu mică și calcar.

10. *Tibiscum* (pl. I/10); Dop de amforă sub formă de văscior. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 12187/836. Are diametrul de 6 cm și înălțimea de 5 cm. pasta este cărămizie-culoarea pielii, conținând mică foarte fină și cuarț. Provine din cercetările efectuate în anul 1982 în castru de către R. Petrovsky.

11. *Tibiscum* (pl. I/11); Dop de amforă sub formă de văscior. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 13567/835. Are diametrul de 5,2 cm și înălțimea de 4,4 cm. Buza este ornamentată sub formă de incizii oblice. Pasta este gălbuie, conținând mică și cuarț.

12. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. I/12); Dop de amforă sug formă de văscior. Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. 32926. Are diametrul de 3,5 cm și înălțimea de 5,5 cm. Pasta este galben-cenușie, conținând mică și piatră de var. Provine de la cercetările efectuate în *Forum*.

⁸⁴² Beltran 1970, 81, fig. 28/b; 30/c

⁸⁴³ Beltran 1970, 82-87, fig. 31

⁸⁴⁴ Ardeț, 1993, 83-89

13. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. I/13); Dop de amforă sub formă de capac. Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. 32924. Diametrul este de 10 cm, înălțimea butonului de 2,3 cm și grosimea pereților de 0,5 cm. Pasta este roșu-cărămizie, identică cu buza de amforă de la tipul **Dressel 6 B** (pl. III/30).

14. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. I/14); Dop de amforă sub formă de capac. Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. 32921. Capacul este fragmentar, diametrul maxim este de 10 cm și înălțimea butonului de 1,8 cm. Pasta este cărămizie, conținând mică și cuarț.

15. *Tibiscum* (pl. I/15);

16. Orlea: (pl. I/16); Dop sub forma unui disc plat; Muzeul Orlea; f.n.; Are diametrul de 15 cm și înălțimea de 3,4 cm, cuprinzând și butonul. Pasta este cărămizie, incluzând nisip, mică, cuarț și elemente organice. Acest tip de dop a fost descoperit în foarte multe situri arheologice din Spania și Dobrogea.

1. b. Catalogul amforelor descoperite în Dacia

Amfore din „Italia”

Tipul: **Dressel 2-4**

1. *Colonia Apulensis* (pl. II/17); Fragment de gât și toarte; Muzeul Unirii din Alba-Iulia; f. n.; Are diametrul gâtului de 11 cm și înălțimea fragmentului de 10 cm. Pasta este brun-roșiatică, în interior constatăm prezența de cuarț, feldspat, granule de mică aurie și foarte puțin calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1995 în zona Partoș de către V. Moga. Material inedit.

2. *Colonia Apulensis* (pl. II/18); Fragment de gât și toarte; Muzeul Unirii din Alba-Iulia; f. n.; Are diametrul gâtului de 13 cm și înălțimea de 9 cm. Pasta este cărămizie asemănătoare cu cea a pielii, incluzând în interior particule foarte fine de cristale verzi de augite. Provine de la cercetările efectuate în anul 1971 la *Colonia Nova Apulensis*⁸⁴⁵.

Toarta are imprimată ștampila **OPTAT** (pl. II/18; fig. 89).

⁸⁴⁵ Popa, 1981, 71-78, Fig. 1

3. *Colonia Apulensis* (pl. II/19); Fragment de gât și toarte, Muzeul Unirii din Alba-Iulia; f. n.; Are diametrul gâtului de 11 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este cărămiziu-brun, cu o angobă exterioară gălbui, în interior fiind prezente granule de mică aurie, cuarț și feldspat. Provine de la cercetările efectuate în Partoș de către V. Moga, în anul 1992. Material inedit.

4. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. II/20); Fragment de gât și toartă; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul gâtului de 14 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, în interior conținând calcar, cuarț și mică. Provine de la cercetările efectuate în for de către colectivul format din R. Etienne, I. Piso și Al. Diaconescu în anul 1991. Material inedit.

5. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. II/21); Fragment de toartă; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul toartelor de 5 cm și înălțimea de 19 cm. Pasta din ce sunt confecționate este roșu-brună, cu o angobă exterioară gălbuie. În interior, pasta conține cuarț, mică aurie și feldspat. Provine de la cercetările efectuate în anul 1987 la Domus Procuratoris de colectivul format din I. Piso, Al. Diaconescu, C. Opreanu și A. Ardeț. Material inedit.

6. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*: (pl. II/22); Fragment de toarte; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 20863; Are diametrul toartei de 5 cm și înălțimea fragmentului de 3 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, cu o angobă albicioasă în exterior. În interiorul pastei constatăm prezența de particule de mică, cristale verzui de augite și foarte puțin cuarț. Provine de la cercetările efectuate în anul 1985 în zona Domus Procuratoris de colectivul format din I. Piso, Al. Diaconescu și C. Opreanu. Material inedit.

7. *Tibiscum* (pl. II/23); Fragment provenit de la toarte. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. Fragmentul are lungimea de 7,2 cm și lățimea de 4 cm. Pasta este galben-cărămizie, incluzând mică, cuarț și pietricele. Provine din cercetările efectuate la Tibiscum-Iaz în campania 1996.

8. *Tibiscum* (pl. II/24); Fragment de buză. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 10581. Are diametrul buzei de 16 cm și înălțimea fragmentului de 6,3 cm. Pasta este brun-cărămizie, conținând foarte multe fragmente negre provenite de la tuful vulcanic.

9. *Tibiscum* (pl. II/25); Fragment de buză. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 6/2001. Are diametrul buzei de 16 cm și înălțimea fragmentului de 8 cm. Pasta este brun-cărămizie, conținând mică foarte multă, tuf vulcanic și fragmente negre lucioase. Provine din cercetările efectuate în anul 2001 de la Tibiscum-Iaz.

Tipul Dressel 6 B

1. *Porolissum* (pl. II/26); Fragment de buză și corp; Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj-Napoca; Nr. inv. V/741; Are diametrul gurii de 15 cm și înălțimea fragmentului de 28 cm. Pasta este cărămiziu-brună, cu o angobă exterioară maronie, în interior pasta este cărămizie, conținând nisip, mică, cuarț și feldspat. Pe gât are imprimată ștampila **IMP/NRVA/AVG** (fig. 14, 85) fiind descoperită în urma cercetărilor efectuate de către colectivul coordonat de M. Macrea⁸⁴⁶.

2. *Porolissum* (pl. II/27); Fragment de buză și corp; Muzeul de Istorie și Artă Zalău; Nr. inv. 437; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea de 25 cm. Pasta este dură de culoare cărămiziu-roșiatică, cu o angobă gălbuie, în interior constatăm prezența de mică, cuarț, calcar și fragmente negre de minereu de fier. Provine din cercetările efectuate în anul 1995 la castru de către N. Gudea. Material inedit.

3. *Ilišua* (pl. II/28); Fragment de gât și umăr; Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca; f.n.; Diametrul gurii are 10 cm și înălțimea fragmentului este de 21 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, bine arsă, conținând în interior, mică, cuarț, calcar și fragmente de argilă feruginoasă care sunt maronii și negre. Provine din cercetările efectuate în castru de către K. Torma. Material inedit.

4. *Apus Flumen* (pl. II/29); Fragment de gât și toarte; Muzeul din Vârșeț⁸⁴⁷ (Sîrbia); f.n.; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului păstrat de 13 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, conținând mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate ocazional în această zonă, fragmentul în cauză a fost scos din apele Dunării. Pe gât are imprimată ștampila **OFF OCLO** (Fig. 88) citită ca aparținând atelierului lui „*Oclo*”⁸⁴⁸.

5. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. III/30); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 32962; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului de 7 cm. Pasta este gălbui-cărămizie, în interior constatăm prezența calcarului, mica aurie și argila feruginoasă vizibilă prin pete maronii. Sub buză are imprimată ștampila **(ce)MEIO E** (fig. 92), fiind descoperită cu ocazia săpăturilor efectuate în for de colectivul coordonat de către R. Etienne și I. Piso, în anul 1993. Material inedit.

⁸⁴⁶ Macrea-Protase-Rusu, 1961, 378, fig. 15

⁸⁴⁷ IDR III/1, 1977, nr. 4, 35, fig. 4; A. Ardeț, 1993, 98-99, Fig. 4/ a-b

⁸⁴⁸ IDR III/1, 1977, p. 35

6. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. III/31); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; f.n.; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este portocaliu-gălbuie, în interior este cenușie, conținând urme organice. Pe gât poartă ștampila **CEMEIO E** (fig. 91). Acest fragment a fost descoperit cu prilejul cercetărilor din zona templelor inițiate începând cu anul 1972 de către Hadrian Daicoviciu. Această ștampilă a fost citită într-o primă fază ca fiind produsă de un anume producător italic⁸⁴⁹. Noua descoperire a unei asemenea exemplar la Ulpia Traiana Sarmizegetusa a sugerat o nouă interpretare din partea d-lui prof. Ioan Piso care consideră că aparține unui producător grec și lectura corectă ar fi : **ΣΕΜΕΙΟ (Σ) Ε(ΠΟΙΕΣΕ)**⁸⁵⁰.

7. *Arcidava* (pl. III/32, fig. 87); Fragment de buză și o mică porțiune din gât. Muzeul Banatului Montan Reșița. Nr. inv. Diametrul buzei este de 13 cm iar înălțimea fragmentului este de 8 cm. Pasta este cărămiziu spre roșu. În interior sunt prezente granule de cuarț, argilă feruginoasă și fragmente foarte mici de mică aurie. Sub buză are imprimată ștampila **ΣΕΜΕ(ΙΟ)**⁸⁵¹....

8. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. III/33); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. Inv. 20559; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului de 6,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară portocalie. Interiorul pastei conține mică și cuarț dar și argilă feruginoasă care este foarte fină. Provine din cercetările efectuate la Domus Procuratoris de colectivul coordonat de I. Piso. Material inedit.

9. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. III/34); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul gurii de 13 cm și înălțimea de 6 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară gălbui. În interiorul pastei constatăm prezența de mică foarte fină, cuarț și fragmente sporadice de calcar. Provine de la cercetările efectuate la Domus Procuratoris de colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

10. *Dierna* (Pl. III/35); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea de 4,5 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, cu o angobă exterioară alb-gălbuie, în interior se

⁸⁴⁹ Alicu, 1975, 409-410, fig. 1-2; IDR III/2, 1977, nr. 574, 438, fig. 418

⁸⁵⁰ Ștampilă a fost citită **CEMEIO F**(ecit), în realitate I. Piso mi-a sugerat ca aceasta să poată fi citită în grecește. Lectura probabilă poate fi: **ΣΕΜΕΙΟ (Σ) Ε(ΠΟΙΕΣΕ)**

⁸⁵¹ Ardeț-Iaroslavschi-Bozu, 2003, 310-311, pl. I/a

găsesc frecvent particule de mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 la turnul de S-V de către N. Gudea. Material inedit.

11. *Porolissum* (Pl. III/36); Fragment de buză; Muzeul de Istorie și Artă din Zalău; Nr. inv. c 40; Are diametrul gurii de 19 cm și înălțimea de 5 cm. Pasta este cărămizie, observându-se în exterior particule mărunte de calcar, interiorul conține fragmente de mică, cuarț, calcar și particule foarte mici negricioase. Provine din săpăturile efectuate în anul 1992 în vicusul militar de către D. Tamba. Material inedit.

12. *Romula* (pl. III/37); Fragment de buză și gât, Muzeul din Caracal; Nr. inv. 13; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea fragmentului de 15 cm. Pasta este roșu-cărămizie, cu o angobă exterioară de culoare cenușiu-albicioasă, în interiorul pastei constatăm o prezentă masivă de calcar mică foarte fină și cuarț. Provine de la cercetările efectuate de către Gh. Popilian. Material inedit.

13. *Tibiscum* (pl. III/38); Fragment de buză; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 14632; Are diametrul gurii de 12,5 cm și înălțimea fragmentului de 10 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, având o angobă exterioară gălbui. Interiorul pastei este roșiatic, conținând foarte multă mică, cuarț și fragmente mici maron de argilă feruginoasă. Provine din cercetările efectuate în anul 1996 la Clădirea B din orașul roman de către colectivul format din A. Ardeș și Carmen Lucia Ardeș. Material inedit.

14. *Porolissum* (pl. III/39); Fragment de buză; Muzeul de Istorie și Artă Zalău; Nr. Inv. P 90; Are diametrul gurii de 13,5 cm și înălțimea fragmentului de 5,5 cm. Pasta este cărămiziu spre brun, cu o angobă cărămizie, în interiorul acesteia constatăm existența de cuarț, mică și sporadic calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1990 în castru de către N. Gudea. Material inedit.

15. *Praetorium* (pl. III/40); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n., Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, cu o angobă alb-gălbuie, în interior constatăm prezența de mică, cuarț și fragmente organice. Provine de la cercetările efectuate în anul 1948 de către colectivul coordonat de către M. Macrea, Material inedit.

16. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. III/41); Fragment de buză și toarte; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul gurii de 13 cm și înălțimea fragmentului de 11,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă roz-gălbui, în exterior pe lângă aceasta observându-se fragmente mici albe din calcar. Interiorul pastei este roșiatic, conținând mică, cuarț și calcar, alături de

prezența urmelor organice. Provine de la cercetările efectuate la Domus Procuratoris la contextele 121-160 de colectivul coordonat de I. Piso. Material inedit.

17. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Pl. III/42); fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 33067; Are diametrul gurii de 20 cm și înălțimea de 5,5 cm. Pasta este gălbui, cu nuanțe portocalii, conținând în interior mică foarte fină, cuarț și fragmente de argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în for de colectivul coordonat de R. Etienne, I. Piso și Al. Diaconescu, în anul 1993. Material inedit.

18. *Dierna* (Pl. III/43); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea de 4,5 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, conținând în interior cuarț, mică și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 la turnul de S-V de către N. Gudea. Material inedit.

19. *Tibiscum* (pl. III/44); Fragment de buză; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș; f. n.; Are diametrul gurii de 12,5 cm și înălțimea fragmentului de 10 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară de culoare cenușie, în interiorul acesteia constatăm prezența de mică foarte multă și calcar. Provine din cercetările efectuate la Clădirea B din Orașul roman, în anul 1995, de colectivul format din A. Ardeț și Lucia Carmen Ardeț. Material inedit.

20. *Porolissum* (pl. III/45); Fragment de buză; Muzeul de Istorie și Artă din Zalău; Nr. inv. 604-605; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 10 cm. Pasta este cărămiziu-brună, cu o angobă exterioară cenușie. În interior constatăm prezența de fragmente de calcar și mică foarte fină. Provine de la cercetările întreprinse în vicusul militar de către D. Tamba în anul 1994. Material inedit.

21. *Samum* (pl. IV/46); Fragment de buză, gât și corp; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 17 cm și înălțimea fragmentului de 45 cm. Pasta este brun-cărămizie, conținând în interior mică, cuarț și calcar, observându-se însă și fragmente foarte fine de minereu de fier. Provine de la cercetările efectuate în anul 1987 la castrul militar, în zona praetentura de sud, de colectivul coordonat de către D. Isac. Material inedit.

22. *Tibiscum* (pl. IV/47); Fragment de buză. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 32/2001. Diametrul buzei este de 19 cm și înălțimea fragmentului de 7,5 cm. Pasta este cărămizie-culoarea pielii, în exterior are o angobă galbenă, în interior conține mică foarte fină, cuarț și piatră de var. Provine de la cercetările efectuate în campania 2001 de la Tibiscum-Iaz.

23. *Tibiscum* (pl. IV/48); Fragment de buză, gât și toarte. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 31/2001. Are diametrul buzei de 19,5 cm și înălțimea fragmentului de 21 cm. Pe gât se păstrează locul unde au fost aplicate toartele, care sunt rotunjite. Pasta este cărămiziu-roșie, conținând mică foarte fină și cuarț sporadic. Provine din cercetările efectuate la Tibiscum-Iaz în anul 2001.

24. *Tibiscum* (pl. IV/49); Fragment de buză. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 14632. Are diametrul buzei de 16 cm și înălțimea fragmentului de 8,5 cm. Pasta este cărămizie având o angobă exterioară galbenă. În interior sunt prezente fragmente de mică, cuarț și argilă feruginoasă. Provine din cercetările efectuate la Tibiscum-Iaz în anul 1999.

25. *Gaganae* (pl. IV/50); Fragment de buză și gât. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 49/2001. Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea fragmentului de 14 cm. Pasta este cărămizie-culoarea pielii, conținând mică, cuarț și cristale de sticlă roșii. Provine din cercetările efectuate în anul 2001 în sistemul defensiv al fortificației⁸⁵².

Tipul Schörgendorfer 558

1. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*: (pl. IV/51); Fragment de gât și corp; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv., 33070; Are diametrul gâtului de 9 cm și înălțimea fragmentului de 38,5 cm. Pasta este cărămiziu-gălbui, are o angobă alb-gălbui în exterior. Interiorul pastei conține mică foarte fină, cuarț și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în for de colectivul coordonat de către I. Piso și Al. Diaconescu în anul 1995.

2. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. IV/52); Fragment provenit de la corpul amforei; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv., 13187; Are diametrul corpului de 30 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este cenușiu-gălbui, având pe pereți o angobă alb-gălbui. În interiorul pastei conține calcar, mică aurie foarte fină. Fragmentul acesta are scris cu vopsea roșie câteva litere, observându-se **GNI** (fig. 135). Provine de la cercetările efectuate de către I. Piso și Al Diaconescu în anul 1989 la Domus Procuratoris. Material inedit.

3. *Largiana* (pl. V/53, fig. 15); Amforă întregă; Muzeul de Istorie și Artă Zalău; Nr. inv., 8957/1; Are diametrul buzei de 14 cm și înălțimea amforei de 65 cm. Pasta este cărămiziu-gălbui, în exterior conține o angobă gălbui. În interiorul

⁸⁵² Piso-Marcu-Ardeț-Ardeț, 2002, 316-317

pastei constatăm prezenta de mică foarte fină și bucăți de argilă feruginoasă maronie. Provine de la cercetările efectuate în anul 1956 de către M. Macrea.

4. *Porolissum* (pl. V/54); Amforă întregibilă din care lipsește buza și piciorul; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj- Napoca; Nr. inv. 4583; Are diametrul gâtului de 11 cm și o înălțime de 55 cm. Pasta este gălbui-cărămizie fiind foarte fină. În exterior conține pe pereții vasului o angobă alb-gălbuie. În interiorul pastei constatăm prezența cuarțului, alături de mică, calcar și bucăți mici de argilă feruginoasă. Provine din cercetările efectuate în anul 1958 de colectivul format din M. Macrea, D. Protase și M. Rusu.

5. Cristești (pl. V/55); Fragment provenit de la gâtul amforei; Muzeul din Târgu-Mureș; f. n. ; Are diametrul gâtului de 10 cm și înălțimea fragmentului de 30 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, cu o angobă exterioară albicioasă. În interior constatăm prezența în pastă de mică foarte fină, cuarț, calcar și bucăți mici de argilă feruginoase. Pe gât a apărut inscripția cu vopsea roșie **Ol(iva) Nig(ra) EXD(ulcius) EXC(ellens) AM(a)NT(inus)** (fig. 136), fiind citită greșit în momentul descoperirii⁸⁵³. Provine din cercetările efectuate în anul 1972 în așezarea romană de la Cristești de către A. Zrinyi.

6. *Tibiscum* (pl. V/56); Fragment provenit din gâtul amforei. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 1902. Are diametrul superior al fragmentului de 9,5 cm și cel inferior de 16 cm. Înălțimea fragmentului este de 9 cm, pe gât având caneluri orizontale. Pasta este brună, incluzând fragmente de cuarț și piatră de var. Provine din cercetările efectuate în anul 1982 de către R. Petrovsky la clădirea X.

7. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. V/57). Fragment de gât și corp. Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. Are diametrul gâtului de 12 cm, a corpului de 31 cm și înălțimea fragmentului de 28 cm. Pe gât are caneluri orizontale. Pasta este cărămizie-culoarea pielii, incluzând fragmente mici de cuarț și bucăți mici negre de minereu de fier. Provine de la cercetările efectuate în anul 2001 în *Forum*, camera T, context 17. Pe gât are scris semnul **X** cu vopsea roșie.

Tipul **Forlimpopoli**

1. *Tibiscum* (pl. VI/58, fig. 16); Amforă întreagă; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv., 11138; Are diametrul

⁸⁵³ Zrinyi, 1977, 97, pl. LIII

gurii de 12 cm și înălțimea amforei de 56 cm. Pasta este fină, având o culoare roșiatică, în interior constatăm prezența de mică, cuarț și fragmente foarte fine de calcar alb. Pe corp are scris cu un obiect ascuțit cuvântul **FORTUNNE** (fig. 131). Provine de la cercetările efectuate în vicusul militar din anul 1976, de către R. Petrovsky⁸⁵⁴.

2. *Romula* (pl. VI/59); Fragment de buză, toarte și gât; Muzeul din Caracal; Nr. inv. C 947; Are diametrul gurii de 15,5 cm și înălțimea de 22 cm. Pasta este roșu-cărămiziu, cu o angobă roșiatică în exterior. Interiorul este gălbui roșiatic, conținând fragmente de cuarț, mică și calcar.

3. *Pojejena* (pl. VI/60); Amforă întreagă; Muzeul Banatului Montan din Reșița; Nr. inv. R 1046; Are diametrul gurii de 10,5 cm și înălțimea de 42 cm. Pasta este roșiatică cu nuanțe gălbui, având o angobă roșiatică exterioară. Interiorul acesteia este gălbui-cărămiziu, conținând mică, cuarț și foarte puține fragmente de calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1982 în zona „Via Bogdanovici” de către Ovidiu Bozu.

4. *Tibiscum* (pl. VI/61); Fragment de buză și gât. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 30/2001. Are diametrul buzei de 10 cm și înălțimea fragmentului de 24 cm. Sub buză se pot observa locurile unde au fost aplicate toartele. Pasta este cărămizie-culoarea pielii, incluzând fragmente de mică foarte fină, pietricele mici, cuarț și piatră de var. Pe gât are incizat semnul X. Provine de la cercetările efectuate în anul 2001 la Tibiscum-Iaz.

5. *Tibiscum* (pl. VI/62); Fragment provenit din buză. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. Are diametrul buzei de 17 cm și înălțimea de 5 cm. Pasta este cărămizie, fină, incluzând mică și piatră de var. Provine de la cercetările efectuate la Tibiscum-Iaz în anul 1991.

6. *Tibiscum* (pl. VI/63); Fragment de buză, gât și toarte. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 1992. Are diametrul buzei de 15 cm și înălțimea fragmentului de 16 cm. Pasta este cărămizie, incluzând mică și cuarț. Toartele sunt aplicate sub buză, aceste sunt ovale având două nervuri profilate. Provine din cercetările efectuate la Tibiscum-Iaz în anul 1999.

7. *Gaganae* (pl. VII/64); Amforă fragmentară. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 8/2001. Are diametrul gâtului de 8,5 cm, iar cel al fundului de 10 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, incluzând fragmente de cuarț, mică, piatră de var și bucăți mici negre de minereu de fier. Provine de la cercetările efectuate în anul 2001 la sistemul defensiv al fortificației.

⁸⁵⁴ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 201, pl. XIII/1-2

8. *Tibiscum* (pl. VII/65); Amforă întregibilă. Muzeul Caransebeș. Nr. inv, 11475. Are diametrul buzei de 9 cm și înălțimea amforei de 41 cm. Are toarte plate cu o nervură centrală. Pasta este cărămiziu-brună, conținând mică, cuarț și fragmente maron de argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1981 la Clădirea X de la Tibiscum-Jupa.

9. Tihău (pl. VII/66); Fragment de buză și toarte. Institutul de Istorie și Artă Cluj-Napoca. Nr. Inv. Are diametrul gurii de 11 cm și înălțimea fragmentului de 18,2 cm. Pasta este cărămizie fiind acoperită de o angobă roșie. În exterior se pot observa cu ochiul liber fragmente de piatră de var și mică foarte fină. În interior constatăm prezența de sericite, cuarț foarte fin, piatră de var și scoici foarte mici din masa argiloasă folosită pentru confecționat amfora. Provine din cercetările efectuate în castrul militar auxiliar de către C. Opreanu în anul 1998.

Amfore din „*Dalmatia*”

Tipul: **Portorecanti**

1. *Gaganae* (pl. VII/67) Fragment de buză, Muzeul Caransebeș, Nr. Inv. 24/2001. Are diametrul gurii de 8 cm și înălțimea de 16 cm. Pasata este cărămiziu-brună observându-se canelurile rămase de la confecționarea vasului. În pastă au fost constatate fragmente foarte fine de cuarț, fragmente mici negre de minereu din fier și fragmente maronii oxidate. Fragmentul a fost descoperit în campania arheologică a anului 2001 în secțiunea S1, metrul 18, la adâncimea de 2,25 m⁸⁵⁵.

Amfore din „*Baetica*”

Tipul: **Dressel 7**

1. *Romula* (pl. VII/68); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 3316; Are diametrul gurii de 7,5 cm și înălțimea fragmentului de 15 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică cu o angobă exterioară gălbui: În interior constatăm prezența de mică, cuarț și bucăți mici de calcar în alternanță cu fragmente de rocă bazaltică. Material inedit.

⁸⁵⁵ Piso-Ardeț-Ardeț-Marcu, 2002, p. 316-317, punct 224

2. *Tibiscum* (pl. VII/69, fig. 22); Fragment de buză, gât și toarte; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; f. n.; Are diametrul gurii de 10 cm și înălțimea fragmentului de 23 cm. Pasta este foarte fină, brun-cărămizie, bine arsă, conținând în interior mică, cuarț și argilă feruginoasă. Provine de la săpăturile efectuate în anul 1979 în vicusul militar de către R. Petrovszky⁸⁵⁶. Material inedit.

Tipul Dressel 11

1. *Tibiscum* (pl. VII/70); Fragment de buză. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. Are diametrul buzei de 13 cm și înălțimea fragmentului de 4,1 cm. Pasta este cărămiziu-brună, incluzând mică și cuarț. Provine din cercetările efectuate la clădirea X în anul 1981.

2. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. VII/71); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul de 19 cm și înălțimea de 19 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, cu o angobă exterioară gălbui-cenușie. În interior constatăm prezența fragmentelor foarte mici de mică, cuarț, calcar și fosile pelicipode. Provine de la cercetările efectuate în anul 1991 la for de către R. Etienne, I. Piso și Al. Diaconescu. Material inedit.

3. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. VII/72); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 33068; Are diametrul gurii de 20 cm și înălțimea fragmentului de 17 cm. Pasta este brun-cărămizie, cu o angobă exterioară albicioasă, fiind vizibile particulele foarte mici de calcar cu ochiul liber. În interior, pasta este cărămiziu-roșiatică, conținând cuarț, mică, calcar și bucăți mici de rocă vulcanică.

4. *Tibiscum* (pl. VIII/73, fig. 23); Fragment din partea superioară a amforei, incluzând gâtul, toartele și buza; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; f. n.; Are diametrul gurii de 22 cm și înălțimea de 43 cm. Pasta este dură, cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară alb-cenușie, în interior este cenușie, incluzând cuarț, mică, calcar și microorganisme. Provine de la cercetările efectuate în vicusul militar în anul 1979 de către R. Petrovszky⁸⁵⁷.

⁸⁵⁶ Ardeț, 1993, 97, fig. 1/a-b; Ardeț, 1996, 166-167, fig. 3.

⁸⁵⁷ Ardeț, 1993, p. 97-98, fig. 3/a-b; Ardeț, 1996, 167, fig. 4.

Tipul Dressel 20

1. *Tibiscum* (pl. VIII/74, fig. 24); Fragment de gât și corp, Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 11110; Are diametrul gurii de 10 cm și înălțimea fragmentului de 29 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, foarte fină, observându-se particulele de nisip și cuarț în exterior. În interior pasta este cărămiziu-cafenie, incluzând cuarț, calcar, potasiu și feldspat. Provine de la cercetările efectuate în anul 1977 la vicusul militar de către R. Petrovszky⁸⁵⁸.

2. *Arcidava* (pl. VIII/75); Fragment de buză, Muzeul Banatului Montan din Reșița; f. n.; Are diametrul gurii de 11 cm și înălțimea fragmentului de 5,5 cm. Pasta este cărămizie spre brun roșcat, fiind mai puțin aspră datorită nisipului din pastă folosit ca degresant. În interior constatăm prezența de mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1995 de către Ovidiu Bozu. Material inedit.

3. *Angustia* (pl. VIII/76); Fragment de buză și toarte; Muzeul din Sf. Gheorghe; f.n.; Are diametrul gurii de 9,5 cm și înălțimea fragmentului de 10 cm. Pasta este cărămiziu-brună, observându-se fragmentele mici de calcar în exterior. Analiza petrologică indică prezența de mică, cuarț, calcar și rocă vulcanică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1972 de către Zoltan Szekely⁸⁵⁹.

4. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. VIII/77); Fragment de buză și gât; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului de 12 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, în interior constatăm prezența de mică, cuarț și calcar. Exteriorul amforei are o angobă cărămiziu-gălbuie. Pe gâtul amforei se află inscripția scrisă cu vopsea roșie din care se pot citi literele **Λ I S** (fig. 147). Provine de la săpăturile efectuate în anul 1985 de către colectivul coordonat de I. Piso, în Domus Procuratoris.

5. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. VIII/78); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul gurii de 8,5 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, pe exteriorul amforei poate fi observat cu ochiul liber nisipul și cuarțul. Analiza pastei indică prezența de mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1985 la Domus Procuratoris de către colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

⁸⁵⁸ Bona-Petrovszky-Rogozea, 1982, 201, pl. XIV/4; Ardeț, 1993, 100, fig. 11/a-b; Ardeț, 1996, p. 107

⁸⁵⁹ Szekely, 1975, fig. 6/3

6. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. VIII/79); Fragment de buză și toarte; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul gurii de 10 cm și înălțimea fragmentului de 13 cm: Pasta este cărămiziu-gălbuie, în interior constatăm prezența de mică, cuarț, calcar și rocă bazaltică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1985 în Domus Procuratoris de către colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

7. Cingșor: (pl. VIII/80) Fragment de gât și toarte; Muzeul din Făgăraș; Nr. inv. A 882; are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea de 15 cm. Pasta este cărămiziu-portocalie, cu o angobă exterioară gălbui. În interior constatăm prezența de mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate la castru de către Gh. Dragotă⁸⁶⁰.

8. *Tibiscum* (pl. VIII/81); Fragment de buză și gât; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 14086; Are diametrul gurii de 13 cm și înălțimea fragmentului de 10 cm. Pasta este gălbui-cărămizie, observându-se în exterior potasiu feldspat. În interior sunt prezente o serie de minerale dintre care pot fi menționate mica, cuarțul, calcarul și potasiu feldspat. Provine de la cercetările efectuate în anul 1991 în orașul roman de către A. Ardeț și Carmen Lucia Ardeț. Material inedit.

9. *Romula* (pl. VIII/82); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal; f. n.; Are diametrul gurii de 9 cm și înălțimea fragmentului de 11 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică cu o angobă exterioară albicioasă. În interior constatăm prezența de mică, cuarț și calcar. Material inedit.

10. *Tibiscum* (pl. IX/83); Fragment de buză. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 14635. Are diametrul buzei de 16,5 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Sub buză se pot observa locurile unde au fost atașate toartele. Pasta este cărămizie, conținând mică, fragmente negre și calcar. Provine din cercetările efectuate în anul 1996 la *Tibiscum-Iaz*.

Tipul: **Matagallares I**

1. *Tibiscum* (pl. IX/84); Fragment de buză și gât. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 1/2001. Are diametrul buzei de 18,5 cm și înălțimea fragmentului de 8,2 cm. Pasta este galben-brună în exterior și cenușie în interior, unde constatăm prezența fragmentelor de mică foarte fină, piatră de var și pietricele de la nisipul folosit ca degresant. Provine de la cercetările efectuate în anul 2001 la *Tibiscum-Iaz*.

⁸⁶⁰ Dragotă, 1987, 276

Amfore din „Lusitania”

Tipul Dressel 14b

1. *Tibiscum* (pl. IX/85, fig. 28); Fragment de buză și corp; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 12384; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea fragmentului de 27 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, în interior constatăm prezența de calcar, mică și cuarț într-un procent foarte mare. Provine de la cercetările efectuate în anii 1980-1981, la Clădirea A din vicusul militar, de către R. Petrovszky. Material inedit.

2. *Dierna* (pl. IX/86); Fragment de buză și toarte; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n. ; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului de 5,7 cm. Pasta este gălbui-cărămizie, conținând în interior mică, cuarț, calcar și fragmente de argilă feruginoasă și minereu de fier. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea, la Cetate. Material inedit.

Tipul Almagro 50

1. *Romula* (pl. IX/87); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal; f. n. ; Are diametrul gurii de 10 cm și înălțimea fragmentului de 14 cm. Pasta este brun-cărămizie, cu nuanțe cenușii, în interior constatăm prezența de mică, cuarț, calcar și fragmente de rocă metamorfică; Material inedit.

2. *Porolissum* (pl. IX/88, fig. 29); Fragment de buză și gât; Muzeul de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; Nr. inv. 11633; Are diametrul gurii de 13 cm și înălțimea fragmentului de 12,5 cm. Pasta este cărămizie, cu foarte mult nisip și calcar pe exteriorul pereților. În interior pasta este gălbui-cenușiu, fiind incluse particule de cuarț, calcar și mică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1958 de către N. Gostar. Material inedit.

3. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. IX/89); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 16920; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea fragmentului de 4 cm. Pasta este brun-cenușie, cu pietricele și calcar, în exterior ce pot fi vizibile cu ochiul liber. În interior pasta este brun-roșiatică, conținând nisip, calcar, cuarț și mică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1985 de colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

4. *Tibiscum* (pl. IX/90); Fragment provenit de la gâtul amforei. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. Are diametrul superior al fragmentului de 11 cm și înălțimea de 4 cm. Imediat sub buză, care nu se mai păstrează, sunt prinse două toarte rotunjite. Pasta este cenușie, incluzând cuarț, mică și piatră de var. Provine din cercetările efectuate la Clădirea X în anul 1982.

Amfore din „*Gallia*”

Tipul **Gauloise 4**

1. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. IX/91); Fragment de gât și corp. Are diametrul superior al fragmentului de 11 cm și înălțimea de 9 cm. În partea de sus sunt aplicate două toarte plate. Pasta este roșu-cărămizie, conținând în interior mică foarte fină, cuarț și mică. Provine din cercetările efectuate în anul 2000 în curtea *Forum*-ului.

Tipul **Gauloise 5**

1. *Tibiscum* (pl. X/92); Fragment de buză și gât; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 13973; Are diametrul gurii de 18 cm și înălțimea fragmentului de 13 cm. Pasta este cărămizie, cu o angobă exterioară gălbui. În interior constatăm prezența de mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1990 la orașul roman de către A. Ardeț⁸⁶¹.

2. *Colonia Apuluense* (pl. X/93); Fragment de buză și gât; Muzeul Unirii din Alba-Iulia; f. n. ; Are diametrul gurii de 13 cm și înălțimea fragmentului de 12,5 cm. Pasta este cenușie, cu o angobă exterioară gălbuie. În interior constatăm prezența de mică, calcar și fragmente negre de la roca bazaltică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1993 în zona Partoș de către V. Moga. Material inedit.

3. *Dierna* (pl. X/94); Fragment de buză și gât; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n. ; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea fragmentului de 14 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, cu o angobă exterioară albicioasă, conținând în interiorul pastei fragmente de mică, cuarț, calcar și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea. Material inedit.

⁸⁶¹ Ardeț, 1993, 98-99, fig. 5/a-c; Ardeț, 1996, 167, fig. 6

4. Orlea (Pl. X/95); Fragment de buză și corp; Muzeul din Orlea; Nr. inv. 4671; Are diametrul gurii de 17 cm și înălțimea fragmentului de 15 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, cu o angobă exterioară albicioasă. Interiorul pastei este cenușiu, conținând mică, cuarț și particule roșii provenite probabil de la minereul de fier. Nu este cunoscut locul descoperirii. Material inedit.

Amfore din „*Moesia Inferior*”

Tipul Zeest 80

1. *Romula* (pl. X/96); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal; f.n.; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 23 cm. Pasta este cărămiziu-brună, în interior constatăm prezența de mică, cuarț, calcar și fragmente de minereu din fier. Material inedit.

2. Cingșor (pl. X/97); Fragment de buză și picior; Muzeul din Făgăraș; Nr. Inv. A 883; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 12 cm. Pasta este brun-cărămizie cu numeroase fragmente exterioare albe de calcar. În interior fiind prezente particule de mică, calcar, cuarț și minereu de fier. Provine de la cercetările efectuate de către Gh. Dragotă⁸⁶².

3. *Tibiscum* (Pl. X/98, fig. 36); Fragment de buză, gât, toarte și picior; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. Inv. 12384; Are diametrul gurii de 18 cm și înălțimea fragmentului de 28 cm. Pasta este brun-cărămizie cu nisip grosier și cuarț în exteriorul pastei vizibile cu ochiul liber. În interior constatăm prezența de mică, calcar, cuarț și minereu de fier. Provine de la cercetările efectuate în castrul militar de către R. Petrovsky⁸⁶³.

Tipul Zeest 94

1. *Tibiscum* (pl. XI/99, fig. 37); Fragment de gât și corp; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; f. n.; Are diametrul gurii de 8 cm și înălțimea fragmentului de 20 cm. Pasta este cărămiziu-cenușie,

⁸⁶² Dragotă, 1987, 276

⁸⁶³ Ardeț, 1993, 102, fig. 16

în interior constatăm prezența de calcar, cuarț, mică și tuf vulcanic. Provine de la cercetările efectuate în vicusul militar de către R. Petrovsky. Material inedit.

3. *Drobeta* (pl. XI/100); Fragment de buză și gât; Muzeul „Porților de Fier“ din Drobeta Turnu-Severin; Nr. Inv. 11240; Are diametrul gurii de 4,5 cm și înălțimea fragmentului de 21 cm. Pasta este cărămiziu-cenușie, cu foarte multe fragmente albe de cuarț vizibile pe pereții exteriori. În interior constatăm prezența de calcar, cuarț, mică dar și microorganisme și argilă feruginoasă. Material inedit.

3. *Romula* (XI/101); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 3317; Are diametrul gâtului de 10 cm și înălțimea fragmentului de 17 cm. Pasta este cărămizie spre cenușiu, conținând în interior, mică, cuarț, calcar și fragmente foarte fine provenite de la tuful vulcanic. Material inedit.

4. *Romula* (pl. XI/102); Fragment provenit de la partea superioară; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 6778; Are diametrul gurii de 10 cm și înălțimea fragmentului de 26 cm. Pasta este cărămizie cu o angobă exterioară cenușie, în interior sunt prezente mică, cuarț, calcar și fragmente maronii de argilă feruginoasă. Pe gât are inscripția **BUYN** (fig. 146), provenind din săpăturile efectuate în anul 1966 de către D. Tudor.

5. *Cumidava* (pl. XI/103) ; Fragment de la partea superioară și piciorul; Muzeul din Brașov; f. n.; Are diametrul gurii de 8 cm și înălțimea fragmentului de 19 cm. Pasta este cărămizie, cu o angobă exterioară puțin albicioasă. În interior constatăm prezența de mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1971 de către N. Gudea și I. I. Pop⁸⁶⁴

6. *Romula* (pl. XI/104); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 11; Are diametrul gurii de 10 cm și înălțimea fragmentului de 14 cm. Pasta este cenușiu-cărămizie, cu o angobă exterioară albă. În interior conține cuarț, mică, calcar și scoică pisată. Material inedit.

7. *Tibiscum* (pl. XI/105); Fragment de gât și toarte; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. Inv. 12320; Are diametrul gâtului de 7 cm și înălțimea fragmentului de 10 cm. Pasta este brun-cărămizie, cu o angobă exterioară cenușie. În interior constatăm prezența de nisip grosier, mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1976, în castru de către R. Petrovsky și P. Bona⁸⁶⁵.

⁸⁶⁴ Gudea-Pop, 1974, 13-23, fig. 16/3

⁸⁶⁵ Ardeț, 1993, 101-102, fig. 15/a-b; Ardeț, 1996, 168, fig. 8

Tipul: Zeest 64

1. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XII/106); Fragment de gât; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul gurii de 4,5 cm și înălțimea fragmentului de 9,5 cm. Pasta este brun-cărămizie, conținând mică, calcar și fragmente de argilă feruginoasă. Provine din săpăturile efectuate în anul 1991 în for de către R. Etienne, I. Piso și Al. Diaconescu. Material inedit.

2. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XII/107); Fragment de gât și umăr; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul gâtului de 4,5 cm și înălțimea fragmentului de 11,5 cm, umărul având un diametru de 8,2 cm. Pasta este brun-cărămizie, constatându-se prezența de mică, calcar și bucăți de argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1991 în for de către R. Etienne, I. Piso și Al. Diaconescu. Material inedit.

3. *Centum Putei* (pl. XII/108, fig. 38); Amforă întreagă. Muzeul Banatului Montan Reșița. Nr. inv. 3434/R. 1280. Are înălțimea de 58 cm, diametrul gurii de 7,3 cm, diametrul corpului de 23 cm. Pasta este dură, galben-cărămizie conținând mică, cuarț și scoici pisate. Provine din cercetările efectuate în anul 1968 de către D. Protase⁸⁶⁶

Tipul: Zeest 92

1. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XII/109); Amforă întreagă. Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. Are diametrul gurii de 8,5 cm și înălțimea de 66,5 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie în exterior și cenușie în interior. Conține în interiorul pastei mică și piatră de var.

2. *Samum* (pl. XII/110); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 9,5 cm și înălțimea fragmentului de 4,5 cm. Pasta este cărămizie spre brun, observându-se pe pereții exteriori mică. În interior constatăm prezența de mică, calcar și cuarț. Provine din săpăturile efectuate de către D. Isac. Material inedit.

3. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XII/111); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul gurii de 10 cm și înălțimea fragmentului de 5,6 cm. Pasta este brun-cărămizie, conținând în interior mică, calcar și bucățele maronii de argilă feruginoasă. Provine de la cercetările

⁸⁶⁶ Protase 1975, 345-348

efectuate în Domus Procuratoris în anul 1985 de către colectivul coordonat de I. Piso. Material inedit.

4. *Romula* (pl. XII/112); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal; Nr. Inv. 3392; Are diametrul gurii de 9 cm și înălțimea fragmentului de 18 cm. Pasta este cărămizie, cu o angobă exterioară gălbui-albicioasă. În interior constatăm prezența de mică, cuarț și nisip grosier. Material inedit.

5. *Tibiscum* (pl. XII/113, fig. 39); Fragment de buză și gât; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. Inv. 12419; Are diametrul gurii de 9 cm și înălțimea fragmentului de 18 cm. Pasta este gălbui-cenușie, în interior constatăm existența de mică, cuarț și pietricele, alături de fragmente maronii de argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1980 de către R. Petrovsky, în vicusul militar⁸⁶⁷.

6. *Romula* (pl. XII/114); Fragment de buză și gât. Muzeul din Caracal. Nr. inv. 8989. Are diametrul gurii de 8 cm și înălțimea fragmentului de 20 cm. Pasta este cărămiziu-culoarea pielii, cu o angobă exterioară gălbuie. În interior fiind incluse fragmente albe de cuarț, mică și argilă feruginoasă. Material inedit.

7. *Berzobis* (pl. XII/115); Amforă întreagă. Muzeul Banatului Montan Reșița. Nr. inv. 73131/A26363/i435. Are diametrul gurii de 8,1 cm și înălțimea amforei de 66 cm. Pasta este semifină, alb-gălbuie. Provine de la cercetările efectuate de către Fl. Medeleț și R. Petrovsky.

Tipul **Kuzmanov XVI**

1. *Romula* (pl. XIII/116); Amforă întreagă; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 337; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea amforei de 41,5 cm. Pasta este cenușiu-brună, cu o angobă exterioară brună. În interior constatăm prezența de calcar, cuarț și mică. Nu este cunoscută cu exactitate proveniența.

Tipul **Rădulescu III A**

1. *Dierna* (pl. XIII/117); Fragment de buză și toarte; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului de 6,5 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, în interior constatăm prezența

⁸⁶⁷ Ardeț, 1993, 97, fig. 2; Ardeț, 1996, 166-167, fig. 3

de mică, cuarț și scoici pisate. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea. Material inedit.

2. Orlea (pl. XIII/118); Fragment de buză și corp; Muzeul din Orlea; Nr. inv. ?; Are diametrul gurii de 12,5 cm și înălțimea fragmentului de 23 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, conținând în interior pietricele, mică și cuarț foarte mult. Pe gât sunt scrise cu vopsea roșie literele NI (fig. 205). Nu este cunoscut locul descoperirii. Material inedit.

Amfore din „*Thracia*”

Tipul **Knossos 18**

1. *Praetorium* (Pl. XIII/119); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj- Napoca; f. n. ; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului de 12 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară gălbui-cenușie. În interior este prezent nisipul grosier folosit ca degresant, mica, calcarul, cuarțul, urme organice și fragmentele de scoică pisată. Provine de la cercetările efectuate în anul 1948 de către M. Macrea. Material inedit.

Tipul **Kuzmanov II**

1. Hinova (pl. XIII/120); Fragment de gât și buză; Muzeul „Porților de Fier” din Drobeta Turnu-Severin; Nr. inv. 19959; Are diametrul gurii de 18 cm și înălțimea fragmentului de 25 cm. Pasta este cărămiziu-brună, incluzând mică, cuarț și calcar. Material inedit.

2. *Drobeta* (pl. XIII/121); Amforă întreagă; Muzeul „Porților de Fier” din Drobeta Turnu-Severin⁸⁶⁸; Nr. inv. 4527; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea amforei de 1,10 m. Pasta este cărămiziu-brună, în interior constatăm prezența de mică aurie, calcar și fragmente organice. Provine de la cercetările efectuate de către Al. Bărcăcilă⁸⁶⁹.

3. *Sucidava* (pl. XIV/122); Amforă întreagă; Muzeul Olteniei din Craiova; Nr. inv. 19763; Are diametrul gurii de 13,5 cm și înălțimea amforei de 1,25 m. Pasta

⁸⁶⁸ Popilian, 1976, 45, pl. XVI/204

este cărămiziu-brună, în interior constatăm prezența de mică aurie, calcar și cuarț⁸⁷⁰ (359).

4. *Tibiscum* (pl. XIV/123); Fragment de buză; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; f. n.; Pasta este brună, cu o angobă exterioară brun-roșcată. În interior constatăm prezența de mică, cuarț și fragmente organice. Provine de la cercetările efectuate în orașul roman de către colectivul format din A. Ardeț și Lucia Carmen Ardeț. Material inedit.

5. *Dierna* (pl. XIV/124); Fragment de buză; Muzeul Național de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 15,5 cm și înălțimea fragmentului de 8 cm. Pasta este cărămiziu-gălbui, conținând în interior, cuarț, calcar și urme de materie organică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1969 de către N. Gudea. Material inedit.

Amfore din „*Pontus et Bithynia*”

Tipul Zeest 90

1. Gornea (pl. XIX/125); Fragment din partea superioară, care include buza și toarele; Muzeul Banatului Montan din Reșița; Nr. inv., 1045; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 34 cm. Pasta este cărămiziu spre brun, cu o angobă exterioară alb-gălbui. În interior constatăm prezența de nisip foarte fin, mică, cuarț, calcar și bucăți de scoică marină. Provine de la cercetările efectuate de către N. Gudea. Material inedit.

2. *Tibiscum* (pl. XIV/126, fig. 48); Amforă întregă; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv., 11678; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea amforei de 95 cm. Pasta este fină, cărămiziu-roșiatică, având o angobă exterioară alb-gălbui. În urma arderii, pasta este cenușie în interior, conținând fragmente de mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în vicusul militar de către R. Petrovsky⁸⁷¹.

3. *Drobeta* (pl. XV/127); Fragment de buză, toarte și corp; Muzeul „Porților de Fier” din Drobeta Turnu-Severin; Nr. inv., 11396; Are diametrul gurii de 15,5 cm

⁸⁶⁹ Bărcăcilă, 1932, 80

⁸⁷⁰ Popilian, 1976, 45, pl. XV/203

⁸⁷¹ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 200, pl. XI/1-2; Ardeț, 1993, 103-104, Fig. 21/a, c; Ardeț, 1996, 167-168, fig. 7

și înălțimea fragmentului de 41 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, având o angobă exterioară albă. În interior constatăm prezența nisipului foarte fin alături de cuarț, mică și urme de sare marină. Pe gât pot fi observate literele **M/N OIM** ? (fig. 138), descoperită cu ocazia recentelor săpături în zona de restaurare a podului de peste Dunăre.

4. *Romula* (pl. XV/128); Fragment de buză și gât. Muzeul din Caracal; Nr. inv., 3938; Are diametrul gurii de 18 cm și înălțimea fragmentului de 38 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară alb-gălbui. Interiorul pastei conține mică, cuarț, calcar foarte mult ce poate fi observat și pe pereții exteriori ai amforei. Provine de la cercetările efectuate de către Gh. Popilian⁸⁷².

5. *Tibiscum* (pl. XV/129); Fragment din partea superioară a amforei; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș, Nr. inv., 12964; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea fragmentului de 35 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară gălbui-albicioasă. În interior constatăm prezența elementelor organice dar și a scoicii marine, în alternanță cu mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate de către R. Petrovsky în vicusul militar în anul 1980. Material inedit.

6. *Drobeta* (pl. XV/130); Fragment de buză și toarte⁸⁷³; Muzeul „Porților de Fier“ din Drobeta Turnu-Severin; Nr. inv., 76; Are diametrul gurii de 17 cm și înălțimea fragmentului de 37 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară alb-gălbuie. În interior pasta este cenușie, conținând nisip foarte fin, mică, calcar și cuarț. Pe una din toarte are imprimată ștampila ΠΑΥΛΟΥ⁸⁷⁴ (fig. 96).

7. Grojdibod (pl. XVI/131); Fragment de buză și gât; Muzeul Olteniei din Craiova; Nr. inv., 1609; Are diametrul gurii de 15,5 cm și înălțimea de 22 cm. Pasta este cărămizie, cu o angobă alb-gălbuie în exterior. Interiorul este gălbui, conținând nisip foarte fin, mică, cuarț, calcar și urme de sare marină⁸⁷⁵.

8. *Romula* (pl. XVI/132); Fragment de buză și corp; Muzeul din Caracal; Nr. inv.,; Are diametrul gurii de 18 cm și înălțimea fragmentului de 47 cm. Pasta este fină, de culoare cărămizie, cu o angobă exterioară alb-gălbuie, conținând pietricele mărunte, cuarț, mică, urme de sare marină⁸⁷⁶.

⁸⁷² Popilian, 1976, 117, pl. XV/196

⁸⁷³ Popilian, 1976, 172, Pl. XV/199

⁸⁷⁴ Popilian, 1976, 41-43, pl. LXXVI/3; Tudor, 1968, 393, fig. 2.

⁸⁷⁵ Popilian, 1976, 171, pl. XV/195

⁸⁷⁶ Popilian, 1976, 172, pl. XV/199

9. *Dierna* (pl. XVI/133); Fragment de gât și toarte; Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gâtului de 10 cm și înălțimea fragmentului de 15 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică cu o angobă albă în exterior. Interiorul conține mică, cuarț și scoici pisate. Pe umerii amforei constatăm prezența unor litere latine scrise cu vopsea roșie care sunt: **PYZ** (Fig. 139). Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea. Material inedit.

10. *Dierna* (pl. XVI/134); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 20 cm și înălțimea fragmentului de 11 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, cu o angobă exterioară alb-gălbuie, fiind vizibile cu ochiul liber fragmente mici albe de cuarț. Interiorul acesteia conține mică foarte fină, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea. Material inedit.

11. *Dierna* (pl. XVI/135); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca, f. n.; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 12 cm. Pasta este cărămiziu-brună, cu nuanțe roșietice, cu o angobă gălbuie exterioară. Interiorul pastei este cafeniu, conținând mică, cuarț și scoici pisate. Provine de la cercetările efectuate în anul 1969 la turnul de N-E de către N. Gudea.

12. *Praetorium* (pl. XVI/136); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca, f. n.; Are diametrul gurii de 17 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este cărămiziu-brună, conținând mică, cuarț, bucățele mici de scoici pisate și calcar. Provine de la cercetările efectuate de către M. Macrea în anul 1948.

13. *Praetorium* (pl. XVI/137); Fragment de buză; Muzeul de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 4,5 cm. Pasta este cărămizie cu o angobă exterioară alb-gălbuie. Interiorul este cărămiziu, conținând nisip foarte fin, mică, cuarț, calcar și fragmente de scoică marină. Provine de la cercetările efectuate în anul 1948 de către M. Macrea.

14. *Napoca* (pl. XVI/138); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul buzei de 16 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică cu o angobă exterioară alb-gălbuie. În interior pasta este cenușie, conținând nisip foarte fin, mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate de către Sorin Cocîș în anii 1994-1995 în zona străzii Eroilor. Material inedit.

15. *Porolissum* (pl. XVI/139); Fragment de buză; Muzeul de Istorie și Artă Zalău; Nr. inv. 254; Are diametrul buzei de 16 cm și înălțimea fragmentului de 12,5

cm. Pasta este cărămizie cu o angobă exterioară gălbui. În interiorul pastei constatăm prezența de mică, calcar și fragmente negre de tuf vulcanic. Provine de la cercetările efectuate în anul 1985, în castru de către N. Gudea. Material inedit.

16. Slăveni (pl. XVII/140); Fragment de buză; Muzeul Olteniei din Craiova; Nr. inv., 30030; Are diametrul gurii de 19 cm și înălțimea fragmentului de 46 cm⁸⁷⁷. Pasta este cărămiziu-roșiatică, în interior fiind cenușie, conținând mică, cuarț, calcar și fragmente maronii de argilă feruginoasă. Pe gât sunt scrise cu vopsea roșie literele ΔIO⁸⁷⁸ (fig. 140).

17. *Porolissum* (pl. XVII/141); Fragment de buză; Muzeul de Istorie și Artă Zalău; Nr. Inv. C 130; Are diametrul gurii de 15 cm și înălțimea fragmentului de 8 cm. Pasta este cărămizie cu o angobă exterioară alb-gălbuie, în interior conține pietricele foarte mici, cuarț, mică și scoici pisate. Provine de la cercetările efectuate în amfiteatru de către Istvan Bajusz. Material inedit.

18. *Colonia Augusta Dacica Ulpia Traiana Sarmizegetusa* (pl. XVII/142); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. Inv. 22098; Are diametrul gurii de 15 cm și înălțimea fragmentului de 8 cm. Pasta este cărămizie puțin mai aspră ca de obicei, cu o angobă alb-gălbuie în exterior, iar în interior constatăm mică, cuarț și fragmente albe de calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1985 la Domus Procuratoris de colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

19. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XVII/143); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. Inv. 22098/b; Are diametrul gurii de 13 cm și înălțimea fragmentului de 8,2 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică cu o angobă exterioară alb-gălbuie. În interior culoarea pastei este roșiatică, conținând cuarț, mică și fragmente maronii de argilă feruginoasă. Provine de la săpăturile efectuate în anul 1985 la Domus Procuratoris și coordonate de către I. Piso. Material inedit.

20. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XVII/144); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 22098/c; Are diametrul gurii de 15 cm și înălțimea fragmentului de 8,5 cm. Pasta este cărămizie cu o angobă exterioară alb-gălbuie. Interiorul acesteia conține fragmente de mică, cuarț și calcar. Provine din săpăturile efectuate în anul 1986 în Domus Procuratoris de colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

21. *Porolissum* (pl. XVII/145); Fragment de buză; Muzeul de Istorie și Artă din Zalău; Nr. inv. CG 96; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului

⁸⁷⁷ Popilian, 1976, 171, pl. XV/198

⁸⁷⁸ Popilian, 1976, 171, pl. XV/198; Tudor, 1975, 130, nr. 11; IDR II, 1977, 213, nr. 544

de 5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară alb-gălbuie. În interior constatăm prezenta de mică, cuarț, calcar și resturi organice. Provine de la cercetările efectuate de către N. Gudea în anul 1982. Material inedit.

22. *Porolissum* (pl. XVII/146): Fragment de buză; Muzeul de Istorie și Artă Zalău; Nr. inv. A C 287; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 5,5 cm. Pasta este cărămizie, culoarea pielii, cu o angobă exterioară alb-gălbuie. În interior constatăm prezenta de mică, cuarț și scoici pisate. Provine de la cercetările efectuate în anul 1983 în castru de către N. Gudea. Material inedit.

23. *Porolissum* (pl. XVII/147); Fragment de buză; Muzeul de Istorie și Artă Zalău; Nr. inv. C 91; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este cărămizie cu o angobă exterioară alb-gălbuie, în interior este cafenie, conținând cuarț, calcar și foarte multă mică. Provine de la cercetările efectuate în castru în anul 1991 de către N. Gudea. Material inedit.

24. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XVII/148); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. ?; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 4,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică cu o angobă exterioară albicioasă. În pastă constatăm prezența de nisip foarte fin, mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1988 în Domus Procuratoris de colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

25. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XVII/149); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 33078; Are diametrul gurii de 18 cm și înălțimea fragmentului de 5 cm. Pasta este cărămizie cu o angobă exterioară alb-gălbuie, conține în interior nisip și pietricele, cuarț, mică și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1989 de către colectivul format din I. Piso și Al. Diaconescu. Material inedit.

26. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XVII/150); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n. ; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 6,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică cu o angobă exterioară alb-gălbuie. În interior constatăm prezenta de mică, cuarț, calcar și urme de sare marină. Provine de la cercetările efectuate la Domus Procuratoris în anul 1986 de colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

27. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XVII/151); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n. ; Are diametrul gurii de 17 cm și înălțimea fragmentului de 16 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, aspră și cu o angobă exterioară alb-gălbui, observându-se cu ușurință fragmentele de calcar și

cuart. În interior, pasta conține mică, calcar, fragmente de pietricele și scoici pisate. Provine de la cercetările efectuate în anul 1988 de colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

28. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XVII/152); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n. ; Are diametrul gurii de 15 cm și înălțimea fragmentului de 7 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică cu o angobă exterioară gălbui-cafenie, în interior conține mică, quart, calcar și fragmente maronii de argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1986 la Domus Procuratoris de colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

29. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XVIII/153); Fragment de buză, gât și toarte; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n. ; Are diametrul gurii de 18 cm și înălțimea fragmentului de 45 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară alb-gălbuie. În interior observându-se fragmente de calcar, quart și foarte multă mică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1986 la Domus Procuratoris de către colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

30. *Tibiscum* (pl. XVIII/154); Fragment de buză. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. Are diametrul gurii de 17 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este cărămiziu-culoarea pielii, cu o angobă alb-gălbuie exterioară, incluzând mică aurie și quart. Provine de la cercetările efectuate în anul 2000 la Tibiscum Iaz.

31. *Tibiscum* (pl. XVIII/155); Fragment de buză. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 6/2001. Are diametrul buzei de 17,5 cm și înălțimea fragmentului de 4,6 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, incluzând mică foarte fină și nisip granular. Provine de la cercetările efectuate în anul 2001 la Tibiscum-Iaz.

32. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XVIII/156); Fragment de gât și toarte. Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. Are diametrul superior al fragmentului de 17,5 cm și înălțimea de 22 cm. Pasta este cărămizie, având o angobă exterioară alb-gălbuie. În interior constatăm prezența fragmentelor de quart, mică și piatră de var. Provine de la cercetările efectuate în anul 2000 în *Forum*.

33. *Municipium Apulense* (pl. XVIII/157); Fragment de gât și corp, Muzeul Brukenthal din Sibiu; Nr. inv. 7517; Are diametrul gurii de 11 cm și înălțimea fragmentului de 30 cm. Pasta este cărămizie, culoarea pielii, cu o angobă exterioară gălbui. În interiorul pastei, constatăm prezența de mică, quart și calcar. Nu se cunosc datele privind descoperirea. Material inedit.

34. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XVIII/158); Toartă întreagă. Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. 96 KC 104. Are lungimea de

28 cm și grosimea de 3 cm. Pasta este cărămiziu-culoarea pielii având o angobă exterioară alb-gălbuie. În interior sunt prezente fragmente de mică și cuarț. Provine de la cercetările efectuate în anul 2000 în *Forum*.

35. *Angustia* (pl. XVIII/159); Amforă întreagă; Muzeul din Tg. Secuiesc; Nr. inv. ?; Are diametrul gurii de 15 cm și înălțimea amforei de 92 cm⁸⁷⁹. Pasta este cărămiziu-brună, în interior este cărămizie, conținând mică, cuarț și calcar. Pe gât se află o inscripție scrisă cu vopsea roșie și dificil de descifrat⁸⁸⁰ (fig. 196). Provine de la cercetările efectuate de către Z. Szekely.

Tipul Knossos 36

1. *Drobeta* (pl. XIX/160); Amforă întreagă; Muzeul „Porților de Fier“ Drobeta Turnu-Severin; Nr. inv. 9800; Are diametrul gurii de 15 cm și înălțimea fragmentului de 93 cm. Pasta este cărămiziu-brună, cu o angobă exterioară cafenie. În interior constatăm prezența de nisip, mică, fragmente maronii și negre foarte mici. Provine din cercetările efectuate în castru în perioada interbelică⁸⁸¹.

2. *Tibiscum* (pl. XIX/161); Fragment din partea superioară, incluzând buza și toartele; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 11229; Are diametrul gurii de 13 cm și înălțimea fragmentului de 25 cm. Pasta este fină având culoarea brun-cafenie. Interiorul pastei conține minereu din fier, argilă feruginoasă, mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în vicusul militar de către R. Petrovszky în anul 1980.

3. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XIX/162); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 22137; Are diametrul gurii de 10 cm și înălțimea fragmentului de 9,5 cm. Pasta este cărămizie cu o angobă exterioară gălbuie. În interior pasta este cenușiu-gălbuie, conținând pietricele mici, cuarț, calcar și foarte multă mică alături de fragmente foarte mici de tuf vulcanic. Provine de la cercetările efectuate în zona Domus Procuratoris în anul 1985 de colectivul coordonat de I. Piso. Material inedit.

4. *Tibiscum* (pl. XIX/163, fig. 49); Amforă întreagă; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Granița din Caransebeș; Nr. inv. 12878; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea de 89 cm. Pasta este cărămiziu-brună, cu o angobă

⁸⁷⁹ Szekely, 1975, 348, fig. 6/1

⁸⁸⁰ Szekely, 1975, 349, fig. 7

⁸⁸¹ Davidescu, 1980, 118-122

exterioară gălbuie, fiind vizibile cu ochiul liber particulele de la nisipul folosit ca degresant. În interior pasta este cenușiu-brună, conținând calcar, cuarț și fragmente foarte fine de mică, minereu din fier și particule negre provenite de la tuful vulcanic. Aceste particule au un aspect sticlos mergând de la culoarea verde spre negru. Tot în pasta acestei amfore am constatat și prezența argilei feruginoase. Provine de la cercetările efectuate în vicusul militar de către R. Petrovsky⁸⁸².

5. *Romula* (pl. XIX/164); Fragment din partea superioară; Muzeul din Caracal; f. n. ; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului de 23 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică cu o angobă exterioară cafenie. În interior conține mică, cuarț și fragmente negre de la minereu de fier.

6. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XIX/165); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 22136; Are diametrul gurii de 13 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este cărămizie cu o angobă exterioară alb-gălbuie, fiind vizibile fragmente foarte mici negre. Interiorul pastei este cafeniu-brună, conținând cuarț, mică, calcar, fragmente negre și maronii de argilă feruginoasă și tuf vulcanic. Provine de la cercetările efectuate în anul 1986 la Domus Procuratoris de către colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

7. *Dierna* (pl. XX/166); Fragment de buză și toarte; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului de 11 cm. Pasta este cărămizie cu o angobă roșiatică, în interior constatăm prezența de argilă feruginoasă, mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1969 la turnul de S-E de către N. Gudea. Material inedit.

8. *Dierna* (pl. XX/167); Fragment de buză și toarte; Muzeul de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 13 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este brun-cărămizie cu o angobă exterioară brun-cafenie, fiind vizibile fragmente albe de calcar. Interiorul pastei este brun-roșcat, conținând calcar, cuarț, mică și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1969 la „Cetate“ de către N. Gudea. Material inedit.

9. *Dierna* (pl. XX/168); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului de 4,5 cm. Pasta este cărămizie având o angobă albicioasă în exterior. Interiorul este cărămiziu-roșiatic conținând calcar, cuarț, mică și fragmente negre de tuf vulcanic. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 la „Cetate“ de către N. Gudea. Material inedit.

⁸⁸² Ardeț, 1993, 99, fig. 8/a-b

10. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XX/169); Fragment de buză și toarte; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul gurii de 10 cm și înălțimea fragmentului de 12,5 cm. Pasta este brun-gălbuie cu o angobă exterioară brun-cafenie. În interior conține pietricele de la nisipul folosit ca degresant, mică, cuarț și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate la Domus Procuratoris în anul 1988 de către colectivul format din I. Piso, Al. Diaconescu, C. Opreanu și A. Ardeț. Material inedit.

11. *Tibiscum* (pl. XX/170); Fragment de buză și toarte. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. Pasta este alb-gălbuie, incluzând cuarț, mică aurie, scoici și fragmente negre. Are diametrul buzei de 14 cm și înălțimea de 10 cm. Provine de la cercetările efectuate în anul 1982 la Clădirea X.

12. *Tibiscum* (pl. XX/171); Fragment de buză. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 33/2001. Are diametrul de 11 cm și înălțimea de 6,4 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, incluzând fragmente maronii de argilă feruginoasă, mică, augite verzui și fragmente mici negre de tuf vulcanic.

13. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XX/172); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 22187; Are diametrul gurii de 13 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este brun-cărămizie cu o angobă exterioară cărămiziu-albicioasă. În interior sunt prezente fragmente de calcar, mică, cuarț și bucăți mici sticloase de tuf vulcanic. Provine de la săpăturile efectuate în Domus Procuratoris în anul 1987 de colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

14. *Micăsasa* (pl. XX/173); Amforă întreagă; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei; Nr. inv. ?; Are diametrul gurii de 13,5 cm și înălțimea amforei de 95 cm. Pasta este cărămizie cu o angobă exterioară lucioasă, fiind vizibile fragmente foarte mici albe de calcar. În interiorul pastei constatăm prezenta de mică, cuarț, calcar și tuf vulcanic. Provine de la cercetările efectuate de către I. Mitrofan⁸⁸³ în așezarea romană rurală.

Tipul Dressel 24

1. *Drobeta* (pl. XX/174); Fragment de gât și toarte; Muzeul „Porților de Fier“ Drobeta Turnu-Severin; Nr. inv. I/7010; Are diametrul gâtului de 10 cm și înălțimea fragmentului de 16 cm. Pasta este brun-cărămizie foarte fină, în interior

⁸⁸³ Mitrofan 1993, 179-189, fig. 10

constatăm prezenta de cuarț, mică și fragmente foarte fine de calcar alb. Pe toate poartă ștampila **HPAKAA**⁸⁸⁴ (fig. 101).

2. *Romula* (pl. XX/175); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal; f. n.; Are diametrul gurii de 15,5 cm și înălțimea fragmentului de 12 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, având o angobă alb-gălbuie, în interior conține mică, cuarț și foarte multe pete albe de la sarea marină. Material inedit.

3. *Dierna* (pl. XX/176); Fragment de buză; Muzeul Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea fragmentului de 16 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară alb-gălbui. În interior pasta este cafenie, conținând bucăți albe de calcar, mică și cuarț. Provine de la cercetările efectuate în anul 1969 de către N. Gudea în zona turnului de S-E. Material inedit.

4. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXI/177); Amforă întregibilă. Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. Are diametrul gurii de 14 cm, înălțimea de 72 cm și diametrul maxim al corpului de 50 cm. Pasta este cărămizie având în exterior o angobă galbenă. În interior sunt prezente fragmente de mică, cuarț și piatră de var. Pe gât se poate observa existența a trei rânduri de inscripții scrise cu vopsea roșie, identificându-se literele **NI** în primul registru, **XNG** în cel de-al doilea și **SATK** în cel de-al treilea (fig. 143).

Tipul Zeest 84

1. *Drobeta* (pl. XXII/178); Amforă întreagă; Muzeul „Porților de Fier“ din Drobeta Turnu-Severin, Nr. inv. II/760; Are diametrul gurii de 8 cm și înălțimea de 54 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară gălbui. În interior pasta este roșiatică, conținând cuarț, mică și fragmente albe provenite probabil de la sarea marină care a fost folosită la fabricarea acesteia. Pe toată are imprimată o ștampilă care nu a fost descifrată (fig. 191). Provine din colecția particulară Capșa.

2. *Drobeta* (pl. XXII/179, fig. 51); Amforă întreagă, lipsește numai buza; Muzeul „Porților de Fier“ din Drobeta Turnu-Severin; Nr. inv. II/750; Are diametrul gâtului de 8 cm și înălțimea de 50 cm. Pasta este gălbui-cărămizie, fiind foarte fină în exterior. Interiorul acesteia este cenușiu, incluzând particule de cuarț, mică și fragmente

⁸⁸⁴ Tudor, 1978, 116, fig. 19/19; Tudor, 1968, 243, nr.3; Popilian, 1974, 140, pl. 3/3; Popilian, 1976, 41, pl. LXXVI/3; IDR II, 1977, nr. 130, p. 75

negre ce provin de la tuful vulcanic. Pe una din toarte are imprimată ștampila ΣΑΓΑΤΙΣ (fig. 113). Nu este cunoscut locul de descoperire și nici proveniența acestui exemplar.

Tipul Knossos 22

1. *Tibiscum* (pl. XXII/180, fig. 52); Fragment de buză, gât și toarte; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 10983; Are diametrul gurii de 7 cm și înălțimea fragmentului de 14 cm. Pasta este cărămie cu o angobă gălbui lucioasă în exterior, iar în interior este cenușiu-gălbuie, conținând pietricele, mică și cuarț. Pe gât are inscripția scrisă cu vopsea roșie *ey*⁸⁸⁵.

Provine de la cercetările efectuate în anul 1980 în vicusul militar de către R. Petrovsky.

2. *Dierna* (pl. XXII/181); Fragment de buză; Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 8 cm și înălțimea fragmentului de 7 cm. Pasta este cărămie cu nuanțe gălbui, conținând în interior mică, cuarț și calcar foarte mult. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 la turnul de S-E de către N. Gudea. Material inedit.

3. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXII/182); Fragment de buză, Muzeul din Sarmizegetusa, f. n.; are diametrul gurii de 9 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, conținând în interior mică, cuarț și calcar care poate fi observat și pe exteriorul amforei. Provine de la cercetările efectuate în anul 1985 în Domus Procuratoris de către colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

4. *Romula* (pl. XXII/183); Fragment de buză gât și corp; Muzeul din Caracal; Nr. inv. ?; Are diametrul gurii de 7 cm și înălțimea fragmentului de 19 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie cu o angobă exterioară albicioasă. În interior constatăm prezența de mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate de către Gh. Popilian. Material inedit.

5. *Porolissum* (pl. XXII/184); Fragment de buză și gât; Muzeul de Istorie și Artă din Zalău; Nr. Inv. AC 488; Are diametrul gurii de 18 cm și înălțimea fragmentului de 16,2 cm. Pasta este cărămiziu-albicioasă, cu o angobă exterioară gălbui-cenușie. În interior constatăm prezența de nisip grosier, mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate de către N. Gudea în anul 1984 în castru. Material inedit.

⁸⁸⁵ Ardeț, 1993, 101, fig. 14; Ardeț, 1996, 169, fig. 13

Tipul Rădulescu 7

1. Orlea: (pl. XXIII/185, fig. 53); Amforă întregibilă, din care lipsește buza și toartele⁸⁸⁶, partea adăugată și restaurată, nu provine de la acest tip de amforă; Muzeul din Orlea; Nr. inv. 4358; Are diametrul gâtului de 12 cm și înălțimea amforei de 72 cm. Pasta este cărămiziu-roșietică, cu o angobă exterioară gălbui. În interior constatăm prezența de calcar, mică și fragmente maronii de argilă feruginoasă. pe gât are imprimată ștampila **ΡΟΦΟΥ**⁸⁸⁷ (fig. 126).

2. *Sucidava* (pl. XXIII/186); Amforă întreagă; Muzeul din Corabia; Nr. inv. 2222; Are diametrul gurii de 10 cm și înălțimea amforei de 55 cm. Pasta este cărămiziu-roșiată, cu foarte multe fragmente de cuarț și pietricele vizibile pe exteriorul amforei. În interior constatăm prezența de mică, calcar și cuarț. Provine de la cercetările efectuate de către D. Tudor⁸⁸⁸.

Amfore din „Asia”

Tipul Dressel 5

1. Orlea: (pl. XXIV/187); Fragment de buză și gât; Muzeul din Orlea; Nr. inv. 4673; Are diametrul gurii de 18 cm și o înălțime a fragmentului de 50 cm. Pasta este confecționată dintr-o argilă destul de fină, cărămizie, cu o angobă exterioară gălbui. În interior constatăm prezența de mică, calcar și fragmente negre foarte fine provenite probabil de la tuful vulcanic. Nu este cunoscut locul descoperii⁸⁸⁹.

Tipul: Rhodian

1. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXIV/188); Fragment de toartă; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 33062; Are diametrul torții de 3,5 cm și înălțimea acesteia de 30 cm. Pasta este cărămizie, foarte apropiată de culoarea pielii, în interior constatăm prezența de cuarț, mică și argilă feruginoasă

⁸⁸⁶ Popilian, 1976, 42-43, pl. XV/200

⁸⁸⁷ Tudor, 1978, 78, fig. 19/23; Popilian, 1976, 42-43, pl. XV/200, LXXVI/3; IDR II 1977, 139, punct 311

⁸⁸⁸ Tudor, 1978, 233-235, fig. 139/4

⁸⁸⁹ Popilian, 1976, 40, pl. XV/194, tip 1

maronie. Pe pereții exteriori are o angobă gălbuie. Provine de la cercetările efectuate în anul 1993 la for de colectivul coordonat de către R. Etienne, I. Piso și Al. Diaconescu. Material inedit.

2. *Praetorium* (Pl. XXIV/189); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 13 cm și înălțimea fragmentului de 4 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară gălbui, mica aurie fiind vizibilă cu ochiul liber. În interior constatăm prezența de mică într-o cantitate foarte mare, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1948 de către M. Macrea. Material inedit.

3. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Pl. XXIV/190); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul gurii de 13,5 cm și înălțimea fragmentului de 4 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică cu o angobă exterioară gălbui-maronie. În interior fiind prezente particule foarte fine de calcar, cuarț și mică, dar și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1988 la Domus Procuratoris de către colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

4. *Tibiscum* (pl. XXIV/191); Fragment de buză și toarte. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 40/2000. Are diametrul buzei de 12,2 cm și înălțimea fragmentului de 7 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie având în exterior o angobă alb-gălbuie. În interiorul pastei constatăm prezența fragmentelor de mică, cuarț, tuf vulcanic și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 2000 la Tibiscum-Iaz.

5. *Colonia Apulensis* (pl. XXIV/192) Fragment de toartă; Muzeul Unirii din Alba-Iulia; f. n.; Are diametrul de 3,5 cm și lungimea fragmentului de 24 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară specifică, ce are nuanțe roșiaticice. În interior conține mică, cuarț, calcar și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1993 în zona Partoș de către V. Moga. Material inedit.

6. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXIV/193); Fragment de toartă; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 33070, Are diametrul toartei de 3,5 cm și lungimea acesteia de 11 cm. Pasta este cărămiziu, culoarea pielii, cu o angobă exterioară cu nuanțe roșietice. În interior pasta este roșiatică, fiind incluse particule de mică, calcar, cuarț și fragmente maronii de argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1993 la for de către colectivul format din R. Etienne, I. Piso și Al. Diaconescu. Material inedit.

7. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXIV/194); Fragment de toartă; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul de 3,5 cm și lungimea fragmentului de 13 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară gălbui. În interior conține calcar, mică și cuarț. Provine de la cercetările efectuate în anul 1986 la Domus Procuratoris de către colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

8. *Tibiscum* (pl. XXIV/195); Fragment toartă. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. Are lungimea de 12 cm și diametrul de 4 cm. Pasta este roșie în interior, galben-albicioasă în exterior. Conține în interiorul pastei fragmente de mică, cuarț și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările de teren efectuate în anul 1999 la Tibiscum-Jupa de către O. Popescu.

9. *Tibiscum* (pl. XXIV/196); Fragment de buză și toarte. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 59/1999. Are diametrul de 12 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este cărămizie, incluzând augite, minereu de fier, sare măruntă de mare și mică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1999 la Tibiscum-Iaz.

Tipul: Koan

1. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXV/197); Fragment de buză și toarte. Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. Are diametrul buzei de 12 cm și înălțimea fragmentului de 10 cm. Pasta este cărămiziu-culoarea pielii în interior și galben-albă în exterior. În interiorul pastei constatăm prezența fragmentelor de mică, cuarț și sare marină. Provine de la cercetările efectuate în anul 2000 în *Forum*.

2. *Tibiscum* (pl. XXV/198); Fragment de buză, gât și toarte. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. Are diametrul buzei de 14 cm și înălțimea fragmentului de 13 cm. Pasta este cărămiziu-culoarea pielii în interior și galbenă în exterior. Sunt incluse în pastă fragmente de piatră de var, cuarț și mică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1982 la Clădirea X de către R. Petrovsky.

3. *Tibiscum* (pl. XXV/199); Fragment de gât și toarte. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. Are diametrul părții superioare de 13,5 cm și înălțime de 11 cm. Pasta este roșu-cărămizie, cu o angobă exterioară galbenă. În interior constatăm prezența fragmentelor de mică, cuarț și minereu de fier. Provine din cercetările efectuate în anul 1982 la Clădirea VII.

Tipul **Knidian**

1. *Tibiscum* (pl. XXV/200); Fragment de buză și gât. Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. 12942. Are diametrul de 14 cm și înălțimea fragmentului de 22 cm. Sub buză pot fi observate locurile unde au fost aplicate toartele. Pasta este brun-cărămizie, conținând cuarț, mică și fragmente negre de minereu de fier. Provine de la cercetările efectuate în anul 1980 la Clădirea X de către R. Petrovsky.

Tipul: **Dressel 43**

1. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXV/201); Fragment de buză și toarte; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 33061; Are diametrul gurii de 8 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este aspră având culoarea de alb-crem, cu numeroase fragmente de calcar ce pot fi văzute pe pereții exteriori cu ochiul liber. Interiorul este cărămiziu-cafeniu, incluzând mică, cuarț, calcar și fragmente foarte mici de argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1993 la for de colectivul format din R. Etienne, I. Piso și Al. Diaconescu. Material inedit.

2. *Romula* (pl. XXV/202); Fragment de gât și toarte, din care lipsește buza; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 7705; Are diametrul gâtului de 4,5 cm și înălțimea fragmentului de 17 cm. Pasta este cărămiziu-albicioasă, foarte fină, cu o angobă exterioară alb spre crem. În pastă constatăm prezența de calcar, cuarț și mică. Provine de la cercetările efectuate în așezarea civilă de către Gh. Popilian. Material inedit.

3. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXV/203); Fragment de toartă; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. c 132; Are diametrul toartei de 2 cm și lungimea fragmentului de 16 cm. Pasta este alb-gălbuie, cu o angobă exterioară alb-crem. În interior pot fi observate fragmente foarte fine de mică, cuarț și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1986 la Domus Procuratoris de către colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

Tipul **Agora F65/66**

1. *Romula* (pl. XXV/204); Fragment de gât și corp, Muzeul din Caracal; Nr. inv. 6828; Are diametrul gurii de 7 cm și înălțimea fragmentului de 27 cm. Pasta este cenușiu-gălbuie, în interior constatăm prezența de pietricele, cuarț și fragmente de calcar. Material inedit.

2. *Dierna* (pl. XXV/205); Fragment de buză și gât; Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n. ; Are diametrul gâtului de 7 cm și înălțimea fragmentului de 19 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, cu unele nuanțe cenușii. În interior constatăm prezența de mică foarte fină, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1969 de către N. Gudea. Material inedit.

3. Slăveni (pl. XXVI/206); Fragment de corp și picior; Muzeul Olteniei din Craiova; Nr. inv. 13583; Are diametrul superior al corpului de 36 cm și înălțimea fragmentului de 66 cm. Pasta este cărămiziu-cenușie, conținând frecvent mică, nisip grosier, cuarț și calcar⁸⁹⁰.

4. *Tibiscum* (pl. XXVI/207, fig. 61); Amforă întregă; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 11683; Are diametrul gurii de 5 cm și înălțimea fragmentului de 45 cm. Pasta este cărămiziu-cenușie, în interior constatăm prezența de nisip foarte fin, mică și cuarț. Provine de la săpăturile efectuate în anul 1976 în vicusul militar de către R. Petrovsky⁸⁹¹.

Tipul: Niederbieber 77 / Kapitän II

1. *Dierna* (pl. XXVI/208); Fragment de buză și gât; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 7 cm și înălțimea fragmentului de 8 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, în interior conține mică, calcar, cuarț și fragmente de nisip grosier. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea. Material inedit.

2. *Dierna* (pl. XXVI/209); Fragment de buză; Muzeul național de Istorie al Transilvaniei din Cluj- Napoca; f. n. ; Are diametrul gurii de 8 cm și înălțimea fragmentului de 3,2 cm. Pasta este cărămiziu-brună, cu pietricele și cuarț vizibile pe exteriorul amforei. În interior pasta este cenușie, conținând nisip, mică, cuarț și fragmente negre de rocă vulcanică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1969 de către N. Gudea. Material inedit.

3. Gârla Mare (pl. XXVI/210); Fragment de buză, gât, corp și toarte; Muzeul „Porților de Fier“ din Drobeta Turnu-Severin; f. n. ; Are diametrul gurii de 6 cm și înălțimea fragmentului de 31 cm. Pasta este cărămiziu-brună, în interior

⁸⁹⁰ Popilian, 1976, 142, pl. 1/9; Popilian, 1976, 45, pl. XV/202, tip 5

⁸⁹¹ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, pl. X/1; Ardeț, 1993, 101, fig. 13/a-b; Ardeț, 1996, 169, fig. 11/a-b

este brun-cenușie, incluzând nisip, cuarț, mică și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1995 de către I. Stângă. Material inedit.

4. *Romula* (pl. XXVI/211); Amforă întregă; Muzeul Olteniei din Craiova; f. n. ; Are diametrul gurii de 6 cm și înălțimea amforei de 72 cm. Pasta este roșu-cărămizie, cu foarte multe fragmente albe de cuarț în exterior. În interior fiind prezentă mica, cuarțul și fragmente negre de rocă vulcanică. Provine de la cercetările efectuate de Gh. Popilian⁸⁹².

5. *Romula* (pl. XXVII/212); Amforă întregă; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 10806; Are diametrul gurii de 5,5 cm și înălțimea de 58 cm. Pasta este cărămiziu-roșietică. În interior sunt prezente pietricele foarte fine, mică, cuarț și calcar. Material inedit.

6. *Romula* (pl. XXVII/213); Fragment de amforă de la partea superioară; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 8935. Are diametrul gurii de 5 cm și înălțimea fragmentului de 28 cm. Pasta este cărămiziu-brună, cu numeroase fragmente de calcar vizibile cu ochiul liber în pasta exterioară. În interior constatăm prezența de calcar, mică și cuarț. Material inedit.

7. *Romula* (pl. XXVII/214); Fragment de gât și umeri; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 2144; Are diametrul gurii de 11 cm și înălțimea fragmentului de 25 cm. Pasta este roșie, în interior sunt prezente particule de nisip, calcar, mică, cuarț și fragmente foarte mici, negre de minereu de fier. Material inedit.

8. *Romula* (pl. XXVIII/215); Amforă fragmentară din care s-a păstrat doar buza și toartele; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 7783; Are diametrul gurii de 6,5 cm și înălțimea fragmentului de 29 cm. Pasta este cărămiziu-roșietică, în interior conținând mică, cuarț, calcar și fragmente negre de rocă vulcanică. Material inedit.

9. *Romula* (pl. XXVIII/216); Fragment de gât și buză; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 3318; Are diametrul gurii de 6 cm și înălțimea fragmentului de 21 cm. Pasta este roșie-cărămiziu, cu foarte multe fragmente exterioare de cuarț și mică. În interior sunt incluse fragmente de mică, cuarț, calcar și bucăți de rocă vulcanică. Material inedit.

10. *Romula* (pl. XXVIII/217); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal; f. n. ; Are diametrul gurii de 6,5 cm și înălțimea fragmentului de 28 cm. Pasta este cărămiziu-brună. În interior observându-se fragmente de mică, cuarț, calcar și mică. Material inedit.

⁸⁹² Popilian, 1976, 44-45, pl. XV/201

11. *Romula* (pl. XXVIII/218); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal, f. n.; Are diametrul gurii de 6 cm și înălțimea fragmentului de 19 cm. Pasta este cărămie cu o angobă exterioară gălbui-albă. În interior sunt incluse particule de mică, cuarț, calcar și rocă vulcanică. Material inedit.

12. *Romula* (pl. XXVIII/219); Fragment de corp și gât; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 6769; Are diametrul gurii de 5,5 cm și înălțimea fragmentului de 25 cm. Pasta este roșie fiind vizibile pietricelele și cuarțul pe exteriorul pereților amforei. În interior sunt prezente particule de mică, calcar, cuarț și foarte multe pietricele de la nisipul folosit ca degresant. Provine de la cercetările efectuate în anul 1971 de către Gh. Popilian. Material inedit.

13. *Romula* (pl. XXVIII/220); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 1223; Are diametrul gurii de 6,5 cm și înălțimea fragmentului de 14 cm. Pasta este roșu-brună, cu foarte multe pietricele incluse în pastă, alături de mică, cuarț și calcar. Material inedit.

14. *Ilișua* (pl. XXVIII/221); Fragment de buză și gât; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n. ; Are diametrul gurii de 7 cm și înălțimea fragmentului de 21 cm. Pasta este roșu-cărămie, cu fragmente exterioare vizibile cu ochiul liber de calcar. În interior constatăm prezența de mică, calcar, cuarț și fragmente negre de rocă vulcanică. Material inedit.

15. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXIX/222); Fragment de buză și gât; Muzeul Sarmizegetusa; Nr. Inv. 15864; Are diametrul gurii de 5 cm și înălțimea fragmentului de 11 cm. Pasta este roșie-cărămie, în interior este cenușie, fiind incluse fragmente de calcar, cuarț și mică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1985 la Domus Procuratoris de colectivul coordonat de I. Piso. Material inedit.

16. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXIX/223); Fragment de gât; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. Inv. 20296; Are diametrul gâtului de 10 cm și înălțimea fragmentului de 9,5 cm. Pasta este roșie-cărămie, cu fragmente exterioare de calcar, în interior fiind incluse fragmente negre de rocă vulcanică, mică, cuarț, calcar și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1985 de către colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

17. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXIX/224); Fragment de buză. Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. Are diametrul buzei de 7 cm și înălțimea fragmentului de 13 cm. Pasta este roșu-brună, incluzând mică, cuarț și piatră de var. Provine de la cercetările efectuate în anul 1999 în *Forum*.

18. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXIX/225); Fragment de la gât. Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. Are diametrul părții superioare de 10 cm și înălțimea de 20 cm. Pasta este roșu-gălbui, incluzând mică, cuarț și sare marină, alături de scoici foarte fine. Provine de la săpăturile efectuate în anul 2000 în *Forum*.

19. *Napoca* (pl. XXIX/226); Fragment provenit de la partea superioară și picior; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n. ; Partea superioară are diametrul gurii de 6 cm și înălțimea fragmentului de 28 cm. Pasta este roșie-cărămizie, în interior constatăm prezența de mică, calcar, cuarț și scoici pisate. Provine de la cercetările efectuate în anii 1994-1995 de către Sorin Cociș, în zona Str. Eroilor. Material inedit.

Tipul **Benghazi LR 1**

1. Gornea (pl. XXIX/227); Amforă întregă; Muzeul Banatului Montan din Reșița; Nr. inv. A 9346/R T 676; Are diametrul gurii de 6,5 cm și înălțimea amforei de 38 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară roșiatică. În interior constatăm prezența de cuarț, mică și calcar. Provine de la cercetările efectuate de către N. Gudea⁸⁹³.

2. Gornea (pl. XXIX/228); Fragment de gât și toarte; Muzeul din Gornea; Nr. inv. ?; Are diametrul gurii de 6,5 cm și înălțimea fragmentului de 11 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, în interior constatăm existența nisipului alături de mică, cuarț și calcar. Provine de la săpăturile efectuate de către N. Gudea⁸⁹⁴.

3. Enisala (*Moesia Inferior*) (pl. XXX/229); Amforă întregă; Muzeul Brukenthal din Sibiu; Nr. inv. A 8939; Are diametrul gurii de 6 cm și înălțimea amforei de 38 cm. Pasta este cenușiu-brună, în interior constatăm prezența de mică, cuarț și calcar. A fost descoperită în Dobrogea la Enisala.

4. Gornea (pl. XXX/230, fig. 63); Fragment din partea superioară; Muzeul din Gornea; f. n. ; Are diametrul gurii de 8,5 cm și înălțimea fragmentului de 15 cm. Pasta este cărămizie, conținând în interior mică, cuarț și calcar. Pe gât are o inscripție cu vopsea roșie⁸⁹⁵, reprezentând capacitatea vasului (fig. 147). Provine de la cercetările efectuate de către N. Gudea⁸⁹⁶.

⁸⁹³ Gudea, 1977, 78, fig. 21/5; Ardeț, 1993, 101, fig. 12/c

⁸⁹⁴ Gudea, 1977, 78, Fig. 22/3

⁸⁹⁵ Vlăsa, 1979, 229-235, fig. 1

⁸⁹⁶ Gudea, 1977, 78, Fig. 22/1

5. *Sucidava* (pl. XXX/231); Amforă întregă; Muzeul din Corabia, Nr. inv. 337/773; Are diametrul gurii de 8 cm și înălțimea amforei de 47 cm. Pasta este cenușiu-brună, cu foarte multe particule exterioare albe de calcar. În interior pasta este cenușiu-albicioasă, incluzând mică, cuarț, calcar și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate de către D. Tudor la „*Cetate*”⁸⁹⁷.

6. Gornea: (pl. XXX/232); Fragment din partea superioară; Muzeul din Gornea; f. n. ; Are diametrul gurii de 9 cm și înălțimea fragmentului de 14 cm. Pasta este cărămiziu-brună, în interior constatăm prezența de mică, cuarț, calcar și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate de către N. Gudea, la turnul de S-E⁸⁹⁸.

7. Gornea (pl. XXX/233); Fragment din partea superioară; Muzeul din Gornea; f. n. ; Are diametrul gurii de 6 cm și înălțimea fragmentului de 23 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, conținând în interior fragmente de mică, cuarț, calcar și scoici pisate. Pe gât pot fi observate câteva litere scrise cu caractere grecești (Fig. 2089, reprezentând capacitatea vasului. Provine de la cercetările efectuate de către N. Gudea⁸⁹⁹.

8. Orlea (pl. XXXI/234); Amforă întregă; Muzeul din Orlea; Nr. inv. 6019; Are diametrul gurii de 9,5 cm și înălțimea fragmentului de 52 cm. Pasta este gălbui cenușie, cu fragmente exterioare de cuarț ce sunt vizibile cu ochiul liber. În interior sunt prezente o serie de minerale printre care. Mica, cuarțul și calcarul. Nu se cunoaște locul descoperirii. Material inedit.

9. *Romula* (pl. XXXI/235); Fragment de buză și corp; Muzeul din Caracal; f. n.; Are diametrul gurii de 9 cm și înălțimea fragmentului de 10 cm. Pasta este cărămizie, cu o angobă exterioară cenușie. În interior constatăm prezența de mică, cuarț, calcar și argilă feruginoasă. Material inedit.

10. *Romula* (pl. XXXI/236); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal; f. n. ; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului de 13 cm. Pasta este brun-cărămizie, cu o angobă exterioară brună. În interior constatăm prezența de mică, calcar și cuarț. Pe gât are scris cu vopsea roșie cifrele **XXI** (Fig. 149) reprezentând măsura de capacitate. Material inedit.

11. *Sucidava* (pl. XXXI/237); Amforă întregă; Muzeul din Corabia, Nr. inv. 2323-2322; Are diametrul gurii de 7 cm și înălțimea amforei de 56 cm. Pasta

⁸⁹⁷ Tudor, 1978, 433-435, fig. 139/1

⁸⁹⁸ Gudea, 1977, 78, fig. 22/2; Ardeț, 1993, 99, fig. 7

⁸⁹⁹ Gudea, 1977, 78, fig. 23/2=35a; Vlăsa, 1979, 229-235, fig. 2; Ardeț, 1993, 101, fig. 12/c

este cărămizie cu foarte multe fragmente albe în exteriorul acesteia. În interior constatăm prezența de calcar, mică, cuarț și fragmente maronii de argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate de către D. Tudor⁹⁰⁰.

12. *Dierna* (pl. XXXI/238); Fragment de buză și toarte; Muzeul de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n. ; Are diametrul gurii de 8 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este cărămiziu-roșietică, cu o angobă exterioară brună. În interior fiind incluse particule de mică, cuarț, calcar și scoici pisate. Provine de la cercetările efectuate de către N. Gudea, la turnul de S-E în anul 1969. Material inedit.

13. *Orlea* (pl. XXXII/239); Amforă întreagă; Muzeul din Orlea; Nr. inv. 5096; Are diametrul gurii de 9 cm și înălțimea amforei de 52 cm. Pasta este brun-cărămizie, în interior constatăm prezența de mică, calcar și cuarț. Nu se cunoaște locul de proveniență. Material inedit.

Tipul **Benghazi LR 2**

1. *Romula* (pl. XXXII/240); Fragment din partea superioară a amforei, incluzând buza, gâtul și toartele; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 3938; Are diametrul gurii de 13 cm și înălțimea fragmentului de 28 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară cenușie. În interior sunt incluse particule de mică, cuarț, calcar, rocă vulcanică și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate de către C. Tătulea. Material inedit.

2. *Gornea* (pl. XXXII/241); Fragment de buză, gât și toarte; Muzeul Banatului Montan din Reșița; f. n. ; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului de 17 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, în interior constatăm prezența fragmentelor de calcar, cuarț și mică, în alternanță cu argila feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate de către N. Gudea⁹⁰¹.

3. *Gornea* (pl. XXXII/242); fragment din partea superioară a amforei; Muzeul Banatului Montan din Reșița; Nr. inv. 1025, RT 1047; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea fragmentului de 23 cm. Pasta este cenușiu-gălbui, cu foarte multe fragmente exterioare de calcar și pietricele. În interior constatăm prezența de mică, cuarț, calcar, argilă feruginoasă și fragmente foarte fine provenite de la tuful vulcanic. Provine de la cercetările efectuate de către N. Gudea. Material inedit.

⁹⁰⁰ Tudor, 1978, 433, fig. 139/3

⁹⁰¹ Gudea, 78, fig. 23/1; Ardeț, 1993, 103, Fig. 20

4. *Dierna* (pl. XXXII/243); Fragment de buză și gât; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n. ; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului de 11 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, cu foarte multe particule exterioare negre de la tuful vulcanic și albe de la calcarul existent. În interior pasta este crem, incluzând cuarț, calcar, mică și rocă vulcanică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea. Material inedit.

5. *Dierna* (pl. XXXII/244); Fragment de buză și gât; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n. ; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea fragmentului de 16 cm. Pasta este cărămizie, culoarea pielii, cu unele nuanțe brun-cenușii. În interior constatăm prezența de cuarț, calcar, mică și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea. Material inedit.

6. *Dierna* (pl. XXXII/245); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n. ; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea fragmentului de 11,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu foarte multe fragmente exterioare vizibile cu ochiul liber de mică și calcar. În interior fiind prezente particule de mică, calcar și rocă vulcanică. Provine de la cercetările efectuate de către N. Gudea, la turnul de S-E, în anul 1968. Material inedit.

7. *Municipium Apulense* (pl. XXXIII/246, fig. 64); Amforă întregă; Muzeul Unirii din Alba-Iulia; f. n. ; Are diametrul gurii de 10 cm și înălțimea amforei de 57 cm. Pasta este cărămiziu-brună, cu foarte multe particule exterioare negre și albe. În interior constatăm prezența de mică, cuarț, calcar și rocă vulcanică. Nu este cunoscut locul descoperirii.

Amfore din „*Syria Palaestina*”

Tipul **Palestinian**

1. *Drobeta* (pl. XXXIII/247, fig. 67); Amforă întregă; Muzeul „Porților de Fier” din Drobeta Turnu-Severin“, f. n. ; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea amforei de 50 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară cafenie. În interior constatăm prezența de mică, calcar și scoici pisate. Nu se cunoaște cu exactitate locul de proveniență. Colecția Capșa.

2. *Dierna* (pl. XXXIII/248); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n. ; Are diametrul gurii de 20 cm și înălțimea fragmentului de 7,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu foarte multe fragmente

albe de cuarț în exterior vizibile cu ochiul liber. În interior constatăm prezența de mică, calcar, scoică pisată și fragmente organice. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea. Material inedit.

Tipul **Carthage LRA 4**

1. *Tibiscum* (pl. XXXIV/249); Amforă întregibilă. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 39-15/1999. Are diametrul buzei de 19 cm și înălțimea de 89 cm. Pasta este cărămiziu-culoarea pielii, incluzând mică foarte fină, foraminifere, cuarț sporadic și oxid de titan. Provine de la cercetările efectuate în anul 1999 la Tibiscum-Iaz.

Provinciile nord africane

Amfore din „*Mauretania*”

Tipul **Dressel 30**

1. *Tibiscum* (pl. XXXV/250, fig. 71); Fragment de buză și gât; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 12964; Are diametrul gurii de 12 cm și înălțimea fragmentului de 17 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu foarte multe fragmente exterioare vizibile cu ochiul liber de cuarț. În interior sunt prezente particule de cuarț, calcar și granite. Provine de la cercetările efectuate în anul 1979 de către R. Petrovsky în vicusul militar⁹⁰².

2. *Praetorium* (pl. XXXV/251); Fragment de buză și gât; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n. ; Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară roșiatică, în interior fiind prezente particule foarte mici de mică, calcar și granule de cuarț. Provine de la cercetările efectuate în anul 1948 de către M. Macrea. Material inedit.

3. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXXV/252); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. Inv. 33079; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea fragmentului de 4 cm. Pasta este gălbui-roșiatică, în interior fiind prezente particule de nisip, mică, calcar, cuarț și granule de rocă vulcanică.

⁹⁰² Ardeț, 1993, 110-101, Fig. 10/a-b; Ardeț, 1996, 168, Fig. 10

Provine de la săpăturile efectuate în anul 1986 de către colectivul coordonat de către I. Piso, la Domus Procuratoris. Material inedit.

Amfore din ”Africa Proconsularis”

Tipul **Africana II** „grande”

1. *Tibiscum* (pl. XXXV/253, fig. 74); Fragment de buză și toarte. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 11803. Are diametrul buzei de 15 cm și înălțimea fragmentului de 18 cm. Pasta este cărămizie-culoarea pielii, având o angobă exterioară galbenă. În interior constatăm prezența fragmentelor de cuarț, mică și piatră de var. Provine de la cercetările efectuate în anul 1981 la Clădirea X.

2. *Tibiscum* (pl. XXXV/254); Fragment de buză și gât; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 11116; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 26,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară alb-gălbui. În interior constatăm prezența de mică aurie, foarte mult calcar și cuarț. Pe gât are inscripția scrisă cu vopsea roșie **EL.ENI** (fig. 150). Provine de la cercetările efectuate în anul 1980 în zona vicusului militar de către R. Petrovsky⁹⁰³.

2/a. *Tibiscum* (pl. XXXV/254a);); Fragment de buză și gât; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 11116; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 26,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară alb-gălbui. În interior constatăm prezența de mică aurie, foarte mult calcar și cuarț. Pe gât are inscripția scrisă cu vopsea roșie **EL.ENI** (fig. 150). Provine de la cercetările efectuate în anul 1980 în zona vicusului militar de către R. Petrovsky⁹⁰⁴.

2/b. *Tibiscum* (pl. XXXV/254b);); Fragment de buză și gât; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 11116; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 26,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară alb-gălbui. În interior constatăm prezența de mică aurie, foarte mult calcar și cuarț. Pe gât are inscripția scrisă cu vopsea roșie **P E C** și

⁹⁰³ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 200-201, pl. XV/4-5; Ardeț, 1993, 99-100, fig. 9/a-b; Ardeț, 1996, 168, fig. 9

⁹⁰⁴ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 200-201, pl. XV/4-5; Ardeț, 1993, 99-100, fig. 9/a-b; Ardeț, 1996, 168, fig. 9

O E T I (fig. 150). Provine de la cercetările efectuate în anul 1980 în zona vicusului militar de către R. Petrovsky⁹⁰⁵.

3. *Tibiscum* (pl. XXXVI/255); Fragment de buză și corp; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 9869; Are diametrul gurii de 10 cm și înălțimea fragmentului de 24 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară albicioasă. În interior constatăm prezența de fragmente albe de calcar, mică, cuarț și pietricele de la nisipul folosit ca degresant. Pe gât conține două registre de litere scrise cu vopsea roșie reprezentând literele **M α** și **M Θ** (fig. 144). Provine de la cercetările efectuate la vicusul militar de către R. Petrovsky⁹⁰⁶.

4. *Tibiscum* (pl. XXXVI/256); Fragment de buză; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Are diametrul gurii de 11,5 cm și înălțimea fragmentului de 15 cm. Pasta este gălbui-portocalie, observându-se particulele de nisip și calcar pe pereții exteriori. În interior este prezentă mica, cuarțul, calcarul și fragmentele de rocă bazaltică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1980 la vicusul militar de către R. Petrovsky. Material inedit.

5. *Tibiscum* (pl. XXXVI/257); Fragment de buză și gât; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 11672; Are diametrul gurii de 18 cm și înălțimea fragmentului de 30 cm. Pasta este cărămiziu-gălbui, în interior conține nisip grosier, calcar, mică aurie și cuarț. Provine de la cercetările efectuate în vicusul militar în anul 1979 de către R. Petrovsky. Material inedit.

6. *Romula* (pl. XXXVI/258); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 2479; Are diametrul gurii de 15,5 cm și înălțimea fragmentului de 18 cm. Pasta este brun-cărămizie, cu o angobă exterioară albă, în interior, constatăm prezența de nisip grosier, mică, calcar, cuarț și pete albe provenite de la sarea marină. Material inedit.

7. *Romula* (pl. XXXVI/259); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 3396; Are diametrul gurii de 20 cm și înălțimea fragmentului de 22 cm. Pasta este gălbui-cărămizie, în interior sunt prezente particule de cuarț, mică și calcar. Material inedit.

8. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXXVI/260); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 22593; Are diametrul

⁹⁰⁵ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 200-201, pl. XV/4-5; Ardeț, 1993, 99-100, fig. 9/a-b; Ardeț, 1996, 168, fig. 9

⁹⁰⁶ Bona-Petrovsky-Petrovsky, 1983, 410, pl. V/3

gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 8,5 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, cu o angobă exterioară gălbui-albicioasă. În interior sunt incluse fragmente foarte fine de mică, calcar și pete albe de sare, de la utilizarea apei marine. Provine de la cercetările efectuate în Domus Procuratoris în anul 1986 de către colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

9. *Praetorium* (pl. XXXVI/261); Fragment de buză; Muzeul național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 12,5 cm. Pasta este cărămizie cu nuanțe roșii, în interior sunt prezente particule de mică aurie, cuarț, calcar și argilă maronie feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1948 de către M. Macrea. Material inedit.

10. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXXVI/262); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n.; Are diametrul gurii de 15 cm și înălțimea fragmentului de 6,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară gălbui. În interior constatăm prezența nisipului grosier, mica, cuarțul și sarea marină. Provine de la cercetările efectuate în anul 1988 de către colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

11. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXXVI/263); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 20097; Are diametrul gurii de 15,5 cm și înălțimea fragmentului de 7 cm. Pasta este cărămiziu-albicioasă, cu o angobă exterioară alb-cenușie. În interior constatăm prezența de mică aurie, calcar, cuarț și pete de sare marină. Provine de la cercetările efectuate în anul 1985 la Domus Procuratoris de către colectivul coordonat de către I. Piso. Material inedit.

12. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXXVI/264); Fragment de gât și toarte; Muzeul din Sarmizegetusa; f. n. ; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea fragmentului de 12 cm. Pasta este cărămiziu-cenușie, cu o angobă exterioară cenușie. În interior constatăm prezența de calcar foarte mult, mică, cuarț și fragmente de pietricele de la nisipul folosit ca degresant. Provine de la cercetările efectuate în anul 1985 de către colectivul coordonat de I. Piso, la Domus Procuratoris. Material inedit.

13. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXXVI/265); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 33075; Are diametrul gurii de 14 cm și înălțimea fragmentului de 6,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară gălbui. În interior constatăm prezența de mică, cuarț, calcar și fragmente maronii de argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1988 la Domus Procuratoris de colectivul format din I. Piso, Al. Diaconescu și C. Oprean. Material inedit.

Tipul **Africana I** „*picolo*”

1. *Tibiscum* (pl. XXXVII/266); Amforă întregibilă. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 11477. Are diametrul buzei de 10 cm și înălțimea amforei de 95,5 cm. Pasta este brună, incluzând cuarț, piatră de var și scoică pisată. Provine de la cercetările efectuate în anul 1980 la Clădirea X.

Tipul **Benghazi MR 1**

1. *Tibiscum* (pl. XXXVII/267, fig. 76); Fragment de buză și corp. Muzeul Caransebeș. Nr. inv. 10232. Are diametrul buzei de 6,5 cm și înălțimea fragmentului de 16 cm. Pasta este cărămizie-culoarea pielii, cu o angobă exterioară alb-gălbuie. În interior constatăm prezența fragmentelor foarte fine de mică și piatră de var. Provine de la cercetările efectuate în anul 1978 la Tibiscum- Jupa.

Tipul **Benghazi LR 8** „*spatheion*”

1. *Sucidava* (pl. XXXVII/268); Amforă din care lipsește buza; Muzeul din Corabia; Nr. inv. 335/1687; Are diametrul gâtului de 9 cm și înălțimea amforei de 80 cm. Pasta este brun-roșiatică, cu o angobă exterioară brun-cărămizie. În interior sunt prezente particule de calcar, mică și pietricele de la nisipul folosit ca degresant. Provine de la cercetările efectuate de către D. Tudor⁹⁰⁷.

Amfore din „*Creta et Cyrene*”

Tipul **Benghazi MR 2**

1. *Romula* (pl. XXXVIII/269); Fragment de buză și gât; Muzeul din Caracal; Nr. inv. 2249; Are diametrul gurii de 7 cm și înălțimea fragmentului de 13 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, cu o angobă exterioară cenușie. În interior constatăm prezența cuarțului, a feldspatului și a micii. Provine de la cercetările efectuate de către Gh. Popilian. Material inedit.

⁹⁰⁷ Tudor, 1978, 75, fig. 17. 2/4

2. *Napoca* (pl. XXXVIII/270); Fragment de gât și umăr; Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n.; Are diametrul gurii de 8 cm și înălțimea fragmentului de 14,5 cm. Pasta este gălbui-crem, cu o angobă exterioară albicioasă. În interior constatăm prezența de mică, cuarț și granule foarte fine de calcar. Provine de la săpăturile efectuate de către N. Gostar în anul 1951 la Palatul Telefoanelor. Material inedit.

3. *Municipium Apulense* (pl. XXXVIII/271, fig. 80); Amforă întregibilă din care lipsesc toartele; Muzeul Unirii din Alba-Iulia; Nr. inv. 3409; Are diametrul gurii de 8 cm și înălțimea fragmentului de 60 cm. Pasta este brun-cărămizie cu fragmente exterioare albe și negre. În interior constatăm prezența de calcar, mică, cuarț și pirită. Nu este cunoscut locul descoperirii.

Amfore din "Aegyptus"

Tipul Egloff 177/Carthage LR 7

1. *Drobeta* (pl. XXXVIII/272); Amforă întreagă; Muzeul „Porților de Fier“ din Drobeta Turnu-Severin; Nr. inv. III/59; Are diametrul gurii de 9 cm și înălțimea amforei de 52 cm. Pasta este cărămiziu-brună, conținând în interior mică, cuarț și foarte multe fragmente negre de la minereul de fier.

2. *Drobeta* (pl. XXXVIII/273, fig. 83); Amforă întreagă; Muzeul „Porților de fier“ din Drobeta Turnu-Severin; Nr. inv. II/48; Are diametrul gurii de 4,5 cm și înălțimea amforei de 33 cm. Pasta este brun-cărămizie, cu pietricele și cuarț vizibile cu ochiul liber în pasta exterioară. În interior sunt prezenta fragmente de mică, cuarț, calcar și minereu de fier.

Tipul Egloff 172

1. *Sucidava* (pl. XXXIX/274, fig. 84); Amforă întreagă; Muzeul din Corabia; Nr. inv. 195; Are diametrul gurii de 7 cm și înălțimea de 66 cm. Pasta este brun-roșcată, cu fragmente exterioare de calcar și pietricele ce pot fi vizibile cu ochiul liber. În interior constatăm prezența de mică, calcar și fragmente negre provenite de la minereul de fier. Provine de la cercetările efectuate de către D. Tudor⁹⁰⁸.

⁹⁰⁸ Tudor, 1978, 433-435, fig. 139/6-9

1. c. Catalogul formelor de amfore ce nu pot fi încadrate tipologic

1. *Municipium Apulense* (pl. XXXIX/275); Fragment de buză; Muzeul Unirii din Alba-Iulia; f. n. ; Are diametrul gurii de 16 cm și înălțimea fragmentului de 6,5 cm. Pasta este cărămiziu-brună. În interior roșietică, incluzând fragmente de mică, cuarț și pietricele de la nisipul folosit ca degresant. Provine de la cercetările efectuate de către Al. Blăjan. Material inedit.

2. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXXIX/276); Fragment de buză; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 33080; Are diametrul gurii de 20 cm și înălțimea fragmentului de 2,5 cm. Pasta este cărămiziu-cenușie, cu o angobă exterioară cenușie. În interior fiind prezente particule de mică, cuarț și fragmente maronii de argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1991 la for, de către colectivul format din R. Etienne, I. Piso și Al. Diaconescu. Material inedit.

3. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XXXIX/277); Fragment de buză și gât; Muzeul din Sarmizegetusa; Nr. inv. 33060; Are diametrul gurii de 22 cm și înălțimea fragmentului de 8,2 cm. Pasta este cărămizie, cu nuanțe cenușii, în interior pasta este gălbui-cenușie, incluzând mică, cuarț și calcar. provine de la cercetările efectuate în anul 1993 în For de către colectivul format din R. Etienne, I. Piso și Al. Diaconescu. Material inedit.

4. *Napoca* (pl. XXXIX/278); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n. , Are diametrul gurii de 22 cm și înălțimea fragmentului de 11 cm. Pasta este cărămizie, cu o angobă exterioară gălbuie. În interior constatăm prezența de nisip foarte fin, fragmente de mică, cuarț și bucăți mici de rocă negricioasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1995 în zona Str. Eroilor de către S. Cociș. Material inedit.

5. *Dierna* (pl. XXXIX/279); Fragment de buză; Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n. ; Are diametrul gurii de 15 cm și înălțimea fragmentului de 4,5 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, cu o angobă exterioară gălbuie. În interior pasta este cenușie, fiind incluse fragmente foarte fine de mică, calcar și cuarț. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 la Turnul de S-E de către N. Gudea. Material inedit.

6. *Tibiscum* (pl. XL/280); Fragment de buză și toarte; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. 12254; Are diametrul gurii de 32 cm și înălțimea fragmentului de 10,5 cm. Pasta este cărămizie, în interior constatăm prezența de cuarț, mică și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1980 de către R. Petrovsky în vicusul militar. Material inedit.

7. *Tibiscum* (pl. XL/281); Fragment de buză și gât; Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; Nr. inv. ?; Are diametrul gurii de 25 cm și înălțimea fragmentului de 7 cm. Pasta este brun-cenușie, conținând foarte mult calcar ce poate fi observat pe pereții exteriori. În interior pasta este cărămizie, conținând fragmente de mică, calcar și cuarț. Provine de la cercetările efectuate de R. Petrovsky în vicusul militar. Material inedit.

8. Gârla Mare (pl. XL/282); Fragment de buză și gât; Muzeul „Porților de Fier” din Drobeta Turnu-Severin; f. n.; Are diametrul gurii de 22 de cm și înălțimea fragmentului de 15 cm. Pasta este cenușiu-roșiatică, cu o angobă exterioară gălbui. Pot fi văzute pete albe de calcar pe pereții exteriori. În interior constatăm prezența de mică, calcar și cuarț. Provine de la cercetările efectuate în anul 1995 de către I. Stângă. Material inedit.

9. *Tibiscum* (pl. XL/283); Fragment de gât și corp; Muzeul județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș; f. n.; Are diametrul gurii de 37 cm și înălțimea fragmentului de 28 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, cu nuanțe cenușii. În interior constatăm prezența de pietricele de la nisipul folosit ca degresant, mică, calcar și fragmente maronii de minereu de fier. Provine de la cercetările efectuate în anul 1979 de către R. Petrovsky. Material inedit.

1d. Catalogul picioarelor de amforă descoperite în Dacia

Clasificarea amforelor pe tipuri distincte presupune studierea materialului arheologic de bază, adică buze, toarte, dopuri și picioare. În cazul buzelor și a toartelor, încadrarea tipologică este mult înlesnită de diferențele care apar la fiecare tip în parte. Cu totul și cu totul deosebită este situația picioarelor de amforă, care în bună parte nu au fost descoperite și cu celelalte părți componente ale amforelor (corp și buză). Unele dintre aceste pot fi încadrate tipologic dar este foarte riscant și iminent pot fi făcute confuzii. Așa stând lucrurile noi nu vom face decât o prezentare a materialului descoperit, clasificat în funcție de formă.

1. *Praetorium* (pl. XLI/284); Muzeul național de istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca. f.n. Are diametrul piciorului de 2,5 cm și înălțimea fragmentului de 8 cm. Pasta este cărămiziu roșiatică fină, conținând mică și cuarț în interior.

2. *Dierna* (pl. XLI/285); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca; f. n. Are diametrul piciorului de 1,5 cm și înălțimea fragmentului de 7,5 cm. pasta este cărămiziu-roșiatică, cu o angobă exterioară alb-gălbuie. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

3. *Praetorium* (pl. XLI/286); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 2,5 cm și înălțimea fragmentului de 8 cm. Pasta este cărămizie, cu multe fragmente albe de calcar în interior. Provine de la cercetările efectuate în anul 1948 de către M. Macrea.

4. *Porolissum* (pl. XLI/287); Muzeul de Istorie și Artă Zalău; Nr. inv. CC 612-613. Are diametrul piciorului de 2,5 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, conținând în interior mică, calcar și nisip foarte fin. Provine de la cercetările efectuate de către N. Gudea.

5. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLI/288); Muzeul Sarmizegetusa. F. N. Are diametrul piciorului de 1,5 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este roșie-cărămizie, incluzând în pastă nisip și pietricele. Provine din Domus Procuratoris din C 375, cercetări efectuate de către I. Piso, Al. Diaconescu, C. Opreanu și A. Ardeț.

6. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLI/289); Muzeul Sarmizegetusa. F. N. Are diametrul piciorului de 2,5 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este gălbui-cărămizie, cu foarte multă mică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1994 în Forum de către R. Etienne, I. Piso și Al. Diaconescu.

7. *Dierna* (pl. XLI/290); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 1,5 cm și înălțimea fragmentului de 6,5 cm. Pasta este cărămizie, conținând mică și cuarț. În exterior are o angobă albă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

8. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLI/291); Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. 22046. Are diametrul piciorului de 1,5 cm și înălțimea fragmentului de 6,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică cu o angobă exterioară galben-albă. Provine de la cercetările efectuate în Domus Procuratoris de către I. Piso, Al. Diaconescu, C. Opreanu și A. Ardeț.

9. *Dierna* (pl. XLI/292); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 2 cm și înălțimea fragmentului de 5 cm. Pasta este roșie-cărămizie, foarte fină, incluzând mică, cuarț în interior. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

10. *Dierna* (pl. XLI/293); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 2 cm și înălțimea fragmentului de 6,5 cm. pasta este cărămiziu-roșie, cu o angobă exterioară cărămizie. În interiorul pastei constatăm prezența fragmentelor foarte mici de mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

11. *Romula* (pl. XLI/294); Muzeul Caracal. Nr. Inv. 3329. Pasta este roșie incluzând fragmente de calcar și pietricele. Are diametrul piciorului de 5 cm și înălțimea fragmentului de 15 cm. Provine de la cercetările efectuate de către Gh. Popilian.

12. *Colonia Augusta Dacica Ulpia Traiana Sarmizegetusa* (pl. XLI/295); Muzeul Sarmizegetusa. F. N. Are diametrul piciorului de 2 cm și înălțimea fragmentului de 7 cm. Pasta este cărămiziu-roșie, incluzând particule de mică, calcar și cuarț. Provine de la cercetările efectuate în Domus Procuratoris de către I. Piso, Al. Diaconescu, C. Opreanu și A. Ardeț.

13. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLI/296); Muzeul Sarmizegetusa. F. N. Are diametrul piciorului de 2,5 cm și înălțimea fragmentului de 7,5 cm. Pasta este gălbui-cărămizie, în interior conținând mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1992 în Forum de către R. Etienne, I. Piso și Al. Diaconescu.

14. *Praetorium* (pl. XLI/297); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 2,5 cm și înălțimea fragmentului de 4 cm. pasta este cărămiziu-brună, cu o angobă exterioară alb-gălbuie, incluzând nisip, mică și pietricele. Provine de la cercetările efectuate în anul 1948 de către M. Macrea. Un exemplar asemănător cunoaștem în Moesia Inferior, la Tropaeum Traiani⁹⁰⁹.

15. *Dierna* (pl. XLI/298); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 2 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este cărămizie, incluzând mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

16. *Romula* (pl. XLI/299); Muzeul Caracal. Nr. inv. 2248. Are diametrul piciorului de 2,5 cm și înălțimea fragmentului de 13,5 cm. Pasta este cărămiziu-

⁹⁰⁹ Cătănicu-Barnea 1979, 199, fig. 142. 7(2).

cenușie, conținând mică și cuarț. Provine de la cercetările efectuate de către Gh. Popilian.

17. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLI/300). Muzeul Sarmizegetusa. F. N. Are diametrul piciorului de 1,5 cm și înălțimea fragmentului de 9,5 cm. Pasta este roșu-cărămizie, incluzând particule fine de mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1986 la Domus Procuratoris de către I. Piso, Al. Diaconescu, C. Opreanu, A. Ardeț.

18. *Dierna* (pl. XLI/301); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 4 cm și înălțimea fragmentului de 14 cm. Pasta este cenușiu-brună, incluzând mică, cuarț și foarte multe pietricele. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

19. Șimian (pl. XLI/302); Muzeul „Porților de Fier” Drobeta Turnu-Severin. Nr. inv. II 761. are diametrul piciorului de 2,2 cm și înălțimea fragmentului de 10,5 cm. pasta este cărămiziu-gălbuie, incluzând particule de mică, calcar și cuarț.

20. Orlea (pl. XLI/303); Muzeul Orlea. Nr. Inv. 4508. Are diametrul piciorului de 5 cm și înălțimea fragmentului de 13,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, incluzând particule albe de calcar și mică aurie în pastă.

21. Orlea (pl. XLI/304); Muzeul Orlea. Nr. Inv. 4519. Are diametrul piciorului de 4 cm și înălțimea fragmentului de 18 cm. Pasta este gălbui-cărămizie cu foarte multe fragmente negre de la tuful vulcanic, alături de mică și calcar.

22. *Romula* (pl. XLI/305); Muzeul Caracal. F. N. Are diametrul piciorului de 5 cm și înălțimea fragmentului de 23 cm. Pasta este brun-cărămizie, incluzând nisip grosier, mică, cuarț și calcar.

23. *Romula* (pl. XLI/306); Muzeul Caracal. F. N. Are diametrul piciorului de 5,3 cm și înălțimea fragmentului de 33 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, incluzând fragmente albe de calcar, mică și nisip grosier.

24. Orlea (pl. XLI/307); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4506. Are diametrul piciorului de 5 cm și înălțimea fragmentului de 14 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, incluzând particule de cuarț, calcar și mică.

25. *Dierna* (pl. XLII/308); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 4 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este brun cărămizie, incluzând cuarț și mică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

26. *Porolissum* (pl. XLII/309); Muzeul de Istorie și Artă Zalău. Nr. Inv. CC 991. Are diametrul piciorului de 4,5 cm și înălțimea fragmentului de 5 cm. Pasta este

cărămiziu-roșiatică, incluzând particule de cuarț, mică. În exterior are o angobă alb-gălbuie. Provine de la cercetările efectuate de către N. Gudea.

27. Orlea (pl. XLII/310); Muzeul Orlea. Nr. Inv. 4518. Are diametrul piciorului de 3 cm și înălțimea fragmentului de 4 cm. pasta este cărămiziu-roșiatică, incluzând nisip și mică.

28. *Dierna* (pl. XLII/311); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 1,5 cm și înălțimea fragmentului de 4,5 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, incluzând particule de mică și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

29. *Dierna* (pl. XLII/312); Muzeul național de Istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 2,5 cm și înălțimea fragmentului de 4 cm. Pasta este brun-cărămizie, conținând mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

30. *Dierna* (pl. XLII/313); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 2,5 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. pasta este cărămizie, incluzând mică și fragmente feruginoase. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

31. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLII/314); Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. 16915. Are diametrul piciorului de 2,5 cm și înălțimea fragmentului de 3,5 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, cu o angobă exterioară alb-gălbuie, incluzând nisip, mică și scoici pisate.

32. *Dierna* (pl. XLII/315); Muzeul Național de istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 4 cm și înălțimea fragmentului de 3 cm. pasta este cărămiziu-brună, incluzând fragmente de mică, cuarț și pietricele provenite de la nisipul folosit ca degresant. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

33. Orlea (pl. XLII/316); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4519. Are diametrul piciorului de 4 cm și înălțimea fragmentului de 8 cm. pasta este gălbui-cărămizie, incluzând particule de calcar și fragmente negre de minereu de fier.

34. *Napoca* (pl. XLII/317); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 3,5 cm și înălțimea fragmentului de 3,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, incluzând particule de mică, calcar și cuarț. Provine de la cercetările efectuate de către S. Cociș.

35. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLII/318); Muzeul Sarmizegetusa. F. N. Are diametrul piciorului de 2 cm și înălțimea

fragmentului de 5 cm. Pasta este cărămizie, incluzând cuarț și fragmente organice. Provine de la cercetările efectuate în Domus Procuratoris de către I. Piso, Al. Diaconescu, C. Opreanu și A. Ardeț.

36. *Romula* (pl. XLII/319); Muzeul Caracal. F. N. Are diametrul piciorului de 5 cm și înălțimea fragmentului de 13 cm. Pasta este brun-cărămizie, incluzând nisip grosier și mică.

37. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLII/320); Muzeul Sarmizegetusa. F. N. Are diametrul piciorului de 2 cm și înălțimea fragmentului de 4 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, conținând nisip, mică și calcar. Provine de la cercetările efectuate în Domus Procuratoris decătre I. Piso, Al. Diaconescu, C. Oprean și A. Ardeț.

38. *Porolissum* (pl. XLII/321); Muzeul de Istorie și Artă Zalău. Nr. inv. MAC 98. Are diametrul piciorului de 2,5 cm și înălțimea fragmentului de 5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, conținând mică, calcar și fragmente negre de rocă vulcanică.

39. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLII/322); Muzeul Sarmizegetusa. F. N. Are diametrul piciorului de 2,2 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. pasta este gălbui-cărămizie, incluzând particule de cuarț, mică și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1994 în *Forum* de către R. Etienne, I. Piso, Al. Diaconescu.

40. *Napoca* (pl. XLII/323); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 2 cm și înălțimea fragmentului de 6,5 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, incluzând calcar foarte mult, mică și cuarț. Provine de la cercetările efectuate de către S. Cociș.

41. Orlea (pl. XLII/324); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4510. Are diametrul piciorului de 6 cm și înălțimea fragmentului de 12 cm. Pasta este cărămizie, incluzând nisip, mică, cuarț și calcar.

42. *Romula* (pl. XLII/325); Muzeul Caracal. F. N. Are diametrul piciorului de 5 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este brun-cenușie, incluzând particule de mică, cuarț și calcar.

43. Orlea (pl. XLII/326); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4520. Are diametrul piciorului de 5,2 cm și înălțimea fragmentului de 11 cm. Pasta este gălbui-cărămize, conținând particule albe de calcar, cuarț și mică.

44. Orlea (pl. XLII/327); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4513. Are diametrul piciorului de 5 cm și înălțimea fragmentului de 8 cm. Pasta este gălbui-cărămizie, conținând pietricele de la nisipul folosit ca degresant, mică și calcar.

45. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLII/328); Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. 12395. Are diametrul piciorului de 5,5 cm și înălțimea fragmentului de 9,5 cm. Pasta este gălbuie, incluzând fragmente de mică, cuarț și nisip grosier.

46. Orlea (pl. XLII/329); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4522. are diametrul piciorului de 7 cm și înălțimea fragmentului de 4,5 cm. Pasta este cărămizie, incluzând particule de cuarț, calcar și argilă feruginoasă.

47. *Romula* (pl. XLII/330); Muzeul caracal. Nr. Inv. 3322. Are diametrul piciorului de 6 cm și înălțimea fragmentului de 17 cm. Pasta este gălbui-brună, cu o angobă albă în exterior, în interior constatăm prezența particulelor de cuarț, mică și calcar.

48. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLII/331); Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. 10934. Are diametrul piciorului de 6 cm și înălțimea fragmentului de 15,5 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, conținând fragmente de cuarț, mică și calcar.

49. *Porolissum* (pl. XLII/332); Muzeul de Istorie și Artă Zalău. F. N. Are diametrul piciorului de 4 cm și înălțimea fragmentului de 9,5 cm. Pasta este cărămizie cu o angobă albă exterioară. În interiorul pastei constatăm prezența fragmentelor de mică, calcar și cuarț.

50. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLII/333); Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. 20033. are diametrul piciorului de 6 cm și înălțimea fragmentului de 6,5 cm. Pasta este cărămiziu-brună, incluzând nisip, mică și cuarț.

51. Cingșor (pl. XLIII/334); Muzeul Făgăraș. Nr. inv. A 880. are diametrul piciorului de 2,5 cm și înălțimea fragmentului de 18 cm. Pasta este gălbui-cenușie, incluzând calcar, mică și nisip grosier⁹¹⁰.

52. *Dierna* (pl. XLIII/335); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 6,5 cm și înălțimea fragmentului de 9,5 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, conținând în interior calcar, mică și cuarț. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

53. *Praetorium* (pl. XLIII/336); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 6 cm și înălțimea fragmentului de 10 cm. Pasta este cărămizie, conținând nisip grosier cu pietricele, mică și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1948 de către M. Macrea.

⁹¹⁰ Dragotă 1987, 276

54. Orlea (pl. XLIII/337); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4515. Are diametrul piciorului de 3 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, incluzând fragmente decalcar, cuarț și mică aurie, frecvent conține și argilă feruginoasă.

55. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLIII/338); Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. C 318. Are diametrul piciorului de 5 cm și înălțimea fragmentului de 6,5 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, conținând calcar și pietricele de la nisipul folosit în pastă.

56. *Romula* (pl. XLIII/339); Muzeul Caracal. F. N. Are diametrul piciorului de 5 cm și înălțimea fragmentului de 13 cm. Pasta este gălbui-cenușie, conținând nisip, mică și calcar.

57. *Dierna* (pl. XLIII/340); Muzeul Național de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 6,5 cm și înălțimea fragmentului de 9,5 cm. pasta este cărămiziu-gălbuie, incluzând fragmente de calcar, mică și rocă vulcanică. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

58. Orlea (pl. XLIII/341); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4512. Are diametrul piciorului de 4 cm și înălțimea fragmentului de 8 cm. Pasta este cărămiziu-roșie, incluzând cuarț, mică, particule negre și maronii.

59. Orlea (pl. XLIII/342); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4514. Are diametrul piciorului de 4 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este brun-cărămizie, conținând mică, calcar și pietricele de la nisipul folosit ca degresant.

60. *Porolissum* (pl. XLIII/343); Muzeul de Istorie și Artă Zalău. Nr. inv. 291. Are diametrul piciorului de 2 cm și înălțimea fragmentului de 7 cm. Pasta este alb-gălbuie, cu o angobă exterioară gălbuie, incluzând în pastă calcar și pietricele.

61. Orlea (pl. XLIII/344); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4521. Are diametrul piciorului de 3 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este cărămizie, incluzând mică, calcar și pietricele.

62. *Porolissum* (pl. XLIII/345); Muzeul de Istorie și Artă Zalău. Nr. inv. 352. Are diametrul piciorului de 2 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este cărămizie, incluzând mică, calcar și fragmente negre de minereu de fier.

63. Ilișua (pl. XLIII/346); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 2 cm și înălțimea fragmentului de 9,5 cm. Pasta este cărămizie, incluzând calcar, mică și cuarț.

64. Orlea (pl. XLIII/347); Muzeul Orlea; f. N. Are diametrul piciorului de 2 cm și înălțimea fragmentului de 4 cm. Pasta este cărămiziu-albă, incluzând pietricele, mică și calcar foarte mult.

65. *Dierna* (pl. XLIII/348); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 2 cm și înălțimea fragmentului de 4 cm. Pasta este gălbuie, cu o angobă exterioară alb-gălbuie, în interior constatăm prezența de mică, cuarț și argilă feruginoasă. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

66. *Orlea* (pl. XLIII/349); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4519. Are diametrul piciorului de 3 cm și înălțimea fragmentului de 8 cm. Pasta este gălbui-cărămizie, incluzând nisip grosier, pietricele și fragmente negre de rocă vulcanică.

67. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLIII/350); Muzeul Sarmizegetusa. Nr. Inv. 33064. Are diametrul piciorului de 6 cm și înălțimea fragmentului de 13 cm. Pasta este cărămizie, incluzând fragmente de mică, calcar și minereu din fier.

68. *Porolissum* (pl. XLIII/351); Muzeul de Istorie și Artă Zalău. Nr. inv. AC 225. Are diametrul piciorului de 3,5 cm și înălțimea fragmentului de 16,5 cm. Pasta este cărămiziu-brună, incluzând mică, cuarț și fragmente negre de rocă vulcanică.

69. *Porolissum* (pl. XLIII/352); Muzeul de Istorie și Artă Zalău. Nr. inv. AC 254. Are diametrul piciorului de 5 cm și înălțimea fragmentului de 8 cm. Pasta este brun cărămizie, incluzând mică, calcar și cuarț.

70. *Napoca* (pl. XLIII/353); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Pasata este cărămizie-culoarea pielii, conținând nisp, mică și calcar. Are diametrul piciorului de 2 cm și înălțimea fragmentului de 18,5 cm. Provine de la cercetările efectuate de către S. Cociș.

71. *Praetorium* (pl. XLIII/354); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Pasta este cărămiziu-brună, incluzând mică foarte multă și calcar, în exterior constatăm existența unei angobe alb-gălbui. Are diametrul piciorului de 2,5 cm și înălțimea fragmentului de 12 cm. provine de la cercetările efectuate în anul 1948 de către M. Macrea.

72. *Centum Putei* (pl. XLIII/355); Muzeul Banatului Montan Reșița. Nr. inv. . Are diametrul piciorului de 5 cm și înălțimea fragmentului de 23 cm. Pasta este gălbui-cărămizie, conținând în pastă mică, cuarț și soici pisate. Provine de la cercetările efectuate decătre D. Protase în anul 1965⁹¹¹.

73. *Romula* (pl. XLIII/356); Muzeul Caracal. Nr. inv. 313. Are diametrul piciorului de 3 cm și înălțimea fragmentului de 33 cm. Pasta este cărămizie, incluzând calcar, mică și pietricele.

⁹¹¹ Protase 1967, 60.

74. *Napoca* (pl. XLIII/357); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 3,5 cm și înălțimea fragmentului de 32 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, incluzând nisip, mică și calcar.

75. *Romula* (pl. XLIV/358); Muzeul Caracal. Nr. inv. 2008. are diametrul piciorului de 4 cm și înălțimea fragmentului de 18 cm. Pasta este brun-cărămizie, incluzând fragmente albe de calcar și mică.

76. *Orlea* (pl. XLIV/359); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4516. Are diametrul piciorului de 4 cm și înălțimea fragmentului de 18 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, incluzând calcar, mică și cuarț.

77. *Orlea* (pl. XLIV/360); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4567. are diametrul piciorului de 4,5 cm și înălțimea fragmentului de 19 cm. Pasta este cărămizie cu o angobă exterioară gălbui, incluzând în interior nisip, mică și calcar.

78. *Romula* (pl. XLIV/361); Muzeul Caracal. Nr. inv. 3323. Are diametrul piciorului de 4,5 cm și înălțimea fragmentului de 16 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, incluzând nisip, mică, calcar și cuarț.

79. *Ilișua* (pl. XLIV/362); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 5 cm și înălțimea fragmentului de 5,5 cm. Pasta este cărămizie, cu o angobă gălbuie în exterior. În interior constatăm prezența de nisip grosier, mică, calcar și cuarț.

80. *Porolissum* (pl. XLIV/363); Muzeul de istorie și Artă Zalău. Nr. inv. AC 191. Are diametrul piciorului de 3,5 cm și înălțimea fragmentului de 5 cm. Pasta este cărămizie, fiind incluse fragmente negre de rocă vulcanică și mică.

81. *Porolissum* (pl. XLIV/364); Muzeul de Istorie și Artă Zalău. Nr. inv. 158. Are diametrul piciorului de 4 cm și înălțimea fragmentului de 8 cm. Pasta este cărămizie, incluzând particule albe de calcar și mică.

82. *Orlea* (pl. XLIV/365); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4566. Are diametrul piciorului de 4,5 cm și înălțimea fragmentului de 40 cm. Pasta este cărămizie cu o angobă exterioară gălbui. În interior sunt incluse particule de nisip, mică, calcar și fragmente negre provenite de la roca vulcanică.

83. *Porolissum* (pl. XLIV/366); Muzeul de Istorie și Artă Zalău. Nr. inv. 191. Are diametrul piciorului de 3,5 cm și înălțimea fragmentului de 5 cm. Pasta este cărămizie cu o angobă gălbui, incluzând fragmente de mică, cuarț și calcar.

84. *Colonia Augusta Dacica Ulpia Traiana Sarmizegetusa* (pl. XLIV/367); Muzeul Sarmizegetusa. F. N. Are diametrul piciorului de 3,7 cm și înălțimea fragmentului de 11,3 cm. Pasta este roșie-cărămizie, cu o angobă exterioară gălbui.

În interior sunt incluse fragmente de mică, calcar și pietricele de la nisipul folosit ca degresant.

85. *Porolissum* (pl. XLIV/368); Muzeul de istorie și Artă Zalău. F. N. Are diametrul piciorului de 3,5 cm și înălțimea fragmentului de 7 cm. Pasta este cărămiziu-roșiatică, incluzând mică, calcar și cuarț.

86. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLIV/369); Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. 12408. Are diametrul piciorului de 4 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, incluzând nisip, mică, cuarț, calcar și fragmente negre de tuf vulcanic.

87. *Dierna* (pl. XLIV/370); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 2,2 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este cenușiu-cărămizie, incluzând nisip, mică și cuarț.

88. *Dierna* (pl. XLIV/371); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 2,5 cm și înălțimea fragmentului de 5 cm. Pasta este roșie, incluzând mică, nisip și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

89. *Porolissum* (pl. XLIV/372); Muzeul de Istorie și Artă Zalău. Nr. inv. AC 39. Are diametrul piciorului de 7 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este cărămizie, incluzând mică, calcar și fragmente negre.

90. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLIV/373); Muzeul Sarmizegetusa. F. N. Are diametrul piciorului de 4,5 cm și înălțimea fragmentului de 8,2 cm. Pasta este brun-cărămizie, incluzând nisip, mică, calcar și cuarț.

91. *Dierna* (Pl. XLIV/374); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 5 cm și înălțimea fragmentului de 4,5 cm. Pasta este roz-gălbui, incluzând nisip, mică și calcar. În exterior are o angobă alb-gălbuie. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

92. *Porolissum* (pl. XLIV/375); Muzeul de Istorie și Artă Zalău. Nr. inv. AC 344. Are diametrul piciorului de 8 cm și înălțimea fragmentului de 8,5 cm. Pasta este cărămizie, incluzând nisip, mică și cuarț.

93. *Porolissum* (pl. XLIV/376); Muzeul de Istorie și Artă Zalău. Nr. inv. „Col. 8”. Are diametrul piciorului de 6 cm și înălțimea de 14,5 cm. Pasta este brun-cărămizie, incluzând nisip, mică, pietricele și foarte mult calcar.

94. *Dierna* (pl. XLIV/377); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 8 cm și înălțimea fragmentului de 10 cm.

Pasta este cărămiziu-roșiatică, incluzând nisip, mică, cuarț și calcar. Provine de la cercetările efectuate în anul 1968 de către N. Gudea.

95. *Dierna* (pl. XLIV/378); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 4 cm și înălțimea fragmentului de 4,5 cm. Pasta este gălbui, incluzând mică, cuarț și calcar.

96. *Romula* (pl. XLIV/379); Muzeul Caracal. Nr. inv. 2246. Are diametrul piciorului de 9 cm și înălțimea fragmentului de 16 cm. Pasta este gălbui-brună, incluzând nisip, mică, calcar și cuarț.

97. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLIV/380); Muzeul Sarmizegetusa. F. N. Are diametrul piciorului de 7 cm și înălțimea fragmentului de 7,2 cm. Pasta este roșie, incluzând nisip, pietricele și nisip.

98. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLIV/381); Muzeul Sarmizegetusa. F. N. Are diametrul piciorului de 6,5 cm și înălțimea fragmentului de 10 cm. Pasta este brun-gălbuie, incluzând nisip, calcar și argilă feruginoasă alături de fragmente negre de tuf vulcanic.

99. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLIV/382); Muzeul Sarmizegetusa. F. N. Are diametrul piciorului de 8 cm și înălțimea fragmentului de 9 cm. Pasta este brun-cărămizie, incluzând fragmente de calcar și cuarț.

100. Orlea (pl. XLIV/383); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4511. Are diametrul piciorului de 7,5 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este cărămizie, incluzând nisip, mică, pietricele și calcar.

101. Orlea (pl. XLIV/384); Muzeul Orlea. Nr. inv. 4512. Are diametrul piciorului de 5 cm și înălțimea fragmentului de 7,5 cm. Pasta este brun cărămizie incluzând particule de calcar albe, cuarț și mică.

102. *Dierna* (pl. XLIV/385); Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca. F. N. Are diametrul piciorului de 19 cm și înălțimea fragmentului de 8 cm. Pasta este galben-brună, incluzând nisip, mică, calcar și cuarț.

103. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLIV/386); Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. 22010. Are diametrul piciorului de 14 cm și înălțimea fragmentului de 5 cm. Pasta este brună, incluzând pietricele, nisip, mică, cuarț și calcar.

104. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (pl. XLIV/387); Muzeul Sarmizegetusa. Nr. inv. 22558. Are diametrul piciorului de 12 cm și înălțimea fragmentului de 6 cm. Pasta este cărămiziu-gălbuie, conținând mică, cuarț și fragmente negre de tuf vulcanic.

1. e Catalogul ștampilelor și inscripțiilor pictate

Până în prezent cunoaștem în Dacia 45 de ștampile imprimate pe amfore, 4 incizii și 40 de amfore care poartă inscripții cu vopsea roșie, multe dintre ele fiind deja publicate. În rândurile ce urmează vom prezenta un catalog în care încercăm să includem toate elementele componente ale unei inscripții, folosind prescurtările uzitate în literatura de specialitate⁹¹².

1. **IMP NRVA AVG**

C I L V, 8112, 2 a-b; Callender, 1810/c.

D=Sec. II d.Chr., Tipul 1a-**DRESSEL 6B**

P=Porolissum⁹¹³, Pl. II/26

A=Parentium⁹¹⁴, Aquincum⁹¹⁵.

M=M.N.I.T. Cluj-Napoca, Nr. inv. V 741.

L=IMP(erator) N(e)RVA AVG(ustus).

Fig. 85

2). **M MACSVR**

C I L XV, 4349; Callender, 1139.

D=Mijlocul sec. II d.Chr.⁹¹⁶, Tipul 3c-**DRESSEL 20**

P=Tibiscum⁹¹⁷, Pl. VIII/74

⁹¹² Pentru o cât mai bună lectură am folosit un sistem de abreviere, din care în primul rând am inclus denumirea inscripției cu litere capitale. În cel de-al doilea rând am considerat oportun racordarea la sistemele tipologice folosite. Pentru o cât mai bună analiză a celorlalte elemente ce compun o inscripție am folosit următoarele prescurtări: D = datarea amforei și tipul din lucrarea noastră, P = proveniența respectivei ștampile și planșa sau figura unde se găsește în textul nostru, A = analogii la piese identice, menționându-se locul descoperirii, M = muzeul în care se află piesa depozitată și L = lectura posibilă sau interpretarea acesteia.

⁹¹³ Macrea-Protase-Rusu, 1961, 378, Fig. 15

⁹¹⁴ Callender, 1965, 268, nr. 1810c

⁹¹⁵ Kelemen, 1993, 67-68

⁹¹⁶ Bona-Petrovszky-Rogozea, 1982, 201, pl. XV/4; Ardeț, 1993, 100, fig. 11/b; Ardeț, 1996, 167, fig. 5

⁹¹⁷ Bona-Petrovszky-Rogozea, 1982, 201, pl. XV/4

⁹¹⁸ Beltran Lloris, 1970

A=Hoyo de San Sebastian⁹¹⁸, Testaccio⁹¹⁹.
 M=M.J.E.R.G. Caransebeș, Nr. inv. 11110.
 L=M. N(emmius) C(eler) SVR⁹²⁰ (19).

Fig. 86

3. C I V R

.....
 D=Secolul II d.Chr., Tipul ?
 P=Vărădia⁹²¹
 A=.....
 M=M. B. M. Reșița, f.n.
 L=C(...) IV(...) R(...)

Fig. 87

4). OFF OCLO

I D R III/1, 4.
 D=Secolul II d.Chr.⁹²², Tipul 1b-**DRESSEL 6B**
 P=Banatska Palanka⁹²³, Pl. II/29
 A=Transdierna⁹²⁴, Sirmium și Teutoburgium⁹²⁵.
 M=Muzeul Vârșeț, Nr. inv. ?.
 L=OFF(icina) OC(tavianus) LO(nginus)⁹²⁶

Fig. 88

5).OPTAT

C I L XV, 3839-3842
 D=Secolul II d.Chr., Tipul 1a-**DRESSEL 2-4**
 P=Apulum⁹²⁷, Pl. II/18

⁹¹⁹ Callender, 1965, 189, nr. 1139, fig. 11, 32

⁹²⁰ Beltran Lloris, 1970, 165, nr. 299

⁹²¹ Ardeț-Iarosslavski-Bozu 2003, 311-312, pl. Ib

⁹²² Kelemen, 1993, 66; Bjelajac, 1996, 19, fig. 1/16

⁹²³ IDR III/1, 1977; Ardeț, 1993, 98, fig. 4/a-b

⁹²⁴ Bjelajac, 1996, 19, fig. 1/16

⁹²⁵ Brukner, 1981, pl. 158/31-34

⁹²⁶ Brukner, 1981, 35

⁹²⁷ Popa, 1981, 71-75, fig. 1

⁹²⁸ Beltran Lloris, 1970, 242, nr. 153

A=Testaccio⁹²⁸
 M. M.U. Alba-Iulia, Nr. Inv. ?.
 L. (M) (Lucreci) OPTAT(i)⁹²⁹

Fig. 89

6). VIRGIN

C I L II, 6254, 42/b; Callender 1792, Rodriguez-Schalmayer 41.
 D=Secolul II d.Chr., Tipul 3c-**DRESSEL 20**
 P=AITON⁹³⁰
 A=Testaccio⁹³¹, Mennheim-Wallstadt⁹³²
 M=M.U. Alba-Iulia, Nr. Inv. ?
 L=VIRGIN(ense)⁹³³

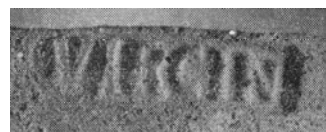

Fig. 90

7). CEMEIO E

I D R III/2, 574.
 D=Secolul II⁹³⁴, Tipul 1b-**DRESSEL 6B**
 P=*Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*⁹³⁵, Pl. III/30
 A=*Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (fig. 45), *Sirmium*⁹³⁶, *Viminacium*⁹³⁷ și *Arcidava*⁹³⁸ (fig. 46)
 M=Muzeul Sarmizegetusa, Nr. inv. ?.
 L=CEMEIO(Σ) ε(ποιησε)⁹³⁹

Fig. 91

⁹²⁹ Beltran Lloris, 1970, 242

⁹³⁰ Blăjan-Cerghi, 1978, 22-23, fig. 4

⁹³¹ Beltran Lloris, 1970, 196, pct. 487

⁹³² Remesal Rodriguez-Schallmayer, 1988, 419, nr. 44

⁹³³ Remesal Rodriguez-Schallmayer, 1988, 419

⁹³⁴ Alicu, 1975, 409-410, fig. 1-2

⁹³⁵ Alicu, 1975, 409-410, fig. 1-2

⁹³⁶ Brukner, 1981, pl. 158/36

⁹³⁷ Bjelajac, 1996, 18

⁹³⁸ Provine de la cercetările efectuate în anul 1997 de către O. Bozu și E. Iarosclavski.

⁹³⁹ Lectură propusă de către I. Piso.

⁹⁴⁰ Piesa provine din primul nivel de locuire din for.

8).**MEIO E**.

I D R III/2, 574.

D=Secolul II⁹⁴⁰, Tipul 1b-**DRESSEL 6B**P=*Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, Pl. III/31A= *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, Sirmium*⁹⁴¹,*Viminacium*⁹⁴² și *Arcidava* (fig. 46).

M=Muzeul Sarmizegetusa, Nr. Inv. 329

L=CEΜEIO(Ζ) ε(ποιησε).

Fig. 92

9). **CEME**....

I D R III/2, 574.

D. Secolul II d.Chr.⁹⁴³, Tipul 1b-**DRESSEL 6B**P. *Arcidava*⁹⁴⁴A. *Sirmium, Viminacium* și *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (fig. 44-45)

M. M.B. M. Reșița, Nr. Inv. ?.

L=CEΜEIO(Ζ) ε(ποιησε)

Fig. 93

10). **PLEGONT**...

.....

D=Începutul secolului II d.Chr. Tipul ?

P=*Arcidava*⁹⁴⁵.

A=.....

M=M. B. M. Reșița, Nr. Inv. ?.

L=Φλεγοντος⁹⁴⁶.

Fig. 94

⁹⁴¹ Brukner, 1981, Pl. 158/36⁹⁴² Bjelajac, 1996, 18, Fig. I/10-11⁹⁴³ Ardeț-Iaroslavschi-Bozu 2003, 313, pl. Ia⁹⁴⁴ Ardeț-Iaroslavschi-Bozu 2003, 309-315⁹⁴⁵ Ardeț-Iaroslavschi-Bozu 2003, 312, pl. Ic⁹⁴⁶ Lectură propusă de către Al. Avram⁹⁴⁷ Gudea, 1977, 25, fig. 12/11; Gudea, 1973, 591, fig. 13/11; 17/6

11). **CYNE TOY.**

.....
D=Secolul III-IV d.Chr.⁹⁴⁷. Tipul ?

P=Gornea⁹⁴⁸

A=.....

M=M. B. M. Reșița, Nr. Inv. A 8903/R. 676.

L=Cυνε(...) Του(...).

Fig. 95

12. **ΠΑΥΛΟΥ**

I D R II, 130.

D=Secolul II-III d.Chr., Tipul 8a-ZEEST 90

P=*Drobeta*⁹⁴⁹, pl. XV/130

A=*Romula* (fig. 50) și *Tibiscum* (fig. 51-53)

M=M. P. F. Drobeta Turnu-Severin, Nr. Inv. 76

L=Παυλοι

Fig. 96

13. **ΠΑΥΛΟΥ**

I D R II, 462.

D=Secolul II-III d.Chr., Tipul 8a-ZEEST 90

P=*Romula*

A=*Drobeta* (fig. 49) și *Tibiscum* (fig. 51-53)

M=Muzeul din Caracal.

L=Παυλοι.

Fig. 97

14. **...ΥΛΟΥ.**

.....
D=Secolul II-III d.Chr., Tipul 8a-ZEEST 90

P=*Tibiscum*⁹⁵⁰.

⁹⁴⁸ Gudea, 1973, p. 591, fig. 13/11

⁹⁴⁹ Tudor, 1968, 393, nr. 4

⁹⁵⁰ Piesa provine de la săpăturile efectuate în anul 1985 în castru și cedată nouă de către P. Rogozea, căruia îi mulțumim și pe această cale

⁹⁵¹ Nemeth 1966, 95

A=*Drobeta* (fig. 163) și *Romula* (fig. 164).
M=M. J. E. R. G. Caransebeș, Nr. Inv. 13584.
L=Παυλοι

Fig. 98

15. ΠΑΥΛ...

D=Secolul II-III d. Chr. Tipul 8a-ZEEST 90
P=*Tibiscum*⁹⁵¹
A=*Romula*⁹⁵², *Drobeta*
M=M.B. Timișoara
L=Παυλοι

Fig. 99

16. ΠΑΥΛ...

D=Secolul II-III d. Chr. Tipul 8a-ZEEST 90
P=*Tibiscum*
A=
M=M. B. Timișoara
L=Παυλοι

Fig. 100

17. ΗΡΑΚΛΑ.

I D R II, 129.
D=Secolul II-III, Tipul 8c-DRESSEL 24
P=*Drobeta*⁹⁵³, Pl. XX/174
A=*Romula* (fig. 56), *Apulum* (fig. 57), *Potaissa*⁹⁵⁴
(fig. 55), *Viminacium* și *Singidunum*⁹⁵⁵
M=M. P. F. Drobeta Turnu-Severin, Nr. Inv. I/7010.
L=Ηρακλα.

Fig. 101

⁹⁵² Tudor, 1968, 393, nr. 4; Tudor, 1970, 316, fig. 1/9, nr. 10; Popilian, 1974, 139-140; Popilian, 1976, 41, pl. XXVI/4

⁹⁵³ Tudor, 1968, 393, nr. 3; Popilian, 1974, 140, pl. 3/3; Popilian, 1976, 24-43, pl. LXXVI/3

⁹⁵⁴ Bărbulescu-Căținaș-Hopârtean-Luca, 1982, 19

⁹⁵⁵ Bjelajac, 1996, 57-58, fig. XVIII/88, 91

⁹⁵⁶ Bărbulescu-Căținaș-Hopârtean-Luca, 1982, 19

18. ΗΡΑΚΛΑ

I D R II, 129.

D=Secolul II-III, Tipul 8c-**DRESSEL 24**P=*Potaissa*⁹⁵⁶A=*Drobeta*⁹⁵⁷ (fig. 54), *Romula* (fig. 56), *Apulum* (fig. 57)*Viminacium* și *Singidunum*⁹⁵⁸

M=M. P. F. Drobeta Turnu-Severin, Nr. Inv. I/7010.

L=Ηρακλα.

Fig. 102

19. ΗΡΑΚΛΑ

I D R II, 459.

D=Secolul II-III, Tipul 8c-**DRESSEL 24**P=*Romula*⁹⁵⁹A=*Drobeta* (fig. 54), *Apulum* (fig. 57), *Potaissa*⁹⁶⁰ (fig. 55),*Viminacium* și *Singidunum*⁹⁶¹

M=Muzeul Caracal, Nr. Inv. 7038.

L=Ηρακλα.

Fig. 103

20. ΗΡΑΚΛΑ

I D R II, 129, 459.

D=Secolul II-III, Tipul 8c-**DRESSEL 24**P=*Apulum*⁹⁶²A=*Drobeta* (fig. 54), *Romula* (fig. 56), *Potaissa*⁹⁶³ (fig. 55),*Viminacium* și *Singidunum*⁹⁶⁴⁹⁵⁷ Tudor, 1968, 393, nr. 3; Popilian, 1974, 140, pl. 3/3; Popilian, 1976, 24-43, pl. LXXVI/3⁹⁵⁸ Bjelajac, 1996, 57-58, fig. XVIII/88, 91⁹⁵⁹ Tudor, 1978, 79-80, fig. 19/19; Popilian, 1974, 140, pl. 3/3; Popilian, 41, pl. XXVI/3⁹⁶⁰ Bărbulescu-Cătinaș-Hopârtean-Luca, 1982, 19⁹⁶¹ Bjelajac, 1996, 57-58, pl. XVIII/88, 91⁹⁶² Moga, 1989, 201-203, fig. 2⁹⁶³ Bărbulescu-Cătinaș-Hopârtean-Luca, 1982, 19⁹⁶⁴ Bjelajac, 1996, 57-58, pl. XVIII/88, 91⁹⁶⁵ Tudor, 1966, 598, nr. 12; Tudor, 1978, 78, fig. 19/10; Popilian, 1974, 139, pl. 3/1; Popilian, 1976, 41, pl. LXXI/1⁹⁶⁶ Bjelajac, 1996, 58, fig. XVIII/91, 92

M=M. U. Alba-Iulia, Nr. Inv. R 8284.

L=Hπακλα

Fig. 104

21. CωZωN

I D R II, 463.

D=Secolul II-III. Tipul ?

P=*Romula*⁹⁶⁵

A=*Romula* (fig. 61-62), *Sucidava* (fig. 59),

Apulum (fig. 60) și *Viminacium*⁹⁶⁶

M=M. N. I. București, Nr. Inv. ?.

L=CωZωN

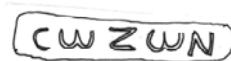

Fig. 105

22. CωZωN

I D R II, 288.

D=Secolul II-III d. Chr.⁹⁶⁷

P=*Sucidava*⁹⁶⁸

A=*Romula* (fig. 58, 61-62), *Apulum* (fig. 60)

și *Viminacium*⁹⁶⁹

M=Muzeul din Corabia, Nr. Inv. ?.

L=CωZωN

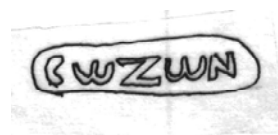

Fig. 106

23. CωZωN

.....
D=Secolul II-III.

P=*Apulum*⁹⁷⁰

A=*Romula* (fig. 58, 61-62), *Sucidava* (fig. 59)

și *Viminacium*⁹⁷¹

⁹⁶⁷ Popilian, 1976, 40-42

⁹⁶⁸ Tudor, 1978, 78, fig. 19/10; Popilian, 1974, 139, pl. 3/1; Popilian, 1976, 40-41, pl. LXXVI/1

⁹⁶⁹ Bjelajac, 1996, 58, fig. XVIII/91, 92

⁹⁷⁰ Russu, 1965, 63, fig. 22; Popa, 1981, 71-78, fig. 3

⁹⁷¹ Bjelajac, 1996, 58, fig. XVIII/91-92

⁹⁷² Provine de la ultimele săpături.

M=M. U. Alba-Iulia, Nr. Inv. ?.

L=CωZωN

Fig. 107

24. CωZωN

.....

D=Secolul II-III.

P=*Romula*⁹⁷²

A=*Romula* (fig. 58, 62), *Sucidava* (fig. 59),
Apulum (fig. 60) și *Viminacium*⁹⁷³

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. 7030.

L=CωZωN

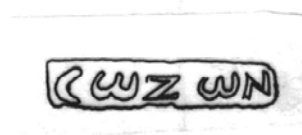

Fig. 108

25. CωZωN

.....

D=Secolul II-III.

P=*Romula*⁹⁷⁴

A=*Romula* (fig. 58, 61), *Sucidava* (fig. 59),
Apulum (fig. 60) și *Viminacium*⁹⁷⁵

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. 9188.

L=CωZωN.

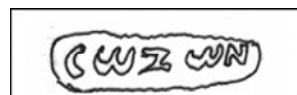

Fig. 109

26. ...ΥΠΠΙΟΥ

I D R II, 458.

D=Secolul II-III.

P=*Romula*⁹⁷⁶

A=*Viminacium*⁹⁷⁷

⁹⁷³ Bjelajac, 1996, 58, fig. XVIII/91-92

⁹⁷⁴ Material inedit

⁹⁷⁵ Bjelajac, 1996, 58, fig. XVIII/91-92

⁹⁷⁶ Tudor, 1966, 598, fig. 1/9, nr. 9; Tudor, 1978, 78, fig. 19/12; Popilian, 140, Pl. 3/10; Popilian, 1976, 41-42, I LXXVI

⁹⁷⁷ Bjelajac, 1996, 57-58, fig. XVIII/94

⁹⁷⁸ Opaît, 1984, 311-327, pl. XLIX/1; Petolescu, 1985, 359, nr. 267

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. 4518.

L=(Επμυ)ππου⁹⁷⁸

Fig. 110

27. ΦΙΛΥΠΠΟΥ.

.....

D=Secolul II-III d.Chr.

P=*Romula*⁹⁷⁹

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. 7928.

L=Φιλυππου

Fig. 111

28. ΕΡΜΙΠΠΟΥ

I D R II, 457

D=Secolul II-III

P=*Romula*⁹⁸⁰

A=*Romula* (fig. 63), *Viminacium*⁹⁸¹

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. 7928

L=Ερμιππου

Fig. 112

29. ΣΑΓΑΤΙΞ

.....

D=Secolul II-III, Tipul 8d-ZEEST 84

P=*Drobeta*⁹⁸², Pl. XXII/178

A=.....

M=M. P. F. Drobeta Turnu-Severin, Nr. Inv. II 759

L=Σαγατιξ

Fig. 113

⁹⁷⁹ Ștampilă inedită descoperită recent

⁹⁸⁰ Popilian, 1974, 140, pl. 3/8; Popilian, 1976, 42-43, pl. LXXVI/8

⁹⁸¹ Bjelajac, 1996, 57-58, fig. XVIII/94

⁹⁸² Material inedit

⁹⁸³ Tudor, 1968, 393, nr. 5

30. **CTPATONEIKOY**

I D R II, 131

D=Secolul II-III, Tipul 8a-ZEEST 90

P=*Drobeta*⁹⁸³A=*Romula* (fig. 68), *Sucidava* (fig. 69), *Tibiscum* (fig. 70)*Sacidava*⁹⁸⁴, *Viminacium*⁹⁸⁵ și *Durostorum*⁹⁸⁶M=M. P. F. Drobeta Turnu-Severin, Nr. Inv. II
10463

L=Στρατονεικου

Fig. 114

31. ...**ATONEIKOY**

I D R II, 464

D=Secolul II-III, Tipul 8a-ZEEST 90

P=*Romula*⁹⁸⁷A=*Drobeta* (fig. 67), *Sucidava* (fig. 69), *Tibiscum* (fig. 70),*Sacidava*, *Viminacium*⁹⁸⁸ și *Durostorum*

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. 7048

L=Στρατονεικου.

Fig. 115

32. **CTPATONEIKOY**

I D R II, 287

D=Secolul II-III, Tipul 8a-ZEEST 90

P=*Sucidava*⁹⁸⁹A=*Drobeta* (fig. 67), *Romula* (fig. 68), *Tibiscum* (fig. 70)⁹⁸⁴ Scorpan, 1973, 320, fig. 38/3⁹⁸⁵ Bjelajac, 1996, 58, fig. XVIII/93 A, 93⁹⁸⁶ Piesa se află în colecția muzeului din Călărași.⁹⁸⁷ Tudor, 1970, 316, nr. 11; Popilian, 1974, 139, pl. 3/2; Popilian, 1976, 41-42, pl. LXXVI/2⁹⁸⁸ Bjelajac, 58, fig. XVIII/93 A, 93⁹⁸⁹ Tudor, 1978, 78, fig. 19/9; Russu, 1965, 51; Popilian, 1974, 139, pl. 3/2; Popilian, 1976, 41, pl. LXXVI/2⁹⁹⁰ Bjelajac, 1996, 58, fig. XVIII/93 A, 93

Sacidava, *Viminacium*⁹⁹⁰ și *Durostorum*

M=Muzeul din Corabia, Nr. Inv. 156/599

L=Στρατονεικου

Fig. 116

33. ΣΤΡΑ...

D=Secolul II-III, Tipul 8a-ZEEST 90

P=*Tibiscum*⁹⁹¹

A=*Drobeta*⁹⁹² (fig. 67), *Romula* (fig. 68), *Sucidava* (fig. 69),

*Sacidava*⁹⁹³, *Viminacium*⁹⁹⁴ și *Durostorum*⁹⁹⁵

M=M.B. Timișoara

L=Στρατονεικου

Fig. 117

34. ΜΑΡΚΟ

I D R II, 460

D=Secolul II-III, Tipul 8a-ZEEST 90

P=*Romula*⁹⁹⁶

A=*Tibiscum*⁹⁹⁷ (fig. 72)

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. 7031

L. Μαρκο(υ)⁹⁹⁸

Fig. 118

35. ΜΑΡΚΟΥ

D=Secolul II-III, Tipul 8a-ZEEST 90

P=*Tibiscum*⁹⁹⁹

⁹⁹¹ Benea 2000, 437-438, fig. 2/2

⁹⁹² Tudor, 1968, 393, nr. 5

⁹⁹³ Scorpan, 1973, 320, fig. 38/3

⁹⁹⁴ Bjelajac, 1996, 58, fig. XVIII/93 A, 93

⁹⁹⁵ Piesa se află în colecția muzeului din Călărași.

⁹⁹⁶ Tudor, 1970, 315, fig. 1/5, nr. 8; Popilian, 1974, 140, pl. 3/3; Popilian, 1976, 42-43, pl. LXXVI/9

⁹⁹⁷ Benea 2000, 437-438, fig. 2/1

⁹⁹⁸ Tudor, 1970, 315, fig. 1/5, nr. 8

⁹⁹⁹ Benea 2000, 437-438, fig. 2/1

A= *Romula*¹⁰⁰⁰ (fig. 71)

M=M.B. Timișoara

L. Μαρκο¹⁰⁰¹

Fig. 119

36. ΠΡΩΤ

.....

D=Secolul II-III

P=*Apulum*¹⁰⁰²

A=.....

M=M. U. Alba-Iulia, Nr. Inv. ?.

L=Πρωτ(...)

Fig. 120

37. ΔΙΟΝΥΚΟΓΕ ΝΟΒΕ

Canarache 764

D=Secolul II-III.

P=*Apulum*¹⁰⁰³

A=*Histria*¹⁰⁰⁴ și *Viminacium*¹⁰⁰⁵

M=M. U. Alba-Iulia, Nr. Inv. ?.

L=Διονθογογε Νοβε

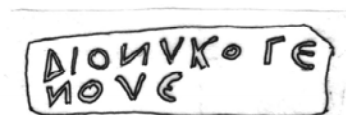

Fig. 121

38. ΜΑΝΤΕΙΟΥ

I D R II, 461

D=Secolul II-III.

P=*Romula*¹⁰⁰⁶

¹⁰⁰⁰ Tudor, 1970, 315, fig. 1/5, nr. 8; Popilian, 1974, 140, pl. 3/3; Popilian, 1976, 42-43, pl. LXXVI/9

¹⁰⁰¹ Tudor, 1970, 315, fig. 1/5, nr. 8

¹⁰⁰² Moga, 1989, 203, fig. 1

¹⁰⁰³ Moga, 1989, 203, fig. 1

¹⁰⁰⁴ Canarache, 1957, 292, nr. 764

¹⁰⁰⁵ Bjelajac, 1996, 58-59, fig. XVIII/94

¹⁰⁰⁶ Tudor, 1966, 598, nr. 9, fig. 3/9; Tudor, 1968, 394, nr. 14; Popilian, 1974, 140, pl. 3/7; Popilian, 1976, 41, pl. LXXXVI/7

A.
 M. M. O. Craiova, Nr. Inv. 1777.
 L. Μαντείου.

Fig. 122

39. ΔΕΚΙΧ ΙΛΟC.

.....
 D=Secolul II-III.
 P=*Romula*¹⁰⁰⁷
 A=.....
 M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. 10274.
 L= Δεκιχ(...) ιλοχ(...).

Fig. 123

40. ΜΤΑΥΑΡΕ.

.....
 D=Secolul II-III.
 P=*Romula*¹⁰⁰⁸
 M. Muzeul din Caracal, Nr. Inv. 11331.
 A.
 L. Μταυαρε ?.

Fig. 124

41. ΤΟΥΟΝΟ...

.....
 D=Secolul II-III d.Chr.
 P=*Napoca*¹⁰⁰⁹
 A=.....

¹⁰⁰⁷ Material inedit provenit de la săpăturile efectuate în anul 1979.

¹⁰⁰⁸ Material inedit provenit de la săpăturile efectuate în anul 1979.

¹⁰⁰⁹ Material inedit provenit de la săpăturile efectuate în anul 1995 de către Sorin Cociș și Adela Paki.

M=M. N. I. T. Cluj-Napoca, Nr. Inv. ?.
L. Τουνονο(μου)?.

Fig. 125

42. ΡΟΥΦΟ.

.....
D=Secolul III-IV, Tipul 8f-RĂDULESCU 7
P=Orlea¹⁰¹⁰, Pl. XXII/178
A=.....
M=Muzeul din Orlea.
L=Ρουφο.

Fig. 126

43. ΕΦΗ...

I D R II, 286.
D=Secolul III.
P=*Sucidava*¹⁰¹¹
A=*Aquincum*¹⁰¹²
M=M. N. I. R. București, Nr. Inv. ?.
L=Εφη(βου).

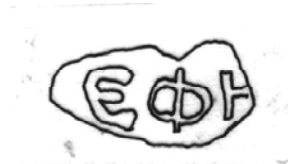

Fig. 127

44. TATIANOY

I D R II, 465.
D=Secolul III.
P=*Romula*¹⁰¹³
A=.....

¹⁰¹⁰ Tudor, 1978, 78, pl. 19/23; Popilian, 1974, 140, pl. 3/5; Popilian, 1976, 42-43, pl. LXXVI/5

¹⁰¹¹ Tudor, 1966, 601, nr. 23; Tudor, 1978, 78, fig. 19/17; Popilian, 1974, 140; Popilian, 42, pl. LXXVI/11

¹⁰¹² Kelemen, 1993, 46-47, fig. 1/5

¹⁰¹³ Tudor, 1970, 316, nr. 9, fig. 1/8; Popilian, 1974, 139, pl. 3/6; Popilian, 1976, 42, pl. LXXVI/6

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. 7032.

L=Τατιανου.

Fig. 128

45. ΜΕΙΟΥ ΜΟΤΥΝΟΜΟΥ...

.....

D=Secolele II-III, Tipul 8d-ZEEST 84

P=*Drobeta*¹⁰¹⁴, Pl. XXII/179

A.

M. M. P. F. Drobeta Turnu-Severin, Nr. Inv. ?.

L. Μειου μοτυνομου(...).

Fig. 129

1. f. Catalogul semnelor grafice incizate „grafitti“

1....VINT...

.....

D=Secolele II-III.

P=*Apulum*¹⁰¹⁵

A=.....

M=M. U. Alba-Iulia, Nr. Inv. ?.

L=(Q)vint(us).

Fig. 130

2. FORTVNAT...

.....

D=Secolul II d.Chr., Tipul 1d-FORLIMPOPOLI

P=*Tibiscum*¹⁰¹⁶, Pl. XVII.

¹⁰¹⁴ Ștampilă inedită provenită din colecția Capșa.

¹⁰¹⁵ Rădulescu, 1976, 198-200

¹⁰¹⁶ Popa, 1981, 71-78, fig. 2

A=.....

M=M. J. E. R. G. Caransebeș, Nr. Inv. 11138.

L=Fortunat(i).

Fig. 131

3. X P.

.....

D=Secolele II-III, Tipul 8b-**KNOSSOS 36**

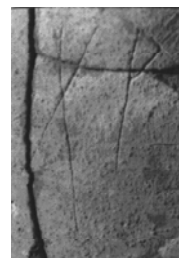
P=*Tibiscum*¹⁰¹⁷, Pl. XIX/163

A=*Tomis*¹⁰¹⁸

M=M. J. E. R. G. Caransebeș, Nr. Inv. 12878.

L=X(εξτα)ρ(ι)¹⁰¹⁹

Fig. 132

4. PPCO

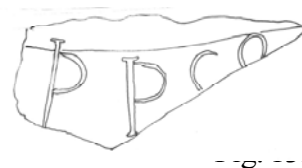
D=Secolele II-III

P=*Tibiscum*

A=

M=M. J. E. R. G. Caransebeș, Nr. Inv. 1112

L=?

1. g. Catalogul inscripțiilor cu vopsea roșie „tituli picti“.

Pentru a putea fi individualizate, literatura de specialitate a consacrat termenul de „tituli picti”¹⁰²⁰, foarte des folosit față de cuvântul „dipinti”¹⁰²¹ care este folosit în acelaș sens.

¹⁰¹⁷ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 201, pl. XIII/1-2; Ardeț, 1993, 102-103, fig. 18/a-c

¹⁰¹⁸ Ardeț, 1993, 99, fig. 8/a-b; Ardeț, 1996, 169, fig. 12

¹⁰¹⁹ Rădulescu, 1976, 198-200

¹⁰²⁰ Vlassa, 1979, 229-233, fig. 1-2; Rădulescu, 1976, 193-207, fig. 8

¹⁰²¹ Opaïț, 1996

1. E...AAY.

.....
D=Secolele II-III, Tipul 8a-ZEEST 90

P=*Angustia*¹⁰²², Pl. XVIII/159

A=.....

M=Muzeul din Sf. Gheorghe, Nr. Inv. ?.

L=E(...)αλυ.

Fig. 134

2. G N I

.....
D=Secolul II d.Chr., Tipul 1c-SCHORGENDORFER 558B

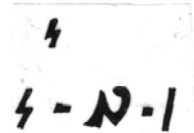
P=*Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, Pl. XIV/b¹⁰²³

A=Cristești (Fig. 197) și *Singidunum*¹⁰²⁴

M=Muzeul din Sarmizegetusa, Nr. Inv. 13187.

L=G(...) N(...) I(...).

Fig. 135

3. OL NIG EXD EXC AMNT.

.....
D=Secolul II d.Chr., Tipul 1c-SCHORGENDORFER
558B

P=Cristești¹⁰²⁵, Pl. V/55

A=*Ulpia Traiana Sarmizegetusa* (fig. 88),

*Singidunum*¹⁰²⁶, Milano¹⁰²⁷, *Savaria* și *Aquincum*¹⁰²⁸

M=Muzeul din Tg. Mureș, Nr. Inv. ?.

L=Ol(iva) Nig(ra) Exd(ulcius) Exc(elens) Am(a)nt(ius)

Severus¹⁰²⁹

Fig. 136

¹⁰²² Szekely, 1975, 348, fig. 6/3

¹⁰²³ Piesă inedită provenită de la săpăturile efectuate în anul 1993.

¹⁰²⁴ Bjelajac, 1996, 19-21, fig. III/22-24

¹⁰²⁵ Zrinyi, 1977, 97, pl. LI/2

¹⁰²⁶ Bjelajac, 19-21, fig. III/22-24

¹⁰²⁷ Carre, 1985, 232

¹⁰²⁸ Bezeczký, 1987, 31, fig. 11; Kelemen, 1988, 141

¹⁰²⁹ Zrinyi, 1977, 97, pl. LIII

4. ...ΑΙVS

.....

D=Secolul II-III d.Chr., Tipul 8a-ZEEST 90

P=*Tibiscum*¹⁰³⁰, Pl. XIV/126

A=.....

M=M. J. E. R. G. Caransebeș, Nr. Inv. 11678.

L...λιωσ?.

Fig. 137

5. MN / OINY

.....

D=Secolele II-III, Tipul 8a-ZEEST 90

P=*Drobeta*¹⁰³¹, Pl. XV/127

A=.....

M=M. P. F. Drobeta Turnu-Severin, Nr. Inv. II 11396.

L=M(...) N(...)/...οινυ.

Fig. 138

6. PYZ

.....

D=Secolele II-III d.Chr., Tipul 8a-ZEEST 90

P.*Dierna*¹⁰³², Pl. XVI/133

A=.....

M=M. N. I. T. Cluj-Napoca, Nr. Inv. ?.

L=...ρυζ.

Fig. 139

¹⁰³⁰ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 201, pl. XI/1-2; Ardeț, 1993, 103-104, Fig. 21/a-c; Ardeț, 1996, 167-168, Fig. 7

¹⁰³¹ Piesă inedită

¹⁰³² Piesă inedită provenită de la săpăturile efectuate în anul 1968 de către N. Gudea și cedată nouă spre publicare

7. Δ I O

I D R II, 544.

D=Secolele II-III d. Chr., Tipul 8a-**ZEEST 90**

P=Slăveni¹⁰³³, Pl. XVII/140

A=.....

M=M. O. Craiova, Nr. Inv. 30030.

L. δ ι ο

Fig. 140

8. P E

.....

D=Secolele II-III d. Chr., TIPUL VIII.

P=*Tibiscum*¹⁰³⁴, Pl. XXXIII.

A=*Romula* (Fig. 114), *Tomis*¹⁰³⁵.

M=M. J. E. R. G. Caransebeș, Nr. Inv. 12878.

L. P E = sextarii.

Fig. 141

9. ...AIS

.....

D=Secolele II-III d. Chr., Tipul 3c-**DRESSEL 20**

P=*Ulpia Traiana Sarmizegetusa*¹⁰³⁶, Pl. VIII/77

A=.....

M=Muzeul din Sarmizegetusa, Nr. Inv. ?.

L=...λισ.

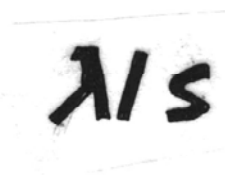

Fig. 142

¹⁰³³ Tudor, 1975, 130, nr. 11; Popilian, 1974, 139, pl. 1/5; Popilian, 1976, 41, pl. XV/198

¹⁰³⁴ Ardeț, 1993, 99, fig. 8/a-b; Ardeț, 1996, 169, fig. 12

¹⁰³⁵ Rădulescu, 1973, 198-200

¹⁰³⁶ Piesă inedită provenită de la cercetările din anul 1987

10. **NII / XNT / SATK**

.....
D=Secolele II-III d.Chr., Tipul 8c-**DRESSEL 24**

P=*Ulpia Traiana Sarmizegetusa*¹⁰³⁷, Pl. XXI/177

A=.....

M=Muzeul din Sarmizegetusa, Nr. Inv. ?.

L=N(...) I(...) I(...)/X(...) N(...) T(...)/

S(...) A(...) T(...) K(...)

Fig. 143

11. **M α / M Θ**

.....
D=Secolele II-III d.Chr., Tipul 12a-**AFRICANA „grande”**

P=*Tibiscum*¹⁰³⁸, Pl. XXXVI/255

A=*Noviodunum*¹⁰³⁹ ?.

M=M. J. E. R. G. Caransebeș, Nr. Inv. 9869.

L=M (...) R(...) / M(...) R(...).

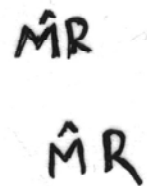

Fig. 144

12. **NI**

.....
D=Secolele II-III, Tipul 6f-**RĂDULESCU IIIA**

P=Orlea¹⁰⁴⁰, Pl. XIII/118

A=.....

M=Muzeul din Orlea, Nr. Inv., ?.

L=...vt.

Fig. 145

¹⁰³⁷ Piesă inedită provenită de la cercetările din anul 1987

¹⁰³⁸ Bona-Petrovsky-Petrovsky, 1973, 410, pl. V/3

¹⁰³⁹ Barnea, 1977, 281-282

¹⁰⁴⁰ Nu este cunoscut locul descoperirii

13. ΒΨΥΝ

.....

D=Secolele II-III d.Chr., Tipul 6b-ZEEST 94

P=*Romula*¹⁰⁴¹, Pl. XI/102

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. 6778.

L=...βψυν.

Fig. 146

14. X μ ζ / X X ζ

.....

D=Secolele III-IV d.Chr., Tipul 9h-BENGHAZI LR1

P=Gornea¹⁰⁴², Pl. XXIX/226

A=.....

M=Muzeul din Gornea, Nr. Inv. ?

L=Sextarii¹⁰⁴³.

Fig. 147

15. η ι / XΓH

.....

D=Secolele III-IV d.Chr., Tipul 9h-BENGHAZI LR1

P=Gornea¹⁰⁴⁴, Pl. XXX/233

A=.....

M=Muzeul din Gornea, Nr. Inv., ?.

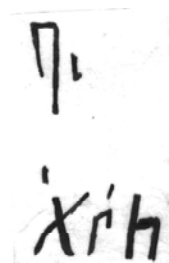
L=η ι =sextarii, X=mai puțin, Γ=1/3, H=măsură¹⁰⁴⁵

Fig. 148

¹⁰⁴¹ Piesă provenită de la săpăturile din anul 1966

¹⁰⁴² Gudea, 1977, 78, fig. 28/3, 29/1-2

¹⁰⁴³ Vlassa, 1979, 229-233, fig. 1

¹⁰⁴⁴ Gudea, 1977, Fig. 22/3

¹⁰⁴⁵ Vlassa, 1979, 232-233, fig. 2

16. X X I

I D R II, 409.

D=Secolele II-III d.Chr., Tipul 9h-BENGHAZI LR1

P=*Romula*¹⁰⁴⁶, Pl. XXXI/236

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv., ?.

L=X X I = 21 I¹⁰⁴⁷.

Fig. 149

XXI

17. EY / ΕΓ...ΕΝΙ

.....
D=Secolele II-III d.Chr., Tipul 12a-AFRICANA
„grande”P=*Tibiscum*¹⁰⁴⁸, Pl. XXXV/254a-b

A=.....

M=M. J. E. R. G. Caransebeș, Nr. Inv., 11116.

L=ΕΥ / εη ενι.

Fig. 150

18. ΔΡΧΓΒ

I D R II, 319.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Sucidava*¹⁰⁴⁹.

A=.....

M=Muzeul din Corabia, Nr. Inv. ?.

L=Δρχγβ=sextarii¹⁰⁵⁰

Fig. 151

¹⁰⁴⁶ Material inedit¹⁰⁴⁷ IDR II, 1977, nr. 409¹⁰⁴⁸ Bona-Petrovsky-Rogozea, 1982, 200-201, pl. XV/4-5; Ardeț, 1993, 99-100, fig. 9/a-b; Ardeț, 1996, 168, fig. 9¹⁰⁴⁹ Tudor, 1966, 600, nr. 17¹⁰⁵⁰ IDR II, 1977, 141

19. **X / XX / LXIII**

I D R II, 410-412.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁵¹

A=.....

M. Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

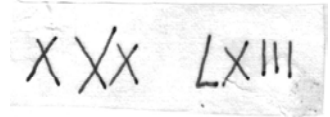
L. X=10, XX=20, LXIII=63¹⁰⁵²

Fig. 152

20. **ATHE...**

I. D. R. II, 413.

D. Secolele II-III d.Chr.

P. *Romula*¹⁰⁵³

A.

M. Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L. Athe(...).

Fig. 153

21. **ANT X**

I D R II, 414.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁵⁴

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L=Ant(onius) X=(sextarii).

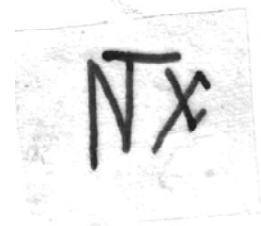

Fig. 154

¹⁰⁵¹ Tudor, 1970, 317, nr. 22, fig. 1/16-18¹⁰⁵² IDR II, 1977, 141¹⁰⁵³ Tudor, 1966, 599, nr. 15, fig. 4/8; Popilian, 1974, 139, pl. 3/15; Popilian, 1976, 40, Pl. LXXXVI/15¹⁰⁵⁴ Tudor, 1970, 317, nr. 25-26, fig. 2/4-5

22. **BONO**

I D R II, 415.

D=Secolele II-III.

P=*Romula*¹⁰⁵⁵

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L=Bono(us).

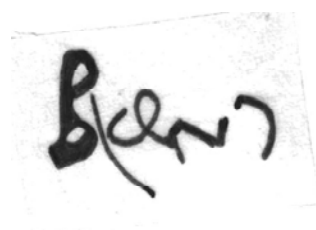

Fig. 155

23. ...**CED**...

I D R II, 416.

D=Secolele II-III.

P=*Romula*¹⁰⁵⁶

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L=(...) ced (...).

Fig. 156

24. ...**FERI**...

I. D R II, 417.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁵⁷

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L=(...) feri (...).

Fig. 157

¹⁰⁵⁵ Tudor, 1970, 319, nr. 38, fig. 3/3; Popilian, 1976, 40, pl. LXXVI/16

¹⁰⁵⁶ Tudor, 1970, 319, nr. 35, fig. 3/2; Popilian, 1976, 40, pl. LXXVI/19

¹⁰⁵⁷ Tudor, 1970, 2, 318, nr. 34, fig. 3/5; Popilian, 1976, 40, pl. LXXVI/27

25. PA...

I D R II, 418.
 D. Secolele II-III d.Chr.
 P. *Romula*¹⁰⁵⁸
 A.
 M. Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.
 L. Pa(...).

Fig. 158

26. SEX / COR / TA

I D R II, 419.
 D=Secolele II-III d.Chr.
 P=*Romula*¹⁰⁵⁹
 A=.....
 M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.
 L=Sex(tus) Cor(nelius) Ta(...).

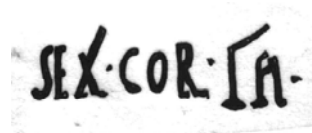

Fig. 159

27. OLEUM

I D R II, 420.
 D=Secolele II-III d.Chr.
 P=*Romula*¹⁰⁶⁰
 A=.....
 M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.
 L=Oleum.

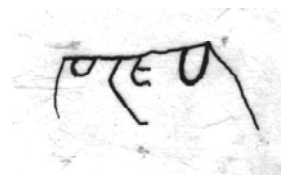

Fig. 160

¹⁰⁵⁸ Popilian, 1976, 40, pl. LXXV/21; Tudor, 1970, 318, nr. 36, fig. 3/8

¹⁰⁵⁹ Tudor, 1968, 336, nr. 10, fig. 2/2; Tudor, 1978, 84, fig. 20; Tudor, 1968, 396, nr. 17; Popilian, 1974, 139, pl. III/4; Popilian, 1976, 40, pl. LXXVI/1

¹⁰⁶⁰ Tudor, 1966, 599, nr. 16, fig. 4/4; Popilian, 139, pl. 3/23; Popilian, 1976, 40, pl. LXXVI/23

28. P E

I D R II, 421.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁶¹A=*Tibiscum* (Fig. 202), *Tomis*¹⁰⁶²

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L=P E =sextarii.

Fig. 161

29. AECR

I D R II, 422.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁶³

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L=Ae(...) Cr(...).

Fig. 162

30. TXA

I D R II, 423.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁶⁴

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L=(...) txa (...).

Fig. 163

¹⁰⁶¹ Tudor, 1970, 318, nr. 33, fig. 2/8; Popilian, 1974, 139, pl. 3/33; Popilian, 1976, 40, pl. LXXVI/33

¹⁰⁶² Rădulescu, 1973, 198-200

¹⁰⁶³ Tudor, 1968, 336, nr. 11, fig. 2/3; Popilian, 1974, 139, pl. 3/29; Popilian, 1976, 40, pl. LXXVI/29

¹⁰⁶⁴ Tudor, 1968, 336, nr. 12, fig. 2/5; Tudor, 1978, 84, fig. 20/4; Popilian, 1974, 139, Pl. 3/18; Popilian, 1976, 40, pl. LXXVI/18.

31. ...**TQ**...

I D R II, 424.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁶⁵

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L=(...) tq (...).

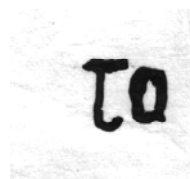

Fig. 164

32. ...**NIC**

I D R II, 425.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁶⁶

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L=(...)nic(...).

Fig. 165

33. ...**A**...

I D R II, 426.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁶⁷

A.

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L=(...) A (...).

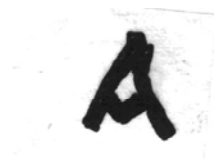

Fig. 166

¹⁰⁶⁵ Tudor, 1968, 336, nr. 13, fig. 2/5; Tudor, 1978, 84, fig. 20/3; Popilian, 1974, 139, pl. 3/22; Popilian, 1976, 40, pl. LXXVI/22

¹⁰⁶⁶ Tudor, 1965, 364, nr. 17, fig. 3/3; Popilian, 1974, 139, pl. 3/24; Popilian, 1976, 40, pl. LXXVI/24

¹⁰⁶⁷ Tudor, 1970, 317, nr. 24, fig. 2/2; Popilian, 1974, 139, pl. 3/24; Popilian, 1976, 40, pl. LXXVI/20

34. **CE /RI.**

I D R II, 427.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁶⁸

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L=Ce(...) Ri(...).

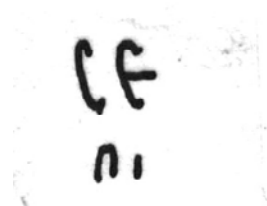

Fig. 167

35. **...FT...**

I D R II, 428.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁶⁹

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L=(...) ft (...).

Fig. 168

36. **...IET...**

I D R II, 429.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁷⁰

A.

M. Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L. (...) iet (...).

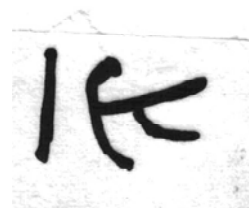

Fig. 169

¹⁰⁶⁸ Tudor, 1970, 318, nr. 27, fig. 2/3; Popilian, 1974, 139, pl. 20/2 și 25; Popilian, 1976, 40, pl. LXXVI/20 și 25

¹⁰⁶⁹ Tudor, 1970, 318, nr. 28, fig. 2/7; Popilian, 1974, 139, pl. 3/31; Popilian, 1976, 40, pl. LXXVI/31

¹⁰⁷⁰ Tudor, 1970, 318, nr. 30, fig. 2/10; Popilian, 1974, 3/28; Popilian, 1976, pl. LXXVI/28

37. ...**S**...

I D R II, 430.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁷¹

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L. (...) s (...).

Fig. 170

38. ...**TO**...

I D R II, 431.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁷²

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L. (...) to (...).

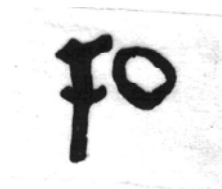

Fig. 171

39. ...**PIZ**

I D R II, 432.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁷³

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L. (...) πιζ (...).

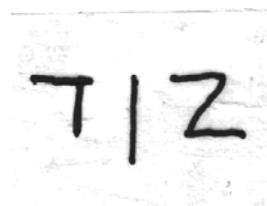

Fig. 172

¹⁰⁷¹ Tudor, 1970, 318, nr. 31, fig. 2/5; Popilian, 1974, 139, pl. 3/30; Popilian, 1976, pl. LXXVI/30

¹⁰⁷² Tudor, 1970, 318, nr. 32, fig. 2/11; Popilian, 1974, 139, pl. 2/11; Popilian, 1976, pl. LXXVI/32

¹⁰⁷³ Tudor, 1970, 319, nr. 36, fig. III/4; Popilian, 1974, 139, pl. 3/34; Popilian, 1976, pl. LXXVI/34

40. ...FO...

I D R II, 433.

D=Secolele II-III d.Chr.

P=*Romula*¹⁰⁷⁴

A=.....

M=Muzeul din Caracal, Nr. Inv. ?.

L=(...) fo (...).

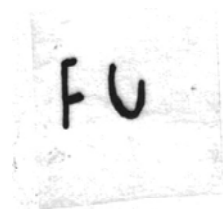

Fig. 173

¹⁰⁷⁴ Tudor, 1970, 318, nr. 29

CAPITOLUL V

CONCLUZII

Pentru a avea o imagine cât mai bună asupra evoluției amforelor din Provincia Romană Dacia, am considerat necesar ca în ultima parte a lucrării noastre să sintetizăm întregul studiu asupra amforelor romane prin intermediul studiului comparat și al procentajelor. În acest sens am inclus în demersul nostru un număr de 445 de amfore studiate repartizate astfel: 16 dopuri de amforă (4%); 258 de amfore încadrate tipologic (58%); 9 amfore neîncadrate tipologic (2%); 104 picioare de amforă (23%) și 58 de ștampile neîncadrate tipologic (13%).

Informațiile provenite din studierea amforelor le-am împărțit în patru domenii: A. Proveniența amforelor în Dacia; B. Originea amforelor; C. Conținutul; D. Datarea.

1. Proveniența amforelor în Dacia

Cele 445 de amfore și fragmente provenite de la amfore au fost descoperite în 37 de situri arheologice, din care 11 orașe romane, 18 castre militare și 7 așezări civile. În funcție de numărul fragmentelor descoperite 360 provin din orașe (81%), 52 din castrele militare (11,68%) și 35 din așezările civile (7,86%).

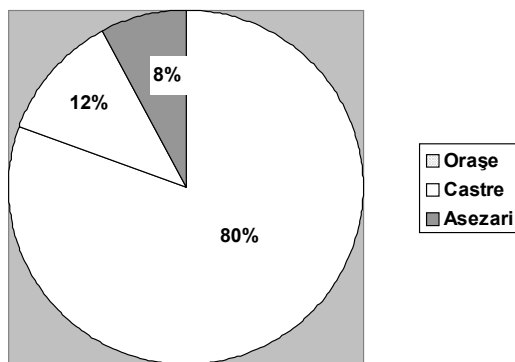

Fig. 174 Procentajul descoperirilor de amfore romane din Dacia.

1a. Amforele descoperite în orașele romane din Dacia

Cele 360 de amfore provenite din orașele romane (81%) se repartizează astfel:

1. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*
88 amfore=20%
2. *Romula* 65 amfore=19%
3. *Tibiscum* 67 amfore = 15%
4. *Dierna* 43 amfore = 10%
5. *Porolissum* 29 amfore = 7 %
6. *Drobeta* 14 amfore = 3%
7. *Colonia Apulense* 11 amfore = 2%
8. *Napoca* 9 amfore = 2%
9. *Sucidava* 10 amfore = 2%
10. *Municipium Apulense* 3 amfore=1%
11. *Potaissa* 1 amfore = 0,22%

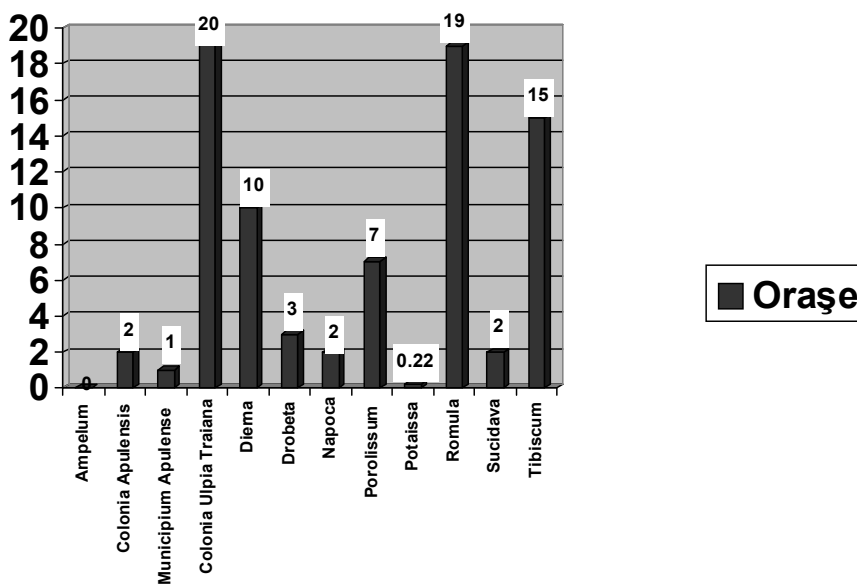

Fig. 175. Procentajul descoperirilor de amfore în orașele romane din Dacia

1b. Amforele descoperite în castele din Dacia Romană

Castele cunosc un număr de 52 de fragmente descoperite (11.68%) repartizate astfel:

1. *Praetorium* 12 amfore = 2.69%
2. Gornea 9 amfore = 2%
3. *Arcidava* 4 amfore = 0.90%
4. Ilișua 4 amfore = 0.90%
5. Cingșor 3 amfore = 0.67%
6. *Gaganae* 3 amfore = 0.67%
7. *Angustia* 2 amfore = 0.45%
8. *Centum Putei* 2 amfore = 0.45%
9. *Samum* 2 amfore = 0.45%
10. Slăveni 2 amfore = 0.45%
11. *Apus Flumen* 1 amfore = 0.22%
12. *Berzobis* 1 amfore = 0.22%
13. *Caput Stenarum* 1 amfore = 0.22%
14. *Cumidava* 1 amfore = 0.22%
15. Hinova 1 amfore = 0.22%
16. *Largiana* 1 amfore = 0.22%
17. Pojejena 1 amfore = 0.22%
18. Tihău 1 amfore = 0.22%

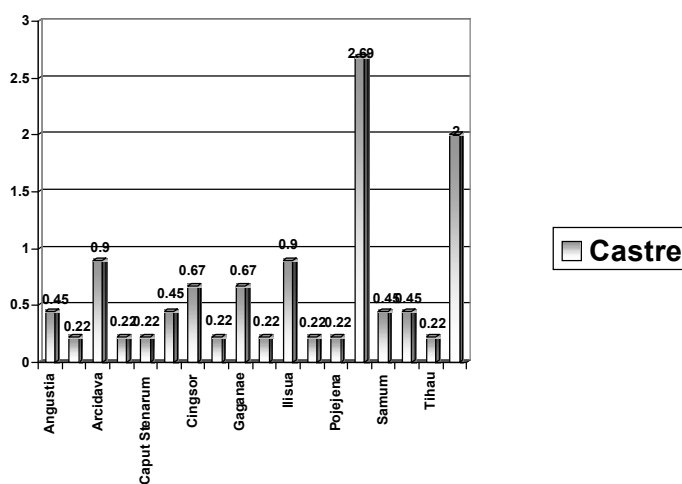

Fig. 176. Procentajul descoperirilor de amfore în castele din Dacia

1c. Amforele descoperite în așezările rurale din Dacia Romană

Descoperirile făcute în așezările rurale numără 35 de fragmente (7.86%) reprezentate astfel:

1. Orlea 28 amfore = 6.29%
2. Gârla Mare 2 amfore = 0.45%
3. Aiton 1 amforă = 0.22%
4. Cristești 1 amforă = 0.22%
5. Grojdibod 1 amforă = 0.22%
6. Micăsasa 1 amforă = 0.22%
7. Șimian 1 amforă = 0.22%

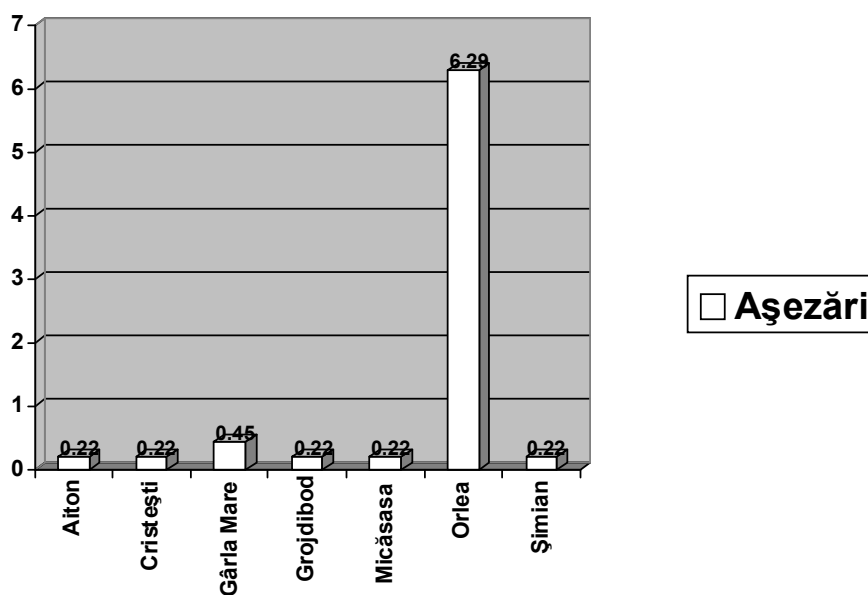

Fig. 177. Procentajul descoperirilor de amforă în așezările rurale din Dacia

2. Locul de origine a amforelor descoperite în Dacia

Originea tipurilor de amforă descoperite în Dacia a fost analizată și prezentată la momentul potrivit. Analizele noastre s-au bazat atât pe studiul tipologiilor cât și pe cel al pastei din care sunt confecționate amforele. Până în acest moment putem spune că am reușit să identificăm un număr de 46 de tipuri de amforă provenite din 14 provincii de pe tot cuprinsul imperiului. În funcție de numărul de fragmente descoperite situația se prezintă astfel:

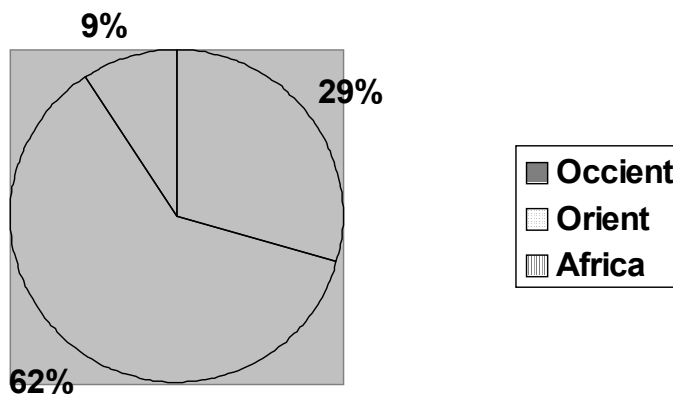

Fig. 178. Procentajul general privind provinciile de unde provin amforele din Dacia

2a. Provinciile unde își au originea amforele descoperite în Dacia

1. *Pontus et Bithynia* 75 amfore = 27.57%
2. *Asia* 60 amfore = 22%
3. *Italia* 50 amfore = 18.38%
4. *Moesia Inferior* 23 amfore = 23%
5. *Baetica* 18 amfore = 6.61%

6. *Africa Proconsularis* 16 amfore = 5.88%
7. *Lusitania* 6 amfore = 2.20%
8. *Thracia* 6 amfore = 2.20%
9. *Gallia* 5 amfore = 1.83%
10. *Syria Palestina* 3 amfore = 1.10%
11. *Mauretania* 3 fragmente = 1.10%
12. *Creta et Cyrenae* 3 amfore = 1.10%
13. *Aegyptus* 3 amfore = 1.10%
14. *Dalmatia* 1 amfore = 0.36%

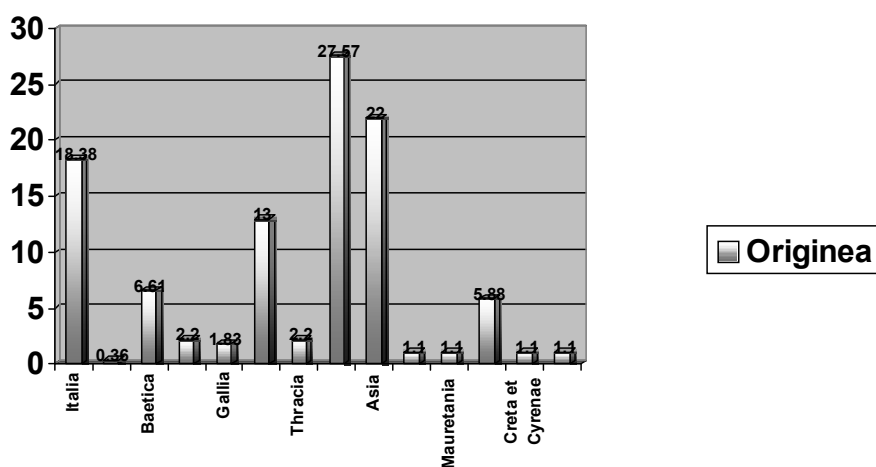

Fig. 179. Procentajul provinciilor unde își au originea amforele descoperite în Dacia

2b. Frecvența principalelor tipuri de amforă descoperite în Dacia

Deosebit de interesantă este și frecvența fiecărui tip descoperit în parte, situație care se prezintă astfel:

ITALIA

1.a: **Dressel 2-4**, 9 amfore = 3.30%

1.b: **Dressel 6B**, 25 amfore = 9.19%

1.c: **Schörgendorfer 558B**, 7 amfore = 2.57%

1.d: **Forlimpopoli**, 9 amfore = 3.30%

DALMATIA

2.a: **Portorecanati**, 1 amforă = 0.22%

BAETICA

3.a: **Dressel 7**, 2 amfore = 0.44%

3.b: **Dressel 11**, 4 amfore = 0.89%

3.c: **Dressel 20**, 11 amfore = 2.47%

3.d: **Matagallares 1**, 1 amfore = 0.22%

LUSITANIA

4.a: **Dressel 14b**, 2 amfore = 0.44%

4.b: **Almagro 50**, 4 amfore = 0.89%

GALLIA

5.a: **Gauloise 4**, 1 amfore = 0.22%

5.b: **Gauloise 5**, 4 amfore = 0.89%

MOESIA INFERIOR

6.a: **Zeest 80**, 3 amfore = 0.67%

6.b: **Zeest 94**, 7 amfore = 1.57%

6.c: **Zeest 64**, 3 amfore = 0.67%

6.d: **Zeest 92**, 7 amfore = 1.57%

6.e: **Kuzmanov XVI**, 1 amforă = 0.22%

6.f: **Rădulescu IIIA**, 2 amfore = 0.44%

THRACIA

7.a: **Knossos 18**, 1 amforă = 0.22%

7.b: **Kuzmanov II**, 5 amfore = 1.12%

PONTUS et BITHYNIA

8.a: **Zeest 90**, 45 amfore = 10.11%

8.b: **Knossos 36**, 14 amfore = 3.14%

-
- 8.c: **Dressel 24**, 7 amfore = 2.57%
8.d: **Zeast 84**, 2 amfore = 0.73%
8.e: **Knossos 22**, 5 amfore = 1.83%
8.f: **Rădulescu 7**: 2 amfore = 0.73%

ASIA

- 9.a: **Dressel 5**, 1 amforă = 0.36%
9.b: **Rhodian**, 9 amfore = 3.30%
9.c: **Koan**, 3 amfore = 1.10%
9.d: **Knidian**, 1 amforă = 0.36%
9.e: **Dressel 43**, 3 amfore = 1.10%
9.f: **Agora F65/66**, 4 amfore = 1.47%
9.g: **Kapitän II**, 19 amfore = 6.98%
9.h: **Benghazi LR1**, 13 amfore = 4.77%
9.i: **Benghazi LR2**, 7 amfore = 2.57%

SYRIA PALAESTINA

- 10.a: **Palestinian**, 2 amfore = 0.73%
10.b: **Carthage LRA4**, 1 amforă = 0.36%

MAURETANIA

- 11.a: **Dressel 30**, 3 amfore = 1.10%

AFRICA PROCONSULARIS

- 12.a: **Africana II „grande”**, 13 amfore = 4.77%
12.b: **Africana I „piccolo”**, 1 amforă = 0.36%
12.c: **Benghazi MR1**, 1 amforă = 0.36%
12.d: **Benghazi LR8 „coadă”**, 1 amforă = 0.36%

CRETA ET CYRENAE

- 13.a: **Benghazi MR2**, 3 amfore = 1.10%

AEGYPTUS

- 14.a: **Egloff 177**, 2 amfore = 0.73%
14.b: **Egloff 172**, 1 amforă = 0.36%

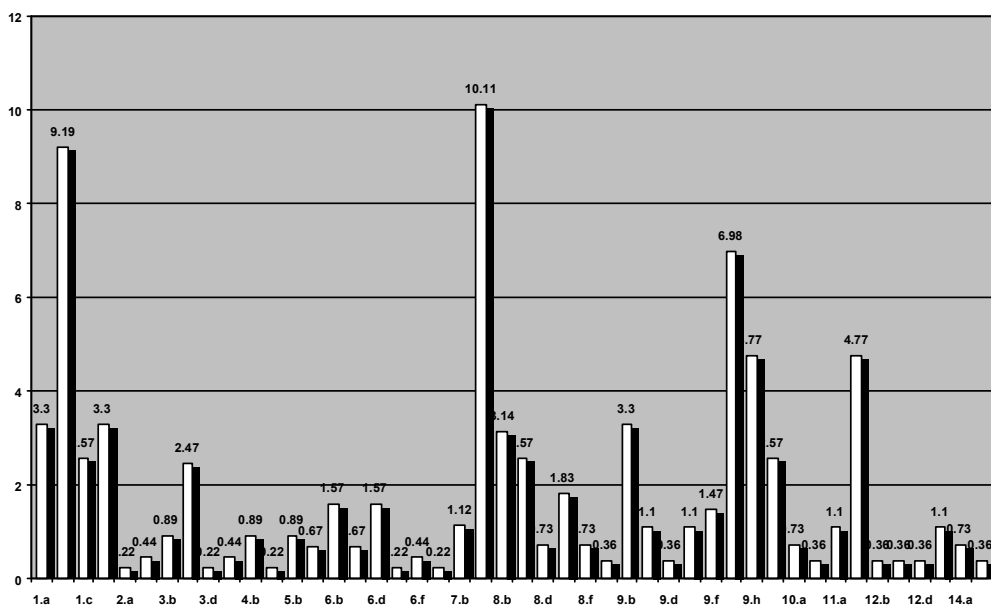

Fig. 180. Procentajul general privind tipurile de amforă descoperite în Dacia

3. Conținutul amforelor

Este domeniul cel mai dificil de stabilit cu exactitate, datorită părerilor contradictorii rezultate în urma lipsei de informații scrise. În mare parte însă putem preciza la ce au folosit amforele așa în cât din cele 272 de exemplare încadrate tipologic putem spune că 122 de amfore a folosit la transportul de ulei de măsline (44.85%), 117 amfore pentru transportul de vin (43.01%), 18 amfore pentru transportul produselor din pește (6.61%) și 15 amfore folosite la transportul de măsline (5.51%).

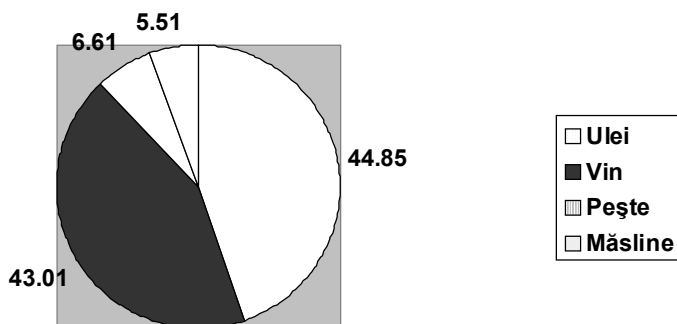

Fig. 181. Conținutul amforelor descoperite în Dacia

3a. Uleiul de măsline în Dacia

Având în vedere produsul transportat putem să urmărim și aportul fiecărei provincii în parte. Reprezentând 44.85% din totalul importurilor din Dacia, uleiul de măsline provine din următoarele provincii:

1. *Pontus et Bithynia*, 66 amfore = 54.09%
2. *Italia*, 25 amfore = 20.49%,
3. *Africa Proconsularis*, 14 amfore = 11.47%.
4. *Baetica*, 11 amfore = 9.01%,

5. *Mauretania*, 3 amfore = 2.45%,
6. *Dalmatia*, 1 amforă = 0.81%,
7. *Thracia*, 1 amforă = 0.81%,
8. *Syria Palaestina*, 1 amforă = 0.81%

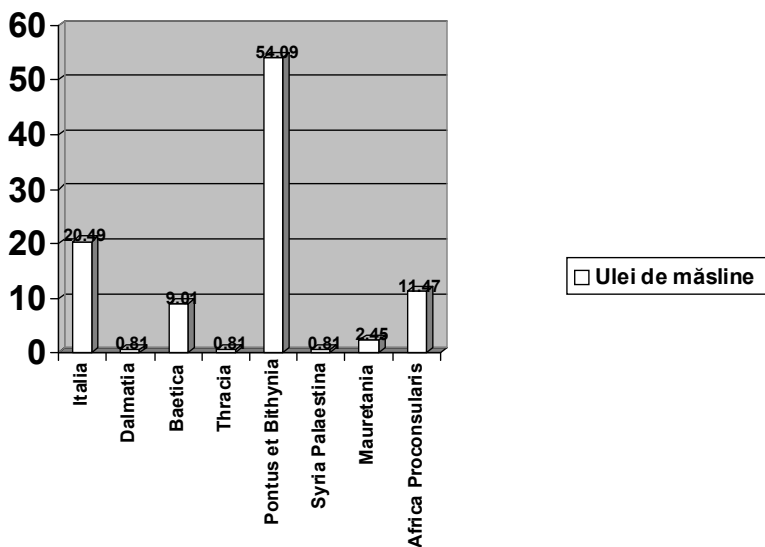

Fig. 182. Uleiul de măsline în Dacia

3b. Vinul în Dacia

Al doilea produs importat în Dacia este vinul care este atestat prin prezența a numai puțin de 117 amfore ce reprezintă 43.01%. În funcție de provincia de origine situația se prezintă astfel:

1. Asia, 53 amfore = 45.29%
2. Moesia Inferior, 22 amfore = 18.80%
3. Italia, 18 amfore = 15.38%
4. Pontus et Bithynia, 9 amfore = 7.69%
5. Gallia, 5 amfore = 4.27%
6. Creta et Cyrenae, 3 amfore = 2.56%

7. Aegyptus, 3 amfore = 2.56%
8. Syria Palaestina, 2 amfore = 1.70%
9. Baetica, 1 amforă = 0.85%
10. Africa Proconsularis, 1 amforă = 0.85%

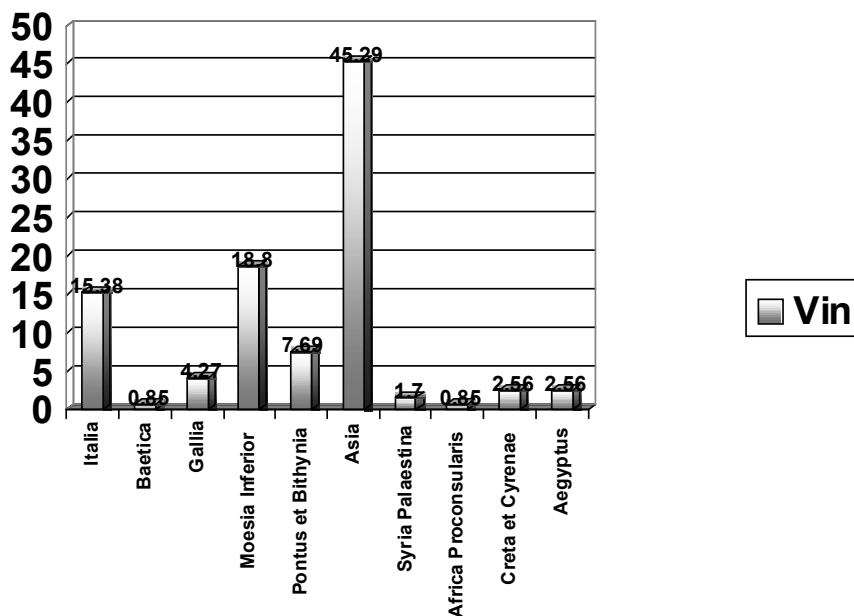

Fig. 183. Vinul în Dacia

3c. Peștele în Dacia

Produsele din pește (*garum*, *liquamen*, *muria*, *lymphatum*, *cod*) reprezintă doar 18% din importuri și se repartizează astfel:

1. Baetica, 6 amfore = 33%
2. Lusitania, 6 amfore = 33%
3. Thracia, 5 amfore = 27.77%
4. Moesia Inferior, 1 amforă = 5.55%

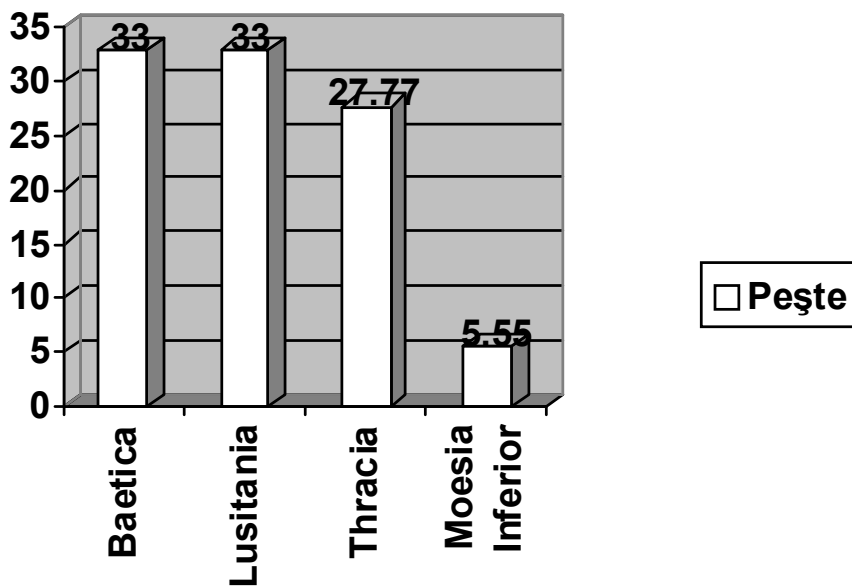

Fig. 184. Peștele în Dacia

3d. Măslinile în Dacia

O categorie aparte o reprezintă amforele folosite la transportul măslinelor. Au fost identificate 15 amfore repartizate astfel:

1. Italia, 7 amfore = 46%
2. Asia, 7 amfore = 46%
3. Africa Proconsularis, 1 amforă = 6.66%

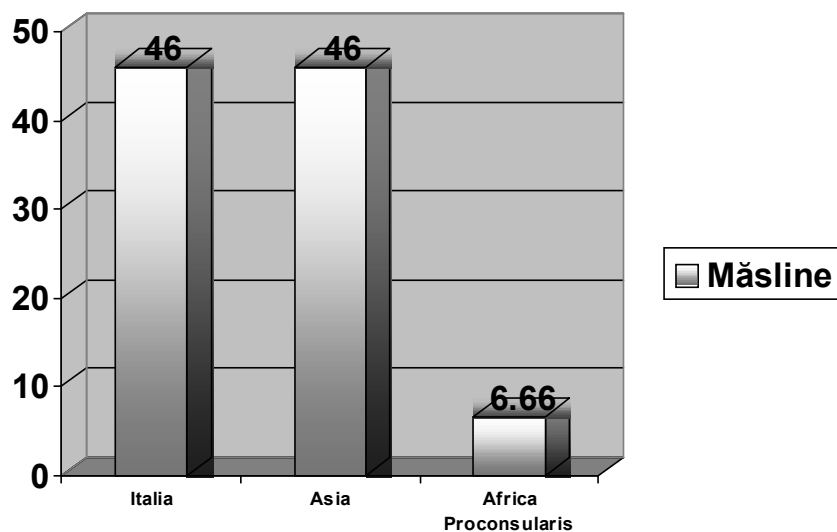

Fig. 185. Măslinaele în Dacia

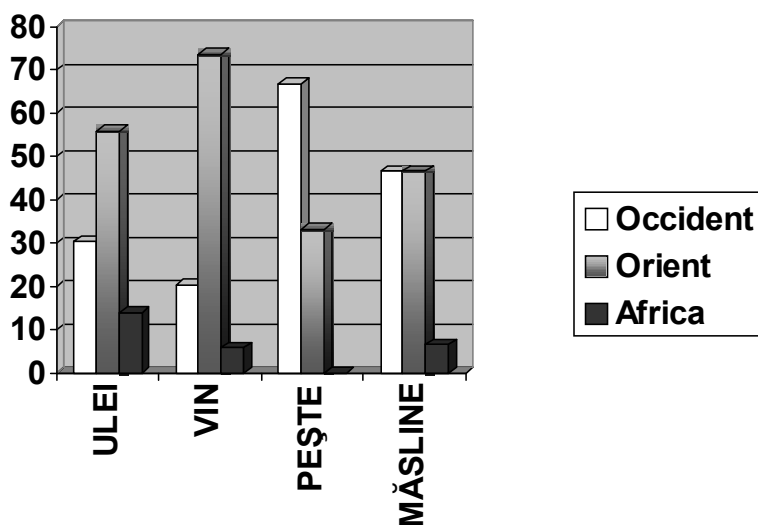

Fig. 186. Procentajul general privind importul principalelor produse transportate de amforă în Dacia

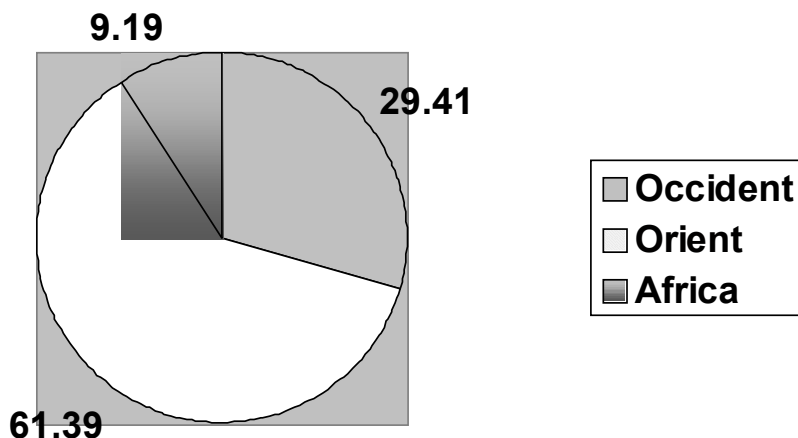

Fig. 187. Aportul principalelor zone în aprovizionarea Daciei Romane.

4. Datarea amforelor romane descoperite în Dacia

Deosebit de importantă este racordarea cronologică a amforelor descoperite în Dacia. Pentru a putea fi cât mai obiectivi am încercat încadrarea fiecărui tip de amforă într-o perioadă de timp de 50 de ani. În acest fel am reușit să împărțim amforele în 6 categorii care se prezintă astfel:

1. 106 – 150 d. Chr., 99 amfore = 36.39%
2. 151 – 200 d. Chr., 161 amfore = 59.19%
3. 201 – 250 d. Chr., 168 amfore = 61.76%
4. 251 – 300 d. Chr., 58 amfore = 21.32%
5. 301 – 400 d. Chr., 72 amfore = 27.57%
6. 400 – 600 d. Chr., 30 amfore = 11.02%

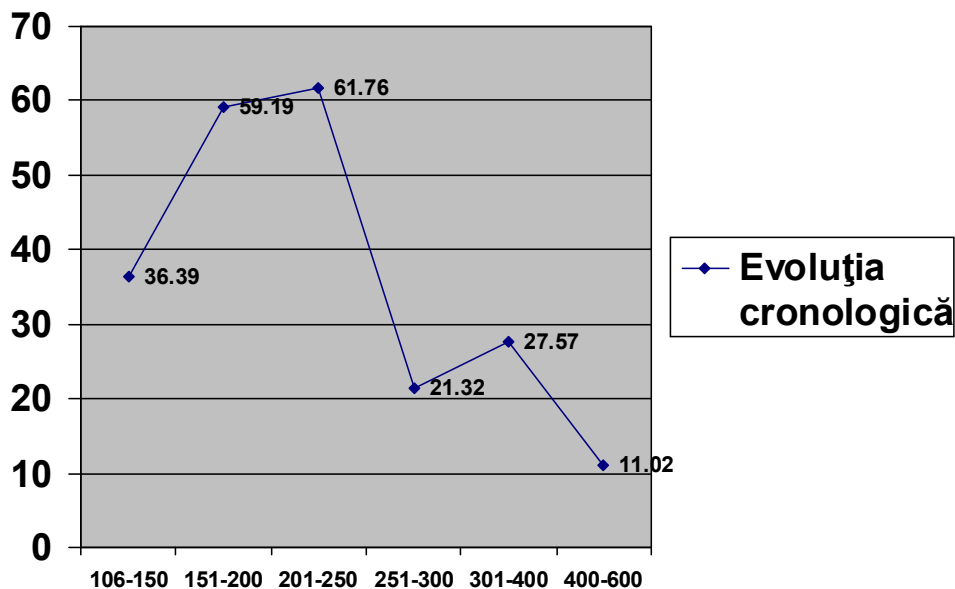

Fig. 188. Evoluția cronologică a amforelor descoperite în Dacia

Rezultatele analizelor efectuate pe baza materialului arheologic studiat sunt deosebit de importante și reprezentative pentru actualul stadiu al cercetării amforelor din România. În funcție de cercetările efectuate dar și de materialul pus la dispoziție unele situri arheologice sunt mai bine reprezentate, altele mai puțin. Acest fapt nu a reprezentat un impediment în analiza generală, urmând ca în anii ce vor urma, cu siguranță vor fi racordate și celelalte descoperiri la ceea ce se cunoaște astăzi.

Având în vedere locul de origine al amforelor (Anexa 2) cu certitudine se poate spune că 62% dintre acestea provin din Orient, 29 % din Occident și 9 % din Africa. În funcție de frecvența fiecărui tip în parte cea mai cunoscută amforă din Dacia este tipul 8.a. **Zeast 90**, ce provine din *Pontus et Bithynia* și reprezintă 10.11% din totalul amforelor studiate. Al doilea tip de amforă foarte bine reprezentat este 1.b **Dressel 6B** ce provine din *Italia* și atinge un procentaj de 9.19%, fiind urmată de tipul 9.g **Kapitän II** din *Asia*, cu un procentaj de 6.98%. La o distanță apreciabilă aceste amfore sunt urmate de tipurile 9. h. **Benghazi LR1**, din *Asia* și 12.a. **Africana II „grande”** din *Africa Proconsularis* cu un procentaj de 7.77%.

Celelalte 59 de tipuri cunoscute în Dacia se află cu un procentaj ce variază între 0.36% și 3.30%.

Deosebit de interesante sunt rezultatele ce privesc conținutul amforelor. Cel ai mare număr de amfore, 122 au fost folosite pentru a aduce în Dacia ulei de măsline(44.85%), urmând vinul cu 117 amfore (43.01%), produsele din pește cu 18 amfore (6.61%) și măslinile, 15 amfore (5.51). Raportat la întreaga evoluție a civilizației romane în Dacia, uleiul de măsline este adus în proporție de 55.73% din provinciile orientale (*Pontus et Bithynia*-54.09%, *Thracia* 0.81% și *Syria Palaestina* 0.81%), urmează Occidentul cu 30.32% (*Italia* 20.49%, *Baetica* 9.01% și *Dalmatia* 0.81%) și *Africa* cu 13.93% (*Africa Proconsularis* 11.47%, *Mauretania* 2.45%).

Al doilea produs importat în Dacia pe scară largă îl reprezintă vinul adus în proporție de 73.50% din Orient (*Asia* 45.29%, *Moesia Inferior* 18.80%, *Pontus et Bithynia* 7.69%, *Syria Palaestina* 1.70%), Occidentul reprezintă la acest produs doar 20.51% (*Italia* 15.38%, *Gallia* 4.27% și *Baetica* 0.85%) și *Africa* cu doar 5.98% (*Creta et Cyrenae* 2.56%, *Aegyptus* 2.56 și *Africa Proconsularis* 0.85%).

Provinciile occidentale dețin supremația absolută la produsele din pește 67% (*Baetica* 33%, *Lusitania* 33%) față de 33% cât reprezintă produsele din Orient. Singurul produs unde supremația nu este atribuită nici unei zone este la amforele folosite pentru a transporta măslinile. La această categorie atât Occidentul cât și Orientul au un procentaj de 46.66% iar *Africa* 6.66%.

La modul general cea mai mare pondere în comerțul Daciei Romane îl au provinciile aflate în Orient care reprezintă 61.39% din totalul importurilor, urmate de cele din occident cu 29.41% și *Africa* cu doar 9.19%

Cele mai spectaculoase rezultate au fost obținute în urma cercetării evoluției cronologice (Anexa 4) unde pentru perioada 106-150 d.Chr. amforele provenite din Occident reprezintă 80.76%, urmând Orientul cu 18.26% și *Africa* cu 0.96%. În perioada imediat următoare cuceririi Daciei cel mai substanțial aport în comerțul cu Dacia îl au amforele provenite din *Italia* reprezentând 48.05% din comerț. Amforele destinate transportului de ulei de măsline reprezintă 67.78, cele de vin 42.85% iar măslinile dețin supremația absolută.

După mijlocul secolului al II-lea raportul se schimbă, aportul produselor din Orient fiind substanțial și materializat prin 74.09% din comerț, urmat de Occident cu 21.68% și *Africa* cu 4.81%.

La ulei de măsline în această perioadă *Pontus et Bithynia* deține supremația absolută cu 82.01%, urmată de *Baetica* cu 12.35% care își menține aportul în

importurile din Dacia. Vinul în cea mai mare proporție provine din Asia cu 45.76% care devansează Italia cu un procent de 15.35%.

Produsele din pește sunt în continuare monopolul provinciilor Occidentale în mod special Lusitania cu 40%. Amforele fabricate în Africa își fac apariția după mijlocul secolului al II-lea când măslinile din Africa Proconsularis domină piața.

Prima jumătate a secolului al III-lea d.Chr. supremația în comerțul Daciei rămâne aceeași, Orientul atinge cel mai înalt procentaj reprezentând 79.28%. Provinciile nord africane își dublează comerțul atingând un procentaj de 12.42% în dauna Occidentului care nu mai reprezintă decât 8.87%. Principalele produse sunt transportate tot din Orient, uleiul de măslină provine din Pontus et Bithynia cu 68.75%, vinul din Asia cu 46.55%, măslinile tot din Asia cu 87.5%. Produsele din pește nu mai reprezintă apanajul provinciilor Occidentale, acest produs fiind transportat acum din zone mai apropiate, cum ar fi Thracia cu 71.42%.

Perioada de profunde frământări și criză a Imperiului Roman cuprinsă între 251-300 d.Chr., moment în care se produce și dezastrul administrației din Dacia, supremația o deține tot Orientul cu 70.68% urmată de Africa cu 29.31%. În această perioadă nu mai cunoaștem amfore provenite din Occident. În acest interval de timp centrele de aprovizionare cu ulei de măslină din Orient decad lăsând loc provinciei Africa Proconsularis cu 51.85%. Vinul rămâne o constantă a provinciei Asia, care reprezintă 70.38%, supremație menținută și la măslină 87.5%.

După părăsirea Daciei de către administrația romană, așezările de la Dunăre reprezintă singurele centre de comerț cu Imperiu. Primordialitatea o deține tot Orientul cu 75%, urmat de Africa cu 25%.

Uleiul de măslină rămâne în continuare să fie adus din Africa Proconsularis 92.85%, vinul din Asia 65.30% și măslinile tot din aceeași provincie cu 87.5%.

După anul 401 d.Chr. nu constatăm modificări în supremația comerțului, ci numai în procentaje, orientul reprezintă 87% iar africa doar 13%. În această perioadă rolul jucat de Africa Proconsularis în aprovizionarea cu ulei de măslină decade, este momentul când acest produs este controlat de Siria Palaestina care deține supremația absolută. Vinul rămâne în continuare sub patronajul insulelor aflate în Asia cu 61.90%, numai că acum apare pentru prima dată Aegyptus cu un procentaj de 14.28%. Măslinile sunt în continuare aduse din Asia iar peștele și derivatele acestuia din Moesia.

Aceste analize efectuate pe amforele descoperite pe teritoriul fostei provincii Dacia aduc noi și interesante date atât legate de comerțul din Imperiul Roman cât și evoluția acestuia în cele două secole de administrație romană din provincie.

Fondată în anul 106 d.Chr. provincia romană Dacia este o provincie de factură occidentală, producătorii din provinciile occidentale având supremația absolută la principalele produse transportate în Dacia. În prima jumătate a secolului al II-lea d.Chr. producătorii italieni controlează absolut piața Daciei, care devine astfel principala piața de desfacere a produselor italiene. Costisitoarele războaie duse de împăratul Traian au trebuit, cum era și firesc să deschidă porțile comercianților din Italia care după sacrificiile depuse pentru purtarea războaielor trebuiau să-și recupereze investiția. Dominarea pieței din Dacia nu a reprezentat numai o ofertă adusă producătorilor ci și o politică de stat prin care produsele occidentale sunt livrate noilor coloniști pentru o cât mai bună politică de romanizare a unui teritoriu care cunoaște apogeul dezvoltării sale la sfârșitul secolului al II-lea d.Chr. când sunt menționate nu mai puțin de 12 orașe romane.

Decăderea centrelor de producție din Occident în favoarea celor din Orient este o realitate resimțită inclusiv în provinciile vestice. Pentru o perioadă de aproximativ 100 de ani acestea domină piața de desfacere din Dacia când ajung la concurență cu centrele din Nordul Africii care la început timid dar constant pătrund în Dacia.

Retragerea administrației romane din Dacia, nu a însemnat o abandonare a comerțului cu provincia nord Dunăreană ci dimpotrivă o continuare a acestui comerț cu orașele și așezările aflate la Dunăre.

Este clar că principalele căi de acces în provincie rămân cele fluviale atât pentru produsele vestice cât și pentru cele estice.

ABREVIERI

AAH	= Acta Antiqua Academiae scientiarum Hungaricae, Budapesta, I, 1951, sqq.
Acta MN	= Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca, I, 1964, sqq.
Anal.Acad.Rom.	= Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București.
Apulum	= Apulum. Buletinul Muzeului Unirii din Alba-Iulia, Alba-Iulia, I (1939-1942), sqq.
ArhMold	= Arheologia Moldovei. București, I, 1961, sqq.
BAR	= British Archaeological Reports. Oxford.
BCH	= Bulletin de Correspondence Hellenique, Paris.
BulComMonIst	= Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice. București.
CIL	= Corpus Inscriptionum Latinarum. Berlin, 1863. Sqq.
Cumidava	= Cumidava. Culegere de studii și cercetări. Muzeul Județean Brașov, Brașov.
Dacia	= Dacia. Recherches et decouverts archeologiques en Roumanie. București, I (1924)-XII (1948); N.S., Revue d'archeologie et d'histoire ancienne, București, I, 1957 sqq.
IDR	= Inscricțiunile Daciei romane. București, I (1975) sqq.
Latomus	= Latomus. Revue d'etudes latines. Bruxelles, I (1937) sqq.
Materiale	= Materiale și cercetări arheologice. București, I (1953) sqq.
MEFRA	= Melanges de l'Ecole Francaise de Rome. Roma.
MIA	= Materialy i issledovaniya po arheologii SSSR, Moskva-Leningrad.
Pontica	= Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie. Constanța, I-III (Pontice, 1968-1970), IV (1971) sqq.
Potaissa	= Potaissa. Studii și comunicări. Turda, I (1978) sqq.
RCRF Acta	= Rei Cretariae Romanae Favtorum Acta
RSL	= Revista di Studi Liguri. Bordighera.
RevMuz	= Revista Muzeelor. București, I, (1964) sqq.
SCIV	= Studii și cercetări de istorie și arheologie. București, I (1950)-24 (1973);
SCIVA	= Studii și cercetări de istorie veche și arheologie. București, 25 81974) sqq.
SMMIM	= Studii și materiale de muzeografie și istorie militară. București, I (1968) sqq.
StComC	= Studii și comunicări de etnografie-istorie. Caransebeș I (1975)-V (1984); Tibiscum = VI (1986) sqq.
StComSibiu	= Muzeul Brukenthal. Studii și comunicări. Arheologie-istorie. Sibiu, I (1956) sqq.

BIBLIOGRAFIE

- Apuleio *De medic. Herb.*
 Cato *De Agricultura liber*
 Columella XII, 16, 3
 Faannius Strabo *De ponderibus et mensu*
 Martial XIII, 102
 Plinius *Naturalis Historia*
 Varro *Res rusticae*
- Alarcao 1990 A. Alarcao, Introducao a estudo laboratorial dos anforas lusitana, în *Les amphorea lusitaniennes*, Typologie, Production, Commerce, (Ed. A. Alarcao, F. Mayet), Paris, 1990, p. 253-259
- Alarcao-Mayet 1990 A. Alarcao, F. Mayet, *Les amphores lusitaniennes*, Typologie, Production, Commerce, Paris, 1990
- Alicu 1975 D. Alicu, Un fragment de amforă cu șampilă de la Ulpia Traiana, în *SCIIVA* 26, 1975, 3, p. 409-410, Fig. 1-2
- Almagro 1955 M. Almagro, *Las necropolis de Ampurias*, Barcelona, 1955.
- Amaro 1990 C. Amaro, Olaria romana du Garrocheira, Benavente, în *Las amphores lusitaniennes* (Ed. A. Alarcao, F. Mayet), Paris, 1990, p. 87-97.
- Amiran 1970 R. Amiran, *Ancient Pottery of the Holy Land*, New Brunswick, 1970.
- Ardeț 1993 A. Ardeț, Amfora romană în Banat, în *Tibiscum* VIII, 1993, p. 95-140, Pl. I-IV, Fig. 1-21.
- Ardeț 1993 A. Ardeț, Le municipe romaine de Tibiscum, în *La Politique édilitaire dans les provinces de l'Empire Romain*, Actes du 1er Colloque Roumano-Suisse, Deva 1991, Cluj-Napoca, 1993, p. 83-89.
- Ardeț 1996 A. Ardeț, Considération sur les amphores romaines de Tibiscum, în *Omaggio a Dinu Adameșteanu*, Cluj-Napoca, 1996, p. 165-167, Fig. 1-13.
- Ardeț 1997 Lucia Carmen Ardeț, O protomă dionisiacă descoperită la Tibiscum, în *Analele Banatului*, Serie Nouă, V, 1997, p. 79-81, Fig. 1-2.
- Ardeț 1998 A. Ardeț, Las anforas beticas en Dacia, Poster prezentat la *Congreso Internacional „Ex Baetica Amphorae”*. *Conservas, aceite y vino de la Bética en el Imperio Romano*, Ecija y Sevilla, 17-20 Decembrie 1998
- Ardeț 2000 Römische Amphoren aus Spanien und Italien in Dakien, în *RCRF Acta* 36, Abingdon, 2000, p. 487-489

- Ardeț 2001 Amphoren Dressel 6B und Schörgendorfer 558B in Dakien, în *RCRF Acta* 37, Abingdon, 2001, p. 279-282
- Ardeț 2002 A. Ardeț, Probabilités de la présence d'amphores de type „Gauloise” 5 en Dacie romaine, în *Archéologie et histoire romaine* 8, Vivre, produire et échanger: reflets méditerranéens. Mélanges offerts pour Bernard Liou, Montagnac 2002, p. 423-424.
- Ardeț 2002a A. Ardeț, The Roman province of Dacia: aspects of commerce in light of amphoras. Comunicare prezentată la cel de-al XXIII-lea Congres Internațional Rei Cretariae Romanae Favtores, Roma, 29 septembrie-6 octombrie 2002.
- Ardeț-Iaroslavschi-Bozu 2003 A. Ardeț, E. Iaroslavschi, O. Bozu. Noi ștampile de amforă de la Vărădia, în *Banatica* 16, Reșița 2003, p. 309-315, pl. I/a-c
- Ardeț 2004 A. Ardeț, The Roman province of Dacia: aspects of commerce in light of amphoras (sub tipar).
- Artur 1986 P. Artur, Amphorae and the Byzantine World (ed. V. Deroche, J. M. Spieser), *Recherches sur les amphores grecques*, în *BCH*, Suppl. XIII, 1986, p. 655-660.
- Avram 1988 Al. Avram, Amfore și țigle ștampilate din colecția „dr. Horia Slobozeanu”, în *SCIVA* 39, 1988, 2, p. 287-313.
- Avram 1988 Al. Avram, Zu den Handelsbeziehungen Zwischen Kallatis und den Taurischen Chersonesos, în *Münsterische Beiträge zur Antiken Handelsgeschichte*, 7, 1988, 2, p. 87-91.
- Avram-Opaiț 1987 Al. Avram, A. Opaiț, Le vin, l'huile et les amphores dans l'antiquité classique, în *Dacia, N.S.*, XXXI, 1987, p. 135-141
- Avram-Sandu 1988 Al. Avram, V. Sandu, Toarte de amfore ștampilate din colecții particulare bucureștene, în *SCIVA* 39, 1988, 1, p. 53-58
- Baldacci 1972 P. Baldacci, Importazioni Cisalpine e produzione apula, în *Coll. de L'Ecole Française de Rome* 10, 1972, p. 7-28
- Barnea 1965 I. Barnea, Objects ceramiques pue connus: les couvercles de vases de Scythia Minor, în *Dacia, N.S.*, XI, 1965, p. 407-419
- Barnea 1966 I. Barnea, L'incendie de la cite de Dinogetia au Vie siecles, în *Dacia, N.S.*, X, 1966, p. 237-259
- Barnea 1968 I. Barnea, Perioada Dominatului (sec. IV-VII), în *Din istoria Dobrogei*, Vol. II, Romanii la Dunărea de Jos, București, 1968, p. 489-490, Fig. 47-48
- Barnea 1977 I. Barnea, Note de epigrafiie romano-bizantină, în *Pontica* X, 1977, p. 282, Fig. 4
- Baudoux 1996 J. Baudoux, Les amphores du nord-est de la Gaule (territoire française), Contribution f l'histoire de l'économie provinciale sous l'Empire romain, în *DAF* 52, 1966, p. 55-63, fig. 18, nr. 14.

- Baumann 1971 V. H. Baumann, Considerații istorice în lumina săpăturilor arheologice de la Horia 1971, în *Peuce* IV, 1973-1975, Pl. VI/12
- Baumann 1977 V. H. Baumann, Câteva precizări rezultate din cercetarea monumentului paleocreștin din Comuna Niculișel (jud. Tulcea), în *ActaMN*, 1977, p. 254-255, Pl. I/1
- Baumann 1980 V. H. Baumann, Raport asupra cercetărilor arheologice efectuate în „villa rustica“ din marginea nordică a comunei Niculișel (jud. Tulcea), în *Peuce* VIII, 1980, p. 367-415, Pl. XXVII/1-6; XVIII/1-5; XXIX/1-6.
- Baumann 1983 V. H. Baumann, *Ferma romană din Dobrogea*, Tulcea, 1983
- Baumann 1984 V. H. Baumann, Raport asupra cercetărilor arheologice efectuate în ferma romană de la Telița, punctul „La Pod“ (jud. Tulcea), în anul 1980, în *Peuce* IX, 1984, p. 54-56, Pl. XII/2
- Baumann 1997 V. H. Baumann, La céramique utilitaire du IVe siècle fabriquée par l'officina romana de Valea Morilor (Telița département de Tulcea), în *Etudes sur la céramique romaine et daco-romaine de la Dacie et de la Mésie Inférieure*, Timișoara, 1997, p. 31-55
- Baumann 1995 V. H. Baumann, *Așezări rurale antice în zona Gurilor Dunării*, Tulcea, 1995
- Bărbulescu 1994 M. Bărbulescu, *Potaissa*, Studiu monografic, Turda, 1994
- Bărbulescu-Cătinaș-Hopârtean-Luca 1982 M. Bărbulescu, Ana Cătinaș, Ana Hopârtean, C. Luca, Cercetări arheologice în castrul de la Potaissa (1977-1982), în *Potaissa* 3, 1982
- Bărcăcilă 1932 Al. Bărcăcilă, Drubeta azi Turnu Severin, în *Boabe de grâu*, 1932, p. 26-30
- Becker-Constantin-Desbat-Jacquin-Lascoux 1986 C. Becker, C. Constantin, A. Desbat, L. Lacquin, J. P. Lascoux, Le dépôt d'amphores augustéennes de la rue de la Favorite à Lyon, în *Figlina* 7, 1986, p. 7-89
- Beltran Lloris 1970 M. Beltran Lloris, *Las anforas romanas en Espana*, Zaragoza, 1970
- Beltran Lloris 2000 M. Beltran Lloris, Anforas beticas en la Tarraconense: bases para una síntesis, în *Actas Congreso Internacional „Ex Baetica Amphorae“*. Conservas, aceite y vino de la betica en el Imperio Romano, Vol. II, Ecija 2000, p. 441-536
- Benea 1982 Doina Benea, Atelierele ceramice de la Tibiscum (Contribuții la istoria atelierelor de ceramică din sud-vestul Daciei), în *Potaissa* 3, 1982, p. 22-40
- Benea 2000 Doina Benea, Les amphores de Tibiscum. Les relations commerciales entre la Dacie et les territoires de la Méditerranée orientale, in R.C.R.F. Acta 36, Abingdon 2000, 435-438.

- Benea 2003 Doina Benea, Turranii în Dacia, în *Istoria așezărilor de tip vici militares din Dacia Romană*, Ed. Excelsior art, Timișoara 2003, p. 183-191
- Benea-Bona 1994 Doina Benea, P. Bona, *Tibiscum*, București, 1994, p. 92-93.
- Benoit 1956 F. Benoit, Epaves de la Cote de Provence: typologie des amphores, în *Gallia* 14, 1956, p. 23-24.
- Benoit 1957 F. Benoit, Typologie et épigraphie amphoriques, în *Revista di Studii Ligurii* XXIII/3-4, 1957, p. 247-285.
- Berciu 1981 D. Berciu, *Buridava Dacică*, București, 1981, Pl. 72/6, 63/3.
- Bernal Casasola 2000 D. Bernal Casasola, Las ínforas béticas en los confines del imperio. Primera aproximacion a las exportaciones a la pars orientalis, în *Actas Congrese International „Ex Baetica Amphorae”*. Conservas, aceite y vino de la Betica en el Imperio Romano, Vol. III, Ecja 2000, 935-988
- Bezczky 1987 T. Bezczky, Roman Amphorae from the Amber Route in Western Pannonia, în *BAR*, Int. Ser., 386, 1987.
- Bezczky 1994 T. Bezczky, Aegean amphorae in Pannonia, în *Folia Archaeologica* XLIII, 1994, p. 115-125
- Bezczky 1994a T. Bezczky, Amphorenfunde vom Magdalensberg und aus Pannonien. Ein vergleich, în *Archäologische Forschungen zu den Grabungen auf dem Magdalensberg* 12, Kärntner Museumsschriften 1994, Klagenfurt 1994, p. 112-120.
- Bezczky 2000 T. Bezczky, Baetican amphorae from the north-eastern provinces of the roman empire, în *Actas Congrese International „Ex Baetica Amphorae”*. Conservas, aceite y vino de la Betica en el Imperio Romano, Vol. IV, Ecja 2000, 1359-1370.
- Bichir 1972 Gh. Bichir, Sarmații la Dunărea de Jos în lumina ultimelor cercetări, în *Pontica* V, 1972, p. 143, Pl. III/1.
- Bichir 1973 Gh. Bichir, *Cultura Carpică*, București, 1973, p. 90-92, Fig. 17-19.
- Bichir 1985, Gh. Bichir, *Geto-Dacii din Muntenia în epoca romană*, București, 1984, p. 38-40.
- Bjelajac 1996 Lj. Bjelajac, *Amfore gornjo mezijkog Podunavlja*, Beograd, 1996.
- Blazquez Martinez 2000 J. M. Blazquez Martinez, Las excavaciones aspanolas en el Monte Testaccio, în *Actas Congrese International „Ex Baetica Amphorae”*. Conservas, aceite y vino de la Betica en el Imperio Romano, Vol. I, Ecja 2000, 29-56
- Blăjan-Cereghi 1978 M. Blăjan, T. Cereghi, Descoperiri romane și postromane la Aiton, jud. Cluj, în *Potaissa* 1, 1978, p. 22-23, Fig. 4.
- Bloch-Coustin 1985 R. Bloch, J. Coustin, *Roma și destinul ei*, București, 1985, Vol. I-II

- Bogdan Cătănicu-
Barnea 1979 Ioana Bogdan Cătănicu, Al. Barnea, Ceramica și descoperirile mărunte, în *Tropaeum Traiani I*, Cetatea, București, 1979, p. 177-226
- Bona-Petrovsky-
Rogozea 1982 P. Bona, R. Petrovsky, P. Rogozea BONA, Tibiscum-cercetări arheologice (II), (1980-1981), în *StComC IV*, 1982, p. 185-207
- Bona-Petrovsky-
Petrovsky 1983 P. Bona, R. Petrovsky, Maria Petrovsky, Tibiscum-cercetări arheologice (I), (1976-1979), în *ActaMN XX*, 1983, p. 405-432
- Bounegru-Chiriac 1981 O. Bounegru, C. Chiriac, Câteva descoperiri izolate din Callatis, în *Pontica XIV*, 1981, p. 249-254
- Brudiu 1976 M. Brudiu, O amforă cu ulei de măsline din sec. II-III e.n. descoperită la Scheia, jud. Galați, în *Muzeul Național III*, 1976, p. 159-163
- Brukner 1981 Olga Brukner, *Rimska keramika u Jugoslovenskom delu provincije donje Panonje*, Beograd, 1981
- Brukner 1990 Olga Brukner, Rimski nalazi u Jugoslovenskom delu Barbarikuma-Backa i Banat, în *Arheoloski vestnik* 41, Ljubljana, 1990, p. 199-216
- Bucovală 1970 M. Bucovală, Descoperiri noi în zona suburbană a Tomisului, în *Pontica III*, 1970, p. 201-204
- Bucovală-Pășca 1989 M. Bucovală, C. Pășca, Descoperiri recente în necropola de epoca romano-bizantină de la Tomis, în *Pontica XXI-XXII*, 1988-1989, p. 123-163
- Buchi 1971 E. Buchi, Banchi di anfore a Verona. Note sui commerci Cisalpini, în *Il Territorio Veronese in Eta Romana*, Verona, 1971, p. 531-637
- Bujor 1962 E. Bujor, The Amphorae Deposit of Islam Geaferca, în *Dacia, N.S.*, VI, 1962, p. 475-485
- Buzoianu 1979 L. Buzoianu, Noi ștampile de amfore descoperite la Callatis, în *Pontica XII*, 1979, p. 77-95
- Buzoianu 1981 L. Buzoianu, Considerații asupra ștampilelor sinopiene de la edificiul roman cu mozaic, în *Pontica XIV*, 1981, p. 133-151.
- Buzoianu 1986 L. Buzoianu, Les premiers importations d'amphores timbrees dans les cites grecques de Tomis et de Callatis, în *BCH, Suppl. XIII*, 1986, p. 407-415.
- Buzoianu-Cheluță
Georgescu 1983 L. Buzoianu, N. Cheluță Georgescu, Ștampile de amfore de la Callatis, în *Pontica XVI*, 1983, p. 149-188.
- Callender 1965 M. H. Callender, *Roman Amphorae*, London, 1965.
- Canarache 1957 V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957
- Canarache 1961 V. Canarache, L'Edifice a mozaique decouvert devant de le Tomis, în *Studii Clasice III*, 1961, p. 227-240.

- Canarache 1968 V. Canarache, *Edificiul cu mozaic*, Constanța, 1968.
- Canatacuzino 1934 Gh. Canatacuzino, Timbres amphoriques inedits trouves en Roumanie, în *Dacia* III-IV, 1934, p. 617-618.
- Cantacuzino 1938 Gh. Cantacuzino, Nouveaux timbres amphoriques de Callatis, în *Dacia* V-VI, 1938, p. 321-327.
- Carre 1985 M. B. Carre, Les amphores de la Cisalpine et de l'Adriatique au debut de l'Empire, în *MEFRA* 97, 1985, p. 207-245.
- Căpitanu 1976 V. Căpitanu, Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcăță (jud. Bacău), în *Carpica* VIII, 1976, p. 49-72.
- Căpitanu 1986-1987 V. Căpitanu, Ceramica geto-dacă descoperită în dava de la Răcățău, comuna Morgești, jud. Bacău, în *Carpica* XVIII-XIX, 1986-1987, p. 103-213.
- Cătinaș 1998 Ana Cătinaș, Les importations d'amphores du Bassin Oriental de la mer Méditerranée en Dacie Intracarpatique. Dépôt de Potaissa. Poster prezentat la Congresul Internațional Rei Cretariae Romanae Favtorvm. Ephesos și Pergamon, septembrie-octombrie 1998.
- Cătinaș-Bărbulescu 1979 Ana Cătinaș, M. Bărbulescu, *Cella vinaria de la Potaissa*, în *ActaMN* XVI, 1979, p. 101-126.
- Chic Garcia 1988 CHIC GARCIA, GENARO, *Epigrafia anforica de la Betica* II, Los rotulos pintados sobre anforas olearias consideraciones sobre la annona, Sevilla, 1988.
- Chiara Portale-Romeo 2000 Elisa Chiara Portale, Ilaria Romeo, Le anfore locali di Gortina ellenistica e romana, în *RCRF Acta* 36, Abingdon 2000, p. 417-426
- CIL III *Corpus Inscriptiones Latinarum*
- CIL V *Corpus Inscriptiones Latinarum*
- CIL XV *Corpus Inscriptiones Latinarum*
- Cintas 1950 P. Cintas, *Ceramique Punique*, Paris, 1950, p. 5-10.
- Cintas 1966 P. Cintas, *Manuel d'Archeologie punique* (ed. A. et J. Picard), Paris, 1966, p. 14-88.
- Coja 1960 Maria Coja, Sectorul Z2, în *Materiale* VI, 1960, p. 287, Fig. 9/1.
- Coja 1986 Maria Coja, Les centres de production amphorique identifie a Istros Pontique, în *BCH*, Suppl. XIII, 1986, p. 417-450.
- Condurachi 1954 E. Condurachi, *Histria*, Monografie arheologică I, București, 1954, p. 454-460.
- Congreso International „Ex Baetica Amphorae” 1998 *Congreso Internacional „Ex Baetica Amphorae”*, Vol. I-IV, Conservas, aceite y vino de la Bética en el Imperio Romano, Sevilla-Ecija, 17 al 20 de diciembre de 1998,

- Conovici 1986 N. Conovici, Repere cronologice pentru datarea unor așezări geto-dacice, în *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* 2, Călărași, 1986, p. 129-141.
- Conovici 1989 N. Conovici, Probleme ale cronologiei amforelor ștampilate sinopiene, ștampile din grupa a IV-a (B. N. Grakov), în *SCIVA* 40, 1989, 1, p. 29-44.
- Conovici-Irimia 1991 N. Conovici, M. Irimia, Timbres amphoriques et autre inscription céramiques découverts a Satu Nou (Com. d'Oltina, dep. de Constanța, în *Dacia, N.S.*, XXXV, 1991, p. 139-177.
- Conovici-Avram-Poenaru Bordea 1989 N. Conovici, Al. Avram, Gh. Poenaru Bordea, Nouveaux timbres sinopéens de Callatis, în *Dacia, N.S.*, XXXIII, 1989, p. 111-123.
- Conovici-Mușețeanu 1975 N. Conovici, C. Mușețeanu, Câteva torți ștampilate de amfore elenistice din județul Ialomița și sud-vestul Dobrogei, în *SCIVA* 26, 1975, 4, p. 541-550.
- Culcer-Winkler 1970 Al. Culcer, Iudita Winkler, Vestigii romane la Prolissum, în *ActaMN* VII, 1970, p. 537-547, Pl. IV/23 a-b.
- Cordeiro Raposo 1990 J. M. Cordeiro Raposo, Porto dos Cocos: una oficina da producao de anforas romanas no vale do Tejo, în *Les amphores Lusitaniennes* (ed. A. Alarcao, F. Mayet), Paris, 1990, p. 110-117.
- Costea 1981 Fl. Costea, Cu privire la imitarea vaselor grecești și romane în sud-estul Transilvaniei, în *Studii Dacice*, Cluj-Napoca, 1981, p. 127-145.
- Covaceff 1980 Zaharia Covaceff, Raport asupra cercetărilor de la Capidava, în *Pontica* XIII, 1980, p. 261-263, Pl. IV/2-4, V/2-4.
- Cristol 2002 M. Cristol, Marchands gaulois et grand commerce de l'huile de Bétique dans l'Occident romain; quelques données provenant des amphores, în *Archéologie et Histoire Romaine* 8, Vivre, produire et échanger: Reflets Méditerranéens, Montagnac 2002, p. 325-334.
- Crișan 1996 Viorica Crișan, Așezarea dacică de la Sântimbru „La Pomii verzi”(jud. Harghita), în *ActaMN* 33/I, 1996, p. 361-368, Fig. 10/1-2.
- Davidescu 1980 M. Davidescu, *Drobeta în secolele I-VII e.n.*, Craiova, 1980.
- Deroche-Spieser 1989 V. Deroche, J. M. Spieser, Recherches sur les amphores Byzantine, ed. V, în *BCH, Suppl. XVIII*, 1989.
- Desbat-Lemaître 2000 A. Desbat, Severine Lemaître, Les premieres importations d'amphores de Betiques a Lyon, în *Actas Congreso Internacional „Ex Baetica Amphorae”*. Conservas, aceite y vino de la Betica en el Imperio Romano, Vol. III, Ecija 2000, p. 793-816.
- Diaconu 1965 Gh. Diaconu, *Tîrgșor, necropola din sec. III-IV e.n.*, București, 1965, p. 276, Pl. CXXXVI/1.

- Dias Diogo-Faria 1990 A. M. Dias Diogo, J. C. L. Faria, Fornos de ceramica romana no vale do Sado, în *Les amphores Lusitaniennes*, Paris, 1990, p. 173-185, Fig. 50.
- Dragotă 1987 Gh. Dragotă, în *SCIVA* 38, 1987, 3, p. 276.
- Dressel 1879 H. Dressel, Di un grande deposito di anfore rinvento nel nouvequartiere del Castro Pretorio, în *Bull. Della Commissione archeologica comunale de Roma* 7, 1879, p. 143-195; 311-312.
- Dressel 1899 H. Dressel, în *CIL* XV, partea 1, Berlin, 1899.
- Duarte 1990 A. L. C. Duarte, Quinta do Rouxinal. A Producao de anforas no vale do Tejo, în *Les amphores Lusitaniennes*, Paris, 1990, p. 97-100.
- Dumitrașcu 1993 S. Dumitrașcu, *Dacia Apuseană* (Teritoriul dacilor liberi din vestul și nord-vestul României în vremea Daciei Romane), Oradea, 1993.
- Dyczek 1999 P. Dyczek, *Amfory rzymskie z obszaru dolnego Dunaju*. Dystrybucja amfor i transportowanych w nich produktow w I-III w. po Chr., Warszawa 1999.
- Edmonson 1987 J. C. Edmonson, Two industres in Roman Lusitania, Mining and Garum Production, în *BAR*, Int. Ser., 362, 1987, p. 167-171.
- Eftimie 1958 V. Eftimie, Imports of stamped amphorae in Lower Danubian region a draft Roumanians corpus of amphora stamps, în *Dacia, N.S.*, III, 1958, p. 195-215.
- Empereur-Garlon 1986 J. J. Empereur, J. Garlon, Recherches sur les amphores Greques, în *BCH*, Suppl. XIII, 1986.
- Empereur-Picon 1989 J. I. Empereur, M. Picon, Les régions de production d'amphores impériales en Méditerranée Orientale, în *Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherches*, *Collection de l'Ecole Française de Rome*, 114, Rome, 1989, p. 223-248
- Empereur-Critzas-Meranjon 1991 J. J. Empereur, C. Critzas, A. Meranjon, Recherche sur le Amphores cretoises II, Les centre de fabrication d'amphores en Crete central, în *BCH* 115, 1991, p. 493-500.
- Etienne 1970 R. Etienne, A propos de „garum sociorum“, în *Latomus* 29, 1970, p. 297-313.
- Etienne-Mayet 2000 R. Etienne, F. Mayet, *Le vin hispanique*, 2000
- Etienne-Mayet 2002 R. Etienne, F. Mayet, *Salaisons et sauces de poisson hispaniques*, 2002
- Fabiau-Caevalho 1990 C. Fabiau, A. Caevalho, Anforas du Lusitânia: una perspectiva, în *Les amphores Lusitaniennes*, Paris, 1990, p. 37-63, Fig. 2-4.
- Floca-Ferenczi-Mărghitan 1970 O. Floca, Șt. Ferenczi, L. Mărghitan, *Micia, Grupul de cuptoare romane pentru ars ceramica*, Deva, 1970.
- Florescu 1967 R. Florescu, *Capidava*, București, 1967.

- Fontes-Laubenheimer-
Leblanc-Bonnefoy-
Gruel-Widemann 1981 P. Fontes, F. Laubenheimer, J. Leblanc, F. Bonnefoy, K. Gruel, F. Widemann, Nouvelles données analytiques et typologiques sur les ateliers de production d'amphores en gaule de sud, în *Revue d'Archéometrie* 3, p. 95-110.
- Freed 2000 Joann Freed, Adaption of the form of the Koan amphora to the production of „Dressel 2-4” amphoras in Italy and north-eastern Spain, în *RCRF Acta* 36, Abingdon, 2000, p. 459-466
- Frezzotti-Mani 1956 G. Frezzotti, M. Mani, *Olive Oil Processing in Rural Mills*, Roma, 1956.
- Garcia Vargas 2000 E. Garcia Vargas, La produccion de anforas „romanas” en el sur de Hispania. Republica y Alto Imperio, în *Actas Congreso International „Ex Baetica Amphorae”*. Conservas, aceite y vino de la Betica en el Imperio Romano, Vol. I, Ecija 2000, p. 57-174
- Gassner 1989 V. Gassner, Amphoren aus Carnuntum. Überlegungen zu ihrem wirtschaftsgeschichtlichen Aussagewert, in *Münstersche Beiträge zur Antiken Handellgeschichte*, Bd. VIII/2, 1989, p. 52-72.
- Glodariu 1974 I. Glodariu, *Relațiile comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974.
- Gostar 1969 N. Gostar, *Cetăți dacice din Moldova*, București, 1969.
- Gramatopol-
Poenaru Bordea 1968 M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, Amfore șampilate din Tomis, în *SCIV* 19, 1968, 1, p. 41-61.
- Gramatopol-
Poenaru Bordea 1969 M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, Amphora Stamps from Callatis and South Dobrogea, în *Dacia, N.S.*, XIII, 1969, p. 127-282.
- Grace 1956 V. Grace, The Canaanite jar, in *The Aegean and Near East: Studies presented to Hetty Goldman* (Ed. S., S., Wsinberg), New-York, 1956, p. 80-109.
- Grace 1961 V. Grace, *Amphorae and the Anciene Wine Trade*, Princeton, 1961.
- Grace 1979 V. R. Grace, *Amphoras and the ancient wine trade*, Excavations of the Athenian Agora, Picture Book No. 6, Second edition, Atena 1979
- Grenier 1939 A. Grenier, Manuel d'archeologie prehistorique, celtique et gallo-romain, în *Dechelette* VI, Archeologie gallo-romain, Paris, 1939.
- Gudea 1973 N. Gudea, O locuință rustică din epoca romană la Gornea, în *ActaMN* X, 1973, p. 591.
- Gudea 1977 N. Gudea, Gornea, Așezări din epoca romană și romană târzie, în *Banatica*, Studii și cercetări de arheologie, Reșița, 1977.
- Gudea-Pop 1971 N. Gudea, I. I. Pop, Castrul roman de la Râșnov, Săpăturile din anul 1971, în *Cumidava* VII, 1974, p. 13-23, Fig. 16/3.

- Guțiu 1983 G. Guțiu, *Dicționar Latin-Român*, București, 1983.
- Hayes 1983 J. W. Hayes, The Villa Dionysos Excavation, Knossos: The Pottery, în *The Annual of the British School at Athens* 78, 1983, p. 97-169.
- Hawkes-Hull 1947 C. F. Hawkes, M. R. Hull, Camulodunum. First report on the Excavations at Colchester 1930-1939, în *Reports of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London* 14, 1947
- Iconomu 1968 C. Iconomu, Cercetări arheologice la Mangalia și Neptun, în *Pontica* 1, 1968, p. 250-251.
- IDR I, 1975 Inscriptiile Daciei Romane, Vol. I, Introducere istorică și epigrafică. Diplome militare. Tăblițe cerate. Adunate de I. I. Russu, Ed. Academiei, București, 1975
- IDR II, 1977 Inscriptiile Daciei Romane, Vol. II, Oltenia și Muntenia, Culese de Gr. Florescu și C. C. Petolescu, Ed. Academiei, București, 1977
- IDR III, 1977 Inscriptiile Daciei Romane, Vol. III: Dacia Superior 1, Zona de sud-vest (teritoriul dintre Dunăre, Tisa și Mureș), Adunate de Ioan I. Russu în colaborare cu Milena Dsanic, N. Gudea, V. Wollmann, Ed. Academiei, București 1977.
- IDR III/2, 1980 Inscriptiile Daciei Romane, Vol. III: Dacia Superior 2, Ulpia Traiana Dacica (Sarmizegetusa), (I. D. R., III/2), Adunate de Ioan I. Russu, în colaborare cu Ioan Piso și V. Wollmann, Ed. Academiei, București, 1980
- IDR III/3, 1984 Inscriptiile Daciei Romane, Vol. III: Dacia Superior 3, Zona Centrală (I. D. R., III/3), (teritoriul dintre Ulpia Traiana, Micia, Apulum, Alburnus Maior, Valea Crișului), Adunate de Ioan I. Russu, în colaborare cu O. Floca și V. Wollmann, București, 1984
- Irimia 1968 M. Irimia, Cuptoarele romano-bizantine de ars ceramică de la Oltina, în *Pontica* 1, 1968, p. 379-409.
- Irimia 1973 M. Irimia, Descoperiri noi privind populația Dobrogei și legăturile ei cu coloniile grecești (sec. V-I î.e.n.), în *Pontica* VI, 1973, p. 7-71.
- Irimia 1980 M. Irimia, Date noi privind așezările getice din Dobrogea în a doua epocă a fierului, în *Pontica* XIII, 1980, p. 66-118.
- Irimia 1983 M. Irimia, Date noi privind necropolele din Dobrogea în a doua epocă a fierului, în *Pontica* XVI, 1983, p. 69-148.
- Irimia-Conovici 1989 M. Irimia, N. Conovici, Așezarea getică fortificată de la Satu Nou „Valea lui Voicu“ (Com. Oltina, jud. Constanța), în *Thraco-Dacica* 10, 1989, p. 115-154.
- Irimia-Cheluță Georgescu 1987 M. Irimia, N. Cheluță-Georgescu, Amfore antice într-un mormânt tumular de la Topalu (jud. Constanța), în *Pontica* XV, 1987, p. 125-137.
- Kapitän 1972 G. Kapitän, Le anfore del relito romano di Capo Ognina (Siracusa), în *Coll. de L'Ecole Française de Rome* 10, 1972, p. 243-252

- Keay 1984 S. J. Keay KEAY, Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean, A Typology and Study: the Catalan Evidence, în *BAR*, Int. Ser., 196, I-II, 1984.
- Kelemen 1987 M. H. Kelemen, Roman Amphorae in Pannonia, North Italian Amphorae, în *AAH* XXXIX, fasc. 1-2, 1987, p. 3-45.
- Kelemen 1988 M. H. Kelemen, Roman Amphorae in Pannonia II, în *AAH* XL, 1988, p. 111-150.
- Kelemen 1990 M. H. Kelemen, Roman Amphorae in Pannonia III, în *AAH* XLII, 1990, fasc. 3-4., p. 147-193.
- Kelemen 1993 M. H. Kelemen, Roman Amphorae in Pannonia IV, în *AAH* XLX, fas. 3-4, 1993, p. 45-75.
- Kuzmanov 1973 G. Kuzmanov, Tipologija i hronologija na ramorizantijskite amfori (IV-VI v.), în *Arheologija* XV, 1, 1973, p. 14-21.
- Kuzmanov 1985 G. Kuzmanov, Ceramique de la Haute Epoque Byzantine provenant de Thrace et de Dacie (IVe-le debut du VIIe S.), în *Fouilles et Recherches* XII, 1985, p. 13-15, Pl. 5.
- Lamboglia 1952 N. Lamboglia, La nave romana di Albenga, în *Revista di Studii Ligurii* XVIII, 3-4, 1952, p. 153-154.
- Lamboglia 1955 N. Lamboglia, Sulla cronologia delle anfore romane di eta repubblicana (II-I secolo a.c.), în *Revista di Studii Ligurii* XXI, 1955, p. 241-270.
- Lamaître-Bonnet 2000 Severine Lamaître, Christine Bonnet, Des amphores de type Matagallares I importées à Lyon, în *Actas Congreso Internacional „Ex Baetica Amphorae”*. Conservas, aceite y vino de la Baetica en el Imperio Romano, Vol. III, Ecija 2000, 817-824
- Laubenheimer 1985 F. Laubenheimer, *La production des amphores en Gaule Narbonnaise*, Paris, 1985.
- Laubenheimer 1989 F. Laubenheimer, Les amphores gauloises sous l'Empire. Recherches nouvelles sur leur production et leur chronologie, în *Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche*, Coll. EFR, Rome 1989, p. 105-138
- Loeschke 1943 S. Loeschke, Keramische funde in Haltern, în *Mitteilungen der Altertumskommission für Westfalen* 5, 1943, p. 103-322.
- Lopes-Mayet 1990 C. Lopes, F. Mayet, Commerce regional et lointain des amphores lusitaniennes, în *Les amphores Lusitaniennes*, Paris, 1990, p. 295-303.
- Lungu-Bounegru-Avram 1988 V. Lungu, O. Bounegru, Al. Avram, Cercetări arheologice din așezarea rurală de la Histria, în *Pontica* XVII, 1988, p. 94.
- Macrea 1969 M. Macrea, *Viața în Dacia Romană*, București, 1969.
- Macrea-Protase-Rusu 1961 M. Macrea, D. Protase, M. Rusu, Șantierul arheologic Porolissum, în *Materiale* VII, 1961, p. 378, Fig. 15.

- Manacorda 1975 D. Manacorda, Proposta per una identificazione dell'anfore Dressel 24, în *Archeologia Classica* 27, 1975, p. 378-383.
- Marek 2003 Ch. Marek, *Pontus et Bithynia*. Die Römischen provinzen im norden Kleinasiens, Mainz, 2003
- Marimon Ribas Pau Marimon Ribas, La importancia de la Gallia Lungdunensis en la distribucion de los productos béticos hacia el norte del Impero, în *Archéologie et Histoire Romaine* 8, Vivre, produire et échanger: Reflets Méditerranéens, Montagnac 2002, p. 379-388
- Martin 2000 A. Martin, Amphorae at Olympia, în *RCRF Acta* 36, Abingdon 2000, p. 427-433
- Martin Kilcher 1994 S. Martin ilcher, Die römischen Amphoren aus August und Kaiseraugst. Ein Beitrag zur römischen Handels-und Kulturschichte. 2: Die Amphoren für Wein, Fischsauce, Südfrüchte (Gruppen 2-24) und Gesamtauswertung et 3: Archäologische und naturwissenschaftliche Tonbestimmungen, Katalog und Tafeln (Gruppen 2-24). *Forsch. in Augst* 7, 1994
- Martin Kilcher 2000 Stephanie Martin Kilcher, Amphores a sauces de poisson du sud de la peninsule iberique dans les provinces septentrionales, în *Actas Congreso Internacional „Ex Baetica Amphorae”*. Conservas, aceite y vino de la Baetica en el Imperio Romano, Vol. III, Ecjia 2000, p. 759-786.
- Martin Kilcher 2002 Stephanie Martin Kilcher, Lucius Urtrittus Verecundus, négociant à la fin du Ier siècle; et sa marchandise découverte à Mayence, în *Archéologie et Histoire Romaine* 8, Vivre, produire et échanger: Reflets Méditerranéens, Montagnac 2002, p. 343-353.
- Martinez Maganto 2000 J. Martinez Maganto, Inscripciones sobre anforas de salazon: interpretacion sobre la estructura y signification comercial de los tituli picti, în *Actas Congreso Internacional „Ex Baetica Amphorae”*. Conservas, aceite y vino de la Baetica en el Imperio Romano, Vol. IV, Ecjia 2000, p. 1206-1220
- Mayet 1990 Françoise Mayet, Typologie et chronologie des amphores lusitaniennes: în *Les amphores Lusitaniennes* (ed. A. Alarcao et F. Mayet), Paris, 1990, p. 29-31, Fig. 1/1.
- Mayet 2000 Amphores de Bétique en Lusitanie, în *Actas Congreso Internacional „Ex Baetica Amphorae”*. Conservas, aceite y vino de la Baetica en el Imperio Romano, Vol. II, Ecjia 2000, 647-654
- Mercando 1979 L. Mercando, Marche. Rinvenimenti di insediamenti rurali. *Not. Scavi Ant.*, Ser. 8, 33, 1979, p. 89-296
- Mitrea 1966 B. Mitrea, *Necropole din sec. al IV-lea în Muntenia*, București, 1966, p. 265, fig. 89/3.

- I. Mitrofan 1993 I. Mitrofan, Considerations sur le édifices découverts dans l'établissement romain de Micăsasa, în *La Politique éditiale dans le provinces de L'Empire Romain*, Cluj-Napoca, 1993, p. 179-189.
- Moga 1970 M. Moga, Garnizoana romană de la Tibiscum, în *ActaMN* VII, 1970, p. 145, IV.
- Moga-Russu 1974 M. Moga, I. I. Russu, *Lapidarul Muzeului Banatului*, Timișoara, 1974, p. 97, nr. 64.
- Moga 1990 V. Moga, Noi ștampile pe produse apulense, în *Apulum* XXVI, 1990, p. 201-203, Fig. 2.
- Mommsen 1987 Th. Mommsen, *Istoria Romană*, Vol. I, București, 1987.
- Mușețeanu-Conovici-Atanasiu 1978 C. Mușețeanu, N. Conovici, A. Atanasiu, Contribution au probleme de l'importation de amphores grecques dans la sud-est de la Muntenie, în *Dacia*, N.S., XXII, 1978, p. 173-199.
- Niemeyer-Schubart 1975 M. G. Niemeyer, H. Schubart, *Trayamar*, Mainz, 1975.
- Ocheșanu-Dumitrașcu 1972 R. Ocheșanu, A. Dumitrașcu, Un tezaur de la Theodosius, descoperit la Medgidia, în *Pontica* V, 1972, p. 538, F1.
- Oelman 1914 F. Oelman, *Die Keramik des Kastels Niederbieger*, Frankfurt am Main, 1914
- Opaïț 1980 A. Opaïț, Considerații preliminare asupra amforelor romane și romano-bizantine din Dobrogea, în *Peuce* VIII, 1980, p. 291-327.
- Opaïț 1984 A. Opaïț, Beobachtungen zur Entwicklung der zwei Amphoratypen, în *Peuce* IX, 1984, p. 311-327.
- Opaïț 1987 A. Opaïț, Amfore romane de mare capacitate. Considerații tipologice, în *SCIVA* 38, 1987, 3, p. 245-258.
- Opaïț 1991 A. Opaïț, Ceramica din așezarea și cetatea de la Independența (Murighiol), sec. V-VII p.Ch., în *Peuce* X, 1991, p. 133-182.
- Opaïț 1996 A. Opaïț, *Aspecte ale vieții economice din provincia Scythia* (secolele IV-VI p.Ch.), Producția ceramicii locale și de import, București, 1996.
- Opaïț-Zahariade-Poenaru Bordea, Opaïț 1991 A. Opaïț, M. Zahariade, Gh. Poenaru-Bordea, Cristina Opaïț, Fortificația și așezarea romană târzie de la Babadag-Topraichioi, în *Peuce* X, 1991, p. 211-260.
- Panella 1970 Clementina Panella, Anfore, in Le terme del Noutatore, scave dell'ambiente I, Ostia II, în *Studi Miscellanei* 16, Roma, 1970, p. 103-150.
- Panella 1972 Clementina Panella, Annotazioni in margine alle stratigrafie dell Terme ostiensi del Nuotatore, în *Collection d'Ecole Française de Rome* 10, 1972, p. 69-106

- Panella 1973 Clementina Panella, Apunti su un gruppo di anfore de la prima media e tarde eta Imperiale, in Le terme del Noutatore, scavo degli ambienti III, VI, VII, Ostia III, în *Studi Miscellanei* 21, Roma, 1973, p. 461-633.
- Panella 1976 Clementina Panella, Per un studio delle anfore di Pompei, în *Studii Miscellanei* 22, 1976, p. 151-165.
- Panella 1986 Clementina Panella, Oriente ed Occidente: Considerazioni su alcune anfore „egee“ di eta Imperiale a Ostia, în *BCH*, Suppl. XIII, 1986, p. 609-636.
- Passavento Mattioli 2000 Stefania Passavento Mattioli, Anfore betiche in Italia settentrionale: direttrici di approvvigionamento e rapporti con le produzioni locali di olio e salse di pesce (I e II secolo d. C.), în *Actas Congreso Internacional „Ex Baetica Amphorae”*. Conservas, aceite y vino de la Baetica en el Imperio Romano, Vol. III, Ecija 2000, 733-758
- Papadopulos 1991 J. K. Papadopulos, Roman Amphorae from the Excavations at Torone, în *EphArh.* 128, 1991, 67-103
- Pârvan 1913 V. Pârvan, Descoperire nouă în Scythia Minor, în *Anal. Acad. Rom., Mem.Sec.Ist., Seria II*, tom XXV, 1913, p. 480, nr. 3.
- Pârvan 1923 V. Pârvan, *Histria* VII, 1923, p. 32-38, nr. 25-36.
- Peacock 1977 D. P. S. Peacock, Roman Amphorae: Typology, Fabrics and Origins, în *Méthodes classiques et méthodes formelles dans l'étude des amphores* (Actes du Colloque de Rome, 27-29 mai, 1974), 1977, p. 270-278.
- Peacock-Williams 1986 D. P. S. Peacock, F. Williams, *Amphorae and the Roman economy*, London and New York, 1986.
- Pelichet 1946 F. Pelichet, Apropos de amphores romaines a Nyon, în *Zeitschrift für schweizerische Archäologie und Künstgeschichte* VIII, 1946, p. 198-206.
- Petolescu 1985 C. C. Petolescu, Cronica epigrafică a României (IV, 1984), în *SCIVA* 36, 1985, 4, p. 359, nr. 267.
- Platon 1988 N. Platon, *Civilizația egeeană*, Vol. II-III, București, 1988.
- Pippidi 1975 D. M. Pippidi, *Scythica Minora*, București, 1975.
- Piso 1993 I. Piso, Zum Kultur der dea Caelestis, in *ZPE*, Bd. 99, 1993, p. 223-226, Tafel XIV/c.
- Piso-Ardeț-Ardeț-Marcu 2002 I. Piso, A. Ardeț, Lucia Carmen Ardeț, F. Marcu, Teregova, Jud. Caraș-Severin, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2001*, București 2002, p. 316-317, punct 224.
- Poenaru Bordea 1971 Gh. Poenaru-Bordea, Însemnări privind amforele stampilate, în *SCIV* 22, 1971, 3, p. 501-505.
- Poenaru Bordea 1974-1975 Gh. Poenaru-Bordea, Amfore ștampilate din Callatis în Colecția Muzeului Militar Central, în *SMMIM* 7-8 (1974-1975), p. 5-12.

- Polanyi 1957 K. Polanyi, The economy as an instituted process, în *Trade and Market in the Early Empires* (ed. K. Polanyi, C. M., Arensberg, H., W., Pearson), Glancoe, 1957, p. 243-269.
- Pons Pujol 2000 L. Pons Pujol, La presencia de las Dressel 20 en la Mauretania Tingitana, în *Actas Congreso Internacional „Ex Baetica Amphorae”*. Conservas, aceite y vino de la Baetica en el Imperio Romano, Vol. III, Ecija 2000, p. 925-934
- Ponsich-Tarradell 1965 M. Ponsich, M. Tarradell, *Garum et Industries Antiques de Salason dans la Méditerranée Occidentale*, Paris, 1965, p. 103-105.
- Popa 1981 Al. Popa, Quelques estampilles d'amphores attestées dans la Dacie, în *Apulum XIX*, 1981, p. 71-78, Fig. 1.
- Popescu 1976 E. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din sec. IV-XIII descoperite în România*, București, 1976.
- Popilian 1974 Gh. Popilian, Contribution a la typologie des amphores romaines découvertes en Oltenie (II-IIIe siècles de n.e.), în *Dacia, N.S.*, XVIII, 1974, p. 137-146.
- Popilian 1976 Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976, p. 37-46, Pl. XV/194-202, XVI/203-212, LXXVI/1-3, LXXVI/14-34.
- Preda 1980 C. Preda, *Callatis*, Necropola romano-bizantină, 1980, p. 101-102, Pl. LXXIII.
- Protase 1967 D. Protase, , Legiunea III Flavia la nordul Dunării și apartenența Banatului și Olteniei de vest la provincia Dacia, în *ActaMN* 4, 1967, p. 47-72
- Protase 1975 D. Protase, Castrul roman de la Surducul Mare (jud. Caraș-Severin), în *Banatica* 3, Reșița 1975, p. 345-348
- Rădulescu 1969 A. Rădulescu, Ateliere meșteșugărești pentru ars materiale de construcție din lut, în *Pontica* II, 1969, p. 333-354.
- Rădulescu 1973 A. Rădulescu, Amfore cu inscripții de la Edificiul roman cu mozaic din Tomis, în *Pontica* VI, 1973, p. 198-200.
- Rădulescu 1976 A. Rădulescu, Amfore romane și romano-bizantine din Scythia Minor, în *Pontica* IX, 1976, p. 99-115.
- Rădulescu-Buzoianu 1987 A. Rădulescu, L. Buzoianu, Importuri amforice la Albești (jud. Constanța), Rhodos, în *Pontica* XX, 1987, p. 53-77.
- Rădulescu-Bărbulescu-Buzoianu 1985 A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, Observații privind importul amforelor ștampilate în sud-estul Dobrogei, în *Pontica* XVIII, 1985, p. 55-75.
- Rădulescu-Bărbulescu-Buzoianu 1986 A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, Importuri amforice la Albești (jud. Constanța), Heraclea, în *Pontica* XIX, 1986, p. 33-60.
- Remesal Rodriguez 2000 Remesal Rodriguez, Oleum baeticum. Consideraciones y propuestas para su estudio, în *Actas Congreso Internacional „Ex baetica*

- Amphorae*". Conservas, aceite y vino de la Betica en el Imperio Romano, Vol. I, Ecija 2000, p. 373-392
- Remesal Rodriguez-Schallmayer 1988 J. Remesal-Rodrigues, E. Schallmayer, Römische amphoren aus Baden-Württemberg, in *Fundberichte aus Baden-Württemberg*, Bd. 13, Stuttgart, 1988, p. 395-432.
- Remesal Rodriguez-Revilla-Calvo 1991 J. Remesal-Rodriguez, V. Revilla-Calvo, Weinamphoren aus Hispania Citerior und Gallia Narbonensis in Deutschland und Holland, in *Fundberichte aus Baden-Württemberg*, Bd. 16, Stuttgart, 1991, p. 389-439.
- Riley 1979 J. A. Riley, The coarse pottery from Benghazi. In J. A. Lloyd (ed.), in *Sidi Khrebish Excavations, Benghazi (Berenice)*, Vol. II, Tripoli 1979, p. 91-497
- Riley 1981 J. A. Riley, The pottery from the cisterns 1977. 1, 1977. 2 and 1977.3. in *Excavations at Carthage Conducted by the University of Michigan*, Vol. VI, Ann. Arbor, 1981, p. 85-124
- Robinson 1959 H. Robinson, *Pottery of the Roman period*, Chronology in: The Athenian Agora, Vol. V, Princeton-New Jersey, 1959.
- Rouge 1986 J. Rouge, *Recherches sur l'organisation du commerce maritime en Méditerranée sous l'Empire romain*, Paris, 1986.
- Russu 1965 I. I. Russu, Inscriptii grecești din Dobrogea, in *StComBrukenthal* 12, Sibiu, 1965, p. 63, fig. 22.
- Saglio 1873-1919 E. Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, Vol. V, 1873-1919, p. 248-249.
- Sanie 1981 S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei* (secolele II î.e.n.-III e.n.), Iași, 1981.
- Sauciuc Săveanu 1924 Th. Sauciuc-Săveanu, Rapoarte asupra săpăturilor arheologice de la Callatis, in *Dacia* I, 1924, p. 108-165.
- Sauciuc Săveanu 1925 Th. Sauciuc-Săveanu, Rapoarte asupra săpăturilor arheologice de la Callatis, in *Dacia* II, 1925, p. 104-137.
- Sauciuc Săveanu 1927-1932 Th. Sauciuc-Săveanu, Rapoarte asupra săpăturilor arheologice de la Callatis, in *Dacia* III-IV, 1927-1932, p. 411-434, 435-482.
- Sauciuc Săveanu 1935-36, 1938 Th. Sauciuc-Săveanu, Rapoarte asupra săpăturilor arheologice de la Callatis, in *Dacia* V-VI, 1935-1936, 1938, p. 290-309.
- Sîrbu 1985 V. Sîrbu, Ștampile de amfore inedite de la Callatis, in *Pontica* XVIII, 1985, p. 75-84.
- Schumacher 1936 F. Schumacher, Zur römische Keramik, in *Bonner Jarhb.*, 1936, p. 103-113.

- Sciallano-Sibella 1991 M. Sciallano, P. Sibella, *Amphores*. Comment les identifier ?, Aix-en-Provence 1991
- Scorpan 1975 C. Scorpan, Ceramica romano-bizantină de la Sacidava, în *Pontica* VIII, 1975, p. 263-315.
- Scorpan 1976 C. Scorpan, Origini și linii evolutive în ceramica romano-bizantină (sec. IV-VII) din ariile mediteraniene și pontică, în *Pontica* IX, 1976, p. 155-189.
- Scorpan 1977 C. Scorpan, Contribution a la connaissance de certains types ceramiques romano-bizantines (IVe-VIIe siecles) dans l'espace istro-pontique, în *Dacia*, N.S., XXI, 1977, p. 269-299.
- Simion 1984 G. Simion, Un cuptor roman de ars bombarde descoperit la Telița, în *Pontica* IX, 1984, p. 67-74.
- Siraudeau 1989 J. Siraudeau, Amphores d'importation et d'origine gauloise f Angers, în *Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche*, Coll. EFR, Rome 1989, p. 654-655
- Slane 2000 Kathleen W. Slane, East-west trade in fine wares and commodities: the view from Corinth, în *RCRF Acta* 36, Abingdon 2000, p. 299-312
- Slobozeanu 1959 H. Slobozeanu, Considerații asupra așezărilor antice din jurul lacurilor Techirghiol și Agigea, în *Materiale* V, 1959, p. 738-739.
- Starac 1999 Alka Starac, La produzione delle anfore in Istria, în *ATTI*, XI Congresso Internazionale di Epigrafia Greca e Latina, Roma, 18-24 settembre 1997, Roma 1999, 601-608
- Starac Alka Starac, Produzione e distribuzione delle anfore nord-adriatiche nell'Istria, în *RCRF Acta* 37, Abingdon 2001, p. 269-277
- Stoian-Popescu 1959 I. Stoian, Em. Popescu, Sectorul central al cetății-punctul D, Șantierul Histria, în *Materiale* VI, 1959, p. 278, Fig. 4/2.
- Suceveanu 1977 Al. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea Romană* (secolele I-IIIe.n.), București, 1977.
- Suceveanu 1982 Al. Suceveanu, *Histria* VI, Les thermes romaines, București-Paris, 1982.
- Suceveanu 2000 Al. Suceveanu, *Histria* X, Les résultats des fouilles. La céramique romaine des Ier-IIIe siècles ap. J. C.
- Szekely 1975 Zl. Szekely, Noi descoperiri din epoca romană din sud-estul Transilvaniei, în *SCIIVA* 26, 1975, 3, p. 348, Fig. 6/1.
- Tafrali 1925 O. Tafrali, în *Revue Archeologique* XXI, Paris, 1925, p. 274.
- Tafrali 1930 O. Tafrali, în *Artă și arheologie* II, 1930, 4, p. 29-32.
- Tavares 1990 A. F. F. Tavares, Composicao mineralogica de anforas do vale de Sado, în *Les amphores Lusitaniennes*, Paris, 1990, p. 259-267.
- Tchernia 1967 A. Tchernia, Les amphores romaines et l'histoire économique, *Journ. Des Savants* (Oct.-Dec.), 1967, p. 216-234.
- Tchernia 1969 A. Tchernia, Direction des recherches archeologique sous marines, în *Gallia* 27/2, 1969, p. 465-498.

- Tchernia 1980 A. Tchernia, Quelques remarques sur le commerce du vin et les amphores, în *The Seaborne Commerce of Ancient Rome*, Studies in Archaeology and History 36, 1980, p. 305-310
- Tchernia 1986 A. Tchernia, *Le vin de L'Italie Romaine*, Essai d'histoire économique d'après les amphores, Roma, 1986
- Tchernia 2002 A. Tchernia, L'arrivée de l'huile de Bétique sur le limes germanique: Wierschowski contre Remesal, în *Archéologie et Histoire Romaine* 8, Vivre, produire et échanger: Reflets Méditerranéens, Montagnac 2002, p. 319-324
- Tchernia-Zevi 1972 A. Tchernia, F. Zevi, Amphores vinaires de Campanie et de Tarraconaise a Ostie, în *Coll. de L'Ecole Francaise de Rome* 10, 1972, p. 35-67.
- Teglas 1890 G. Teglas, în *Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Österreich-Ungarn*, XIII, 1890, Wien, p. 199.
- Teodorescu 1915 D. M. Teodorescu, în *Bull. Com. Mon. Ist.*, 1915, p. 6-8.
- Topoleanu 2000 Fl. Topoleanu, *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris* (sec. I-VII d. Ch.), Tulcea 2000.
- Tudor 1954 D. Tudor, Amfore elenistice descoperite în adâncul teritoriului R.P.R., în *Studii și referate privind istoria R.P.R.*, Vol. V, 1954, p. 81-88.
- Tudor 1965 D. Tudor, Comunicări epigrafice III, în *SCIV* 16, 1965, 2, p. 364-369, Fig. 3-5, 6/1-2.
- Tudor 1967 D. Tudor, Răspândirea amforelor grecești ștampilate în Moldova, Muntenia și Oltenia, în *Arh. Mold.*, V, 1967, p. 37-82.
- Tudor 1968 D. Tudor, Comunicări epigrafice V, în *SCIV* 19, 1968, 2, p. 331-338.
- Tudor 1968 D. Tudor, Importul de vin și untdelemn în Provincia Dacia, în *Apulum* VII/1, 1968, p. 391-401.
- Tudor 1978 D. Tudor, *Oltenia Romană*, Ed. IV, 1978.
- Tudor 1980 D. Tudor, Comunicări epigrafice VI, în *SCIV* 21, 1970, 2, p. 313-326.
- Tudor 1980 D. Tudor, Comunicări epigrafice X, în *Pontica* XIII, 1980, p. 247-251, Fig. 3, 4-5.
- Turcu 1979 Mioara Turcu, *Geto-Dacii din Câmpia Munteniei*, București, 1979, p. 140-141, Pl. XV, XVI, XVII/1-6, XXX, XXXIX/7, XLIII/4.
- Van Berchem 1937 D. Van Berchem, *L'annone militaire dans l'Empire romain au IIIe siecles*, Paris, 1937.
- Van der Werff 1978 Japp Van der Werff, Amphores de tradition punique à Uzita, *Babesch. Bulletin antike Beschaving. Annual Papers on Classical Archaeology*. Nos. 52-53-1977-1978, p. 171-200
- Van der Werf Japp van der Werff, Sekundäre graffiti auf Römischen Amphoren, in *Archäologisches Korrespondenzblatt* 19, 1989, p. 361-375.

- Van der Werff-Thoen
-van Dierendonck 1997 Japp van der Werff, H. Thoen, R. Van Dierendonck, Amphora production in the lower Scheldt valley (Belgium) ? The Valkenburg-Marktveld evidence, în RCRF Acta 35, 1977, p. 63-71.
- Vlassa 1979 N. Vlassa, În legătură cu două amfore cu inscripție pictată de la Gornea, în *StComC* IV, Caransebeș 1979, p. 229-233, Fig. 1-2.
- Vidrich-Perko 1999 Verena, Vidrich Perko, A survey of recent research on Roman amphorae, trade, & diet in the North Adriatic and its hinterland, în *Life of the Average Roman a Symposium*, Ed. by Mary R. Demaine and Rabun M. Taylor, White Bear Lake, Minnesota, 1999, p. 1-22.
- Vulpe 1968 R. Vulpe, Perioada Principatului (sec. I-III), în *Din istoria Dobrogei*, Vol. II, Romanii la Dunărea de Jos, București, 1968, p. 31-34.
- Will 1982 E. L. Will, Greco-Italic amphoras, în *Hesperia* 52, 1982, p. 338-356.
- Widemann-Laubenheimer-
Attas-Fontes-Gruel-
Leblanc 1978 F. Widemann, F. Laubenhaimer, M. Attas, P. Fontes, K. Gruel, J. Leblanc, Analytical and typological study of Gallo-Roman workshops producing in the area of Narbonne, în *Archaeophysika* 10, Bonn, 1978, p. 317-341
- Widemann-Laubenheimer-
Leblanc 1979 F. Widemann, F. Laubenhaimer, J. Leblanc, Amphorae workshops in western Narbonnensis. The non-resolution space problem, în *XIXth Symposium on Archaeometry and Archaeological Prospection*, Londra 1979, p. 57-71
- Zaharia-Petrescu Dâmbovița-
Zaharia 1970 N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova, de la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970.
- Zeest 1960 I. B. Zeest, Keramiceskaya tara Bospora, în *MIA* 83, 1960.
- Zevi 1966 F. Zevi, Apunti sulle anfore romane, în *Archeologia Classica* 18, 1966, p. 207-247.
- Zevi-Tchernia 1969 Amphores d'Afrique proconsulaire au Bas-Empire, în *Antiquités Africaines* 3, 1969, p. 173-214
- Zrinyi 1977 A. Zrinyi, Așezarea romană rurală de la Cristești și legăturile ei cu Gallia, în *Marisia* VII, 1977, p. 97, Pl. LI/2.
- Yakobson 1979 A. L. Yakobson, *Keramika i keramicheskoe proizvodstvo srednevskovoi Tavriki*, Leningrad, 1979.

LISTA FIGURILOR

- Fig. 1. Tabelul tipologic propus de H. Dressel.
 Fig. 2. Tabelul evolutiv propus de F. Pelichet
 Fig. 3. Tabelul tipologic evolutiv propus de N. Lamboglia
 Fig. 4. Tabelul tipologic evolutiv propus de G. Kuzmanov
 Fig. 5. Evoluția amforelor grecești descoperite la Histria (după Canarache, 1958)
 Fig. 6: Amforă tip Dressel 20
 Fig. 7: Reconstituirea unui cuptor de amfore tip Dressel 20
 Fig. 8: Harta Imperiului Roman în secolele II-III d. Chr. Principalele căi de acces în Dacia
 Fig. 9: Tipologia amforelor din Dacia Romană
 Fig. 10: Harta Daciei Romane cu locurile undeau fost descoperite amfore
 Fig. 11: 1a). Tipul **Dressel 2-4**; 1b) Tipul **Dressel 6B**; 1c) Tipul **Schörgendorfer 558B**;
 1d) Tipul **Forlimpopoli**
 Fig. 12. Răspândirea amforelor din *Italia* în *Dacia*
 Fig. 13. Tipul **Dressel 2-4**; Apollonia (foto A. Ardeț)
 Fig. 14. Tipul **Dressel 6B**; *Dyrrhachium* (foto A. Ardeț)
 Fig. 15. Tipul **Schörgendorfer 558B**; *Largiana* (foto A. Ardeț)
 Fig. 16. Tipul **Forlimpopoli**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
 Fig. 17. 2) Tipul **Portorecanati**
 Fig. 18. Răspândirea amforelor din *Dalmatia* în *Dacia*
 Fig. 19. Tipul **Portorecanati**; *Treviso* (după R. Cassano, RCRF Dures 2006)
 Fig. 20. 3a) Tipul **Dressel 7**; 3b) Tipul **Dressel 11**; 3c) Tipul **Dressel 20**; 3d) Tipul
Matagalaris 1
 Fig. 21: Răspândirea amforelor din *Baetica* în *Dacia*
 Fig. 22. Tipul **Dressel 7**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
 Fig. 23. Tipul **Dressel 11**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
 Fig. 24. Tipul **Dressel 20**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
 Fig. 25. Tipul **Matagalaris 1**; (după Bernal, 2000)
 Fig. 26. 4a) Tipul **Dressel 14b**; 4b) Tipul **Dressel 50**
 Fig. 27. Răspândirea amforelor din *Lusitania* în *Dacia*
 Fig. 28. Tipul **Dressel 14b**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
 Fig. 29. Tipul **Almagro 50**; *Porolissum* (foto A. Ardeț)
 Fig. 30. 4a) Tipul **Gauloise 4**; 5b) Tipul **Gauloise 5**
 Fig. 31. Răspândirea amforelor din *Gallia* în *Dacia*
 Fig. 32. Tipul **Gauloise 4**; (după Bernal 2000)
 Fig. 33. Tipul **Gauloise 5**, *Ostia* (foto A. Ardeț)
 Fig. 34. 6a) Tipul **Zeast 80**; 6b) Tipul **Zeast 94**; 6c) Tipul **Zeast 64**; 6d) Tipul **Zeast 92**;
 6e) Tipul **Kuzmanov XVI**; 6f) Tipul **Rădulescu IIIA**
 Fig. 35. Răspândirea amforelor din *Moesia Inferior* / *Scythia Minor* în *Dacia*

- Fig. 36. Tipul **Zeest 80**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
- Fig. 37. Tipul **Zeest 94**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
- Fig. 38. Tipul **Zesst 64**; *Centum Putei* (foto A. Ardeț)
- Fig. 39. Tipul **Zeest 92**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
- Fig. 40. Tipul **Kuzmanov XVI**; *Transdierna* (după Bjelajac, 1996, 80)
- Fig. 41. Tipul **Rădulescu IIIA**; *Singidunum* (după Bjelajac, 1996, fig. XXXVI/192)
- Fig. 42. 7a) Tipul **Knossos 18**; 7b) Tipul **Kuzmanov II**
- Fig. 43. Răspândirea amforelor din *Thracia* în *Dacia*
- Fig. 44. Tipul **Knossos 18**; *Viminacium* (după Bjelajac, 1996)
- Fig. 45. Tipul **Kuzmanov II**; *Drobeta* (foto A. Ardeț)
- Fig. 46. 8a) Tipul **Zeest 90**; 8b) Tipul **Knossos 36**; 8c) Tipul **Dressel 24**; 8d) Tipul **Zeest 84**; 8e) Tipul **Knossos 22**; 8f) Tipul **Rădulescu VII**
- Fig. 47. Răspândirea amforelor din *Pontus et Bithynia* în *Dacia*
- Fig. 48. Tipul **Zeest 90**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
- Fig. 49. Tipul **Knossos 36**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
- Fig. 50. Tipul **Dressel 24**; *Pompei* (după Panella, 1986, Fig. 23)
- Fig. 51. Tipul **Zeest 84**; *Drobeta* (foto A. Ardeț)
- Fig. 52. Tipul **Knossos 22**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
- Fig. 53. Tipul **Rădulescu VII**; Orlea (foto A. Ardeț)
- Fig. 54. 9a) Tipul **Dressel 5**; 9b) Tipul **Rhodian**; 9c) Tipul **Koan**; 9d) Tipul **Knidian**; 9e) Tipul **Dressel 43**; 9f) Tipul **Agora F65/66**; 9g) Tipul **Kapitän II**; 9h) Tipul **Benghazi LR1**; 9i) Tipul **Benghazi LR2**
- Fig. 55. Răspândirea amforelor din *Asia* în *Dacia*
- Fig. 56. Tipul **Dressel 5**; *Arrabona* (după Bezeczky, 1994, Fig. 4/1)
- Fig. 57. Tipul **Rhodian**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
- Fig. 58. Tipul **Koan**; *Corinth* (după Slane, 2000)
- Fig. 59. Tipul **Knidian**; *Corinth* (după Slane, 2000)
- Fig. 60. Tipul **Dressel 43**; *Troesmis* (după Opaïț, 1980, Pl. XII/3)
- Fig. 61. Tipul **Agora F65/66**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
- Fig. 62. Tipul **Kapitän II**; *Corinth* (după Slane, 2000)
- Fig. 63. Tipul **Benghazi LR1**; Gornea (foto A. Ardeț)
- Fig. 64. Tipul **Benghazi LR2**; *Municipium Apulense* (foto A. Ardeț)
- Fig. 65. 10a) Tipul **Carthage LRA 4**; 10b) Tipul **Palestinian**
- Fig. 66. Răspândirea amforelor din *Syria Palestinae* în *Dacia*
- Fig. 67. Tipul **Palestinian**; *Drobeta* (foto A. Ardeț)
- Fig. 68. Tipul **Carthage LR4**; *Atlit* (după Peacock-Williams, 1986, fig. 116)
- Fig. 69. 11) Tipul **Dressel 30**
- Fig. 70. Răspândirea amforelor din *Mauretania* în *Dacia*
- Fig. 71. Tipul **Dressel 30**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
- Fig. 72. 12a) Tipul **Africana II** „grande”; 12b) Tipul **Africana I** „piccolo”; 12c) Tipul **Benghazi MR 1**; 12d) Tipul **Benghazi LR 8** „spatheion”
- Fig. 73. Răspândirea amforelor din *Africa Proconsularis* în *Dacia*

- Fig. 74. Tipul **Africana II** „grande”; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
- Fig. 75. Tipul **Africana I** „piccolo”; *Ognina* (după Peacock-Williams, 1986, fig. 79)
- Fig. 76. Tipul **Benghazi MR1**; *Tibiscum* (foto A. Ardeț)
- Fig. 77. Tipul **Benghazi LR8** „spatheion”; *Sucidava* (după Tudor, 1968)
- Fig. 78. 13) Tipul **Benghazi MR2/Zeest 99**
- Fig. 79. Răspândirea amforelor din *Cretae et Cyrene* în *Dacia*
- Fig. 80. Tipul **Benghazi MR2**; *Municipium Apulense* (foto A. Ardeț)
- Fig. 81. 14a) Tipul **Egloff 177/Carthage LR7** „torpilă”; 14b) Tipul **Egloff 172**
- Fig. 82. Răspândirea amforelor din *Aegiptus* în *Dacia*
- Fig. 83. Tipul **Egloff 177/Carthage LR7**; *Drobeta* (foto A. Ardeț)
- Fig. 84. Tipul **Egloff 172**; *Sucidava* (după Tudor, 1968)
- Fig. 85. *Porolissum*, ștampila **IMP/NRVA/AVG.**
- Fig. 86. *Tibiscum*, ștampila **M MACSVR.**
- Fig. 87. *Arcidava*, ștampila **C IV R.**
- Fig. 88. *Apus Flumen*, ștampila **OFF OCLO.**
- Fig. 89. *Colonia Apulensis*, ștampila **OPTAT.**
- Fig. 90. *Aiton*, ștampila **VIRGIN.**
- Fig. 91. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, ștampila **CEMEIO E.**
- Fig. 92. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, ștampila **...MEIO E.**
- Fig. 93. *Arcidava*, ștampila **CEME...**
- Fig. 94. *Arcidava*, ștampila **PLEGONT.**
- Fig. 95. *Gornea*, ștampila **ΣΥΝΕ ΤΟΥ.**
- Fig. 96. *Drobeta*, ștampila **ΠΑΥΛΟΥ.**
- Fig. 97. *Romula*, ștampila **ΠΑΥΛΟΥ.**
- Fig. 98. *Tibiscum*, ștampila **...ΥΛΟΥ.**
- Fig. 99. *Tibiscum*, ștampila **ΠΑΥΛ...**
- Fig. 100. *Tibiscum*, ștampila **ΠΑΥΛ...**
- Fig. 101. *Drobeta*, ștampila **ΗΡΑΚΛΑ.**
- Fig. 102. *Potaissa*, ștampila **ΗΡΑΚΛΑ.**
- Fig. 103. *Romula*, ștampila **ΗΡΑΚΛΑ.**
- Fig. 104. *Colonia Apulensis*, ștampila **ΗΡΑΚΛΑ.**
- Fig. 105. *Romula*, ștampila **ϞωΖωN.**
- Fig. 106. *Sucidava*, ștampila **ϞωΖωN.**
- Fig. 107. *Colonia Apulensis*, ștampila **ϞωΖωN.**
- Fig. 108. *Romula*, ștampila **ϞωΖωN.**
- Fig. 109. *Romula*, ștampila **ϞωΖωN.**
- Fig. 110. *Romula*, ștampila **...ΥΠΠΟΥ.**
- Fig. 111. *Romula*, ștampila **ΦΙΛΥΠΠΟΥ.**
- Fig. 112. *Romula*, ștampila **ΕΡΜΠΠΟΥ.**
- Fig. 113. *Drobeta*, ștampila **ΣΑΓΑΤΙΣ.**
- Fig. 114. *Drobeta*, ștampila **ΧΤΡΑΤΟΝΕΙΚΟΥ.**
- Fig. 115. *Romula*, ștampila **...ΑΤΟΝΕΙΚΟΥ.**

- Fig. 116. *Sucidava*, ștampilă **XTPATONEIKOY**.
 Fig. 117. *Tibiscum*, ștampilă **XTPA...**
 Fig. 118. *Romula*, ștampilă **MARKO**.
 Fig. 119. *Tibiscum*, ștampilă **MARKOY**
 Fig. 120. *Colonia Apulensis*, ștampilă **PRωT**.
 Fig. 121. *Colonia Apulensis*, ștampilă **ΔΙΟΝΥΚΟΓΕ/ΝΟΥΕ**
 Fig. 122. *Romula*, ștampilă **ΜΑΝΤΕΙΟΥ**.
 Fig. 123. *Romula*, ștampilă **ΔΕΚΙΧ/ΙΛΟΣ**.
 Fig. 124. *Romula*, ștampilă **ΜΤΑΥΑΡΕ**.
 Fig. 125. *Napoca*, ștampilă **ΤΟΥΟΝΟΜΟΥ**.
 Fig. 126. Orlea, ștampilă **ΡΟΥΦΟΥ**.
 Fig. 127. *Sucidava*, ștampilă **ΕΦΗ...**
 Fig. 128. *Romula*, ștampilă **TATIANOY**.
 Fig. 129. *Drobeta*, ștampilă **ΜΕΙΟΥ/MOTYNOMOY**.
 Fig. 130. *Municipium Apulense*, inscripția **VINT**.
 Fig. 131. *Tibiscum*, inscripția **FORTUNAT**.
 Fig. 132. *Tibiscum*, inscripția **XP**.
 Fig. 133. *Tibiscum*, inscripția **P P C O**
 Fig. 134. *Angustia*, inscripția **YAAY**.
 Fig. 135. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, inscripția **GNI**.
 Fig. 136. Cristești, inscripția **OL/NIG/EXD/EXC/AM.NT**.
 Fig. 137. *Tibiscum*, inscripția **ΔΙΥΣ**.
 Fig. 138. *Drobeta*, inscripția **M/N OIMY**.
 Fig. 139. *Dierna*, inscripția **PYZ**.
 Fig. 140. Slăveni, inscripția **ΔΙΟ**.
 Fig. 141. *Tibiscum*, inscripția **PE**.
 Fig. 142. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, inscripția **ΔΙΣ**.
 Fig. 143. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, inscripția **N II / X N**

T / S A T K

- Fig. 144. *Tibiscum*, inscripția **Μα/MΘ**
 Fig. 145. Orlea, inscripția **NI**.
 Fig. 146. *Romula*, inscripția **BUYN**.
 Fig. 147. Gornea, inscripția **X/XX**.
 Fig. 148. Gornea, inscripția **HG/C**.
 Fig. 149. *Romula*, inscripția **XXI**.
 Fig. 150. *Tibiscum*, inscripția **E/EI...ENI/ΘENI/CPC**
 Fig. 151. *Sucidava*, inscripția **DPXOB**.
 Fig. 152. *Romula*, inscripția **X/XX/LXIII**.
 Fig. 153. *Romula*, inscripția **ATHE..**
 Fig. 154. *Romula*, inscripția **ANT...**
 Fig. 155. *Romula*, inscripția **BONO**.
 Fig. 156. *Romula*, inscripția **CED..**

-
- Fig. 157. *Romula*, inscripția **FERI**..
Fig. 158. *Romula*, inscripția **PA**.
Fig. 159. *Romula*, inscripția **SEX/COR/TA**.
Fig. 160. *Romula*, inscripția **OLEUM**.
Fig. 161. *Romula*, inscripția **PE**.
Fig. 162. *Romula*, inscripția **AE/CR**.
Fig. 163. *Romula*, inscripția **TXA**.
Fig. 164. *Romula*, inscripția **TQ...**
Fig. 165. *Romula*, inscripția **NIC...**
Fig. 166. *Romula*, inscripția **A...**
Fig. 167. *Romula*, inscripția **CE...**
Fig. 168. *Romula*, inscripția **FT**..
Fig. 169. *Romula*, inscripția **IET...**
Fig. 170. *Romula*, inscripția **S**.
Fig. 171. *Romula*, inscripția **TO**.
Fig. 172. *Romula*, inscripția **Π I Z**.
Fig. 173. *Romula*, inscripția **FO**.
Fig. 174. Procentajul privind descoperirile deamfore din Dacia.
Fig. 175. Procentajul descoperirilor de amfore în orașele romane din Dacia.
Fig. 176. Procentajul descoperirilor de amfore în caștrele din Dacia.
Fig. 177. Procentajul descoperirilor de amforă în așezările rurale din Dacia
Fig. 178. Procentajul general privind provinciile de unde provin amforele în Dacia.
Fig. 179. Procentajul provinciilor unde își au originea amforele descoperite în Dacia.
Fig. 180. Procentajul general privind tipurile de amforă descoperite în Dacia.
Fig. 181. Conținutul amforelor descoperite în Dacia.
Fig. 182. Uleiul de măsline în Dacia.
Fig. 183. Vinul în Dacia.
Fig. 184. Peștele în Dacia.
Fig. 185. Măslinile în Dacia.
Fig. 186. Procentajul general privind importul principalelor produse transportate de amfore în Dacia.
Fig. 187. Aportul principalelor zone în aprovizionarea Daciei Romane.
Fig. 188. Evoluția cronologică a amforelor descoperite în Dacia.

LISTA PLANȘELOR

pl. I. Dopuri de amforă: 1. *Drobeta*; 2. *Tibiscum*; 3. *Romula*. 4. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 5. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 6. *Orlea*; 7. *Tibiscum*; 8. *Romula*; 9. *Porolissum*; 10. *Tibiscum*; 11. *Tibiscum*; 12. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 13. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 14. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 15. *Tibiscum*; 16. *Orlea*

Pl. II. Tipul **Dressel 2-4**: 17. *Colonia Apulensis*; 18. *Colonia Apulensis*; 19. *Colonia Apulensis*; 20. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 21. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 22. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 23. *Tibiscum*; 24. *Tibiscum*; 25. *Tibiscum*. Tipul **Dressel 6B**: 26. *Porolissum*; 27. *Porolissum*; 28. *Ilișua*; 29. *Apus Flumen*

pl. III. Tipul **Dressel 6B**: 30. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 31. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 32. *Arcidava*; 33. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 34. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 35. *Dierna*; 36. *Porolissum*; 37. *Romula*; 38. *Tibiscum*; 39. *Porolissum*; 40. *Praetorium*; 41. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 42. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 43. *Dierna*; 44. *Porolissum*; 45. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

pl. IV. Tipul **Dressel 6B**: 46. *Samum*; 47. *Tibiscum*; 48. *Tibiscum*; 49. *Tibiscum*; 50. *Gaganae*. Tipul **Schörgendorfer 558B**: 51. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 52. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

pl. V. Tipul **Schörgendorfer 558B**: 53. *Largiana*; 54. *Porolissum*; 55. *Cristești*; 56. *Tibiscum*; 57. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

pl. VI. Tipul **Forlimpopoli**: 58. *Tibiscum*; 59. *Romula*; 60. *Pojejena*; 61. *Tibiscum*; 62. *Tibiscum*; 63. *Tibiscum*;

pl. VII. Tipul **Forlimpopoli**: 64. *Gaganae*; 65. *Tibiscum*; 66. *Tihău*.

Amfore din „*Dalmatia*”. Tipul **Portorecanati**: 67. *Gaganae*

Amfore din „*Baetica*”. Tipul **Dressel 7**: 68. *Romula*; 69. *Tibiscum*. Tipul **Dressel 11**: 70. *Tibiscum*; 71. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 72. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

pl. VIII. Tipul **Dressel 11**: 73. *Tibiscum*; Tipul **Dressel 20**: 74. *Tibiscum*; 75. *Arcidava*; 76. *Angustia*; 77. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 78. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 79. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 80. *Cingșor*; 81. *Tibiscum*; 82. *Romula*

pl. IX. Tipul **Dressel 20**: 83. *Tibiscum*. Tipul **Matagallaris 1**: 84. *Tibiscum*. Amfore din „*Lusitania*”. Tipul **Dressel 14b**: 85. *Tibiscum*; 86. *Dierna*. Tipul **Almagro 50**: 87. *Romula*; 88.

- Porolissum*; 89. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 90. *Tibiscum*. Amfore din „*Gallia*”. Tipul **Gauloise 4**: 91. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* pl. X. Tipul **Gauloise 5**: 92. *Tibiscum*; 93. *Colonia Apulensis*; 94. *Dierna*; 95. *Orlea*.
Amfore din „*Moesia Inferior/Schithya Minor*”. Tipul **Zeest 80**: 96. *Romula*; 97. *Cingșor*; 98. *Tibiscum*.
pl. XI. Tipul **Zeest 94**: 99. *Tibiscum*; 100. *Drobeta*; 101. *Romula*; 102. *Romula*; 103. *Cumidava*; 104. *Romula*; 105. *Tibiscum*
pl. XII. Tipul **Zeest 64**: 106. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 107. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 108. *Centum Putei*. Tipul **Zeest 92**: 109. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 110. *Samum*; 111. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 112. *Romula*; 113. *Tibiscum*; 114. *Romula*; 115. *Berzobis*
pl. XIII. Tipul **Kuzmanov XVI**: 116. *Romula*. Tipul **Rădulescu IIIA**: 117. *Dierna*; 118. *Orlea*. Amfore din „*Thracia*”. Tipul **Knossos 18**: 119. *Praetorium*. Tipul **Kuzmanov II**: 120. *Hinova*; 121. *Drobeta*;
pl. XIV. Tipul **Kuzmanov II**: 122. *Sucidava*; 123. *Tibiscum*; 124. *Dierna*. Amfore din „*Pontus et Bithynia*”. Tipul **Zeest 90**: 125. *Gornea*; 126. *Tibiscum*
pl. XV. Tipul **Zeest 90**: 127. *Drobeta*; 128. *Romula*; 129. *Tibiscum*; 130. *Drobeta*
pl. XVI. Tipul **Zeest 90**: 131. *Grojdibod*; 132. *Romula*; 133. *Dierna*; 134. *Dierna*; 135. *Dierna*; 136. *Praetorium*; 137. *Praetorium*; 138. *Napoca*; 139. *Porolissum*
pl. XVII. Tipul **Zeest 90**; 140. *Slăveni*; 141. *Porolissum*; 142. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 143. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 144. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 145. *Porolissum*; 146. *Porolissum*; 147. *Porolissum*; 148. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 149. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 150. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 151. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*
pl. XVIII. Tipul **Zeest 90**; 153. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 154. *Tibiscum*; 155. *Tibiscum*; 156. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 157. *Municipium Apulense*; 158. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 159. *Angustia*
pl. XIX. Tipul **Knossos 36**: 160. *Drobeta*; 161. *Tibiscum*; 162. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 163. *Tibiscum*; 164. *Romula*; 165. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*
pl. XX. Tipul **Knossos 36**: 166. *Dierna*; 167. *Dierna*. 168. *Dierna*; 169. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 170. *Tibiscum*; 171. *Tibiscum*; 172. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 173. *Micăsasa*. Tipul **Dressel 24**: 174. *Drobeta*; 175. *Romula*; 176. *Dierna*
pl. XXI. Tipul **Dressel 24**; 177. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*
pl. XXII. Tipul **Zeest 84**: 178. *Drobeta*; 179. *Drobeta*; Tipul **Knossos 22**: 180. *Tibiscum*; 181. *Dierna*; 182. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 183. *Romula*; 184. *Porolissum*
pl. XXIII. Tipul **Rădulescu 7**: 185. *Orlea*; 186. *Sucidava*

- pl. XXIV. Amfore din „Asia”. Tipul **Dressel 5**: 187. Orlea. Tipul **Rhodian**: 188. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 189. *Praetorium*; 190. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 191. *Tibiscum*; 192. *Colonia Apulensis*; 193. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 194. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 195. *Tibiscum*; 196. *Tibiscum*
- pl. XXV. Tipul **Koan**: 197. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 198. *Tibiscum*; 199. *Tibiscum*. Tipul **Knidian**: 200. *Tibiscum*. Tipul **Dressel 43**: 201. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 202. *Romula*; 203. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*. Tipul **Agora F65/66**: 204. *Romula*; 205. *Dierna*
- pl. XXVI. Tipul **Agora F65/66**: 206. Slăveni; 207. *Tibiscum*. Tipul **Kapitän II**: 208. *Dierna*; 209. *Dierna*; 210. Gârla Mare
- pl. XXVII. Tipul **Kapitän II**: 211. *Romula*; 212. *Romula*; 213. *Romula*; 214. *Romula*
- pl. XXVIII. Tipul **Kapitän II**: 215. *Romula*; 216. *Romula*; 217. *Romula*; 218. *Romula*; 219. *Romula*; 220. *Romula*; 221. Ilișua
- pl. XXIX. Tipul **Kapitän II**: 222. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 223. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 224. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 225. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 226. *Napoca*. Tipul **Benghazi LR1**: 227. *Gornea*; 228. *Gornea*;
- pl. XXX. Tipul **Bengazi LR 1**: 229. *Enisala (Moesia Inferior)*; 230. *Gornea*; 231. *Sucidava*; 232. *Gornea*; 233. *Gornea*
- pl. XXXI. Tipul **Benghazi LR 1**: 234. *Orlea*; 235. *Romula*; 236. *Romula*; 237. *Sucidava*; 238. *Dierna*
- pl. XXXII. Tipul **Benghazi LR 1**: 239. *Orlea*. Tipul **Benghazi LR 2**: 240. *Romula*; 241. *Gornea*; 242. *Gornea*. 243. *Dierna*; 244. *Dierna*; 245. *Dierna*;
- pl. XXXIII. Tipul **Bengazi LR 2**: 246. *Municipium Apulense*. Amfore din „Syria Palaestina”. Tipul **Palestinian**: 247. *Drobeta*; 248. *Dierna*
- pl. XXXIV. Tipul **Carthage LRA 4**: 249. *Tibiscum*
- pl. XXXV. Amfore din „Mauretania”. Tipul **Dressel 30**: 250. *Tibiscum*. 251. *Praetorium*; 252. *Colonia Ulpia Traian Augusta Dacica Sarmizegetusa*. Amfore din „Africa Proconsularis”. Tipul **Africana II** „grande”: 253. *Tibiscum*; 254. *Tibiscum*; 254/a. *Tibiscum*; 254/b. *Tibiscum*
- pl. XXXVI. Tipul **Africana II** „grande”: 255. *Tibiscum*; 256. *Tibiscum*; 257. *Tibiscum*; 258. *Romula*; 259. *Romula*; 260. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 261. *Praetorium*; 262. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 263. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 264. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 265. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*
- pl. XXXVII. Tipul **Africana I** „piccolo”: 266. *Tibiscum*. Tipul **Benghazi MR 1**: 267. *Tibiscum*. Tipul **Benghazi LR 8** „spatheion”: 268. *Sucidava*
- pl. XXXVIII. Amfore din „Creta et Cyrenae”. Tipul **Benghazi MR 2**: 269. *Romula*; 270. *Napoca*; 271. *Municipium Apulense*. Amfore din „Aegyptus”. Tipul **Egloff 177/Carthage LR** „torpilă”: 272. *Drobeta*; 273. *Drobeta*

pl. XXXIX. Tipul **Egloff 172**: 274. *Sucidava*. Amfore ce nu au fost încadrate tipologic: 275. *Municipium Apulense*; 276. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 277. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 278. *Napoca*; 279. *Dierna*

pl. XL. Amfore ce nu au fost încadrate tipologic: 280. *Tibiscum*; 281. *Tibiscum*; 282. *Gârla Mare*; 283. *Tibiscum*

pl. XLI. Picioare de amforă: 284. *Praetorium*; 285. *Dierna*; 286. *Praetorium*; 287. *Porolissum*; 288. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 289. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 290. *Dierna*; 291. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 292. *Dierna*; 293. *Dierna*; 294. *Romula*; 295. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 296. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 297. *Praetorium*; 298. *Dierna*; 299. *Romula*; 300. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 301. *Dierna*; 302. *Șimian*, 303. *Orlea*; 304. *Orlea*; 305. *Romula*; 306. *Romula*; 307. *Orlea*.

pl. XLII. Picioare de amforă: 308. *Dierna*; 309. *Porolissum*; 310. *Orlea*; 311. *Dierna*; 312. *Dierna*; 313. *Dierna*; 314. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 315. *Dierna*; 316. *Orlea*; 317. *Napoca*; 318. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 319. *Romula*; 320. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 321. *Porolissum*; 322. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 323. *Napoca*; 324. *Orlea*; 325. *Romula*; 326. *Orlea*; 327. *Orlea*; 328. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 329. *Orlea*; 330. *Romula*; 331. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 332. *Porolissum*; 333. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

pl. XLIII. Picioare de amforă: 334. *Cingșor*; 335. *Dierna*; 336. *Praetorium*; 337. *Orlea*; 338. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 339. *Romula*; 340. *Dierna*; 341. *Orlea*; 342. *Orlea*; 343. *Porolissum*; 344. *Orlea*; 345. *Porolissum*; 346. *Ilișua*; 347. *Orlea*; 348. *Dierna*; 349. *Orlea*; 350. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 351. *Porolissum*; 352. *Porolissum*; 353. *Napoca*; 354. *Praetorium*; 355. *Centum Putei*; 356. *Romula*; 357. *Napoca*

pl. XLIV. Picioare de amforă: 358. *Romula*; 359. *Orlea*; 360. *Orlea*; 361. *Romula*; 362. *Ilișua*; 363. *Porolissum*; 364. *Porolissum*; 365. *Orlea*; 366. *Porolissum*; 367. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 368. *Porolissum*; 369. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 370. *Dierna*; 371. *Dierna*; 372. *Porolissum*; 373. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 374. *Dierna*; 375. *Porolissum*; 376. *Porolissum*; 377. *Dierna*; 378. *Dierna*; 379. *Romula*; 380. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 381. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 382. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 383. *Orlea*; 384. *Orlea*; 385. *Dierna*; 386. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 387. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

Repertoriul localităților din provincia romană Dacia
unde au fost descoperite amfore

Orașe romane:

1. *Ampelum* (orașul Zlatna, jud. Alba)
2. *Colonia Apulensis* (cartier Partoș, municipiul Alba-Iulia, jud. Alba)
3. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (comuna Sarmizegetusa, jud. Hunedoara)
4. *Dierna* (municipiul Orșova, jud. Mehedinți)
5. *Drobeta* (municipiul Drobeta Turnu-Severin, jud. Mehedinți)
6. *Municipium Apulense* (municipiul Alba-Iulia, jud. Alba)
7. *Napoca* (municipiul Cluj-Napoca, jud. Cluj)
8. *Porolissum* (sat Moigrad, comuna Mirsid, jud. Sălaj)
9. *Potaissa* (municipiul Turda, jud. Cluj)
10. *Romula* (sat Reșca, comuna Dobrosloveni, jud. Olt)
11. *Sucidava* (sat Celei, oraș Corabia, jud. Olt)
12. *Tibiscum* (sat Jupa, municipiul Caransebeș și sat Iaz, comuna Obreja, jud. Caraș-Severin)

Castre militare:

13. *Angustia* (oraș Tg. Secuiesc, jud. Covasna)
14. *Apus Flumen* [comuna Banatska Palanka (Palanca Bănățeană)], oraș Bela Crkva [(Biserica Albă), Sîrbia] : Pl. I, Nr. 4; Fig. 156.
15. *Arcidava* (comuna Vărădia, jud. Caraș-Severin)
16. *Berzobis* (comuna Berzovia, jud. Caras-Severin)
17. *Caput Stenarum* (comuna Boita, jud. Sibiu)
18. *Centum Putei* (comuna Surducul Mare, jud. Caraș-Severin)
19. *Cingsor* (comuna Voita, jud. Brașov)
20. *Cumidava* (oras Râșnov, jud. Brașov)
21. *Gaganae* (comuna Teregova, jud. Caraș-Severin)
22. *Gornea* (comuna Sichevița, jud. Caraș-Severin)
23. *Hinova* (Jud. Mehedinti)
24. *Ilișua* (comuna Uriu, jud. Bistrița-Năsăud)
25. *Largiana* (comuna Românași, jud. Sălaj)
26. *Pojejena* (jud. Caraș-Severin)
27. *Praetorium* (comuna Mehadia, jud. Caraș-Severin)
28. *Samum* (comuna Cășeiu, jud. Cluj)
29. *Slăveni* (comuna Gostavățu, jud. Olt)
30. *Tihau* (jud. Sălaj)

Așezări rurale:

31. Aiton (jud. Cluj)
32. Cristești (comună, municipiul Târgu Mureș)
33. Gârla Mare (jud. Mehedinți)
34. Grojdobod (jud. Olt)
35. Micăsasa (jud. Sibiu)
36. Orlea (jud. Olt)
37. Șimian (jud. Mehedinți)

AMPELUM:

COLONIA APULENSE:

Dressel 2-4-1. (pl. II/17), 2. (pl. II/18, Ștampila **OPTAT**-fig. 89), 3. (pl. II/19);
Gauloise 5-1. (pl. X/93);
Zeest 90-1. (pl. XVIII/157);
Dressel 24-1. Ștampila **HPAKAA**-(fig. 104);
Rhodian-1. (pl. XXIV/192)
 Ștampile: 1. **CΩZΩN** (fig. 107), 2. **ΠPΩT** (fig. 120), 3. **ΔIONVKOΓE/NOVE** (fig. 121);
 Graffiti: 1. **VINT** (fig. 130)

COLONIA ULPIA TRAIANA AUGUSTA DACICA SARMIZEGETUSA:

Dopuri de amforă: 1. (pl. I/4), 2. (pl. I/5), 3. (pl. I/12), 4. (pl. I/13), 5. (pl. I/14),
Dressel 2-4-1. (pl. II/20), 2. (pl. II/21), 3. (pl. II/22);
Dressel 6B-1. (pl. III/30, Ștampila [CE]**MEIO E**, fig. 91), 2. (pl. III/31, Ștampila **CEMEIO E**-fig. 92), 3. (pl. III/33), 4. (pl. III/34), 5. (pl. III/41), 6. (pl. III/42), 7. (pl. III/45);
Schorgendorfer 558-1. (pl. IV/51), 2. (pl. IV/52-tituli picti **Y V N I**, fig. 99), 3. (pl. V/57);
Dressel 11-1. (pl. VII/71), 2. (pl. VII/72);
Dressel 20-1. (pl. VIII/77, tituli picti **AIS**, fig. 147), 2. (pl. VIII/78), 3. (pl. VIII/79); **Almagro 50-1**. (pl. IX/89);
Gauloise 4-1. (pl. IX/91);
Zeest 64-1. (pl. XII/106), 2. (pl. XII/107);
Zeest 92-1. (pl. XII/109), 2. (pl. XII/111);
Zeest 90-1. (pl. XVII/142), 2. (pl. XVII/143), 3. (pl. XVII/144), 4. (pl. XVII/148), 5. (pl. XVII/149), 6. (pl. XVII/150), 7. (pl. XVII/151), 8. (pl. XVII/152), 9. (pl. XVIII/153), 10. (pl. XVIII/156), 11. (pl. XVIII/158);
Knossos 36-1. (pl. XIX/162), 2. (pl. XIX/165), 3. (pl. XX/169), 4. (pl. XX/172);
Dressel 24-1. (pl. XXI/177-tituli picti **NII XNT SATK**-fig. 143);
Knossos 22-1. (pl. XXII/182);
Rhodian-1. (pl. XXIV/188), 2. (pl. XXIV/190), 3. (pl. XXIV/193); 4. (pl. XXIV/194)
Koan-1. (pl. XXV/197);

- Dressel 43**-1. (pl. XXV/201), 2. (pl. XXV/203);
Kapitan II-1. (pl. XXIX/222), 2. (pl. XXIX/223), 3. (pl. XXIX/224), 4. (pl. XXIX/225);
Dressel 30-1. (pl. XXX/252);
Africana II „grande”-1. (pl. XXXVI/260); 2. (pl. XXXVI/262), 3. (pl. XXXVI/263), 4. (pl. XXXVI/264), 5. (pl. XXXVI/265)
 Amfore incerte: 1. (pl. XXXIX/276), 2. (pl. XXXIX/277)
 Picioare de amforă: 1. (pl. XLI/288), 2. (pl. XLI/289), 3. (pl. XLI/291), 4. (pl. XLI/295), 5. (pl. XLI/296), 6. (pl. XLI/300), 7. (pl. XLII/314), 8. (pl. XLII/318), 9. (pl. XLII/320), 10. (pl. XLII/322), 11. (pl. XLII/328), 12. (pl. XLII/331), 13. (pl. XLII/333), 14. (pl. XLIII/338), 15. (pl. XLIII/350), 16. (pl. XLIV/367), 17. (pl. XLIV/369), 18. (pl. XLIV/373), 19. (pl. XLIV/380), 20. (pl. XLIV/381), 21. (pl. XLIV/382), 22. (pl. XLIV/386), 23. (pl. XLIV/387)
- DIERNA:*
Dressel 6B – 1. (pl. III/35), 2. (pl. III/43);
Dressel 14b-1. (pl. IX/86);
Gauloise 5-1. (pl. X/94);
Radulescu IIIA-1. (pl. XIII/117);
Kuzmanov II-1. (pl. XIV/124);
Zeest 90-1. (pl. XVI/133-tituli picti PYZ, fig. 139), 2. (pl. XVI/134), 3. (pl. XVI/135);
Knossos 36-1. (pl. XX/166), 2. (pl. XX/167), 3. (pl. XX/168);
Dressel 24-1. (pl. XX/176);
Knossos 22-1. (pl. XXII/181);
Agora F65/66-1. (pl. XXV/205);
Kapitan II-1. (pl. XXVI/208), 2. (pl. XXVI/209);
Benghazi LR1-1. (pl. XXXI/238);
Benghazi LR2-1. (pl. XXXII/243), 2. (pl. -XXXII/244), 3. (pl. XXXII/245);
Palestinian-1. (pl. XXXIII/248)
 Amfore incerte: 1. (pl. XXXIX/279)
 Picioare de amforă: 1. (pl. XLI/290), 2. (pl. XLI/292), 3. (pl. XLI/293), 4. (pl. XLI/298), 5. (pl. XLI/301), 6. (pl. XLII/308), 7. (pl. XLII/311), 8. (pl. XLII/312), 9. (pl. XLII/313), 10. (pl. XLII/315), 11. (pl. XLIII/335), 12. (pl. XLIII/340), 13. (pl. XLIII/348), 14. (pl. XLIV/370), 15. (pl. XLIV/371), 16. (pl. XLIV/374), 17. (pl. XLIV/377), 18. (pl. XLIV/378), 19. (pl. XLIV/385)
- DROBETA:*
 Dopuri de amforă: 1. (pl. I/1)
Zeest 94-1. (pl. XI/100);
Kuzmanov II-1. (pl. XIII/121; fig. 45);
Zeest 90-1. (pl. XV/127-tituli picti MIN OIMN-fig. 91), 2. (pl. XV/130-stampila ΠΑΥΛΟΥ-fig. 49), 3. ștampila ΤΡΑΤΟΝΕΙΚΟΥ (fig. 67);
Knossos 36-1. (pl. XIX/160);
Dressel 24-1. (pl. XX/174-stampila ΗΡΑΚΛΑ-fig. 54);

Zeest 84-1. (pl. XXII/178-stampila **ΣΑΓΑΤΙΣ**, fig. 51, 113), 2. (pl. XXII/179-ștampila **ΜΕΙΟΝ ΜΟΤΥΝΟΜΟΥ**, fig. 129);

Palestinian-1. (pl. XXXIII/247; fig. 67);

Egloff 177-1. (pl. XXXVIII/272), 2. (pl. XXXVIII/273)

Picioare de amforă: 1. (pl. XLI/285)

MUNICIPIUM APULENSE:

Benghazi LR2-1. (pl. XXXIII/243; fig. 64);

Benghazi MR 2-1. (pl. XXXVIII/271; fig. 80);

Amfore incerte: 1. (pl. XXXIX/275)

ΝΑΡΟΧΑ:

Zeest 90-1. (pl. XVI/138);

Kapitan II-1. (pl. XXIX/226);

Benghazi MR 2-1. (pl. XXXVIII/270)

Ștampile: 1. **ΤΟΥΟΝΟΥ** (fig. 125)

Amfore incerte: 1. (pl. XXXIX/278)

Picioare de amforă: 1. (pl. XLII/317), 2. (pl. XLII/323), 3. (pl. XLIII/353), 4. (pl. XLIII/357)

POROLISSUM:

Dopuri de amforă: 1. (pl. I/9)

Dressel 6B; 1. (pl. II/26-stampila **IMP.NRVA.AVG**, fig. 14, 85), 2. (pl. II/27), 3. (pl. III/36), 4. (pl. III/39), 5. (pl. III/44);

Schorgendorfer 558-1. (pl. V/54);

Almagro 50-1. (pl. IX/88; fig. 29);

Zeest 90-1. (pl. XVI/139), 2. (pl. XVII/141), 3. (pl. XVII/145), 4. (pl. XVII/146), 5. (pl. XVII/147);

Knossos 22-1. (pl. XXII/184)

Picioare de amforă: 1. (pl. XLI/287), 2. (pl. XLII/309), 3. (pl. XLII/321), 4. (pl. XLII/332), 5. (pl. XLIII/343), 6. (pl. XLIII/345), 7. (pl. XLIII/351), 8. (pl. XLIII/352), 9. (pl. XLIV/363), 10. (pl. XLIV/364), 11. (pl. XLIV/366), 12. (pl. XLIV/368), 13. (pl. XLIV/372), 14. (pl. XLIV/375), 15. (pl. XLIV/376)

POTAISSA:

Dressel 24-1. ștampila **ΗΡΑΚΛΑΑ**, fig. 102)

ROMULA:

Dopuri de amforă: 1. (pl. I/3), 2. (pl. I/8)

Dressel 6B – 1. (pl. III/37);

Forlimpopoli-1. (pl. VI/59);

Dressel 7-1. (pl. VII/68);

- Dressel 20-1.** (pl. VIII/82);
Almagro 50-1. (pl. IX/87);
Zeest 80-1. (pl. X/96);
Zeest 94-1. (pl. XI/101), 2. (pl. XI/102-tituli picti BUYN, fig. 146); 3. (pl. XI/104);
Zeest 92-1. (pl. XII/112), 2. (pl. XII/114);
Kuzmanov XVI-1. (pl. XIII/116);
Zeest 90-1. (pl. XV/128), 2. (pl. XVI/132), 3. ștampila ΠΑΥΛΟΥ (fig. 97), 4. ștampila [CTP]ΑΤΟΝΕΙΚΟΥ (fig. 115), 5. ștampila ΜΑΡΚΟ (fig. 118);
Knossos 36-1. (pl. XIX/164);
Dressel 24-1. (pl. XX/175), 2. ștampila ΗΡΑΚΛΑ, fig. 103);
Knossos 22-1. (pl. XXII/183);
Dressel 43-1. (pl. XXV/202);
Agora F65/66-1. (pl. XXV/204);
Kapitän II-1. (pl. XXVII/211), 2. (pl. XXVII/212), 3. (pl. XXVII/213), 4. (pl. XXVII/214), 5. (pl. XXVIII/215), 6. (pl. XXVIII/216), 7. (pl. XXVIII/217), 8. (pl. XXVIII/218), 9. (pl. XXVIII/219), 10. (pl. XXVIII/220);
Benghazi LR1-1. (pl. XXXI/235), 2. (pl. XXXI/236-tituli picti XXI, fig. 149);
Benghazi LR2-1. (pl. XXXII);
Africana II „grande”-1. (pl. XXXVI/258), 2. (pl. XXXVI/259);
Benghazi MR 2-1. (pl. XXXVIII/296)
Stampile: 1. **ΚΩΖΩΝ** (fig. 105), 2. **ΚΩΖΩΝ** (fig. 108), 3. **ΚΩΖΩΝ** (fig. 109), 4. ΕΠΙΜΥ[ΠΠΟΥ]- (fig. 110), 5. **ΦΙΛΥΠΠΟΥ** (fig. 111), 6. **ΕΡΜΙΠΠΟΥ** (fig. 112), 7. **ΜΑΝΤΕΙΟΥ** (fig. 122), 8. **ΔΕΚΙΧ ΙΛΟΣ** (fig. 123), 9. **ΜΤΑΥΑΡΕ** (fig. 124), 10. **ΤΑΤΙΑΝΟΥ** (fig. 128)
Tituli picti: 1. XXX, LXIII (fig. 152), 2. ATHE... (fig. 153), 3. ANTX (fig. 154), 4. BONO.. (fig. 155), 5. CED (fig. 156), 6. FERI (fig. 157), 7. PA (fig. 158), 8. SEX COR TA (fig. 159), 9. OLEUM (fig. 160), 10. PE (fig. 161), 11. AE CR (fig. 162), 12. TXA (fig. 163), 13. TQ (fig. 164), 14. NIC (fig. 165), 15. A (fig. 166), 16. CE RI (fig. 167), 17. FT (fig. 168), 18. IET (fig. 169), 19. S (fig. 170), 20. TQ (fig. 171), 21. HIZ (fig. 172), 22. FO (fig. 173)
Picioare de amforă: 1. (pl. XLI/294), 2. (pl. XLI/299), 3. (pl. XLI/305), 4. (pl. XLI/306), 5. (pl. XLII/319), 6. (pl. XLII/325), 7. (pl. XLII/330), 8. (pl. XLIII/339), 9. (pl. XLIII/356), 10. (pl. XLIV/358), 11. (pl. XLIV/361), 12. (pl. XLIV/379)

SUCIDAVA:

- Kuzmanov II-1.** (pl. XIV/122);
Zeest 90-1. Ștampila CTPΑΤΟΝΕΙΚΟΥ (fig. 69);
Rădulescu 7-1. (pl. XXIII/186);
Benghazi LR1-1. (pl. XXX/231), 2. (pl. XXXI/237);
Benghazi LR 8-1. (pl. XXXVII/268, fig. 77);
Egloff 172-1. (pl. XXXIX/274, fig. 84)
Stampile: 1. **ΚΩΖΩΝ** (fig. 106), 2. **ΕΦΗ(BOY)** (fig. 127)
Tituli picti: 1. DPXGB (fig. 151)

TIBISCUM:

- Dopuri de amforă: 1. (pl. I/2), 2. (pl. I/7), 3. (pl. I/10), 4. (pl. I/11), 5. (pl. I/15)
Dressel 2-4; 1. (pl. II/23), 2. (pl. II/24), 3. (pl. II/25);
Dressel 6B – 1. (pl. III/38), 2. (pl. IV/47), 3. (pl. IV/48), 4. (pl. IV/49);
Schorgendorfer 558-1. (pl. V/56);
Forlimpopoli-1. (pl. VI/58-grafitti **FORTVNAE**, fig. 16, 131), 2. (pl. VI/61), 3. (pl. VI/62), 4. (pl. VI/63), 5. (pl. VII/65);
Dressel 7-1. (pl. VII/69, fig. 22);
Dressel 11-1. (pl. VII/70), 2. (pl. VIII/73, fig. 23);
Dressel 20-1. (pl. VIII/74-ștampila **MMACSVR**-fig. 24, 86), 2. (pl. VIII/81), 3. (pl. IX/83);
Matagallaris 1-1. (pl. IX/84);
Dressel 14b-1. (pl. IX/85, fig. 28);
Almagro 50-1. (pl. IX/90);
Gauloise 5-1. (pl. X/92);
Zeest 80-1. (pl. X/98, fig. 36);
Zeest 94-1. (pl. XI/99, fig. 37), 2. (pl. XI/105);
Zeest 92-1. (pl. XII/113, fig. 39);
Kuzmanov II-1. (pl. XIV/123);
Zeest 90-1. (pl. XIV/126-tituli picti **LIVS**-fig. 48, 137), 2. (pl. XV/129), 3. (pl. XVIII/154), 4. (pl. XVIII/155), 5. ștampila **[IIAY]AOY** (fig. 98), 6. ștampila **IIAYA[OY]** (fig. 99), 7. ștampila **IIAYA[OY]** (fig. 100), 8. ștampila **CTPA[TONEIKOY]** (fig. 117), 9. ștampila **MAPKOY** (fig. 119);
Knossos 36-1. (pl. XIX/161), 2. (pl. XIX/163, fig. 49-grafitti **XP**, fig. 132-tituli picti **PE**), 3. (pl. XX/170), 4. (pl. XX/171);
Knossos 22-1. (pl. XXII/180, fig. 52);
Rhodian-1. (pl. XXIV/191, fig. 57), 2. (pl. XXIV/195), 3. (pl. XXIV/196);
Koan-1. (pl. XXV/198), 2. (pl. XXV/199);
Knidian-1. (pl. XXV/200);
Agora F65/66-1. (pl. XXVI/207, fig. 61);
Carthage LRA4-1. (pl. XXXIV/249);
Dressel 30-1. (pl. XXXV/250, fig. 71);
Africana II „grande”-1. (pl. XXXV/253), 2. (pl. XXXV/254/a-b, fig. 74- tituli picti **E EFNI** OGTL-fig. 150), 3. (pl. XXXVI/255-tituli picti **MRMR**, fig. 144), 4. (pl. XXXVI/256), 5. (pl. XXXVI/257);
Africana I „piccolo”-1. (pl. XXXVII/266);
Benghazi MR1-1. (pl. XXXVII/267, fig. 76)
Amfore incerte: 1. (pl. XL/280), 2. (pl. XL/281), 3. (pl. XL/283)
Grafitti: 1. **PPCO** (fig. 133)

ANGUSTIA:

- Dressel 20-1**. (pl. VIII/76);
Zeest 90-(pl. XVIII/159-tituli picti **EALI**, fig. 134)

APUS FLUMEN:

Dressel 6B; 1. (pl. II/29-stampila **OFF.OCLO**, fig. 88)

ARCIDAVA:

Dressel 6B – 1. (pl. III/32-stampila **CEME**[IO E], fig. 93);

Dressel 20-1. (pl. VIII/75);

Stampile: 1. **C.IV.R** (fig. 87), 2. **PLEGONT** (fig. 94)

BERZOBIS:

Zeest 92-1. (pl. XIII/115)

CAPUT STENARUM?: (SIBIU)

Benghazi LR1-1. (pl. XXX/229)

CENTUM PUTEI:

Zeest 64-1. (pl. XII/108, fig. 38)

Picioare de amfora: 1. (pl. XLIII/355)

CINGȘOR:

Dressel 20-1. (pl. VIII/80);

Zeest 80-1. (pl. X/97)

Picioare de amfora: 1. (pl. XLIII/334)

CUMIDAVA:

Zeest 94-1. (pl. XI/103)

GAGANAE:

Dressel 6B – 1. (pl. IV/50);

Forlimpopoli 1. (pl. VII/64);

Portorecanati-1. (pl. VII/67)

GORNEA:

Zeest 90-1. (pl. XIV/125);

Benghazi LR1-1. (pl. XXIX/227-tituli picti XZ3 XX3, fig. 100), 2. (pl. XXIX/228), 3. (pl. XXX/230, fig. 63), 4. (pl. XXX/232), 5. (pl. XXX/233-tituli picti Hi Xh, fig. 148);

Benghazi LR2-1. (pl. XXXII/241), 2. (pl. XXXII/242)

Stampile: 1. **CYNE TOY** (fig. 95)

HINOVA:

Kuzmanov II-1. (pl. XIII/120)

ILIȘUA:

Dressel 6B; 1. (pl. II/28);

Kapitän II-1. (pl. XXVIII/221)

Picioare de amfora: 1. (pl. XLIII/346), 2. (pl. XLIV/362)

LARGIANA:

Schorgendorfer 558-1. (pl. V/53, fig. 15)

POJEJENA:

Forlimpopoli-1. (pl. VI/60)

PRAETORIUM:

Dressel 6B – 1. (pl. III/40);

Knossos 18-1. (pl. XIII/119);

Zeest 90-1. (pl. XVI/136), 2. (pl. XVI/137);

Rhodian-1. (pl. XXIV/189);

Dressel 30-1. (pl. XXXV/251);

Africana II „grande”-1. (pl. XXXVI/261)

Picioare de amfora: 1. (pl. XLI/284), 2. (pl. XLI/286), 3. (pl. XLI/297), 4. (pl. XLIII/336), 5. (pl. XLIII/354)

SAMUM:

Dressel 6B – 1. (pl. IV/46);

Zeest 92-1. (pl. XII/110)

SLĂVENI:

Zeest 90-1. (pl. XVII/140-tituli picti ÄIO, fig. 140);

Agora F65/66-1. (pl. XXVI/206)

TIHĂU:

Forlimpopoli-1. (pl. VII/66)

AITON:

Dressel 20: 1. Ștampila **VIRGIN** (fig. 90)

CRISTEȘTI:

Schorgendorfer 558-1. (pl. V/55-tituli picti OL NIG EXD EXC AMNI-fig. 136)

GÂRLA MARE:

Kapitan II-1. (pl. XXVI/210)

Amfore incerte: 1. (pl. XL/282)

GROJDIBOD:

Zeast 90-1. (pl. XVI/131)

MICĂSASA: **Knossos 36-1.** (pl. XX/173)

ORLEA:

Dopuri de amforă: 1. (pl. I/6), 2. (pl. I/16)

Gauloise 5-1. (pl. X/95);

Rădulescu IIIA-1. (pl. XIII/118, tituli picti NI-fig. 145);

Rădulescu 7-(pl. XXIII/185, fig. 53; Ștampila **ΡΟΥΦΟΥ** (fig. 126);

Dressel 5-1. (pl. XXIV/187);

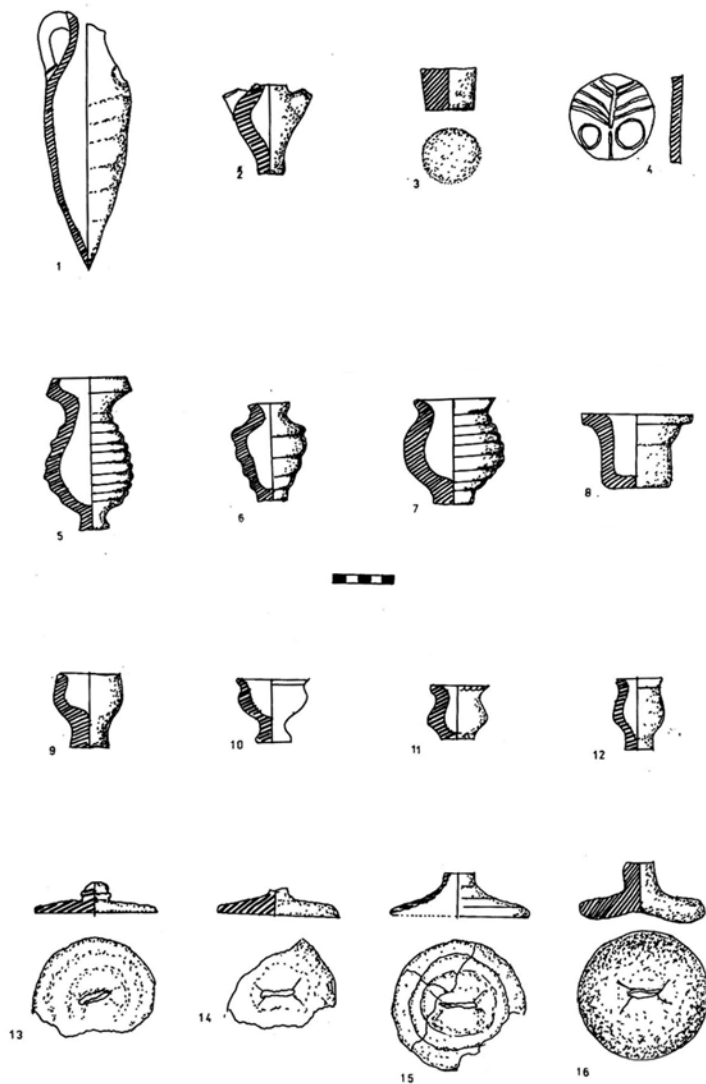
Benghazi LR1-1. (pl. XXXI/234), 2. (pl. XXXII/239)

Picioare de amfora: 1. (pl. XLI/303), 2. (pl. XLI/304), 3. (pl. XLI/307), 4. (pl. XLII/310), 5. (pl. XLII/316), 6. (pl. XLII/324), 7. (pl. XLII/326), 8. (pl. XLII/327), 9. (pl. XLII/329), 10. (pl. XLIII/337), 11. (pl. XLIII/341), 12. (pl. XLIII/342), 13. (pl. XLIII/344), 14. (pl. XLIII/347), 15. (pl. XLIII/349), 16. (pl. XLIV/359), 17. (pl. XLIV/360), 18. (pl. XLIV/365), 19. (pl. XLIV/383), 20. (pl. XLIV/384)

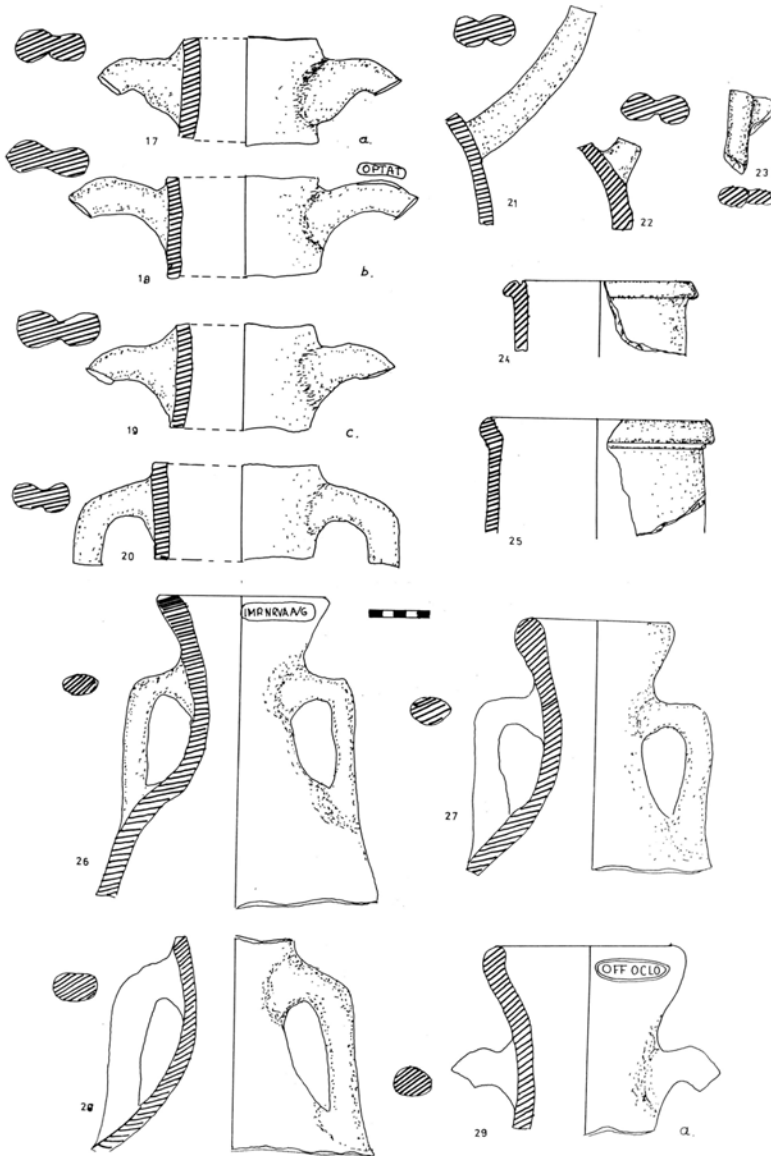
ȘIMIAN:

Picioare de amfora: 1. (pl. XLI/302)

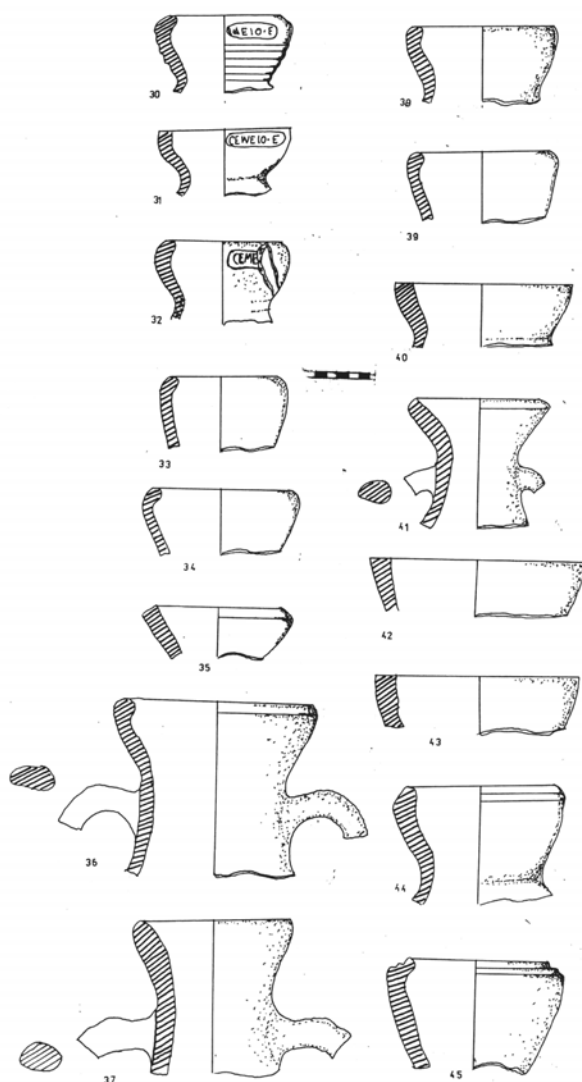
PLANȘE

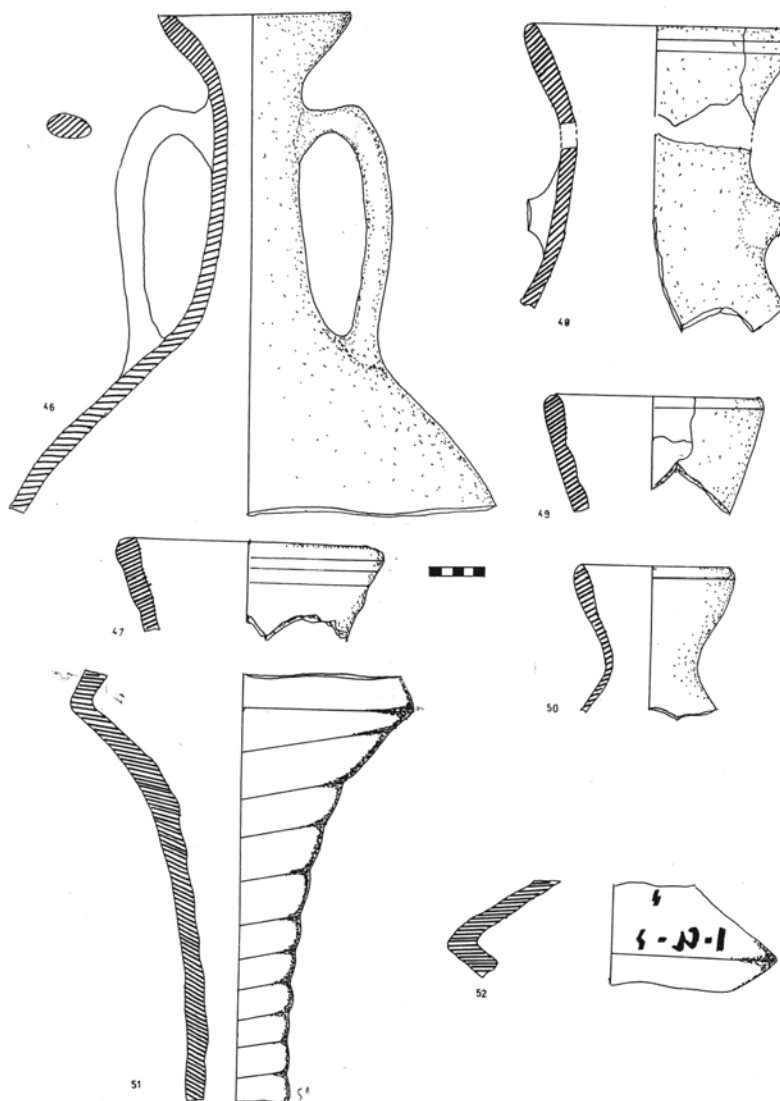
pl. I. Dopuri de amforă: 1. *Drobeta*; 2. *Tibiscum*; 3. *Romula*. 4. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 5. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 6. *Orlea*; 7. *Tibiscum*; 8. *Romula*; 9. *Porolissum*; 10. *Tibiscum*; 11. *Tibiscum*; 12. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 13. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 14. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 15. *Tibiscum*; 16. *Orlea*

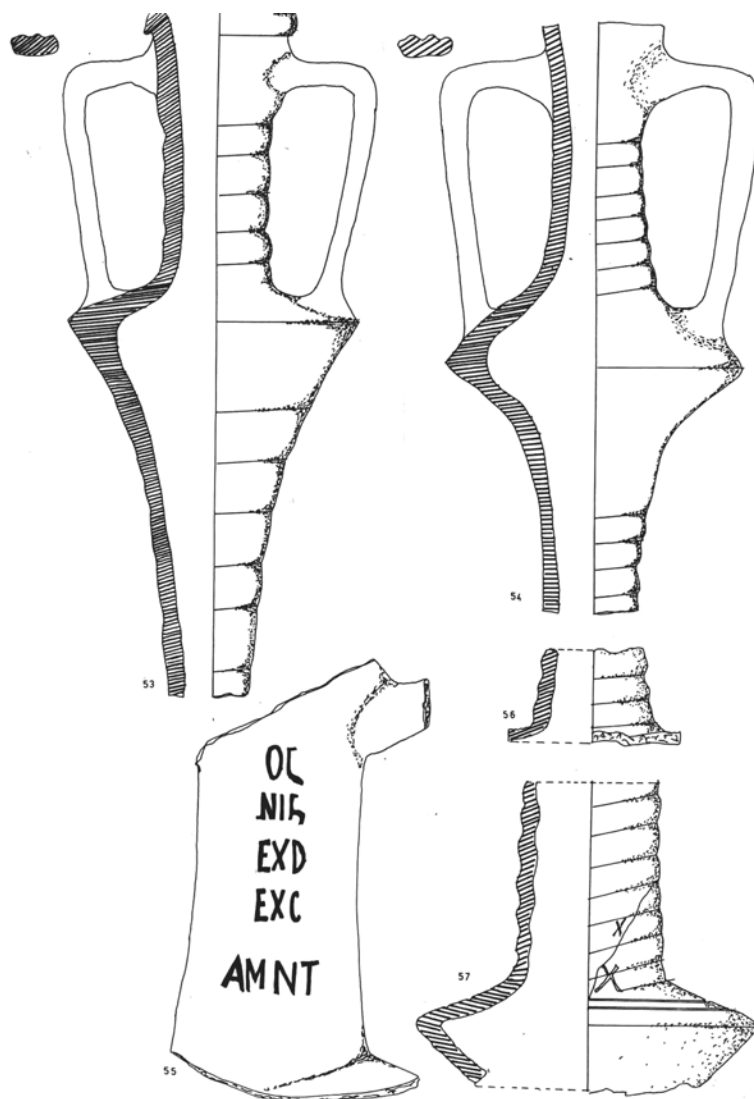
Pl. II. Tipul **Dressel 2-4**: 17. *Colonia Apulensis*; 18. *Colonia Apulensis*; 19. *Colonia Apulensis*; 20. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 21. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 22. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 23. *Tibiscum*; 24. *Tibiscum*; 25. *Tibiscum*. Tipul **Dressel 6B**: 26. *Porolissum*; 27. *Porolissum*; 28. *Ilișua*; 29. *Apus Flumen*

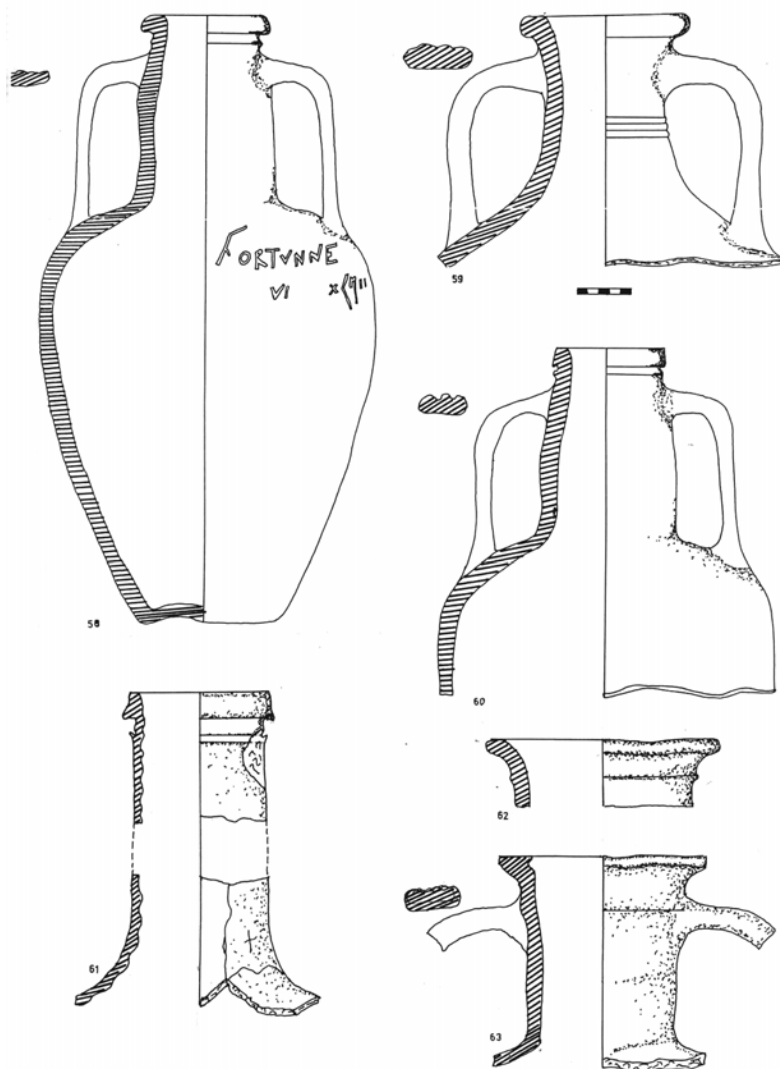
pl. III. Tipul **Dressel 6B**: 30. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 31. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 32. *Arcidava*; 33. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 34. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 35. *Dierna*; 36. *Porolissum*; 37. *Romula*; 38. *Tibiscum*; 39. *Porolissum*; 40. *Praetorium*; 41. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 42. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 43. *Dierna*; 44. *Porolissum*; 45. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

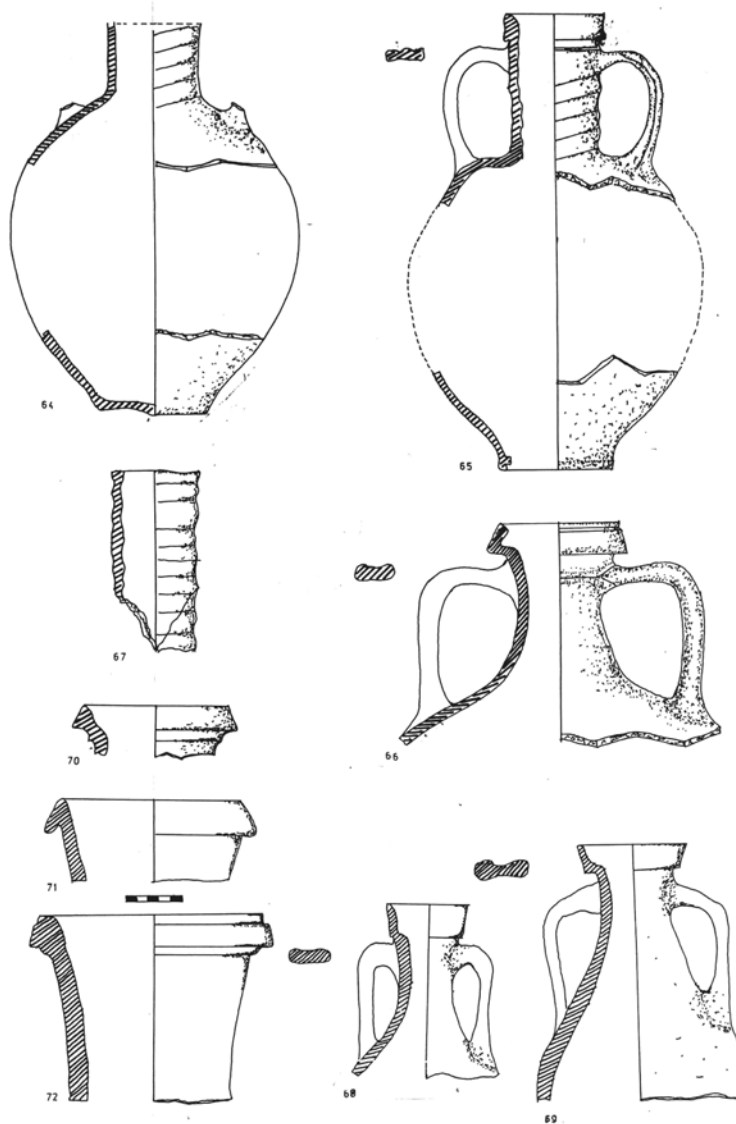
pl. IV. Tipul **Dressel 6B**: 46. *Samum*; 47. *Tibiscum*; 48. *Tibiscum*; 49. *Tibiscum*; 50. *Gaganae*. Tipul **Schörgendorfer 558B**: 51. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 52. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

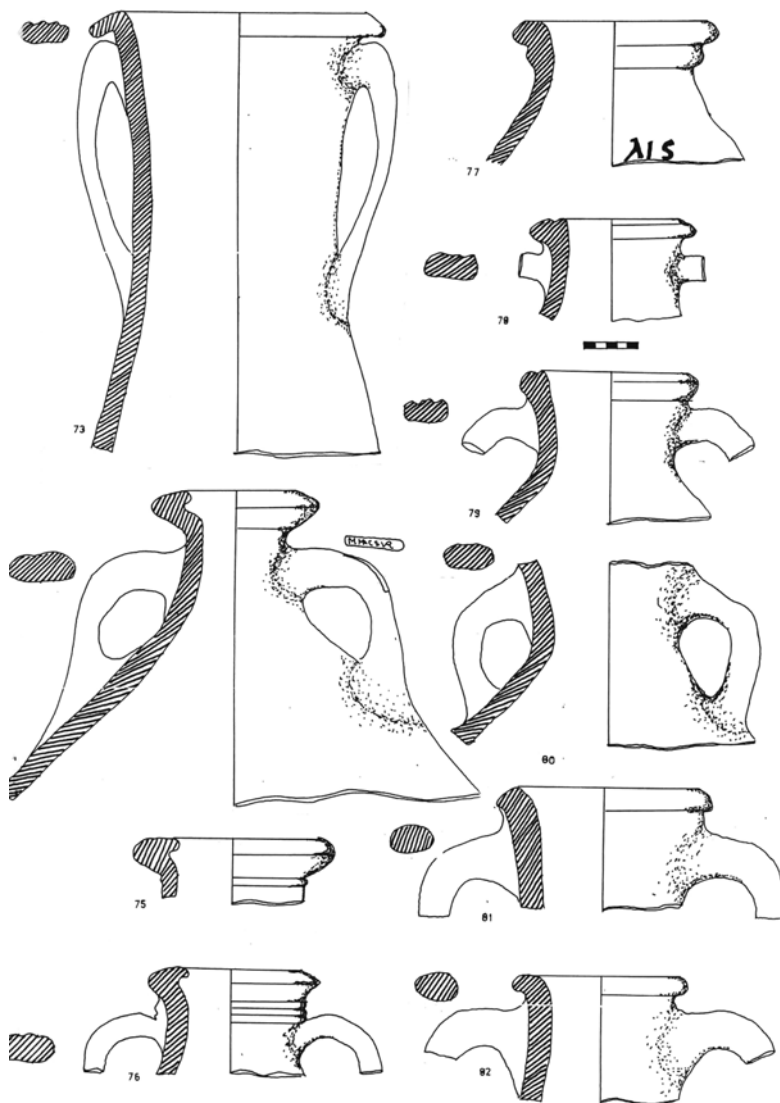
pl. V. Tipul **Schörgendorfer 558B**: 53. *Largiana*; 54. *Porolissum*; 55. *Cristești*; 56. *Tibiscum*; 57. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

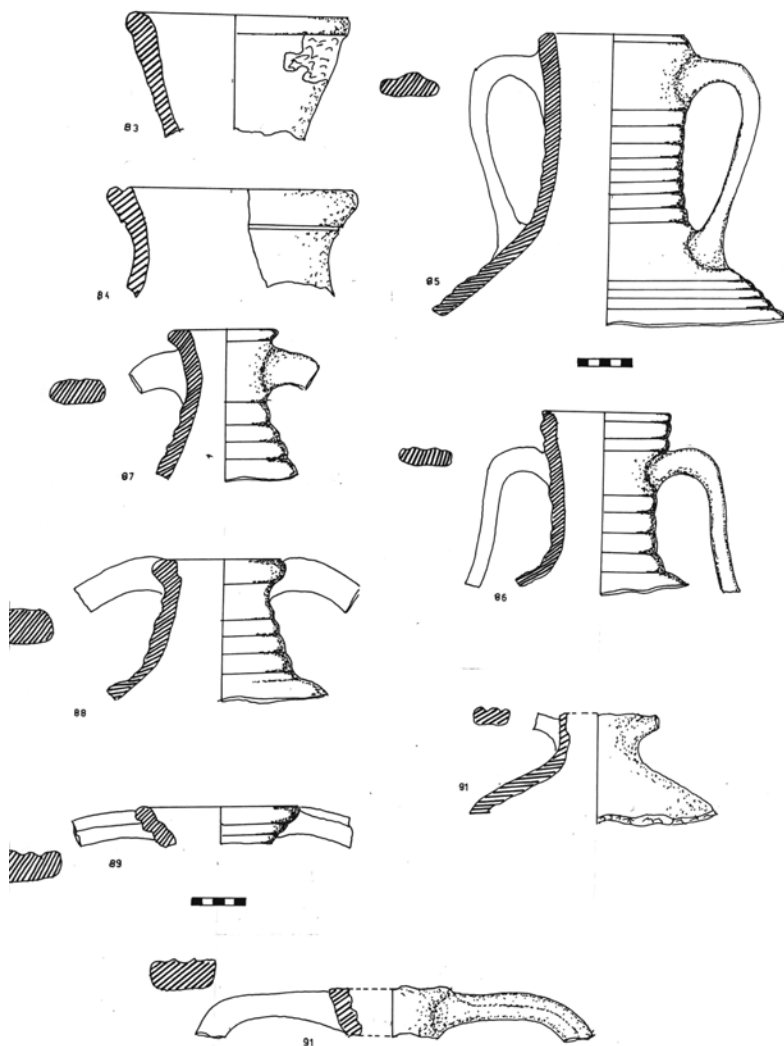
pl. VI. Tipul **Forlimpopoli**: 58. *Tibiscum*; 59. *Romula*; 60. *Pojejena*; 61. *Tibiscum*; 62. *Tibiscum*; 63. *Tibiscum*;

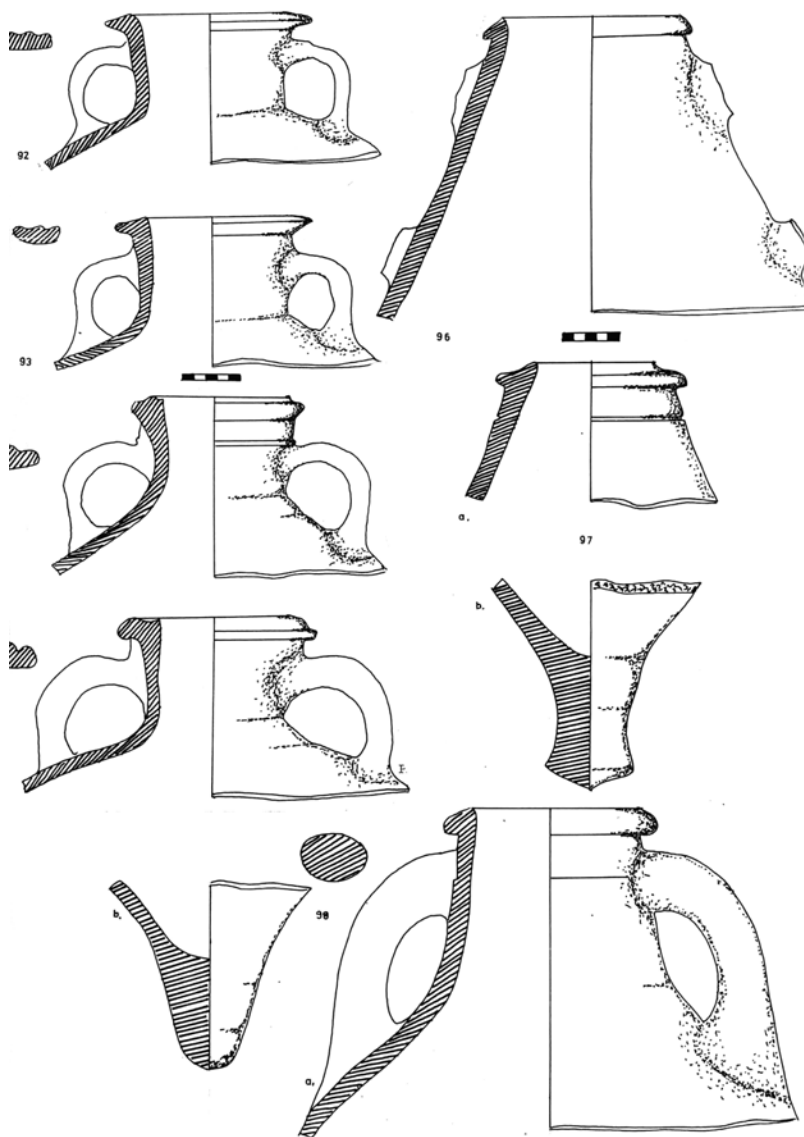
pl. VII. Tipul **Forlimpopoli**: 64. *Gaganae*; 65. *Tibiscum*; 66. Tihău.
 Amfore din „*Dalmatia*”. Tipul **Portorecanati**: 67. *Gaganae*
 Amfore din „*Baetica*”. Tipul **Dressel 7**: 68. *Romula*; 69. *Tibiscum*. Tipul **Dressel 11**:
 70. *Tibiscum*; 71. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 72. *Colonia Ulpia*
Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa

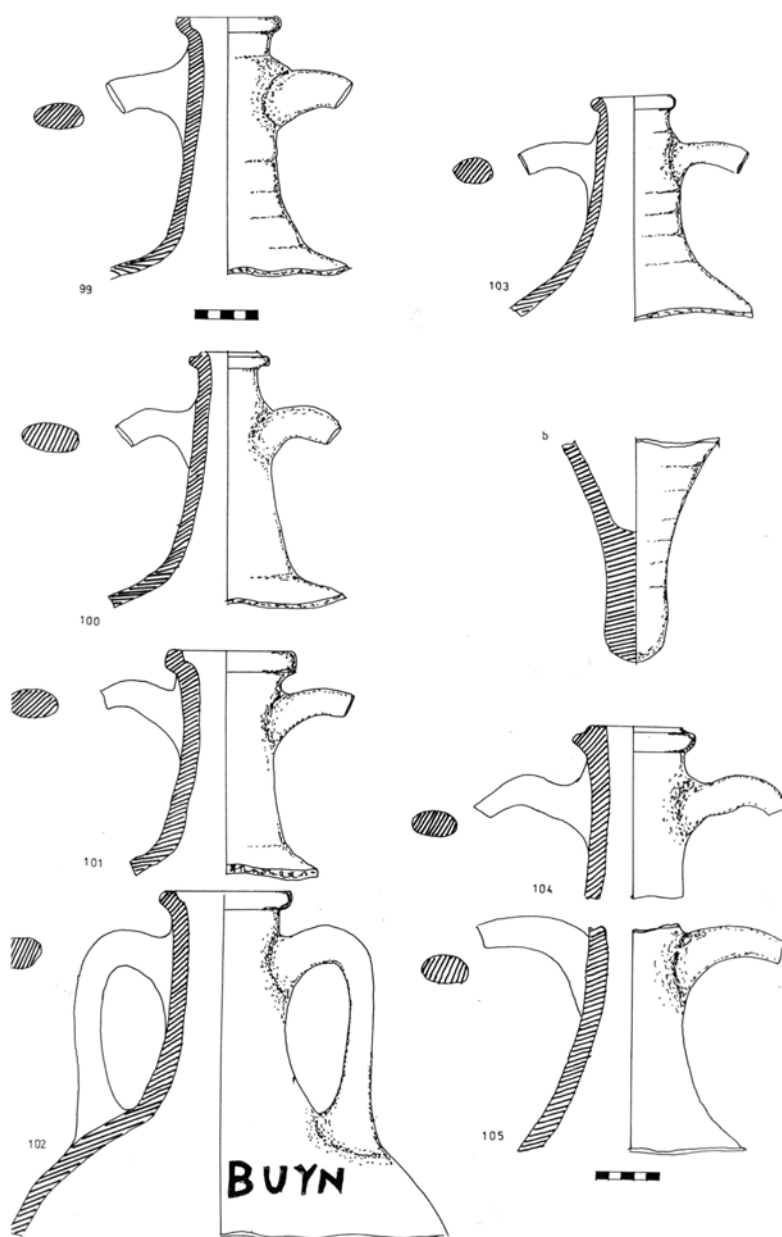
pl. VIII. Tipul Dressel 11: 73. *Tibiscum*; Tipul Dressel 20: 74. *Tibiscum*; 75. *Arcidava*; 76. *Angustia*; 77. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 78. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 79. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 80. *Cingşor*; 81. *Tibiscum*; 82. *Romula*

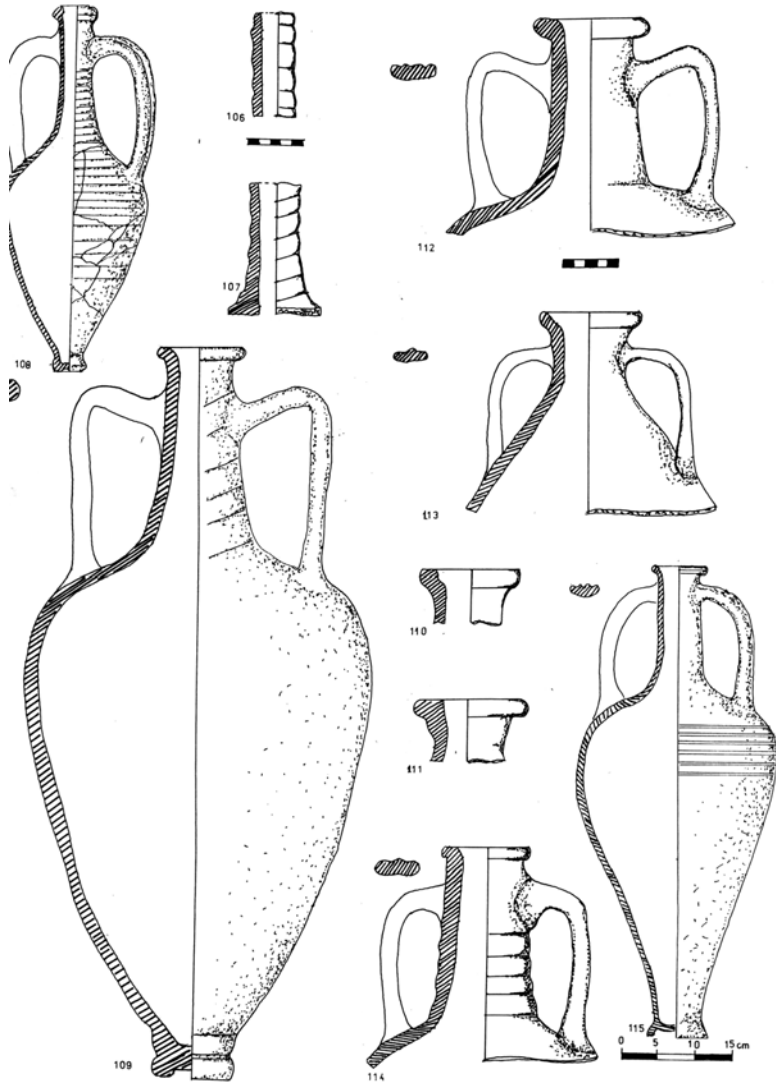
pl. IX. Tipul **Dressel 20**: 83. *Tibiscum*. Tipul **Matagallaris 1**: 84. *Tibiscum*. Amfore din „*Lusitania*”. Tipul **Dressel 14b**: 85. *Tibiscum*; 86. *Dierna*. Tipul **Almagro 50**: 87. *Romula*; 88. *Porolissum*; 89. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 90. *Tibiscum*. Amfore din „*Gallia*”. Tipul **Gauloise 4**: 91. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

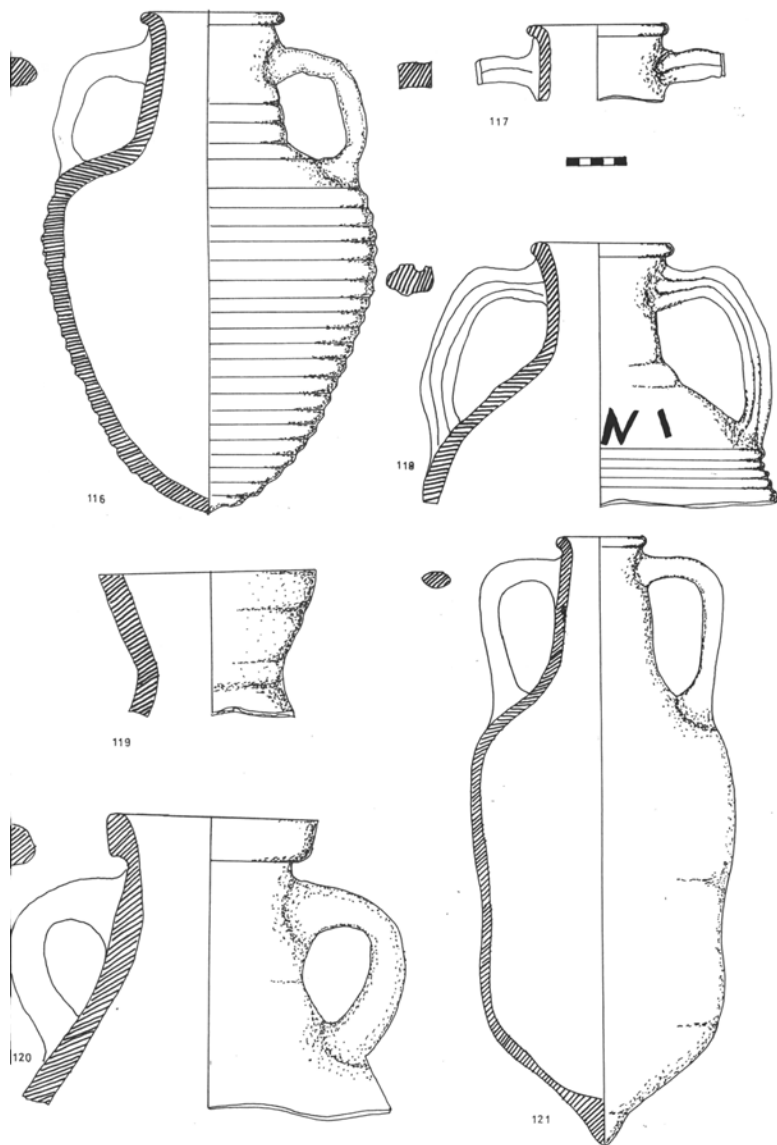
pl. X. Tipul **Gauloise 5**: 92. *Tibiscum*; 93. *Colonia Apulensis*; 94. *Dierna*; 95. *Orlea*.
 Amfore din „*Moesia Inferior/Schithya Minor*”. Tipul **Zeest 80**; 96. *Romula*; 97.
Cingșor; 98. *Tibiscum*.

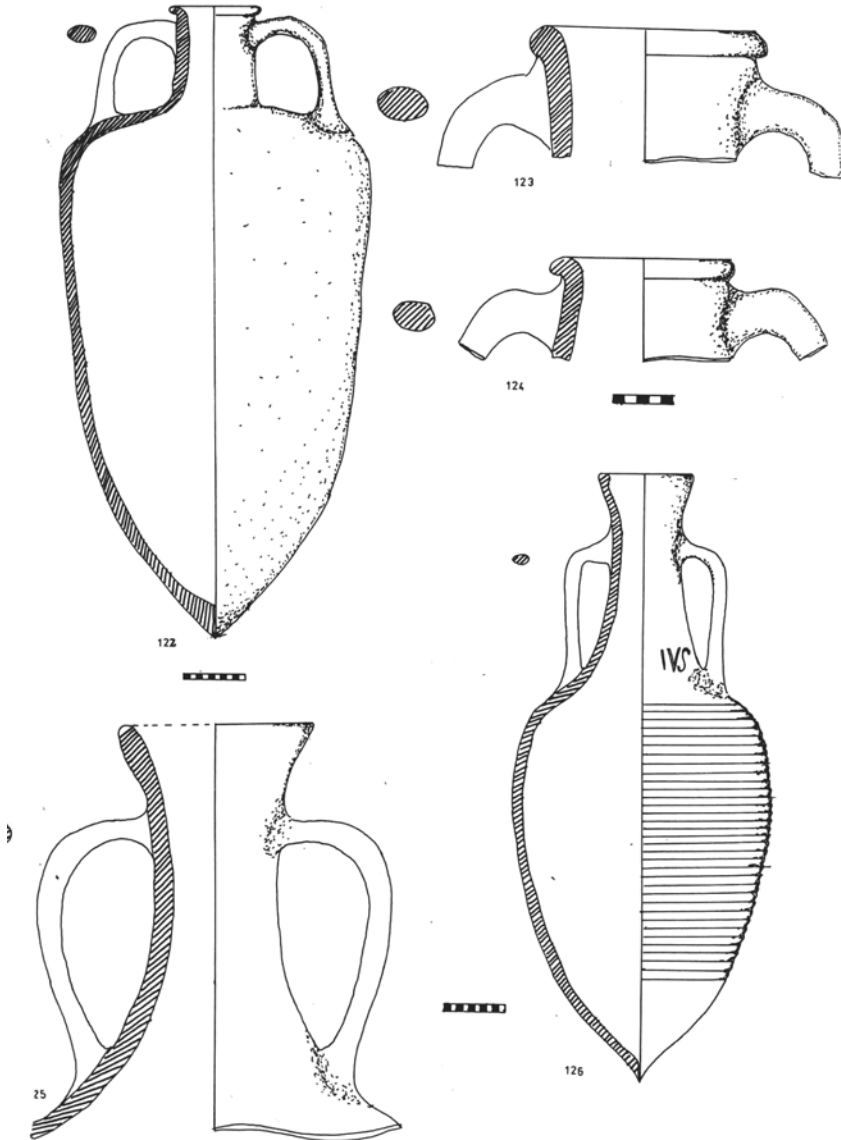
pl. XI. Tipul Zeest 94; 99. *Tibiscum*; 100. *Drobeta*; 101. *Romula*; 102. *Romula*; 103. *Cumidava*; 104. *Romula*; 105. *Tibiscum*

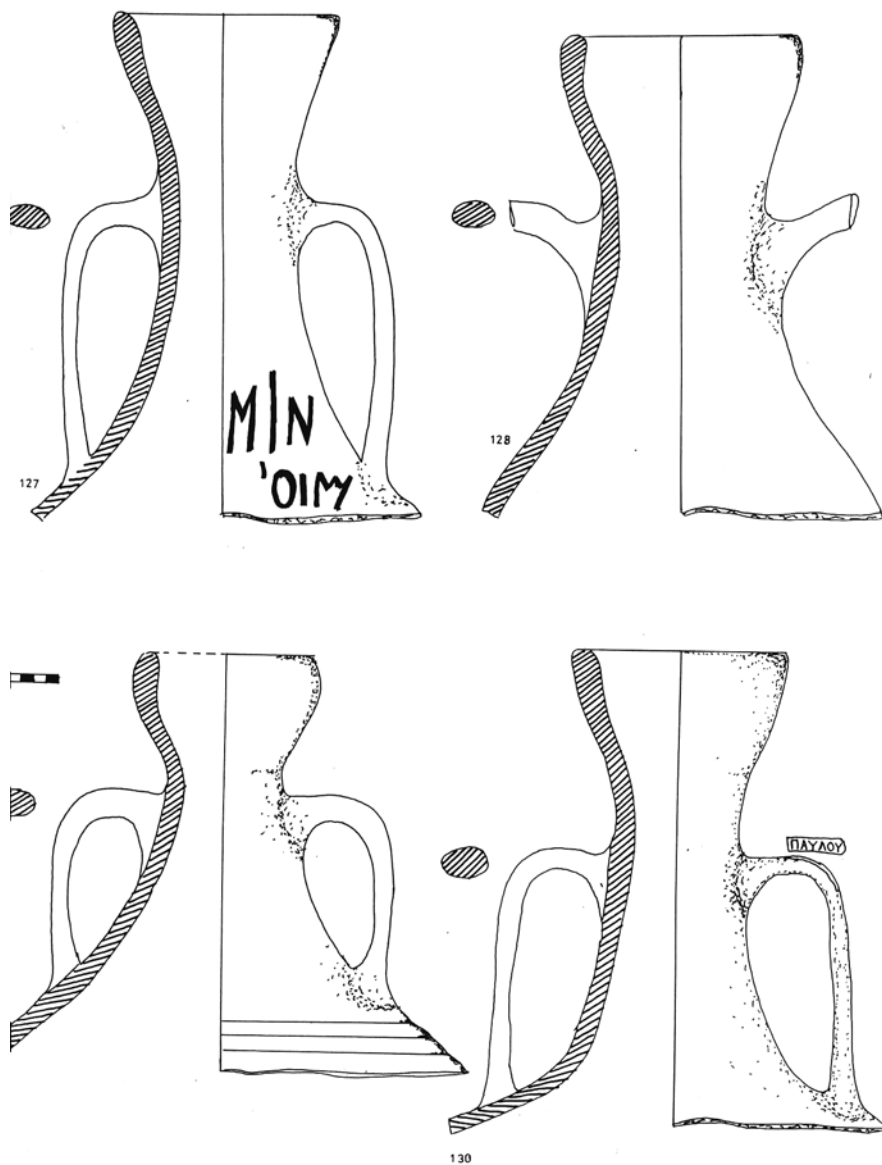
pl. XII. Tipul **Zeast 64**: 106. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 107. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 108. *Centum Putei*. Tipul **Zeast 92**: 109. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 110. *Samum*; 111. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 112. *Romula*; 113. *Tibiscum*; 114. *Romula*; 115. *Berzobis*

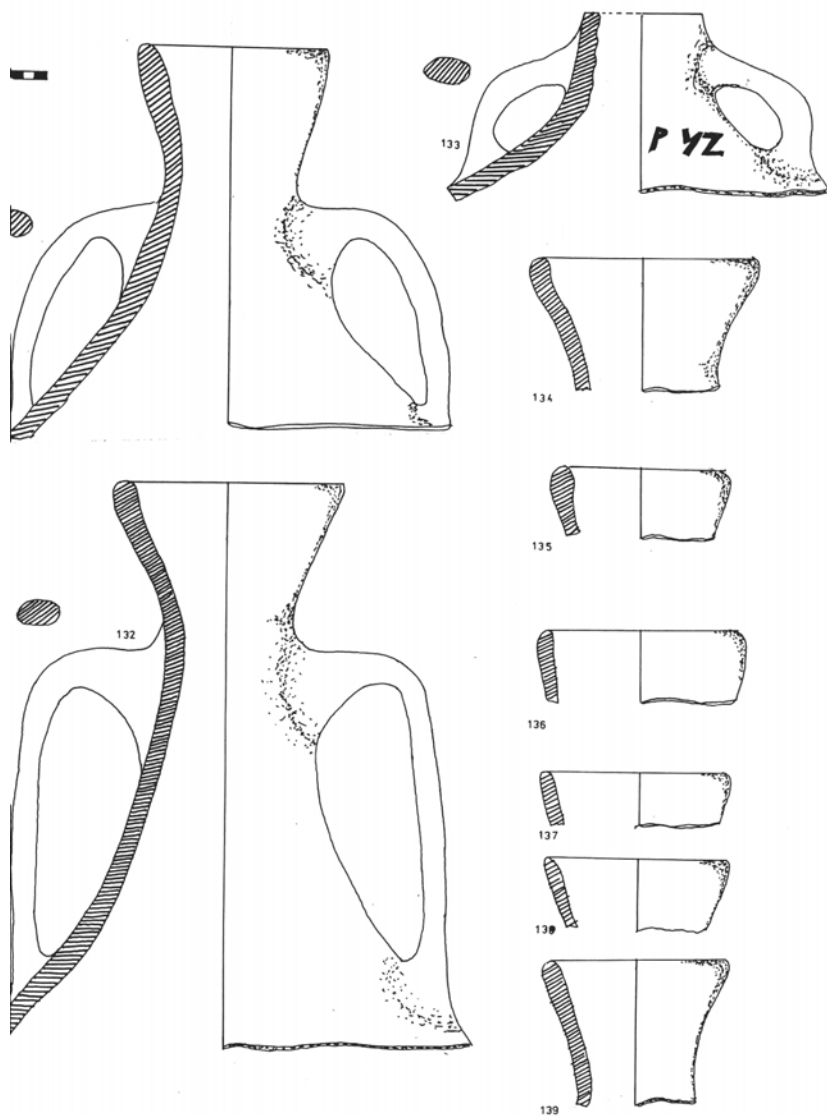
pl. XIII. Tipul **Kuzmanov XVI**: 116. *Romula*. Tipul **Rădulescu IIIA**: 117. *Dierna*; 118. Orlea. Amfore din „*Thracia*”. Tipul **Knossos 18**: 119. *Praetorium*. Tipul **Kuzmanov II**: 120. *Hinova*; 121. *Drobeta*;

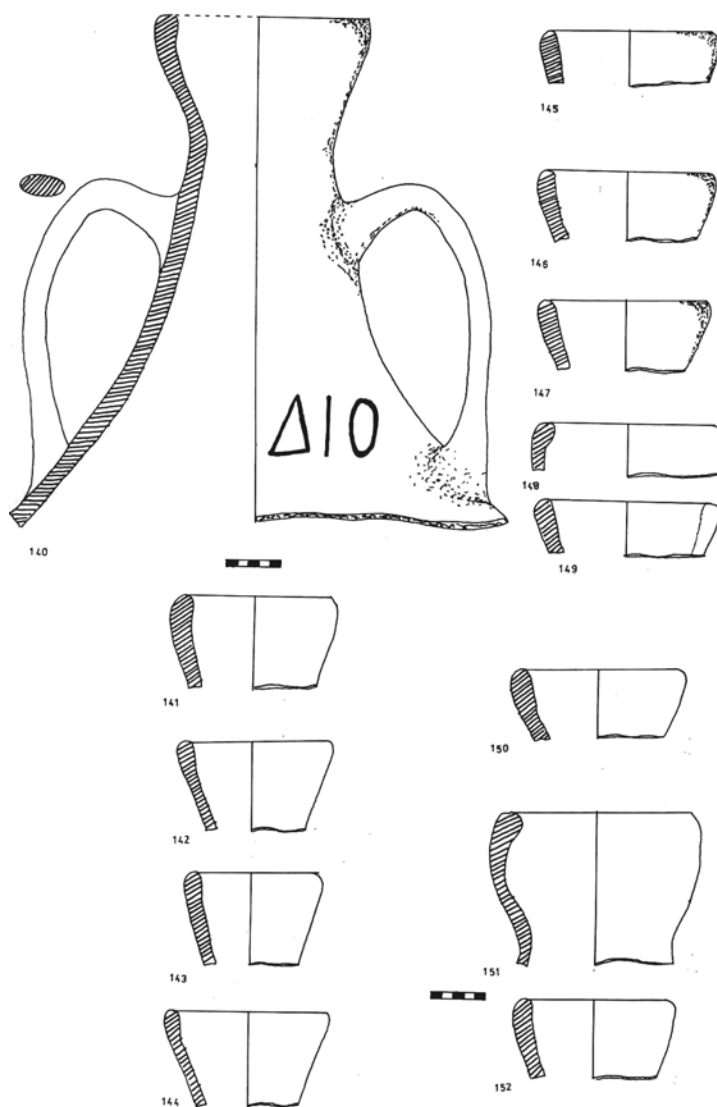
pl. XIV. Tipul **Kuzmanov II**: 122. *Sucidava*; 123. *Tibiscum*; 124. *Dierna*. Amfore din „*Pontus et Bithynia*”. Tipul **Zeest 90**: 125. *Gornea*; 126. *Tibiscum*

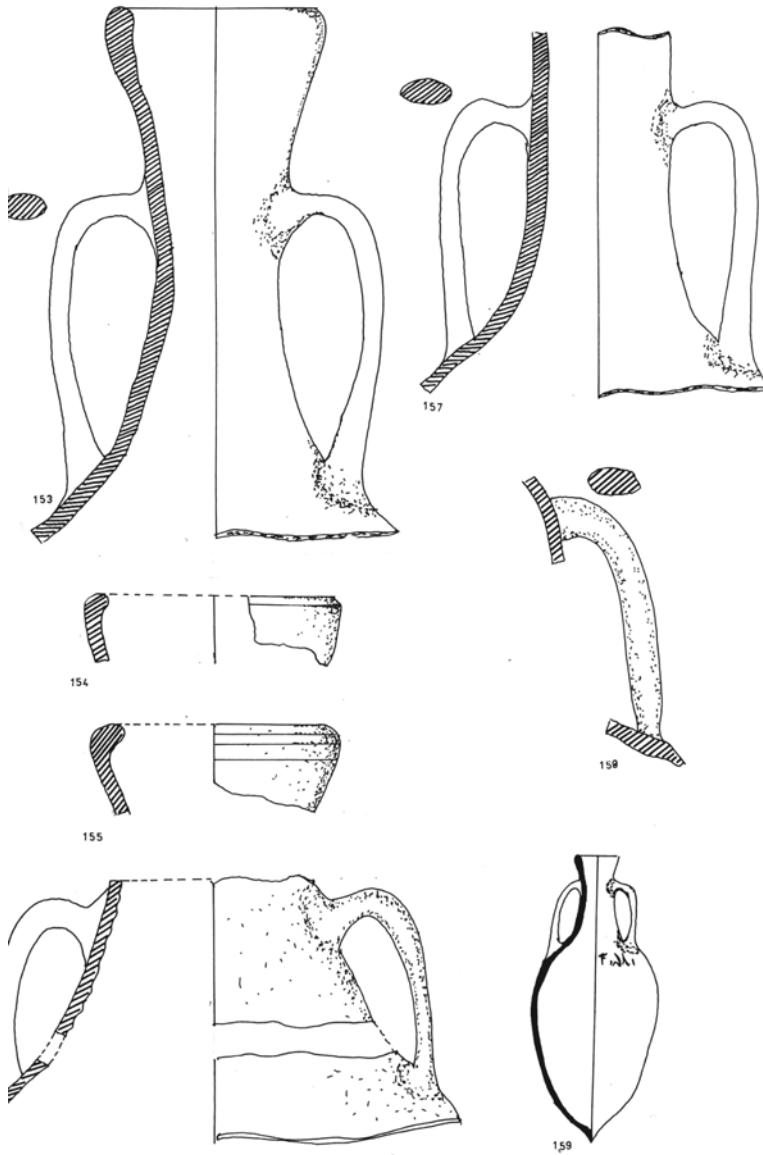
pl. XV. Tipul Zeest 90: 127. Drobeta; 128. Romula; 129. Tibiscum; 130. Drobeta

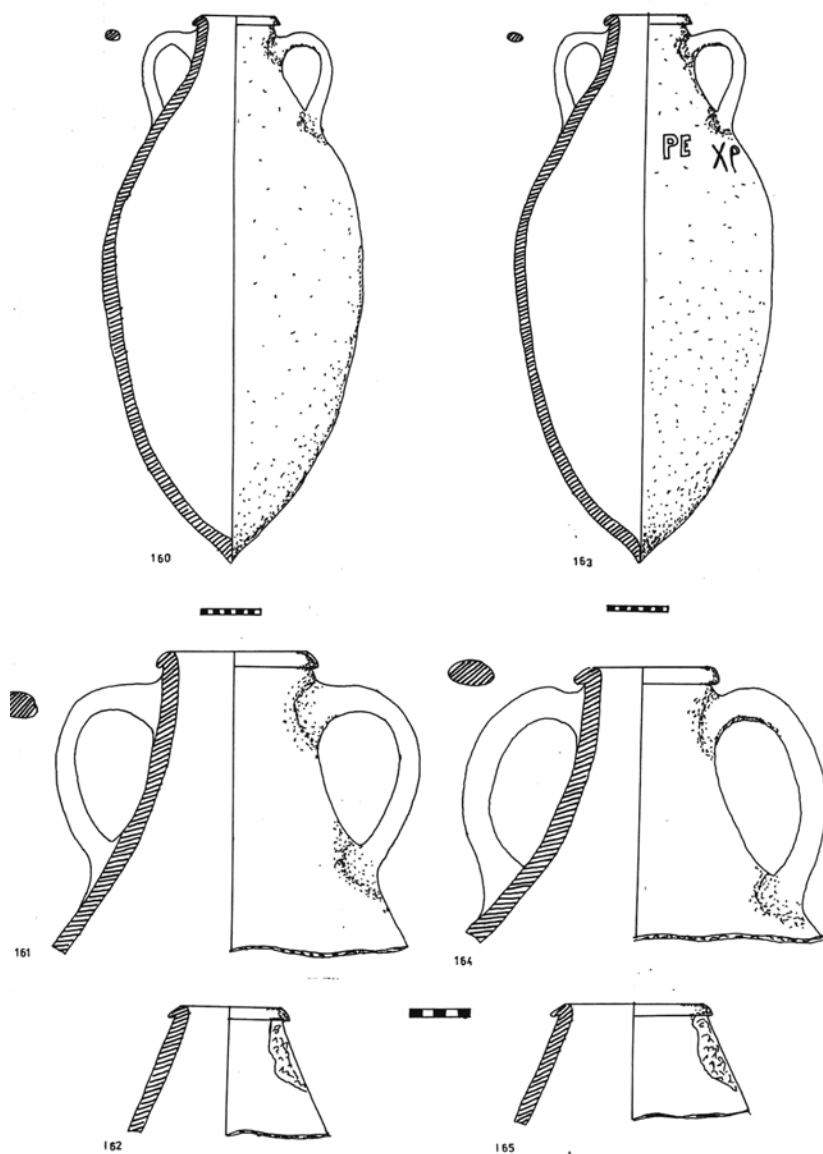
pl. XVI. Tipul **Zcest 90**: 131. Grojdibod; 132. *Romula*; 133. *Dierna*; 134. *Dierna*; 135. *Dierna*; 136. *Praetorium*; 137. *Praetorium*; 138. *Napoca*; 139. *Porolissum*

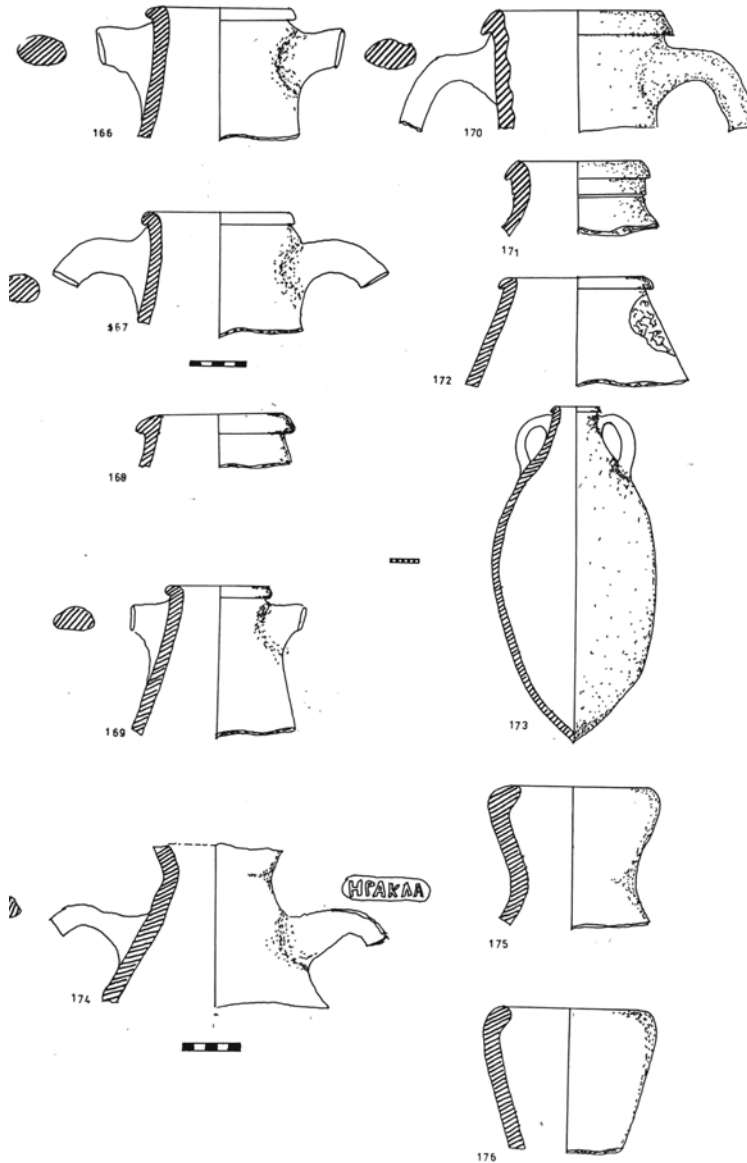
pl. XVII. Tipul **Zeast 90**; 140. Slăveni; 141. *Porolissum*; 142. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 143. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 144. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 145. *Porolissum*; 146. *Porolissum*; 147. *Porolissum*; 148. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 149. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 150. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 151. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

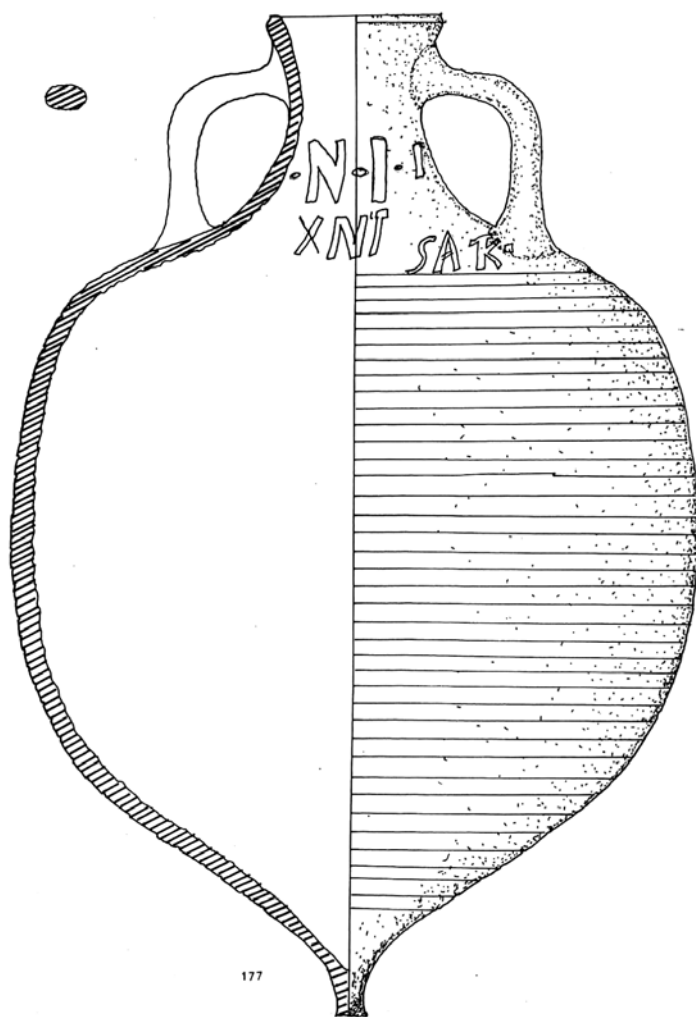
pl. XVIII. Tipul **Zeast 90**; 153. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 154. *Tibiscum*; 155. *Tibiscum*; 156. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 157. *Municipium Apulense*; 158. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 159. *Angustia*

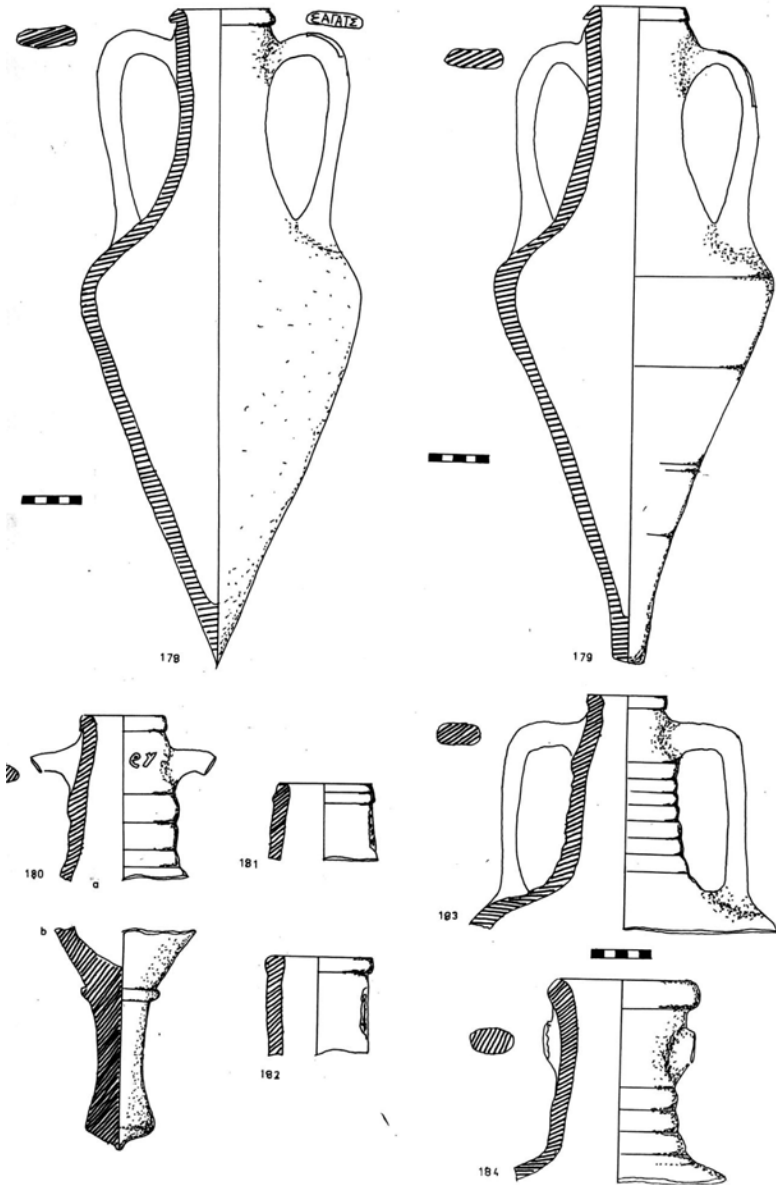
pl. XIX. Tipul **Knossos 36**: 160. *Drobeta*; 161. *Tibiscum*; 162. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 163. *Tibiscum*; 164. *Romula*; 165. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

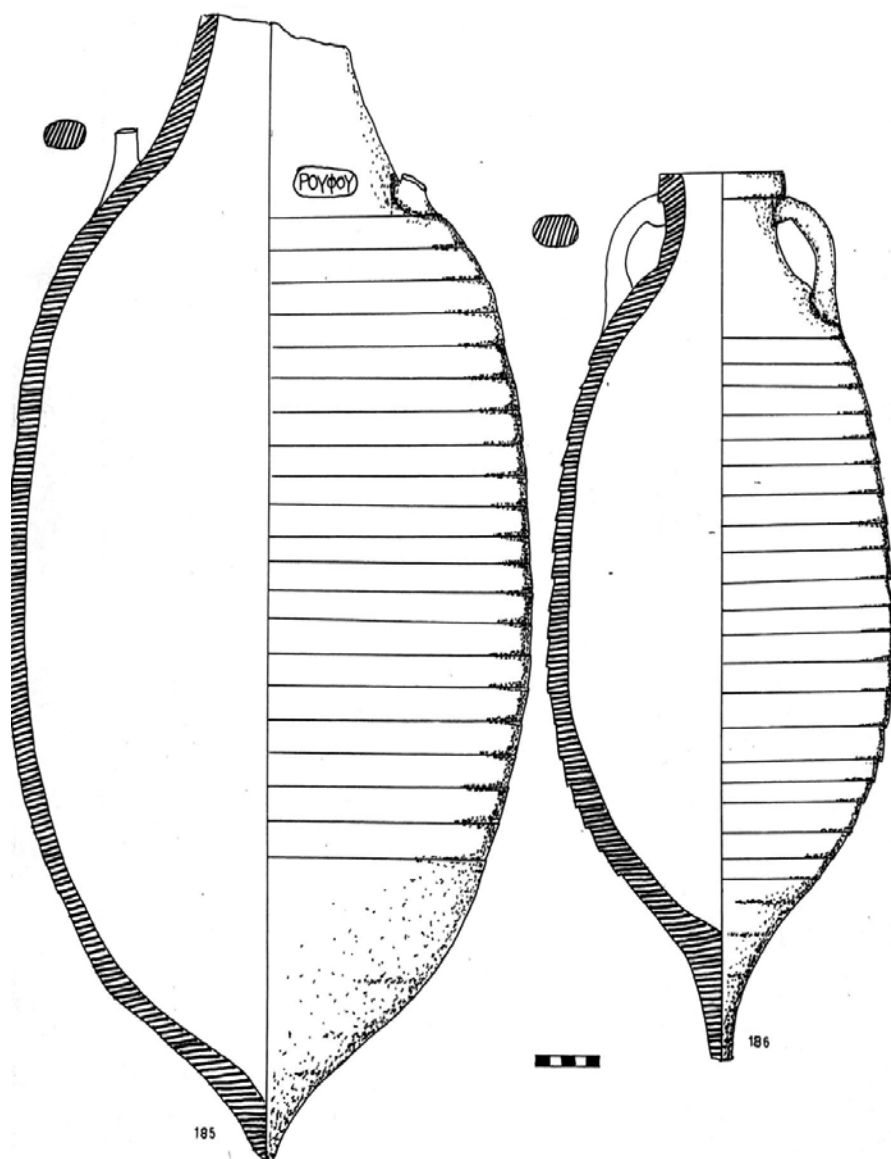
pl. XX. Tipul **Knossos 36**: 166. *Dierna*; 167. *Dierna*. 168. *Dierna*; 169. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 170. *Tibiscum*; 171. *Tibiscum*; 172. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 173. *Micăsasa*. Tipul **Dressel 24**: 174. *Drobeta*; 175. *Romula*; 176. *Dierna*

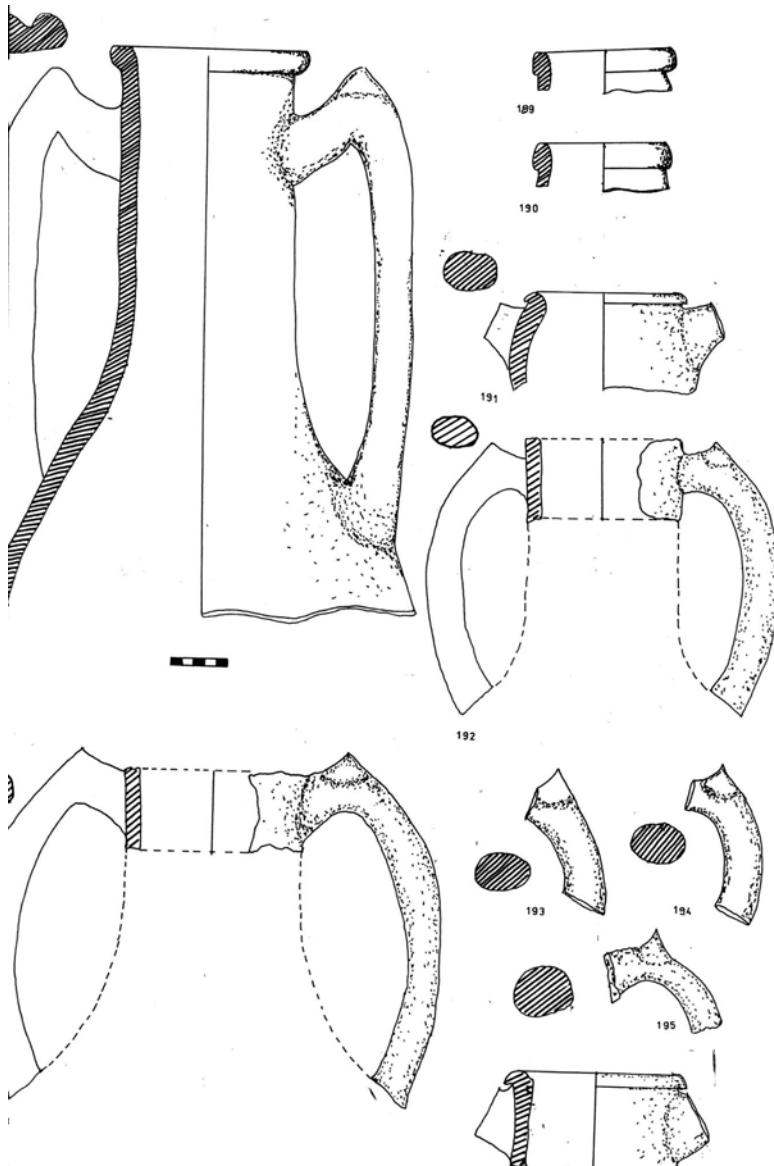
pl. XXI. Tipul **Dressel 24**; 177. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

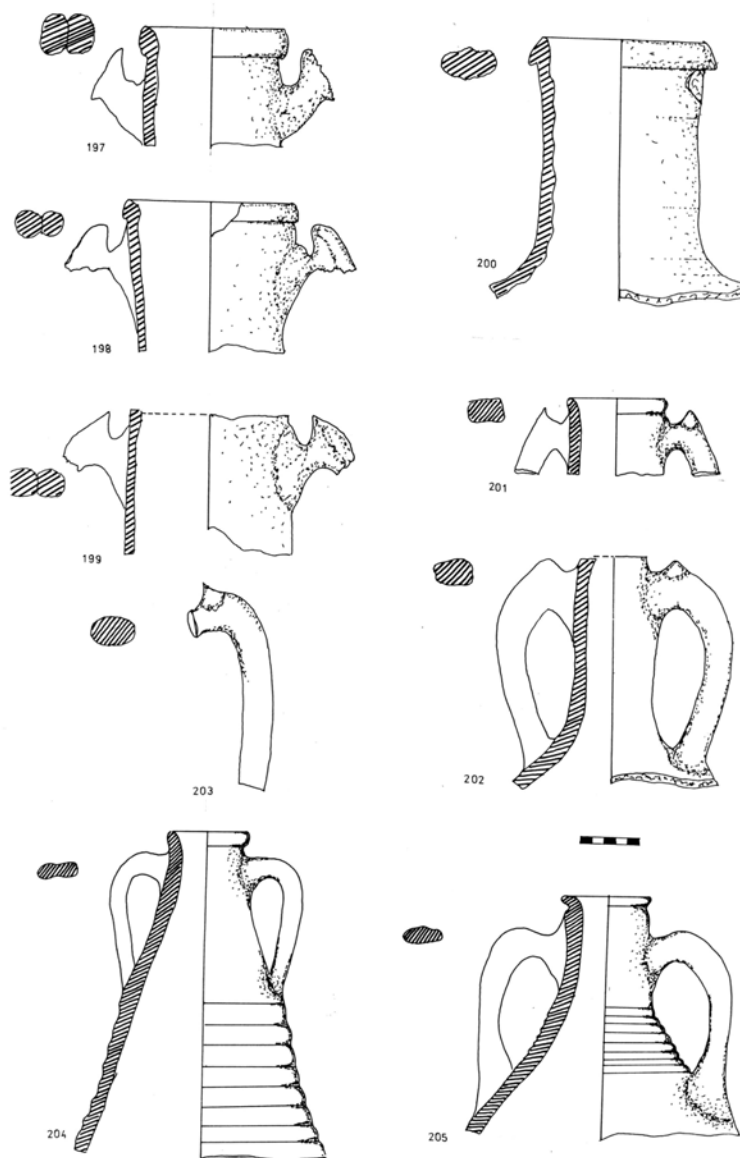
pl. XXII. Tipul **Zeast 84**: 178. *Drobeta*; 179. *Drobeta*; Tipul **Knossos 22**: 180. *Tibiscum*; 181. *Dierna*; 182. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 183. *Romula*; 184. *Porolissum*

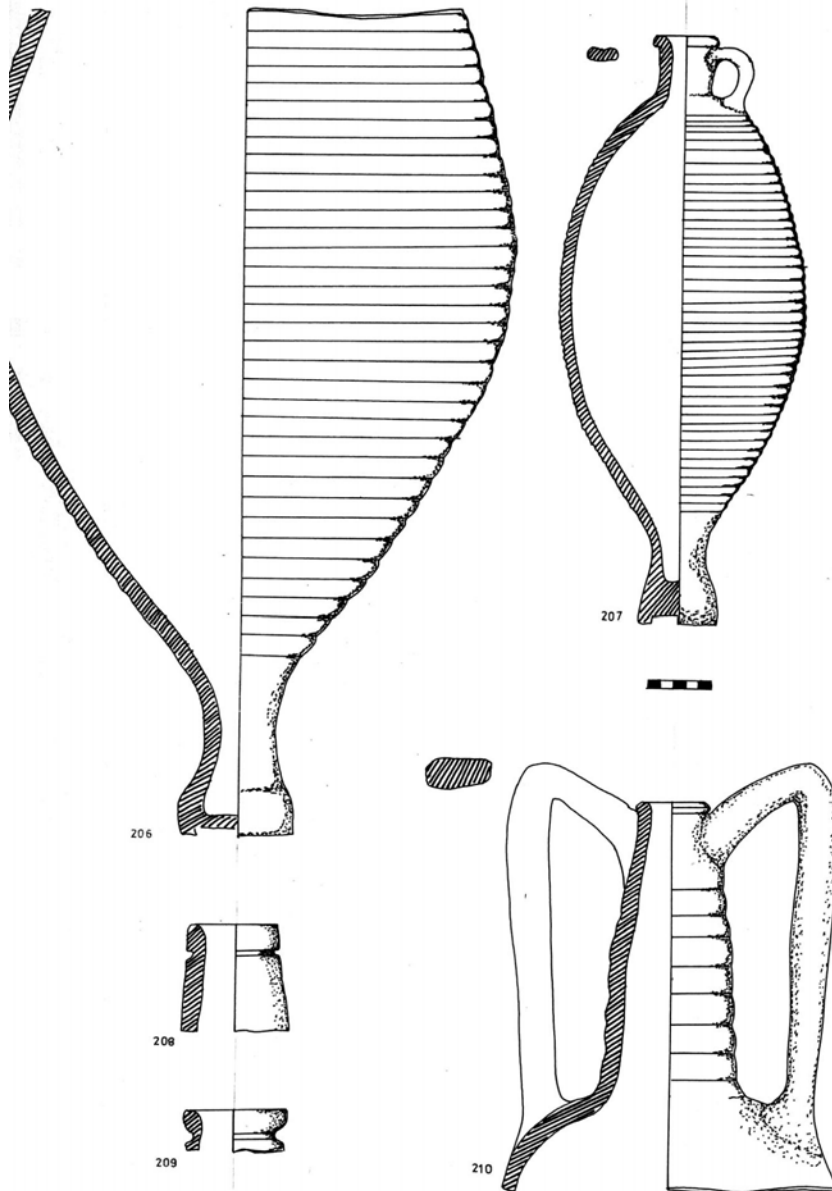
pl. XXIII. Tipul **Rădulescu 7**: 185. Orlea; 186. *Sucidava*

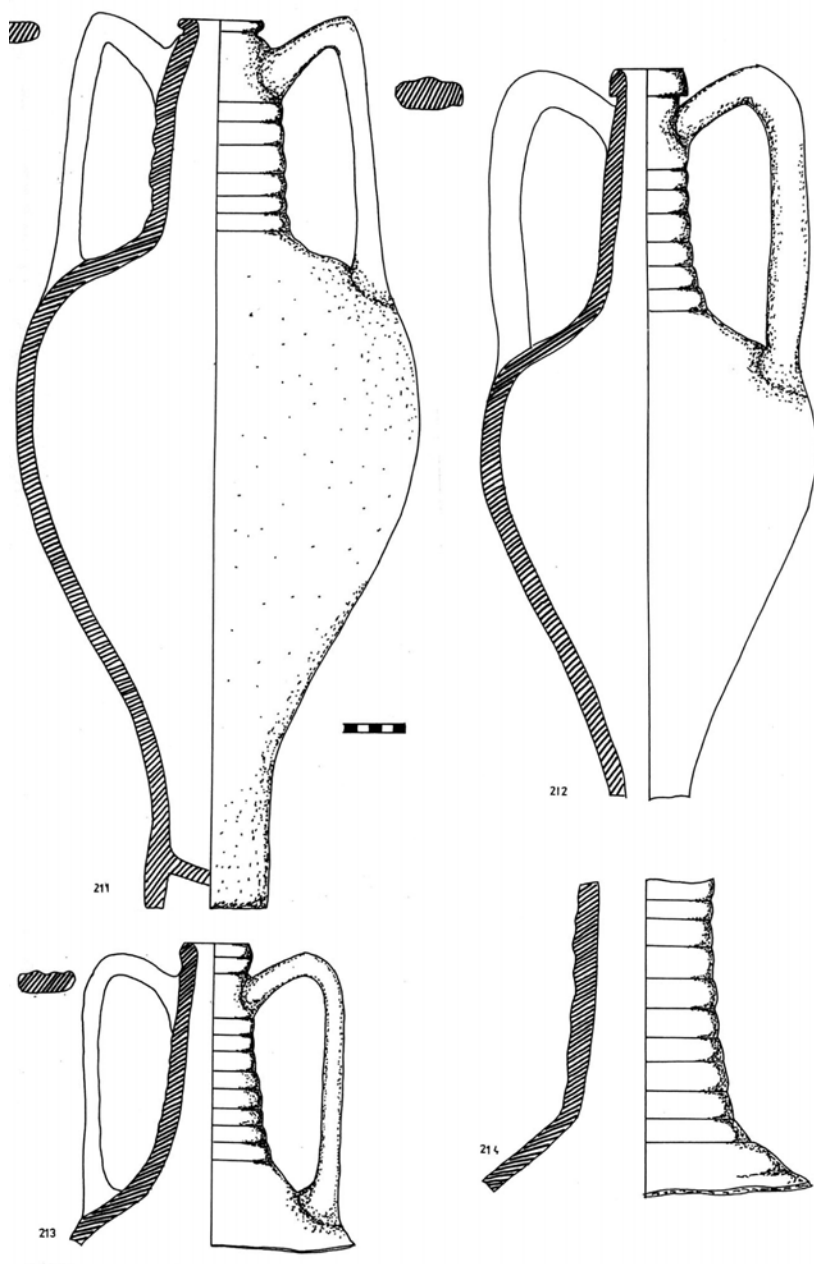
pl. XXIV. Amfore din „Asia”. Tipul **Dressel 5**: 187. Orlea. Tipul **Rhodian**: 188. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 189. *Praetorium*; 190. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 191. *Tibiscum*; 192. *Colonia Apulensis*; 193. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 194. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 195. *Tibiscum*; 196. *Tibiscum*

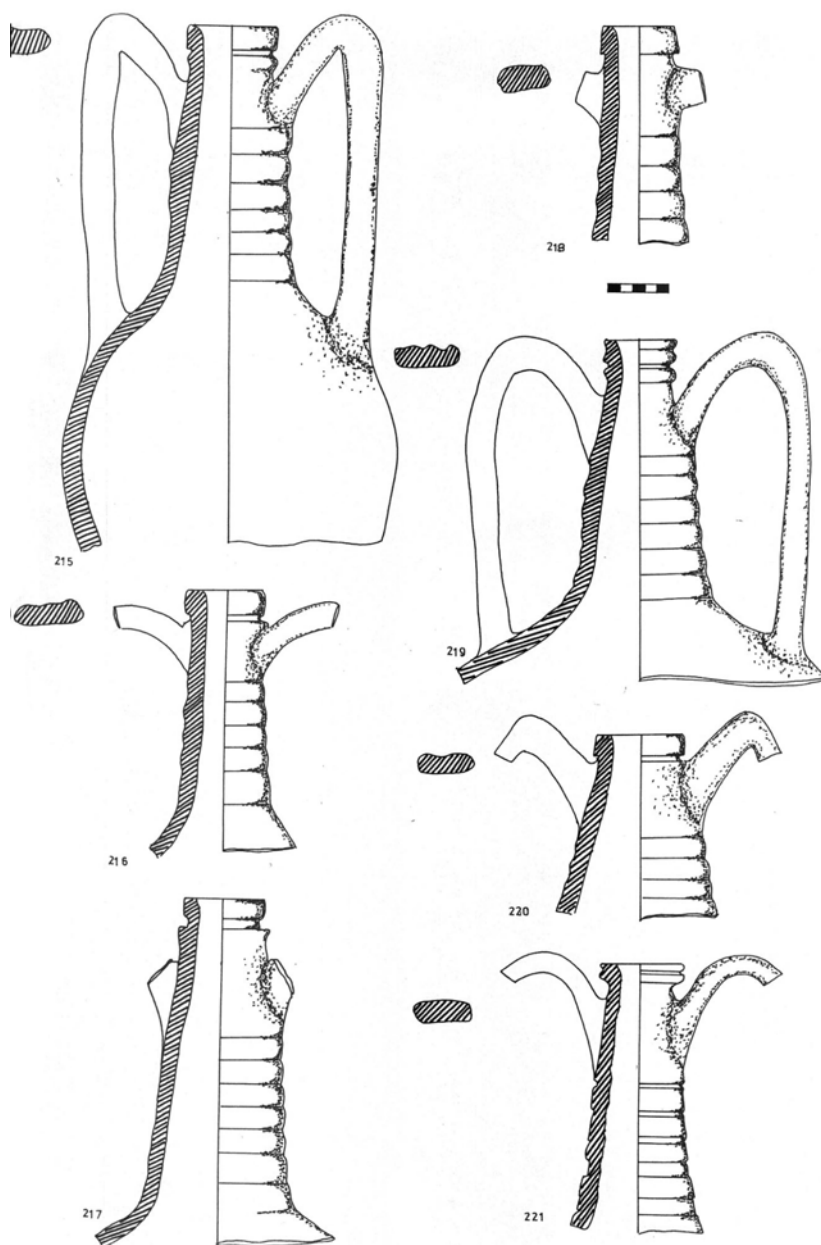
pl. XXV. Tipul **Koan**: 197. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 198. *Tibiscum*; 199. *Tibiscum*. Tipul **Knidian**: 200. *Tibiscum*. Tipul **Dressel 43**: 201. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 202. *Romula*; 203. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*. Tipul **Agora F65/66**: 204. *Romula*; 205. *Dierna*

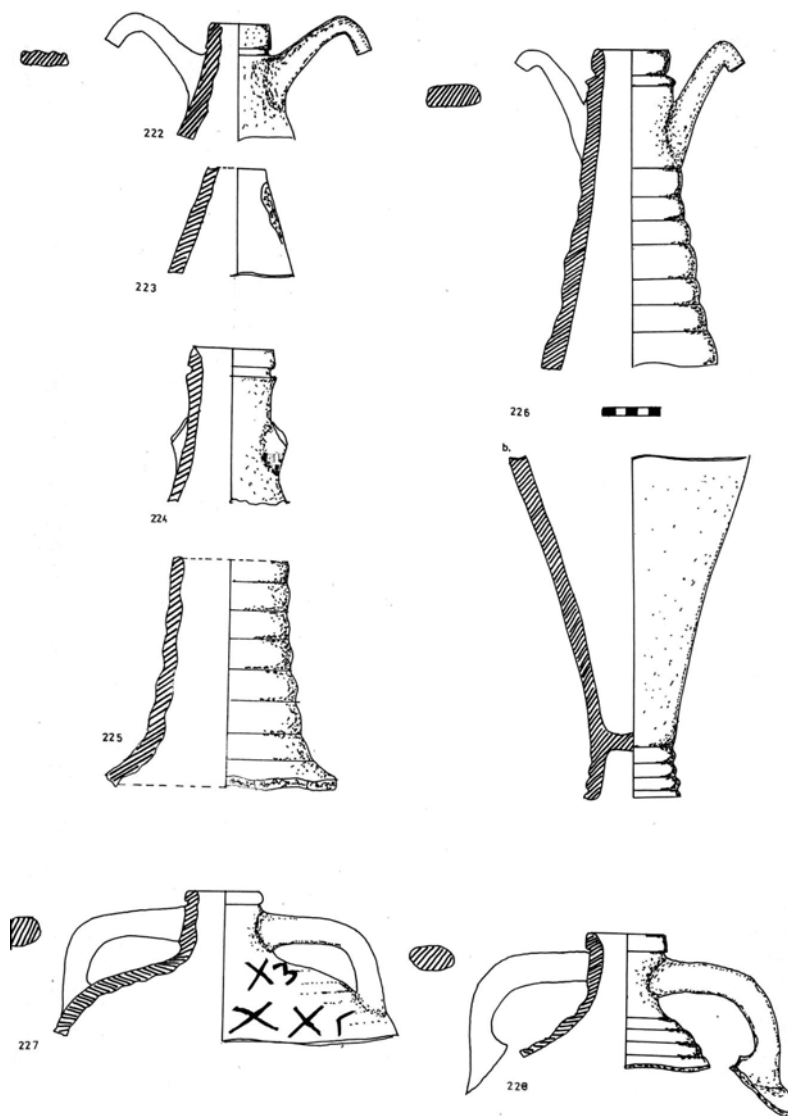
pl. XXVI. Tipul **Agora F65/66**: 206. Slăveni; 207. *Tibiscum*. Tipul **Kapitän II**: 208. *Dierna*; 209. *Dierna*; 210. Gârla Mare

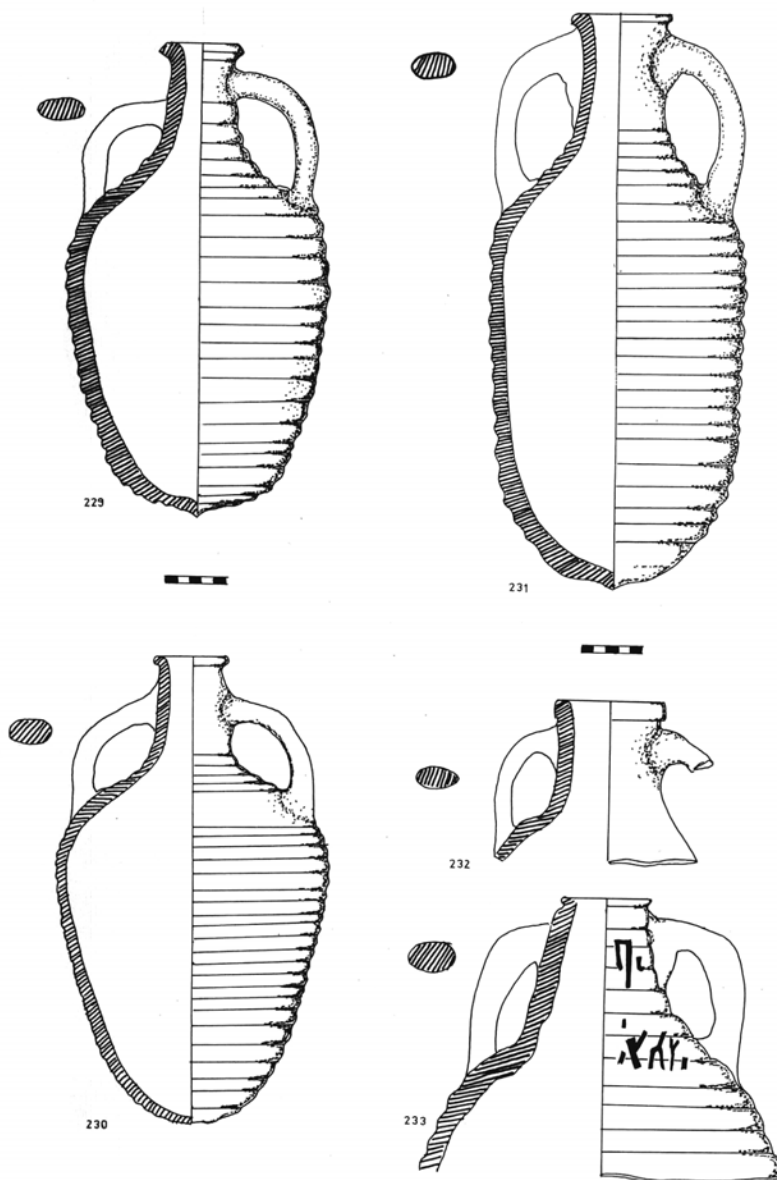
pl. XXVII. Tipul **Kapitän II**: 211. *Romula*; 212. *Romula*; 213. *Romula*; 214. *Romula*

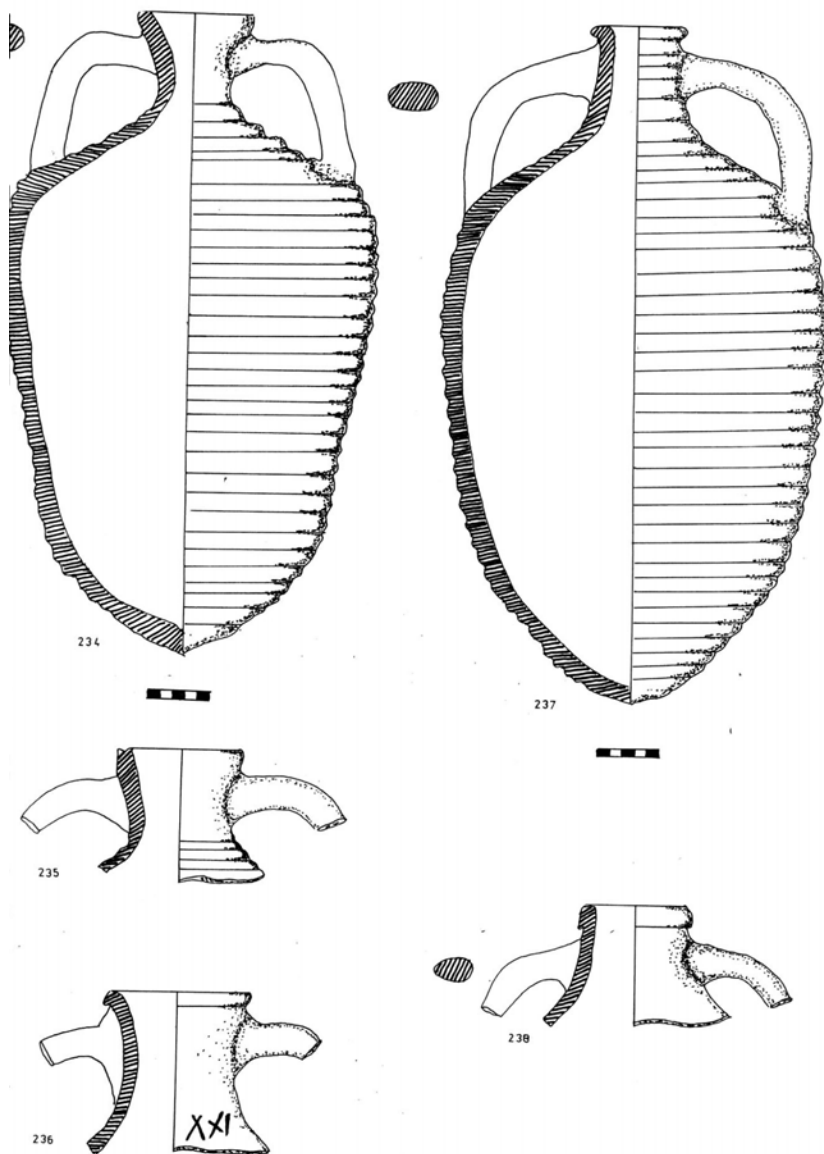
pl. XXVIII. Tipul **Kapitän II**: 215. *Romula*; 216. *Romula*; 217. *Romula*; 218. *Romula*; 219. *Romula*; 220. *Romula*; 221. *Ilişua*

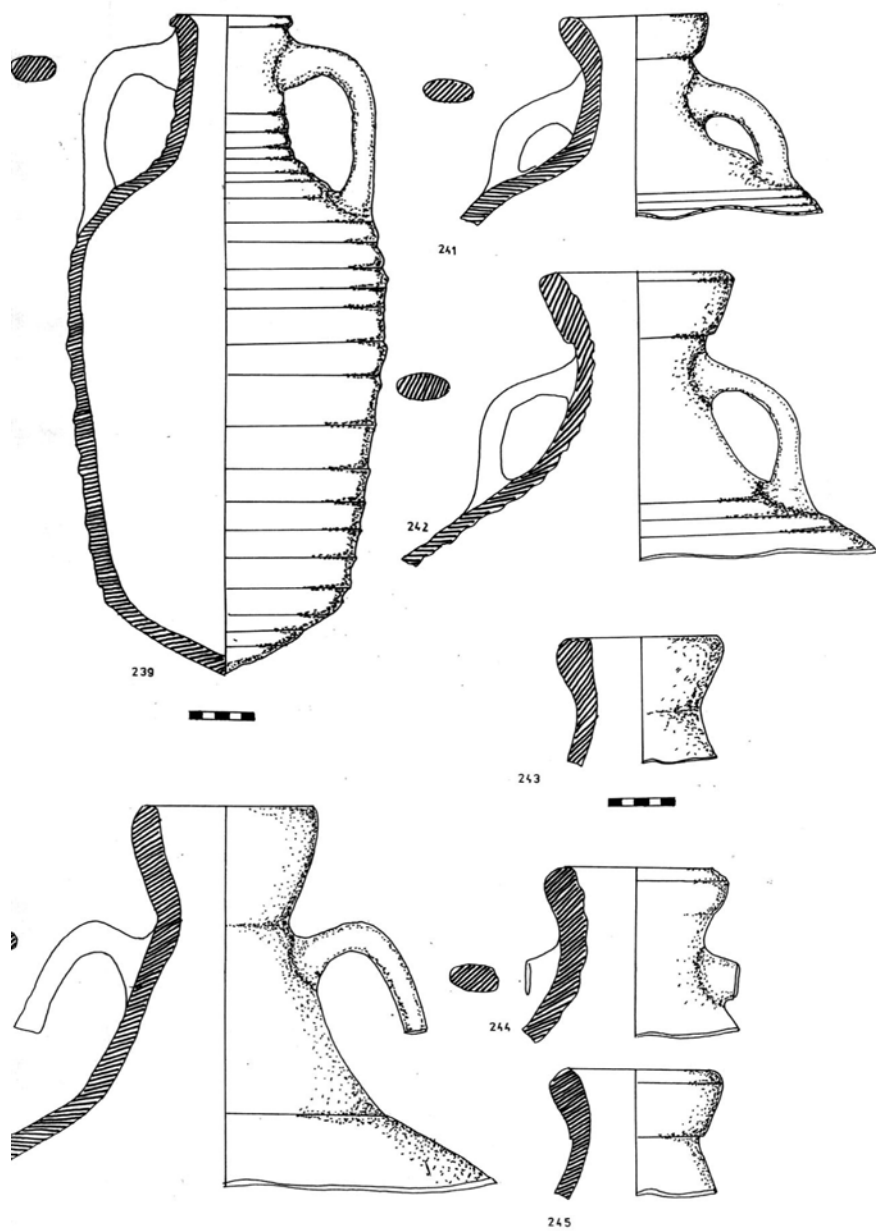
pl. XXIX. Tipul **Kapitän II**: 222. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 223. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 224. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 225. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 226. *Napoca*. Tipul **Benghazi LR1**: 227. *Gornea*; 228. *Gornea*;

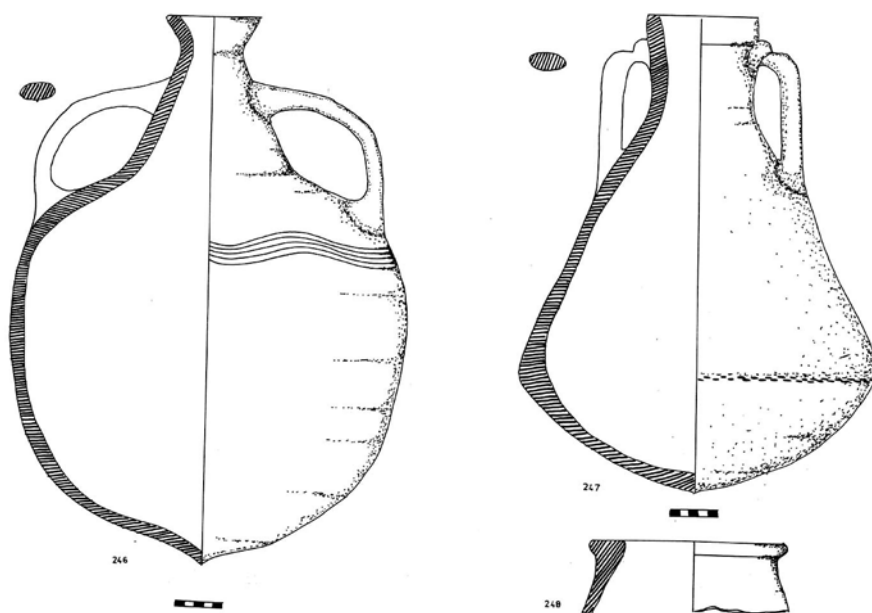
pl. XXX. Tipul **Bengazi LR 1**: 229. Enisala (*Moesia Inferior*); 230. Gornea; 231. *Sucidava*; 232. Gornea; 233. Gornea

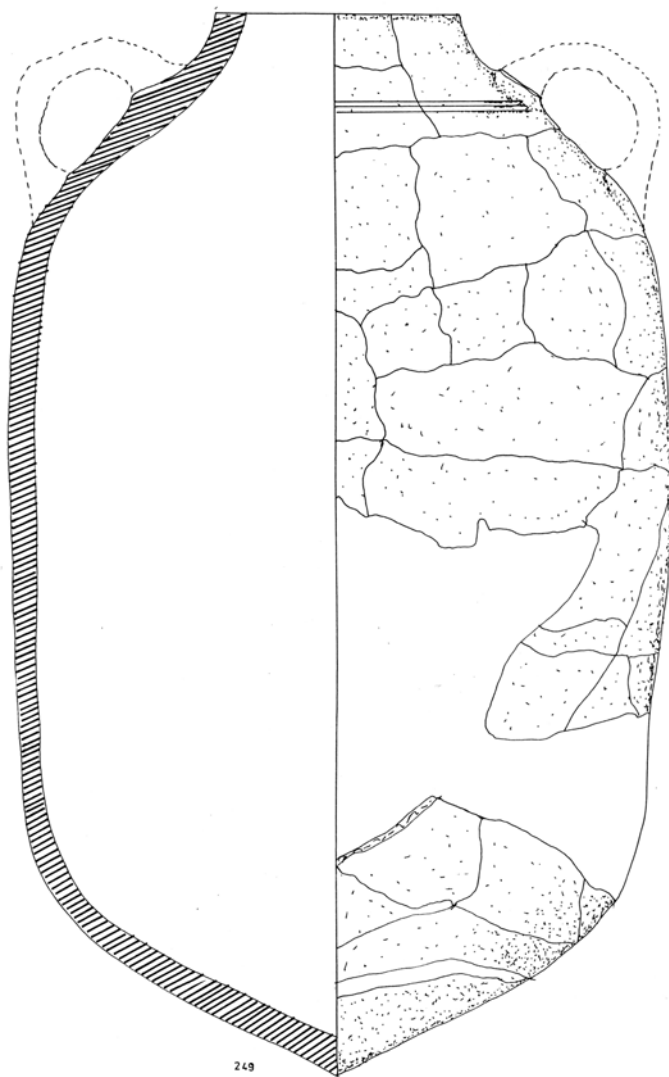
pl. XXXI. Tipul **Benghazi LR 1**: 234. Orlea; 235. *Romula*; 236. *Romula*; 237. *Sucidava*; 238. *Dierna*

pl. XXXII. Tipul **Benghazi LR 1**: 239. Orlea. Tipul **Benghazi LR 2**: 240. *Romula*; 241. *Gornea*; 242. *Gornea*. 243. *Dierna*; 244. *Dierna*; 245. *Dierna*;

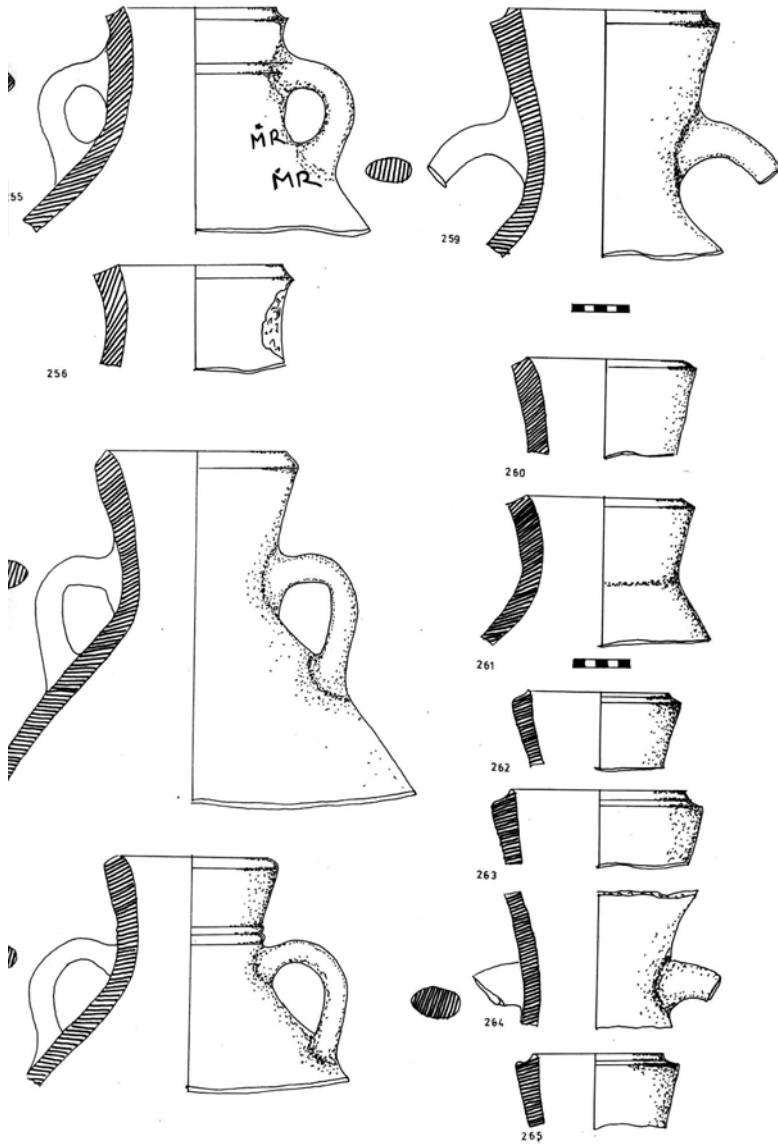
pl. XXXIII. Tipul **Bengazi LR 2**: 246. *Municipium Apulense*. Amfore din „*Syria Palaestina*”. Tipul **Palestinian**: 247. *Drobeta*; 248. *Dierna*

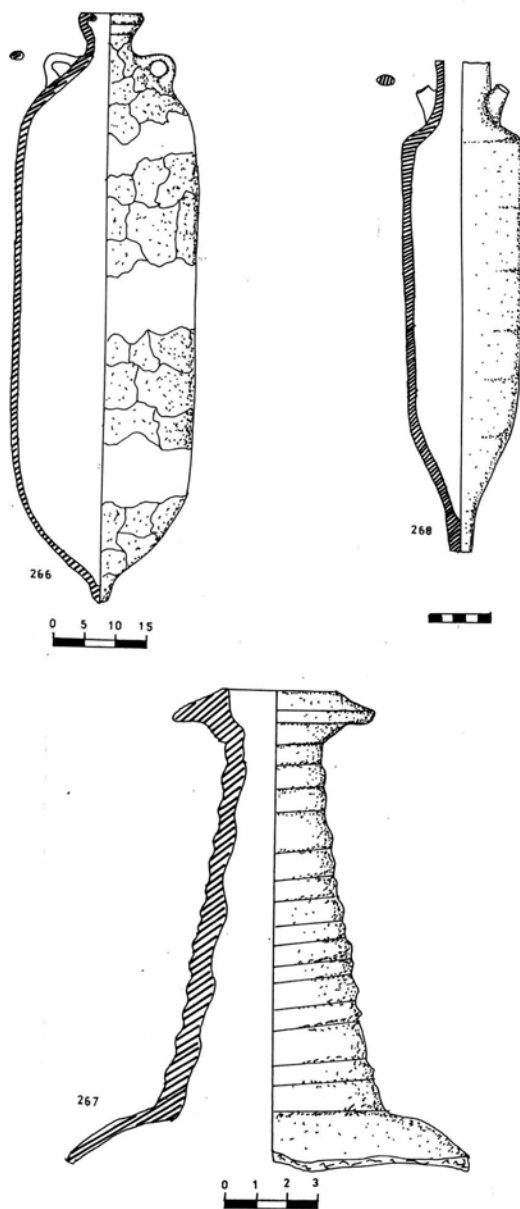
pl. XXXIV. Tipul **Carthage LRA4: 249. Tibiscum**

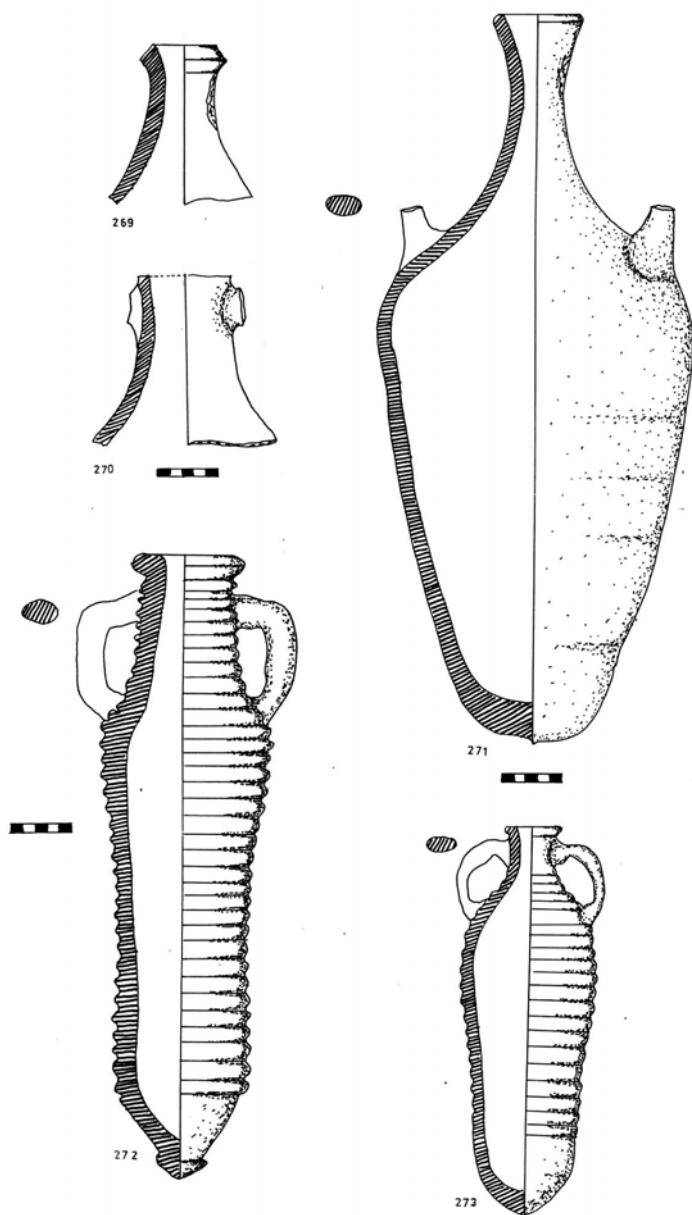
pl. XXXV. Amfore din „Mauretania”. Tipul **Dressel 30**: 250. *Tibiscum*. 251. *Praetorium*; 252. *Colonia Ulpia Traian Augusta Dacica Sarmizegetusa*. Amfore din „Africa Proconsularis”. Tipul **Africana II** „grande”: 253. *Tibiscum*; 254. *Tibiscum*; 254/a. *Tibiscum*; 254/b. *Tibiscum*

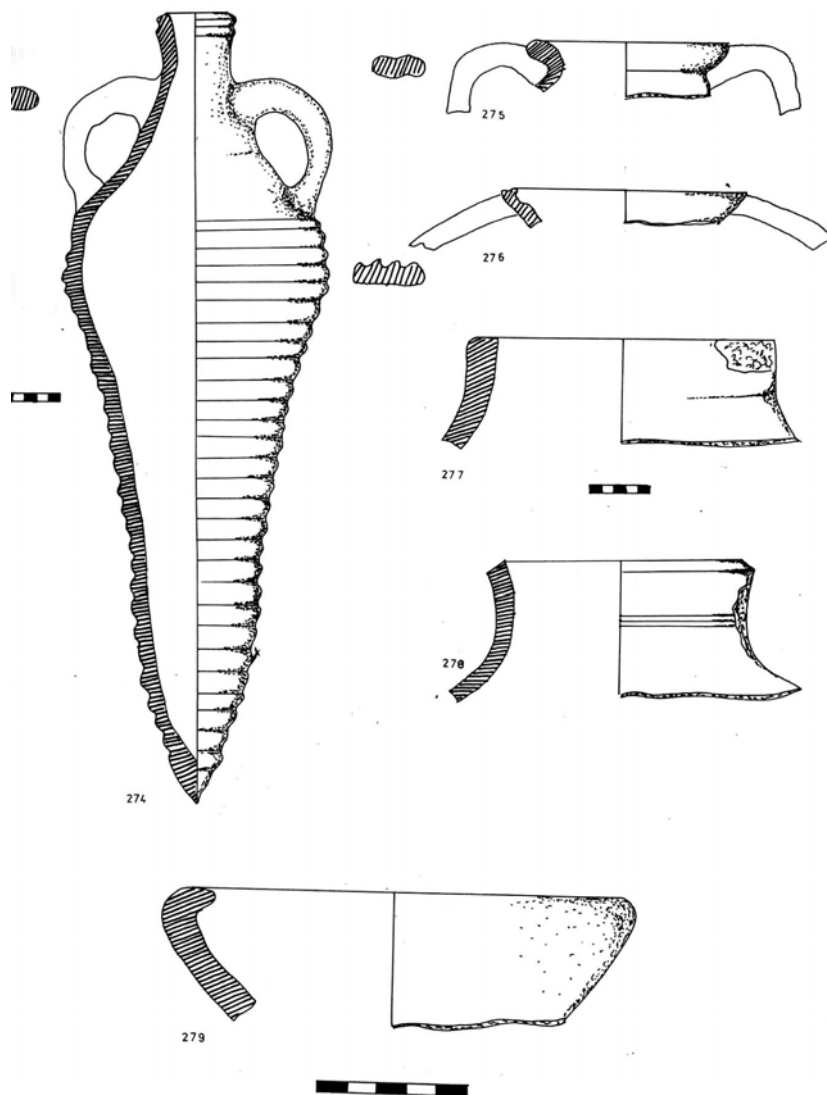
pl. XXXVI. Tipul **Africana II** „grande”: 255. *Tibiscum*; 256. *Tibiscum*; 257. *Tibiscum*; 258. *Romula*; 259. *Romula*; 260. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 261. *Praetorium*; 262. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 263. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 264. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 265. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

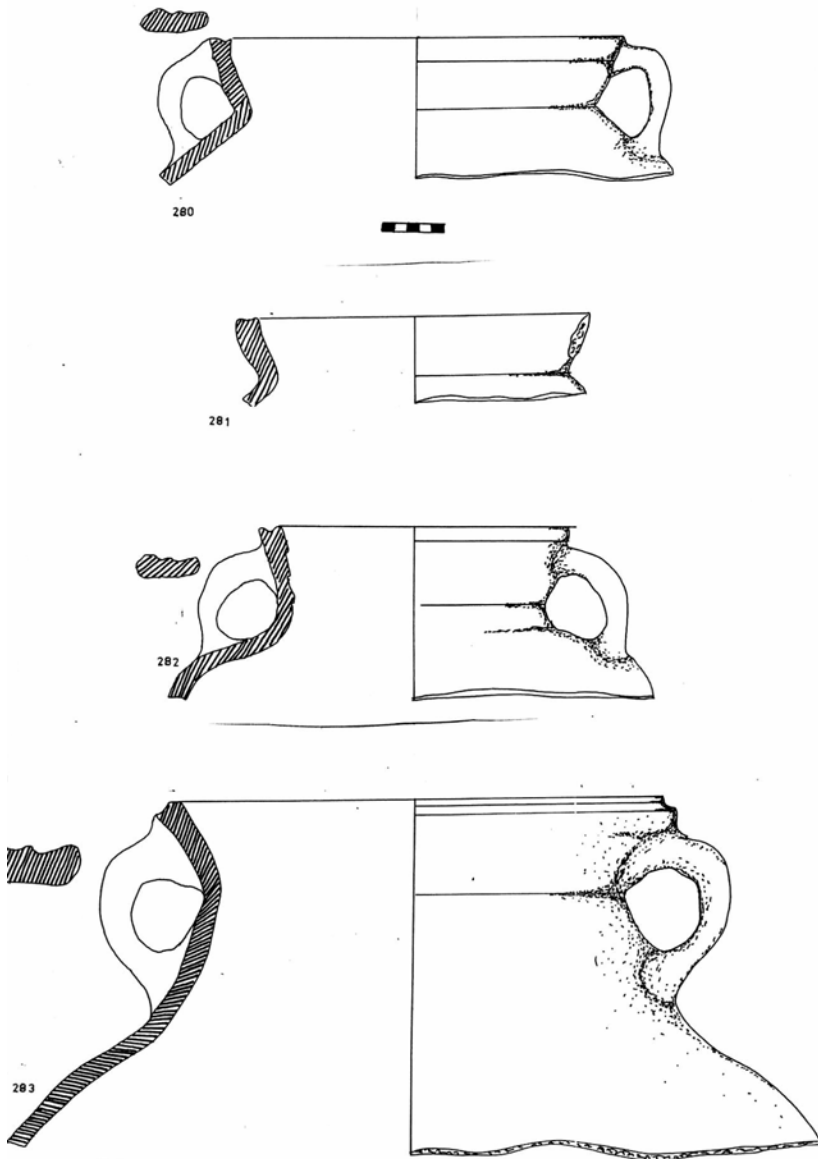
pl. XXXVII. Tipul **Africana I** „piccolo”: 266. *Tibiscum*. Tipul **Benghazi MR 1**: 267. *Tibiscum*. Tipul **Benghazi LR 8** „spatheion”: 268. *Sucidava*

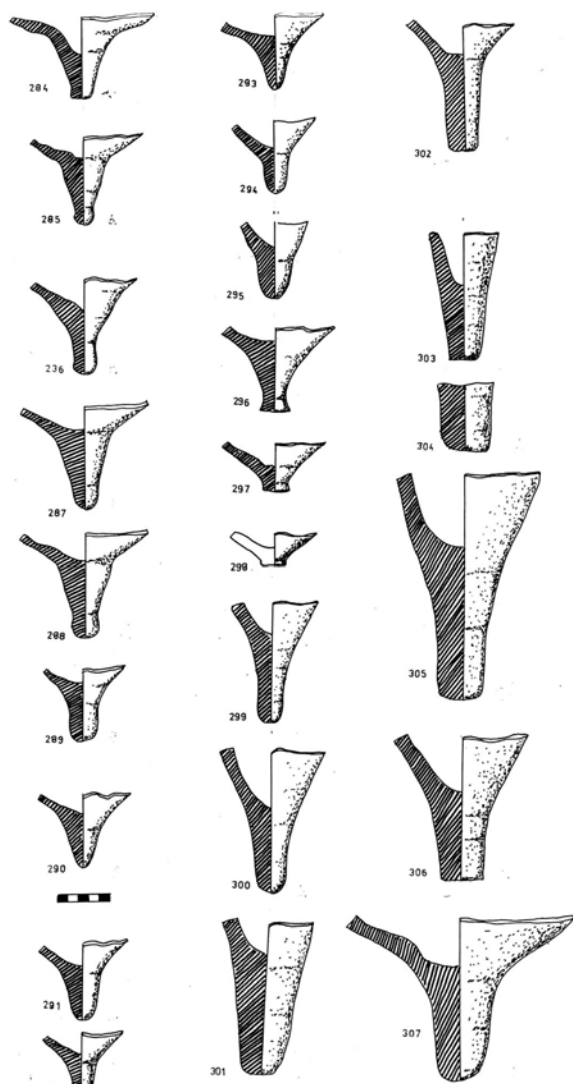
pl. XXXVIII. Amfore din „Creta et Cyrenae”. Tipul **Benghazi MR 2**: 269. *Romula*; 270. *Napoca*; 271. *Municipium Apulense*. Amfore din „Aegyptus”. Tipul **Egloff 177/Carthage LR** „torpilă”: 272. *Drobeta*; 273. *Drobeta*

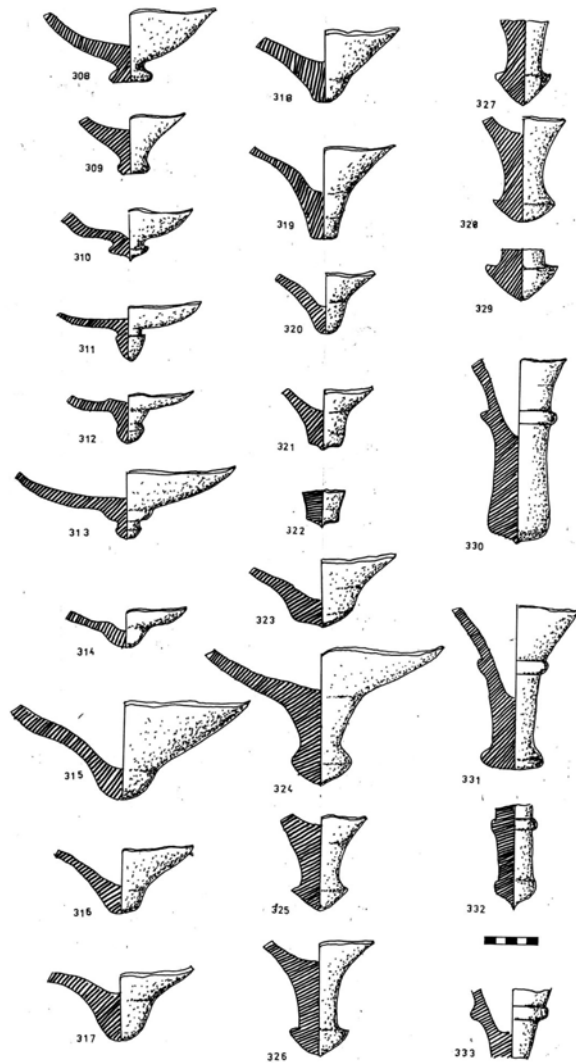
pl. XXXIX. Tipul **Egloff 172**: 274. *Sucidava*. Amfore ce nu au fost încadrate tipologic; 275. *Municipium Apulense*; 276. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 277. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 278. *Napoca*; 279. *Dierna*

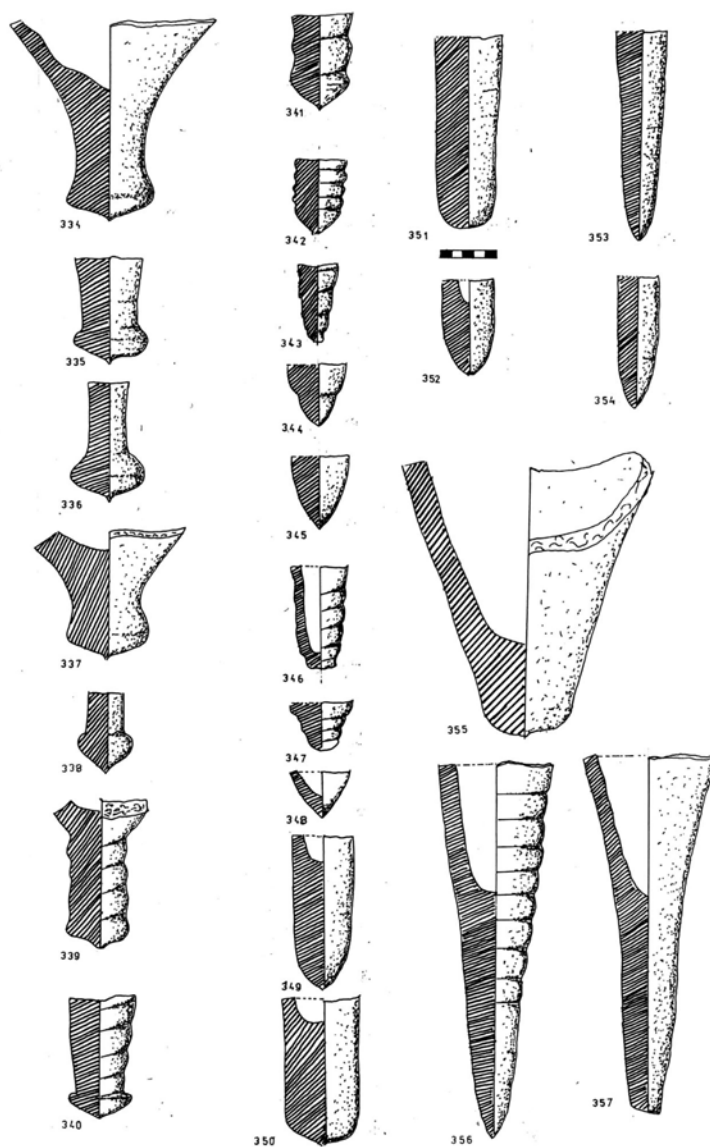
pl. XL. Amfore ce nu au fost încadrate tipologic: 280. *Tibiscum*; 281. *Tibiscum*; 282. Gârla Mare; 283. *Tibiscum*

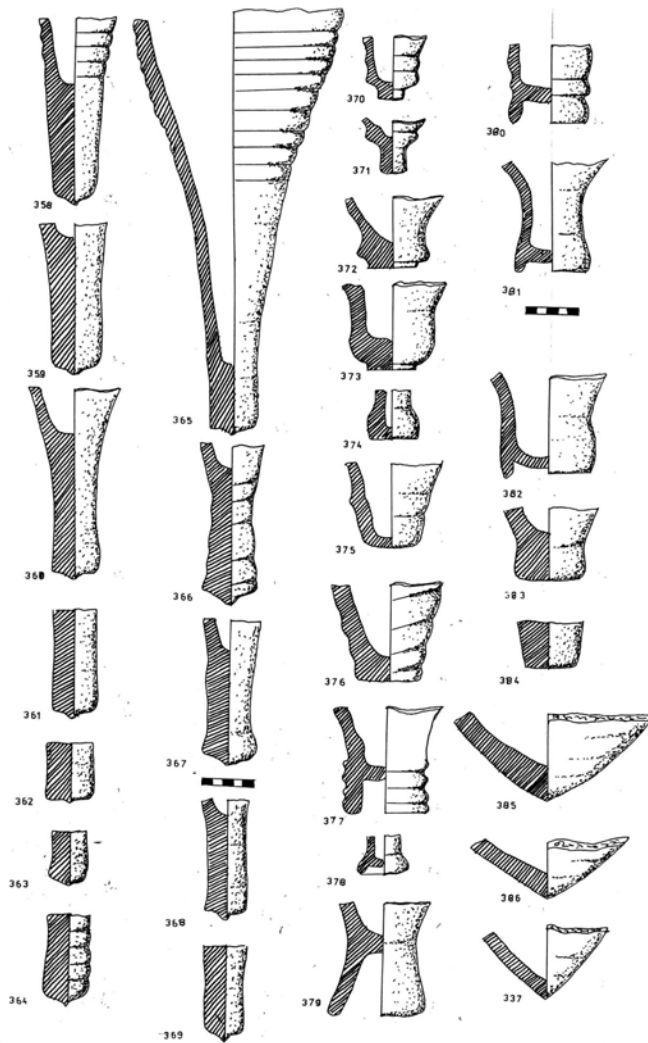
pl. XLI. Picioare de amforă: 284. *Praetorium*; 285. *Dierna*; 286. *Praetorium*; 287. *Porolissum*; 288. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 289. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 290. *Dierna*; 291. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 292. *Dierna*; 293. *Dierna*; 294. *Romula*; 295. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 296. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 297. *Praetorium*; 298. *Dierna*; 299. *Romula*; 300. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 301. *Dierna*; 302. *Șimian*; 303. *Orlea*; 304. *Orlea*; 305. *Romula*; 306. *Romula*; 307. *Orlea*.

pl. XLII. Picioare de amforă: 308. *Dierna*; 309. *porolissum*; 310. *Orlea*; 311. *Dierna*; 312. *Dierna*; 313. *Dierna*; 314. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, 315. *Dierna*; 316. *Orlea*; 317. *Napoca*, 318. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 319. *Romula*; 320. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 321. *Porolissum*; 322. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 323. *Napoca*; 324. *Orlea*; 325. *Romula*; 326. *Orlea*; 327. *Orlea*; 328. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 329. *Orlea*; 330. *Romula*; 331. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 332. *Porolissum*; 333. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

pl. XLIII. Picioare de amforă: 334. Cingsor; 335. *Dierna*, 336. *Praetorium*; 337. Orlea; 338. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 339. *Romula*, 340. *Dierna*; 341. Orlea; 342. Orlea; 343. *Porolissum*; 344. Orlea; 345. *Porolissum*, 346. Ilișua; 347. Orlea; 348. *Dierna*; 349. Orlea; 350. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 351. *Porolissum*; 352. *Porolissum*; 353. *Napoca*; 354. *Praetorium*; 355. *Centum Putei*; 356 *Romula*; 357. *Napoca*

pl. XLIV. Picioare de amforă: 358. *Romula*; 359. *Orlea*; 360. *Orlea*; 361. *Romula*; 362. *Ilișua*; 363. *Porolissum*; 364. *Porolissum*; 365. *Orlea*; 366. *Porolissum*; 367. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 368. *Porolissum*; 369. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 370. *Dierna*; 371. *Dierna*; 372. *Porolissum*; 373. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 374. *Dierna*; 375. *Porolissum*; 376. *Porolissum*; 377. *Dierna*; 378. *Dierna*; 379. *Romula*; 380. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 381. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 382. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 383. *Orlea*; 384. *Orlea*; 385. *Dierna*; 386. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*; 387. *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*

Amphoren im römischen Dakien

(Zusammenfassung)

Eines der archäologischen Materialien mit besonders wichtiger informationeller Aussagekraft ist die Amphore, ein Forschungsbereich, welcher das Interesse der Fachleute Ende des vergangenen Jahrhunderts, infolge der Grabungen in Pompeji, weckte. Dieses Material wurde in der von Theodor Mommsen veröffentlichten Inschriftensammlung aufgenommen. Der deutsche Historiker Heinrich Dressel setzt sein Werk fort, sammelt das aus Rom und Pompeji stammende Material; ihm gelang es, der wissenschaftlichen Welt das erste typologische Orientierungsschema bezüglich der römischen Amphoren zu bieten, welches seit mehr als 50 Jahren die einzige Möglichkeit ist, dieses Thema anzugehen.

Die rumänischen Fachleute nehmen rasch diesen Forschungszweig auf. Gh. Popilian gelingt die Gliederung des Materials aus Oltenien, für Dobrogea wurden besonders wichtige Studien durch Beiträge von A. Rădulescu, C. Scorpan, A. Opaț, Al. Suceveanu und Fl. Topoleanu durchgeführt.

Heute ist die mit dem Studium der Amphoren verbundene Problematik streng auf das Studium der Typologie und Entwicklung dieses Behälters begrenzt. Die Fachleute setzen sich mit einer genauestens strukturierten Methodologie der Klassifizierung auseinander, von der räumlichen und zeitlichen Entwicklung der Amphoren.

Unsere im Text benutzten typologischen Angaben haben als Grundlagen Heinrich Dressels klassisches Schema, mit allen bekannten Änderungen, insbesondere die von N. Lamboglia über die typologische Entwicklung.

Neben diesen Systemen stützten wir uns auf der von M. Beltran Lloris in Spanien erstellten typologischen und chronologischen Eingliederung. Das von D. F. S. Peacock – D. F. Williams gebotene Untersuchungsverfahren der Amphoren für das ganze römische Imperium ist besonders wertvoll und praktisch.

Wir erachten, dass unser typologischer Vorschlag bezüglich des heute in Dakien vorhandenen Materials leicht geändert werden kann, da archäologische Forschungen mit jedem Tag mehr Raum gewinnen. Mehr als je wurde die Erforschung der römischen Städte in Dakien ein immer öfter von Rumänischen Fachleuten in Angriff genommener Gegenstand.

Wir können diese kurze Vorstellung der typologischen Systeme nicht abschliessen, ohne zu erwähnen dass unsere typologische Einordnung unvollständig ist – das von uns studierte und analysierte Material, in den Museen zu denen wir Zutritt hatten und Zusammensetzungs-Analysen ausführen konnten, ist durch das spärliche Material – Angebot der zwei Legions-Castren in Dakien, *Apulum* und *Potaissa*, stark beeinträchtigt.

Ein besonders reizender und gleichzeitig sehr wichtiger Gesichtspunkt in der Analyse der römischen Amphoren in Dakien ist das Vorhandensein der in dieser Gegend angefertigten Exemplare. Im Augenblick ist es schwierig zu bestimmen, welcher Amphoren-Typ in unserer

Provinz hätte gefertigt sein können, da gegenseitiges Durchdringen mit einigen Formen der Pontischen Zone, aber auch mit denen der danubischen Provinzen eine klare Unterscheidung erschweren.

Um von in Dakien hergestellten Amphoren sprechen zu können, müssen auch die Öfen, in denen die Amphoren gebrannt wurden, gefunden werden. Gegenwärtig kennen wir einige Amphoren, welche in *Colonia Apulensis* gefunden wurden und dem Typus ZEEST 92 zugeordnet werden können und Schäden aufweisen, die Ausschussware der Öfen sind. Diese Exemplare sind nichts anderes als Kopien des Typs ZEEST 92 und in *Apulum* hergestellt.

Einer ähnlichen Situation begegnet man auch in *Romula*, wo mit Sicherheit Exemplare des Typ KAPITÄN II nachgemacht wurden. Diese kommen an vielen Orten in Dakien an.

In der Fachliteratur als Amphore bekannt, stammt das Wort vom griechischen ἀέοῦδ'ήϊό, welches ein als Çohlmass benutztes Gefäß bezeichnet, dem *metret* entsprechend.

Das Wort wurde von den Römern übernommen, mit einem Tongefäß von grossem Ausmaß gleichgestellt, in dem Flüssigkeiten aufbewahrt wurden und auch als Masseinheit und Gleichwert galt.

Für eine genaue Kenntnis des Volumens der Tongefäße bestimmen die Römer ein Hohlmass gleich einer Amphore. Für sie war dieses System wirksam und leicht überprüfbar, davon zeugt eine im *Capitolium* befindliche Eich – Mass – Amphore, deren Volumen einem Quadrant entsprach.

Neben dem der typologischen Entwicklung gewidmeten Studium ist das Vorhandensein der auf dem Körper und auf den Henkeln des Gefäßes befindlichen, in der weichen Paste vor dem Brennen geprägten Stempel und der eingeritzten und mit roter Farbe gemachten grafischen Zeichen ein wesentlicher Gesichtspunkt bei der Behandlung der Amphoren.

Sehr wichtig ist die Bestimmung des Herkunftortes der Amphoren, insbesondere da sie im II.- III Jh. sowohl auf der einen wie auch auf der anderen Seite des Imperiums im Umlauf sind. Das Vorhandensein der Stempel auf den Amphoren wurde viel erörtert und bildet ein strittiges Thema der modernen wissenschaftlichen Welt.

Die Datierung des archäologischen Materials hat, als Grundbestandteil der Bestimmung chronologischer Aspekte, überragende Wichtigkeit. Um den genauen Zeitabschnitt des Umlaufs eines bestimmten Amphoren-Typs zu erfahren, ist grosse Genauigkeit bei der Bestimmung der chronologischen Etappen und der stratigrafischen Verbindungen des Herkunftortes jedes Materials nötig. Ein kennzeichnendes Element zur genauen Feststellung der Anhaltspunkte, die Herkunft einer Amphore betreffend, ist die Zusammensetzung der Paste, aus der die Amphoren gemacht sind. Zu diesem Thema versuchten wir die wesentlichen petrologischen Merkmale für jedes untersuchte Exemplar, abhängig von der geomorfologischen Struktur des Herkunftortes des Typs, zur Verfügung zu stellen.

Wachsendes Interesse wird dem Herstellungsverfahren der Amphoren gewidmet. Um die erwünschten Ziele, bzw die Amphoren, zu erreichen, mussten die Werkstätten bestimmte Voraussetzungen erfüllen, indem sie ein bestimmtes Herstellungsverfahren einhielten.

Einen wichtigen Platz nimmt der Ton, aus dem die Amphoren hergestellt sind, ein. Die Verfahrensweise bei der Herstellung der Keramik ist aus den Schriften des Vitruvius (de

Arhitectura, II, 3.) bekannt, der diesen auf mehrere Etappen verteilten, umfassenden Herstellungsvorgang in allen Einzelheiten beschreibt.

Bestes in den antiken Dokumenten – als Beförderungsgut mit Amphoren – vertretenes Erzeugnis ist der Wein. Dieser kommt aus Italien, Gallien, Hispanien, Griechenland, Asia Minor oder den Norden Afrikas nach Dakien.

Die Kultur des Olivenbaumes ist nicht so alt wie die Rebkultur, sie wurde von den Griechen nach Italien gebracht. Dieser Strauch erfährt besondere Wertschätzung seitens der Römer und das beweist der Anbau solcher Sträucher in Forum romanum bereits im II Jh. V. Chr.

Anbau und Verarbeitung der Oliven ähneln denen der Weinrebe; die Villa rustica ist der Mittelpunkt, hier hat der Hersteller seinen Sitz und hier wurde der Ernteertrag gesammelt.

Typologie der römischen Amphoren in Dakien

Die römische Provinz Dakien ist eines der wenigen Gebiete des römischen Imperiums, für die uns keine auf Kategorien archäologischen Materials gross angelegte Monografien zur Verfügung stehen. Es gibt eine Reihe, mit der Entwicklung einiger Niederlassungen verbundener Studien, und sogar lokale Monografien. Diese Tatsache beruht auf einigen externen Faktoren, welche so geortet waren, dass sie die natürliche Entwicklung dieses Forschungszweiges blockierten.

Während der Abfassung unserer Arbeit hatten wir zu 31 Museen und Sammlungen aus Rumänien Zutritt, wo es uns gelang, ca. 500 von Amphoren zu studieren. Einige der erforschten Museumsstücke wurden bereits von anderen Autoren veröffentlicht, doch ihre Anzahl ist sehr klein. Wir nahmen das Studium dieser Stücke wieder auf, vervollständigten es mit neuen uns zur Verfügung gestellten Stücken, also können wir sagen, dass es eine neue Interpretation ist.

Der der Aufmerksamkeit unterbreitete Typologierungsversuch hat bereits bestehende und von uns zum passenden Zeitpunkt erwähnte Typologien als Grundlage. Wir verwendeten ein praktischeres Darstellungssystem. Bei jedem Typ wurden die bekannten Typologien einbezogen, die Grundeigenschaften – Paste, Herkunft, Verbreitung und petrologische Zusammensetzung – wurden in natürlicher Reihenfolge geteilt, Bezüglich der Verbreitung fügten wir je zwei Karten zu, welche die Verteilung des Typs in Dakien und im römischen Imperium zeigen.

In Folge der oben umrissenen Elemente gelang es uns, 45 Amphora-Typen – welche während der II – VI Jh. n. Chr. (Abb 9) in Dakien im Umlauf waren – zu unterscheiden.

Westliche Provinzen

1. Amphoren aus „Italia“ (Abb 11), 1a. Typ DRESSEL 2-4: In Dakien konnten wir einige aus *Colonia Apulensis* (Tafel II/17-19), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel II/20-22) und *Tibiscum* (Tafel II/23-25) identifizieren. Das entdeckte archäologische Material ist vorwiegend bruchstückhaft. 1b. Typ DRESSEL 6B: die in Dakien bekannten Exemplare (Abb. 12) stammen aus *Porolissum* (Tafel II/26-27), *Ilișua* (Tafel II/28), *Apus Flumen* (Tafel II/29), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel III/30-31, 33-34, 41,

45), *Arcidava* (Tafel III/82), *Dierna* (Tafel III/35, 43), *Porolissum* (Tafel III/36, 39, 44), *Romula* (Tafel III/37), *Tibiscum* (Tafel III/38, 47-49), *Praetorium* (Tafel III/40), *Samum* (Tafel IV/46) und *Gaganae* (Tafel IV/50). 1c. Typ SCHÖRGENDORFER 558: Die aus Dakien stammenden Exemplare (Abb. 12) wurden in *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel IV/51-52, 57), *Largiana* (Tafel V/53), *Porolissum* (Tafel V/54), *Cristești* (Tafel V/55) und *Tibiscum* (Tafel V/56) gefunden. 1d. Typ FORLIMPOPOLI: Die in Dakien bekannten Exemplare stammen aus *Tibiscum* (Tafel VI/58, 61-63; Tafel VII/65), *Romula* (Tafel VI/59), *Pojejena* (Tafel VI/60), *Gaganae* (Tafel VII/64), *Tihău* (Tafel VII/66).

2. Amphoren aus „Dalmatia“; (Abb. 17). 2a. Typ PORTORECANATI. Bis zur Stunde ist in Dakien ein einziges, 2001 in *Gaganae* (Tafel VII/67) gefundenes, Exemplar bekannt.

3. Amphoren aus „Baetica“; (Abb. 20). 3a. Typ DRESSEL 7: In Dakien tauchten solche Exemplare in *Romula* (Tafel VII/68) und *Tibiscum* (Tafel VII/69) auf. 3.b. Typ DRESSEL 11: In Dakien kennen wir aus *Tibiscum* (Tafel VII/70; Tafel VIII/73) und *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel VII/71-72). 3.c. Typ DRESSEL 20: Im Rahmen unserer Dokumentation erkannten wir, ausser den in Dakien bekannten Exemplaren, ebensolche in *Tibiscum* (Tafel VIII/74, 81; Tafel IX/83), *Arcidava* (Tafel VIII/75), *Angustia* (Tafel VIII/76), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel VIII/77-79), *Cingșor* (Tafel VIII/80) und *Romula* (Tafel VIII/82). Die Identifizierung einiger Stempel auf Amphoren aus *Tibiscum* und *Arcidava*, jedoch auch die der *tituli picti* auf der Amphore aus *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, erleichterten sowohl die Erkennung, als auch das Problem der Herkunft. 3.d. Typ MATAGALLARES 1: Bis zur Stunde erkannten wir ein einziges aus *Tibiscum* (Tafel IX/84) stammendes Exemplar, welches wir zu Beginn des III Jh. datierten, die Zeit, als dieser Typ im Imperium zu kursieren begann.

4. Amphoren aus „Lusitania“; (Abb. 26). 4.a. Typ DRESSEL 14b: Es gelang uns nur zwei bruchstückhafte Exemplare, welche aus *Tibiscum* (Tafel IX/85) und *Dierna* (Tafel IX/86) stammen, zu identifizieren. 4.b. Typ ALMAGRO 50: Das Vorhandensein diesem Typ zugehöriger Exemplare wurde bis zu diesem Zeitpunkt nur in den römischen Niederlassungen von *Romula* (Tafel IX/87), *Porolissum* (Tafel IX/88), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel IX/89) und *Tibiscum* (Tafel IX/90) bestätigt.

5. Amphoren aus „Gallia“ (Abb. 30). 5.a. Typ GAULOISE 4: in Dakien konnten wir ein einziges vom Hals der Amphore stammendes Bruchstück, kürzlich in *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* entdeckt, erkennen. 5.b. Typ GAULOISE 5: in der römischen Provinz Dakien kennen wir das Vorhandensein einiger dem GAULOISE 5. Typ zugehörigen Exemplare, von den in *Colonia Apulensis* (Tafel X/93), *Dierna* (Tafel X/94) und *Orlea* (Tafel X/95) gemachten Entdeckungen.

Östliche Provinzen

6. Amphoren aus „Moesia Inferior“ (Abb. 34); 6.a. Typ ZEEST 80. Die in Dakien entdeckten Exemplare stammen aus *Romula* (Tafel X/96), *Cingșor* (Tafel X/97) und *Tibiscum* (Tafel X/98). 6.b. Typ ZEEST 94: In Dakien (Abb. 34) gelang es uns, eine Reihe aus *Tibiscum* (Tafel XI/99, 105, Abb. 37), *Drobeta* (Tafel XI/100), *Romula* (Tafel XI/101-102, 104) und

Cumidava (Tafel XI/103) stammender Amphoren zu identifizieren. 6.c. Typ ZEEST 64: die von uns untersuchten Exemplare stammen aus *Colonia Alpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel XII/106-107) und *Centum Putei* (Tafel XII/108, Abb. 38). 6.d. ZEEST 92: die in Dakien bekannten Exemplare wurden in *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel XII/109, 111), *Samum* (Tafel XII/110), *Romula* (Tafel XII/112, 114), *Tibiscum* (Tafel XII/113, Abb. 39) und *Berzobis* (Tafel XII/115) gefunden. 6.e. Typ KUZMANOV XVI: es gelang uns ein einziges Exemplar in *Romula* (Tafel XIII/116) zu identifizieren. 6.f. Typ RĂDULESCU IIIA: die von uns in Dakien analysierten Stücke aus an der Donau befindlichen Niederlassungen, wie die in *Dierna* (Tafel XIII/117) und in *Orlea* (Tafel XIII/118) entdeckte Amphore.

7. Amphoren aus „Thracia“ (Abb. 42). 7. a. Typ KNOSSOS 18: in Dakien kennen wir ein einziges, im castrum von *Praetorium* (Tafel XIII/119) entdecktes Exemplar. 7.b. Typ KUZMANOV II: Die in Dakien bekannten Exemplare stammen im Allgemeinen von der Donau, die einzige Ausnahme ist die in *Tibiscum* (Tafel XIV/123) gemachte Entdeckung. Die anderen Entdeckungen stammen aus den römischen Niederlassungen von *Hinova* (Tafel XIII/120), *Drobeta* (Tafel XIII/121), *Sucidava* (Tafel XIV/122) und *Dierna* (Tafel XIV/124).

Morgenländische Provinzen

8. Amphoren aus „Pontus et Bithynia“ (Abb. 46): 8. a. Typ ZEEST 90: Auf diesem Amphora – Typ wurde bereits im vergangenen Jahrzehnt in Dakien in Grojdibod, *Romula*, Slăveni, *Drobeta* und ein Exemplar in *Angustia* hingewiesen. Wir übernahmen die bekannten Stücke und ergänzten sie mit anderen, jüngst entdeckten Exemplaren, folglich kennen wir heute eine beeindruckende Anzahl römischer Niederlassungen im Bereich der Provinz Dakien, wo Amphoren vom Typ ZEEST 90 auf tauchten. In diesem Sinn erwähnen wir die in *Gornea* (Tafel XIV/125), *Tibiscum* (Tafel XIV/126, 129; Tafel XVIII/155), *Drobeta* (Tafel XV/127, 130), *Romula* (Tafel XV/128; Tafel XVI/132), Grojdibod (Tafel XVI/131), *Dierna* (Tafel XVI/133-135), *Praetorium* (Tafel XVI/136-137), *Napoca* (Tafel XVI/138), *Porolissum* (Tafel XVI/139; Tafel XVII/141, 145-147), Slăveni (Tafel XVII/140), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel XVII/142-144, 148-152; Tafel XVIII/153-154, 156, 158), *Municipium Apulense* (Tafel XVIII/157) und *Angustia* (Tafel XVIII/159) gemachten Entdeckungen. Eine in *Tibiscum* entdeckte Amphore mit *tituli picti* – die mit roter Farbe geschriebenen Buchstaben ËIVS (Tafel XIV/125, Abb. 137) – wurde vermutlich zum Transport von Olivenöl benutzt. 8.b. Typ KNOSSOS 36: In Dakien wurden auf solche Exemplare in *Drobeta*, Micăsasa und *Tibiscum* hingewiesen, dazu schlossen sich einzelne Entdeckungen aus *Moesia Superior*, *Transdierna* und *Moesia Inferior*, von *Tropaeum Traiani*, *Halmyris* und *Tomis* stammend, an. Uns gelang das Studium einer beeindruckenden Anzahl von diesem Amphoren-Typ stammender Bruchstücke, welche in *Drobeta* (Tafel XIX/160), *Tibiscum* (Tafel XIX/161, 163, Tafel XX/170-171), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel XIX/162, 165; Tafel XX/169, 172), *Romula* (Tafel XIX/164), *Dierna* (Tafel XX/166-168) und Micăsasa (Tafel XX/173) entdeckt wurden. 8.c. Typ DRESSEL 24: Die in Dakien bekannten Exemplare stammen aus *Drobeta* (Tafel XX/174), *Romula* (Tafel XX/175), *Dierna* (Tafel XX/176), *Colonia Apulensis*

(Abb. 57), *Potaissa* (Abb. 55) und neuerdings ein ergänzbares Exemplar aus *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel XXI/177), welches am Hals *tituli picti* (Abb 143) auf weist. 8.d. Typ ZEEST 84: In Dakien kennt man aus *Drobeta* (Tafel XXII/178-179) stammende, ergänzbare Exemplare. 8.e. Typ KNOSSOS 22: In Dakien erschienen solche Amphora – Exemplare in *Tibiscum* (Tafel XXII/180), *Dierna* (Tafel XXII/181), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel XXII/182), *Romula* (Tafel XXII/183) und *Porolissum* (Tafel XXII/184). 8.f. Typ RĂDULESCU VII: In Dakien wurden solche aus älteren Entdeckungen stammende Amphoren in Orlea (Tafel XXIII/185; Abb. 126) und *Sucidava* (Tafel XXIII/186) gekennzeichnet.

9. Amphoren aus „Asia“ (Abb. 54). 9.a. Typ DRESSEL 5: Das in Orlea (Tafel XXIV/187) erkannte Exemplar ist das einzige bis zur Stunde in Dakien (Abb. 28) bekannte dieser Art. 9. b. Typ RHODIAN: In unserer Dokumentation gelang es uns, bruchstückhafte Bestandteile dieses Typs in *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel XXIV/188, 190, 193-194, *Praetorium* (Tafel XXIV/189), *Tibiscum* (Tafel XXIV/191, 195-196; Abb. 56) und *Colonia Apulensis* (Tafel XXIV/192) zu erkennen. 9.c. Typ KOAN: In Dakien wurden solche Exemplare während der neuesten archäologischen Forschungen von *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel XXV/197) und *Tibiscum* (Tafel XXV/198-199) und entdeckt. 9.d. Typ KNIDIAN : Bis im Augenblick kennen wir in Dakien ein einziges, in *Tibiscum* (Tafel XXV/200) entdecktes Exemplar. 9.e. Typ DRESSEL 43: Die bis zur Stunde in Dakien zur Verfügung stehenden Informationen zu diesem Typ sind dürftig, die einzigen bis jetzt angezeigten Exemplare waren in *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel XXV/2001, 2003) und *Romula* (Tafel XXV/202). 9.f. Typ AGORA F65/66: Wir konnten eine Reihe solcher Amphora – Typen in den römischen Niederlassungen von *Romula* (Tafel XXV/204), *Dierna* (Tafel XXV/205), Slăveni (Tafel XXVI/206) und *Tibiscum* (Tafel XXVI/207) identifizieren. 9.g. Typ NIEDERBIEBER 77, KAPITĂN II: Bis jetzt wurden diesem Typ zugehörige Exemplare in Dakien in *Tibiscum*, *Potaissa*, Slăveni, *Sucidava*, Cioroiu Nou und *Romula* nachgewiesen. In unserer Dokumentation gelang uns die Identifizierung einer beträchtlicher Anzahl Exemplare, welche aus *Dierna* (Tafel XXVI/208-209), Gârla Mare (Tafel XXVI/210), *Romula* (Tafel XXVII/211-214; Tafel XXVIII/215-210), Ilișua (Tafel XXVIII/221), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel XXIX/222-225) und *Napoca* (Tafel XXIX/ 226) stammen. 9.h. Typ BENGHAZI LR 1: In Dakien kennen wir eine erhebliche Anzahl solcher in Donaubereich nachgewiesener Amphoren, in den römischen Niederlassungen von Gornea (Tafel XXIX/227-228; Tafel XXX/230, 232-233), hier kennen wir auch einige mit roter Farbe beschriftete Amphoren, *Sucidava* (Tafel XXX/231; Tafel XXXI/237), Orlea (Tafel XXXI/234; Tafel XXXII/239), *Romula* (Tafel XXXI/235-236) und *Dierna* (Tafel XXXI/238). Ein besonderes Exemplar, von den Grabungen in Enisala aus *Moesia Inferior* stammend, befindet sich in der Sammlung des Hermannstädter Brukenthal – Museums (Tafel XXX/229). 9.i. Typ BENGHAZI LR 2: Bis jetzt kannte man in Dakien die aus Gornea (Tafel XXXII/241-242) stammenden Exemplare, dazu kommen die in *Romula* (Tafel XXXII/240), *Dierna* (Tafel XXXII/243-245) befindlichen Exemplare, und ein vollständiges in der Sammlung des Muzeul Unirii in Alba-Iulia (Tafel XXXIII/246) befindliches Exemplar, welches mangels der zur Entdeckung gehörenden Angaben schwer zu datieren ist.

10. Amphoren aus „Syria Palaestina“ (Abb. 65). 10. a. Typ PALESTINIAN: Bis heute kennen wir in Dakien eine ganze, in *Drobeta* (Tafel XXXIII/247) entdeckte Amphore, und ein – möglich von einem ähnlichen Typ – stammendes, in *Dierna* (Tafel XXXIII/248) entdecktes Bruchstück. 10. b. Typ CARTHAGE LRA 4: In Dakien kennt man ein Exemplar in *Sucidava*, und kürzlich wurde ein Exemplar in *Tibiscum* (Tafel XXXIV/249) entdeckt.

Afrikanische Provinzen

11. Amphoren aus „Mauretania“ (Abb. 69). 11. a. Typ DRESSEL 30: In Dakien wurde auf solche Exemplare südlich der Donau hingewiesen, aber auch in *Tibiscum* (Tafel XXXV/250), *Praetorium* (Tafel XXXV/251) und auch in *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel XXXV/252).

12. Amphoren aus „Africa Proconsularis“ (Abb. 72). 12. a. Typ AFRICANA II „grande“: Bis jetzt konnten wir auch in Dakien, in *Tibiscum* (Tafel XXXV/250-254 a-b; Tafel XXXVI/255-257), *Romula* (Tafel XXXVI/258-259), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel XXXVI/260, 262-265) und *Praetorium* (Tafel XXXVI/261) einige Exemplare identifizieren. 12. b. Typ AFRICANA I „piccolo“: In Dakien kennt man zwei ergänzbare Exemplare, eines befindet sich im „Museum der dakischen und römischen Zivilisation“ in Deva und wurde aus *Aquincum* gebracht, ein anderes wurde in *Tibiscum* (Tafel XXXVII/266) gefunden. Neben den in *Tibiscum* entdeckten Amphora – Bruchstücken wurde auch der benutzte Pfropfen – den wir auf Tafel 172 widergeben – aus derselben Pasta wie die Amphore hergestellt. 12. c. Typ BENGHAZI MR 1: In Dakien kennt man bis jetzt nur ein in *Tibiscum* (Tafel XXXVII/267) entdecktes Exemplar. 12. d. Typ BENGHAZI LR 8 „spatheion“: In Dakien kennen wir mehrere, in *Sucidava* (Tafel XXXVII/268) entdeckte Exemplare, welche mit der Entwicklung dieses Amphora – Typs südlich der Donau verbunden werden können.

13. Amphoren aus „Creta und Cyrene“ (Abb. 78). 13. a. Typ BENGHAZI MR 2; ZEEST 99: In Dakien gelang uns die Identifizierung zweier Bruchstücke von Rand und Hals; welche aus *Romula* (Tafel XXXVIII/296) und *Napoca* (Tafel XXXVIII/270) stammen, aber auch ein ganzes, in *Municipium Apulense* (Tafel XXXVIII/270) entdecktes Exemplar.

14. Amphoren aus „Aegyptus“ (Abb. 81), 14. a. Typ EGLOFF 177; CARTHAGE LR 7: In Dakien wurde auf solche Amphoren in *Drobeta* (Tafel XXXVIII/272-273) hingewiesen auf zahlreiche Entdeckungen wird im Süden der Donau, in *Moesia Inferior* und *Moesia Superior* hingewiesen. 14. b. Typ EGLOFF 172: In Dakien kennen wir ein einziges, in *Sucidava* (Tafel XXXIX/274) entdecktes Exemplar.

15. Amphora – Formen welche typologisch nicht einfügbar sind. Diese Amphora – Bruchstücke stammen von den in *Municipium Apulense* (Tafel XXXIX/275), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (Tafel XXXIX/276-277), *Napoca* (Tafel XXXIX/278), *Napoca* (Tafel XXXIX/278), *Dierna* (Tafel XXXIX/279), *Tibiscum* (Tafel XL/280-281, 283) und Gârla Mare (Tafel XL/282) ausgeführten Forschungen.

Ein besondere Kategorie archäologischen Materials bilden die Amphora – Pfropfen, das Thema wurde von uns an angemessener Stelle – und auf die bis jetzt in Spanien und Portugal erfolgten Studien gestützt – behandelt.

Die Klassifizierung der Amphoren nach unterschiedlichen Typen setzt das Studium des archäologischen Grundmaterials – Rand, Henkel, Pfropfen und Fuss – voraus. Die Typologische Eingliederung wird im Fall des Randes und des Henkels von den bei jedem Typ auftretenden Unterschiedlichkeiten sehr erleichtert Ganz und gar verschieden ist der Fall des Amphora – Fusses, der meistens nicht zusammen mit den anderen Bestandteilen (Körper und Rand) entdeckt wurde. Einige davon können typologisch zugeordnet werden, doch das Risiko ist gross und unausweichlich kann Verwirrung auftreten, also machten wir lediglich eine Darstellung des entdeckten Materials, nach Form klassifiziert.

Bis heute sind in Dakien 45 auf Amphoren geprägte Stempel, 4 Einritzungen und 40 mit roter Farbe beschriftete Amphoren bekannt, viele davon wurden bereits veröffentlicht. In dieser Arbeit stellen wir ein Verzeichnis vor, in dem wir alle Bestandteile einer Inschrift einzubeziehen versuchten, dazu benutzten wir die in der Fachliteratur gebräuchlichen Abkürzungen.

Um ein möglichst genaues Bild der Entwicklung der Amphoren aus der römischen Provinz Dakien zu erhalten, fanden wir eine – im letzten Teil des Beitrags gebotene – Zusammenfassung nötig, dies mittels des vergleichenden Studiums und der Prozentualberechnung. In diesem Sinn schlossen wir 445 analysierte Amphoren in unser Vorgehen ein, wie folgt zugeteilt: 16 Amphorenpfropfen (4%), 258 Typologisch eingegliederte Amphoren (58%), 9 Amphoren ohne typologische Bestimmung (2%), 104 Amphora – Füße (23%) und 58 typologisch nicht eingefügte Stempel (13%).

Die vom Studium der Amphoren stammenden Informationen teilten wir vier Bereichen zu. A. Herkunft der Amphoren in Dakien; B. Herstellungsort der Amphoren; C. Inhalt; D. Datierung.

I.S.B.N.:(10) 973-661-967-2
(13) 978-973-661-967-0